

Regelen van metselryen op de vijf manieren van edificien, te weten Thuscana, Dorica, Jonica, Corinthia ende Composita : ende daer by geset die exemplelen vanden antiquen, die in d'meeste deel met de leeringhe van Vitruvio overcomen, met noch toeghesette figueren die int eerste niet en waren, ende sommighe texten vanden auteur gebetert ...

<https://hdl.handle.net/1874/194846>

Regelen van Met-
selryen/op de vijs manieren van
Edificien/ te weten/ Thuscana/
Dorica/Ionica/Corinthia/ende
Composita: Ende daer by geset
die exemplaren vande Antiquen/
die in d' meeste deel met de leerin-
ghe van Vitruvio overcomen.
Met noch toeghesette Fijueren
die int erste nieten waren/ ende
sommighe terten vanden
Auteur gebetert hier
oock by geset.

Men vintse te coop t' Am-
sterdam/ by Cornelis Claesz. op
Water/ mit Schrifboek.

Anno 1606.

ANNO M.D.XXXIX.

Sebastiaen Serlius totten Lesers.

Den benniders der Architecturen.

Alio Vitruvius seit/dat de geene die sonder icteren ende geleerheyt gebou hebben/ al hebben hebbent oock andere geen hanwreckers zindē/ en die Hrm alleene op de lettere verlaten hebben, maer den schijf gevoeght en niet dat hepzelfde: der welcker sommige/ al hebbense Vitruvium voorgemouen te commenteren en figureren so en hebbense mitz diversche trerten diemen daeraf vint/ haer regelen niet comen gelijckelijck helsluyten/ maer hebben veel dinghen in twisfel gelaten/ ende dat meer is/ hebben voor goet aengesien/ gheene dat int werck niet staen en mach. Ende de oorsake van deser dolingen is/ dat het leste boek deszelfs Vitruvij inhoudende de figuren/ verloren is/ waer by datmen zyn meyninge volken bekent soude hebben. Hieromme schijnt dat sommige Antiquen seer bloode gheweest hebben in haer werken/ ende bysonder inde ordine bande Dorica: want om dat Vitruvius geen Dorice base en noemt/ maer wel in die plaatse van een Attica tracteert (mogelic niet acu siend dat hy daer geen ordine van Attica en beschrijft) so en hebbense der dorische colonnen geen halen derven maken: ter contrarie u andere mogelic de dupsterheyt vanden terten verachtende oft oock den ongeleerheyt zyn so verre hupten schreven gegaen in vele dingen/ datse niet alleene de reden en exemplaren der goeder Antiquen en hebben verlaten/ maer hebben boven dat haer wert monstruus en onbevalijc der oogen gemaect gelijcmen dese errorum inden Antiquen sien mach. Warr den bennider Leser dat hem vele Architecturen in bepden geleert zyn/ daerouer becommerd hebben/ ende bysonder in desen onsen tyden Bramant van Casteldurante/ Baltazar van Siena/ ende meer andere nirs dat/ so deut Julio 2, P. M. als deur andere/ de Architecturen grootschijck opgestaen is tot haren tyden: dewelcke dan/ na lange dispuerten en ondersoeken so ouermentgerelycken/ als commentarien/ tafamen met den exemplaren der goeder Antiquen/ hebben niet auctoriteit (om der sake een epnde te maken) niet alleē de Spira Attica/ der Dorica toegedrecht/ maer oock so veel ordinē alser int ghebruyck zyn/ beginnende aende/ Thuscana als de grootste tot aen d' alder teederste/ die selue in ee gemeene regel en sekere forme geset mit haren ornamenten ende maten/ dewelcke regelen Sebastiaen Serlius Architecte en discipel des genoemden Baltazars/ beschreven en in figuren gheschelt heeft/ also dat wy achterlatende de dupsterheden Vitruvij/ hier deur mogen een onstraffelijc werck maken. Geuerct dan dat alle liefhebbers der architecturen geen Italiaens en verstaen/ so heb ich dese (na mijn oordeel) halderleker ste en claeirste reghelen wt den Italiaensche in nederlands overgheset/ behalven de namen van allen poorten/ der basen/ capiteelen/ cornisen etc. die en heb ic niet verdups/ hoewel dat Bastiaen byde vocablen Vitruvij de gescreerde moderne vocablen van Italienset/ der welcker wy sommige so qualick verstaen souden als de Latijnsche: waeromme dat ich prisen fonde/ aengesien dat wy dees maniere van Vitruvio in schrifte ontfangen hebben/ datmen hem der namen Vitruvij gewende/ op dat de geleerde vande werckman ende de werckman vanden geleerden verstaen worden. Oock op dat den gemeenen man leeschijcker zyn soude/ so heb ikken in brabantse letter gedrukt. Ende hoe wel dat desen vierden boek van sevenen eerst wingegeben wort/ mits dat hy de orborijckste is/ so en zyn nochtans die andere niet min behulpich totter architecturen ofte conste van metselren/ gelijcmen inde navolgende voorrede sal mogen bernemen.

COR. GRAPHEVS
LECTORI.

Pictores, Staturarij, Architecti
Et vos o Latomi, o Fabri, experitani
Quotquot Symetriam probatis, et
Huc adlestae alacres, novum hunc labo
Spectate, humce novum videte, leti
Thesaurum, exigioque comparate
Ære has divitas, bene astrolandas
Ingenti pretio, hic meridianus
Phœbo lucidius queat videri,
Quidquid toro opere in Vitruviano
Aut si difficile, aut male explicatum.
Aut non sufficiens, minime nostris
Aptam temporibus: nihil deest iam,
Nil iam difficile, aut temebriolum
In libris legitur Vitruvianus.

TSELVE
AENDEN LESER,

Schilders, Beeltsnijders, Architecten vroet,
Ende oock ghy Steenhouders, ghy Smeden sterck.
Lief hebbers der Symmetrien conste soet,
Comt hier, comt besiet dit costelijc nieuwe werck
Belijc desen nieuen schat in dees boecks perck.
Coop desen rijckdom om eenen penninck cleyn,
En is nochtans seer dierbaar voor leck of clerck
Hier in suldy vinden clae als den dach reyn,
Waer in ons Vitruvius dat cedel greyn
Inde geheele zyn constige boecken
Schijnt (waer te sijn, en int verstant niet pleyn,
Oft niet volmaect in al zyns schryvens hoecken,
Oft onsen tyden niet nut. Spaert nu voecken
Daer nis niet meer swers, niet duysters ouer al,
Hy is nu luchtich en clae, so breet so smal.

Gode Leser/nadien dat ick berepdi hebbe eenige regulen inde architecture/ meynende dat niet alleenlyk de hooge sinnen en hebben te verstaen/maer dat ooc elck middelbarige verstant die mach zyn begrippende/na dat het meer oft inn sal genevicht zyn tot sulcke conste dewelcke regulen zyn in sevenen voecken gedeelt/ so hier onder sal beteckent worden. Haer midts dien dat dese conste dat epcht/ soo heb ick willen beghinnen desen vierden boek wt te gheven/ den weleken is meer tot propooske en nootlaekelijcker/ dan de andere/ om de kennisse van menigerleye manieren van edificien ende cierheden der seluer. Ten epnde/ dat een pegeleij mach hebben eenige kennisse van deser conste/ dewelcke niet min genoeghelyk en den sinnen die denken opt gene batter te maken is/ maer oock voor de oogen als sy gemaect is. Welcke conste deur de cloeckheyt banden befaemden en excellenten geesten nu zyn/ so bloept in dese onse tyden/ gelijc de Latijnsche sprake ten tyde van Julius Cesar ende Cicero dede. Neemt dan niet blyder en edeler herten ten minsten den wille/ oft d' effect niet en volcht/ dien ick voorwaer seer groot gehadt hebbe om u te voldoen inden desen arbeyt.

Inden eersten hoeft sal ic tracteren vande beginsel der Geometrien/ en vā diversche deursnijdingē der linie/ also veel dz de Architect sal mogē goede reden geven vā al'igene dat hy werke sal.

Inden tweeden sal ick betoonen int beworp en in woorden so veel vander Perspectiven/ dat willende/ hy sal mogen openen zyn concept oft voornemen in een sienlijck beworp.

Inden derden salmen sien de Ichnographie dat den grondt/ de Scenographie dat is d' opghechte van vorē/ de Scenographie oft Sciographie dat het insten deurt vercooren vāden meestre deel der Edificien die in Romen zyn/ in Italien/ ende daer hupten/ neerstelijck ghemeten/ en dat hy in schrifte gestelt/ die plaatzen daerle zyn/ ende haer namen.

Inden vierden die desen is/ salmen tracteren van viss manieren van edificien/ ende van haren ornamenten/ als Thuscane/ Dorico/ Ionico/ Corinthio/ en Composito/ dat te seggen/ gemengt. Ende met dese wort by na ombangen de heele conste/ deur de kennisse van diverschen dingen.

Inden vijfden sal ick leggen van beeldereley manieren der tempels/ gherieckent in diversche formen/ te weten/ rondt/ viercant/ sefcant/ achtcant/ epwijs/ ende crupswiss/ met haren gronden/ hoochden/ ende vercooren/ neerstelijck gemeten.

Inden sexten sullen wy leggen van allen wooningen diemen hedendaechs gebruyciken mach/ beginnende van aent snoortste hupskens oft hutteken soō op t' noemen wilten/ ende van grade tot grade vervolgende tot aen d' alderclijste palaps van princen/ so wel opt dorp als int stadt.

Inden sedenden en lesten/ sal besloten worden beeldereley accidenten oft toevallen/ die den Architect genooten mogen in diversche plaatzen/ ende vremde manieren der gelegenheit/ ende in Hermaken oft repareren vanden huplen/ ende hoe wy te doen hebben om ons te behelpen mit die andere edificien/ en diergelycke dingen die in wesen zyn/ en die voek t' ander tyden int werck gehaet/ haen hebben.

Nudan/ om bat voorts te gaen mit redelijcker manieren/ sal ick beginsel geben vande grootste ende minst gecierde ordine/ dat is/ vande Thuscane/ die de voorrechtijcke is/ ende de stercke/ oock van minder teederheyt ende gracieleijcke.

Die Antiquen/ so ons Vitruvius leert/ dedicerten de edificien den Goden/ die hun toevoeghende nae hys nature/ sterck oft teeder/ ende also is de forme diemen heet Dorica/ toegeschreven den god Juppiter/ den god Mars/ ende den stercken Hercules/ dese sulcken forme van enen stercken man neemende. Ende de forme diemen heet Ionica/ is toegeschreven der godinne Diana/ den god Apollo/ den god Bacchus/ dese nemeinde vande matronale forme dat is van eender cloecker brouwen die deel heeft van sterck oft teeder/ want Diana midts vrouwelijcker naturen is teeder/ maer deur der cercuite der jach/ iste sterck/ desghelyc Apollo deur zyn schoonheyt is lach/ niettemin is oock sterck/ mits dat hy een man is/ selue legghie ick van Baccho. Maer de maniere der Corinthia genooten vander maechdelijcker formen/ wildense toegeschreven hebben der godinne Vesta/ en ouerste der maechden. Maer in dese tegenwoordige tyden dunct my goet te procedere deur andres maniere/ niet verbrendende daerom vanden Antiquen voort. Mijn meyninge is/ achtervolghēde de costume van onsen kersten/ dat ic (also verre als vermaect) sal toeschryven de heylige edificien nae peghelyc wesen/ Gode est zynen Heiligen. En de profane/ dat is ongewijde edificie/ so publicke als private/ sal ic toeschryven den menschen na peghelyc staet en professie. So legghic dan dat de maniere Thuscana (na mijn duncken) behoelc is tot stercken/ als tot poosten van steden/ tot plattsen om schate/ munitien ende artiglieren te bewaren/ tot gebangenissem/ tot habene der zee/ en andere diergelycke totter oorloghen dienende. Het is wel waer dat het boerliche were/ te weten/ dat niet diversche bindingen van stenen vrouwelijck ghehoert en sommige oock van desen gemaect niet eenige teederheyt/ tot behagen dat de Steenhouders daer in gehadē hebben/ is somtijts byder onders gemengt gewest onder Dorica/ en oock somtijts onder Ionica ende Corinthia. Niettemin mits dat (inder waerheyt) de Thuscana de roule en minst gheriede van allen den andren is/ so dunct my dat de dorpsche meer ouercoaten ghelyckens heeft metter Thuscana dan niet eenighe andere. Het welke men claeijc meer onderhouden gewest te zyn vāden Thuscana/ also wel binne haerlieker ouerster en principaler stat Florentien/ als hupten op de doppen/ in so grooten ende schoonen edificie ende

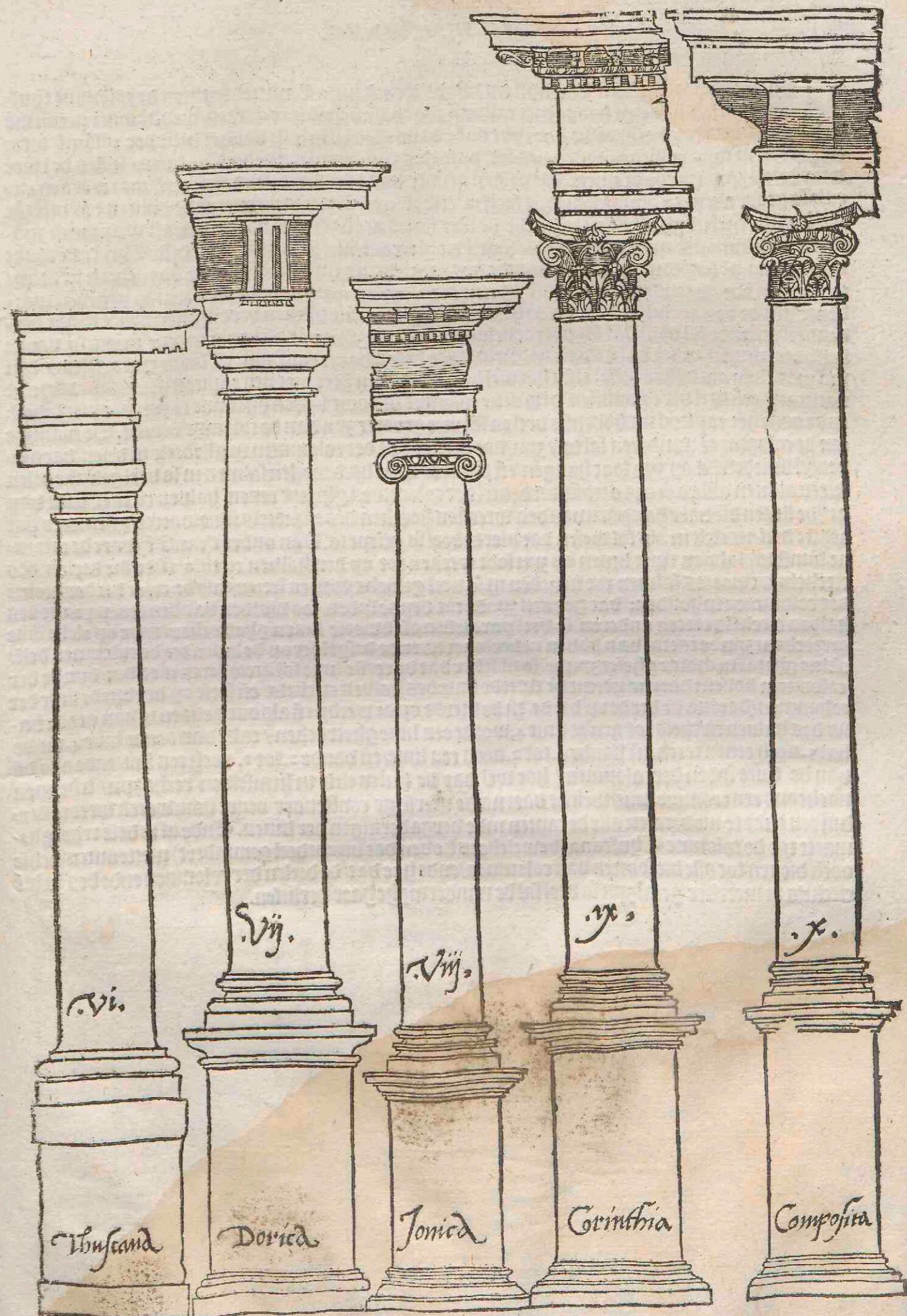
Den Auteur tot den Lezer.

¶ costelijcken salpesen gemaecht op de boersche maniere almen sien mach in geheel verstrekt / gemaengt (mettemin) niet sulcke boersche ende reder manier als den Architecten belieft heeft: waer deur ich legghen wil dat dier ghelycke edificien meer overcneomen met der Thuseana dan niet anderem specien. Daeromme veranderende sommige vanden autken ende sommige andere vanden onsen soo sal ick bewysen in diverse maniere van sulcke werke hoemē mach meke poortē vā stede en sterren: en oock in publique ende private plaezen/huysen/ logien/galerien/venstre/niches/brugghen/ water leydighen/ ende dierghelycke diversitate ornamentiē die eenen Architect moghen toecken. Men sal oock moghen niet gaende dypren tghene dat de ouders ghemacht hebben menghen/ende vereingen die boersche maniere met de Dorico ende oock niet Ionica ende sommets met Corinthia: totter belieft vanden genen die zijn fantasie soude willen contentere/ dwelech men bat leggen mach dat het meer is by gheodooghe dan by redene:ende dat daerom/want die Architect behoort te procederen met der groter behoochlycker manieren ende bosten verstante / aldermeest in publique ende trelikke werken/nde welche seer loslyck is de redelijcke behoochlyckheit.

Ik hebbe willen int beginsel van desen boeck nabolghen de Comicos / dat is / die Comedien pleghen te schryven: onder de welke eenighe willende reciteren oft spelen een Comedie/ hebben eenen bode behoeghesonden/ de welche niet cooren woeden den toevoerders gaf verstaen van al tghene datmen inde selve tracteren soude. Daerom ik willende in desen boeck tracteren vande vijf manieren van Edificien/te weten / Thuscan / Dorico / Ionica / Corinthio / en Composito/soo heest my goet gedacht datmen int beginsel fier de figuren van allen den specien diemē tracteren sal. Ende hoe wel dat inde Colommen ende haer ornamenten niet en sijn alle de proportionen ende maten ghetreckent/dan alleenlyck de principale by generale regulen / niettemin des en sal niet ghebeeken te sijnder plaezen ten sal al punctelijcker getrekkent warden:maer dit is gedaen/ so ick ghegepr hebbe om te betoonen een ghenerale regule tot een opfien alleenlyck. Ende om dat verstaen te warden van een pegelyck/ sal ick stellen inde beginsel vande ordinantien/de vocabelen van Vitruvio/met a. b. c. opden can ghetreckent/alsoo datse slckerlyck kennende sal moghen noemen na zjns lants aert ende maniere. Ende ten eersten den kilobato oft pedestalō Thuseano/ ic mepne/ het platte (sonder cozone en base) sal zyn een viercant perfect: Den pedestalō Dorico sal so veel meer zyn als het creken eender linnen van hoeke tot hoeke vanden viercante perfect/die stellende rechttoppe: Den pedestalō Ionico sal van een viercant en een half zyn. Den pedestalō Corinthio sal zyn een viercane ende twee derdendeelen van selve viercant. Den pedestalō Composito saluen van twee perfecte viercanten maken. Oock en verwondert u niet / dat het navolghende Capittel sal zyn het vijfste/dwelech ander hooch het eerste verwachten souden/ overmidts dien dat den eersten boeck sal inhouden een Capittel vander Geometrie/ende den tweeden vander Perspectiven/ salder twee houden/ende den derden vander Antiquiteit salder een houden/ de welcke maken vier capitulen/ so dat om dier redenen wille het nabolgende sal zyn het vijfste.

Vijf manieren van Edificien.

Fol. ij.

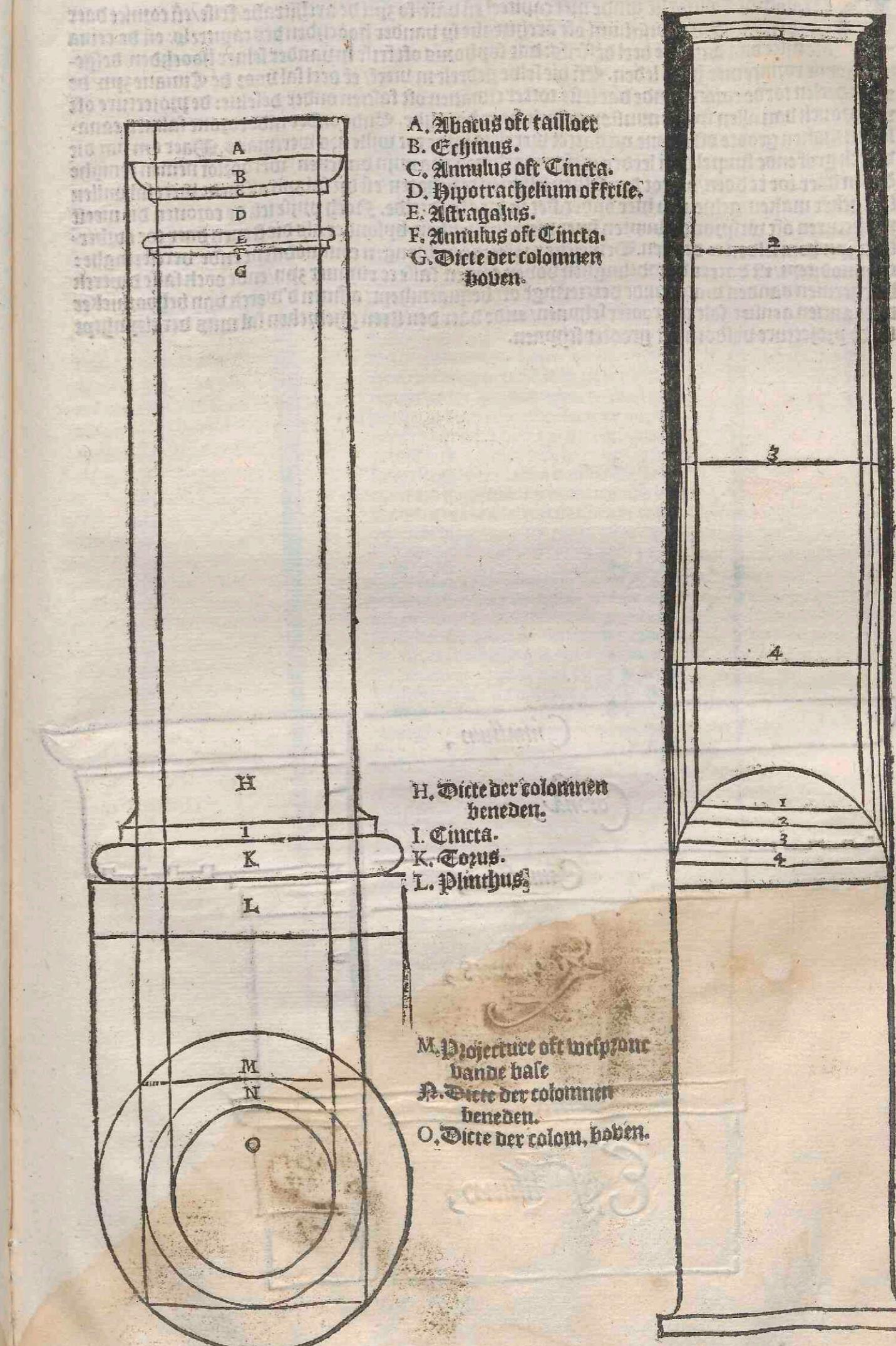

Dat vijfde Capittel.

En vindt inde schriften Vitruvij int vierde Boeck int 7. Capittel datmen de colomme thuscane van seven deelen hooge met capiteel ende base behoort te maken welke mate neemmen aen der colommen dicte benedē de hoochde vāde basis oft basemē sp vander heft der colomē dicte en gedeelt in twee gelijcke portien een salt plinthus zyn dander ghedeelt in drien sullen de twee dat thoruz zyn t' derde der cincta. De projecture der basis salmen dus makē eerst maect eenen circule so groot als de colomme beneden dik is ende setten in een viercant ende bryten dat viercaet noch eenen circel ghetrocken rakenende de vier hoecken dat sal de projecture oft wesprouck zyn. Ende al hebben alle ander basen huer plinchen viercant niet temin behoort dese Thuscana rondt te wesen na die text Vitruvij. De hoochde des capitels sp gelijc de basis ende dat gedeelt in drien een deel sal dat abacus zyn dat ander salmen in vieren delen drie sullen den echino gegeben worden t' vierde den annulo oft cincta datmen riem oft bant oft lystken verduptschien mach dat derdeel restende sal voor dat Hypotrachelium oft phise zyn dat astragal met de cincta sp vande heft der phisen maer dat gedeelt in drien twee sullen voort ront zyn en derde zyn lystken den wesprouck sp als de hoochde ende hoewel dat die lystken hier met den capiteel genoemt worr ist nochtans een deel der colommen dewelcke colomne behoort boven ghedunkt te zyn dat vierdeel ende oock het capiteel int bovenste deel en sal niet groter zyn dan de colomne benedē. De maniere om de colomne te minderen sal dese zyn dat den ironk der colommen sp ghedeelt in drien dat derdeel beneden sat op zyn loot hangen en d' ander twee derdeelen salmen in so veel gelijcke delen setten alsmen wist daerna op dat derdeel der colommen ghelept eenen haluen circkel ende van aende linien die daer hanghen vanden weteren horiken des capiteels innwaerts ghemeten dat achste deel t'welck in als sal wesen dat vierdeel so geslept is. Van onder t' canth (daer de colomne dunst is) salmen twee linien op zyn loot trekken tot op den haluen circule ende die deelen des circkels wtwaerts salmen tot beneden in so veel gekijcke portien setten als de twee derdeelen der colommen inhouden dat gedaen synde tot bepde syden soo worden vanden enen punct des haluen circkels totten anderen so veel paralellen oft diverse linien ghetrocken ende op elcke liniē geteekent zynde cgetal van boven nederwaerts ende desgelijker op de liniē die de colommen delē tselue ghetal in ordine gheset zynde so ist seker dat de eerste liniē sal accorderen niet dat dunste der colommen boven daerna neemt de tweede liniē des haluen circkels en setse op de tweede liniē der colommen daerna de derde op derde en de vierde op de vierde en als dat gedaen is van aende basis des haluen circkels tot aende liniē 4 word een liniē ghetrocken ende van aende liniē 4 tot de liniē 5 noch eenen treck en vande 5 tot 2 noch een liniē en vande 2 tot 1 noch een liniē ende also da van de twee syden der colommen hoe wel dat de liniē elck in hemselfen rechte zyn scheppen nochtans een tromme liniē welcke daerna de neerste constenaer deurt handwerk weet te verduyten ende te modereren alle de lantien inde vergaderingen der liniēn Ende al is dese regel ghemaect tot de colomne Thuscana (welcke is boven dat vierdeel gemindert) niettemin machse oock dienen tot alle die soorten van colommen ende hoe dat de deelen der colommen ende des haluen circkels in meerder getal zyn so veel sal de minderinghe haer verliesen.

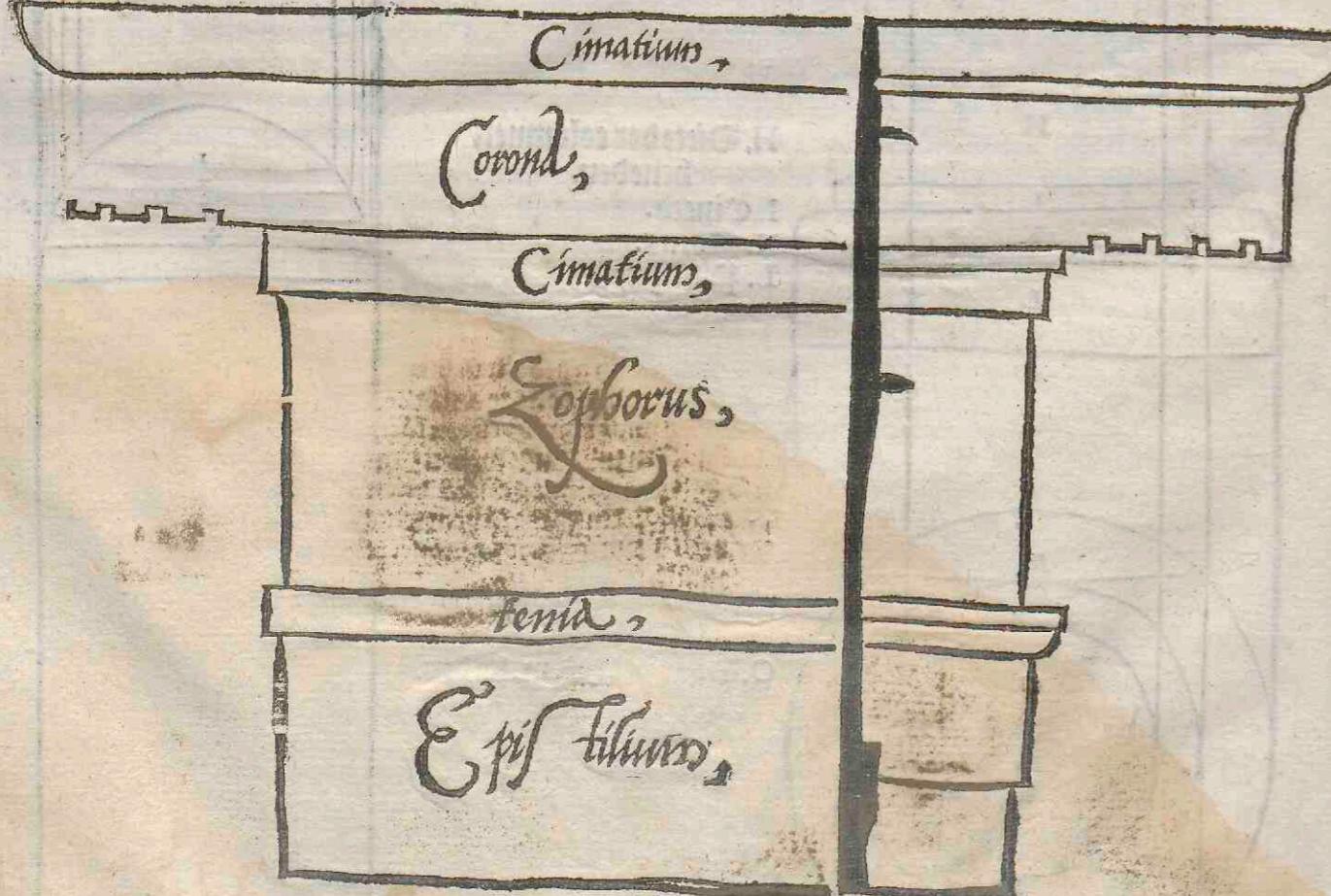
Dat vierde Boeck. Twijfde capittel.

Fol. iiiij.

Vande Thustana

De colonne volbracht zynde niet capiteel en base so zyn de architrabe frise en cornice daer op te setten. Dat Epistilium oft architrabe sy vander hoochden des capiteels en de temia oft lijste van dat selste deel deszelfs: dat sophorus oft frise sy vander seluer hoochden des geheux oec de cornicemet haer ledien. En die selue gedeelt in vierde en deel sal voor de Cimatic zyn/ de twee deelen tot de corone ende dat leste totter cimatiem oft fasciem onder deselue: de projecture oft witspronck van allen sy ten minsten gelijk haer hoochde. Ende onder inde corone salmen canaletten maken groote oft kleyne na datter werck is/ende tot wille des wercmans. Maer om dat die werck grof ende simpel van leeden is/ so machmen (na myn dinncken) wel oock nemen eenighe deelen daer toe te doen/ die tot den seluen schynen te behoren/ en dit sal zyn alsmeyt wert sal willen lieftijcker maken/gelycmen hier onder siet in dit afgedelde. Noch prije ick de coronen die meest projecturen oft witsprongs brypten huer viercant hebben/bysonder als die stenen daer toe oorberlyck zyn hem selven te dragen. De welche projecturen brengen commoditeyt ende versterkinghe: comoditeyt is/ dat der wandelinghen boven comen salle te rymmer zyn/ende oock salle d'werck beschermen vanden wateren: de versterkinge oft bequaemheyt/ alsmeyt d'werck van behoochlycker distaantien aensiet/salt te grooter schynen/ ende daer den steen ghebreken sal mits der cleynheyt sal de projecture voldoen int grooter schynen.

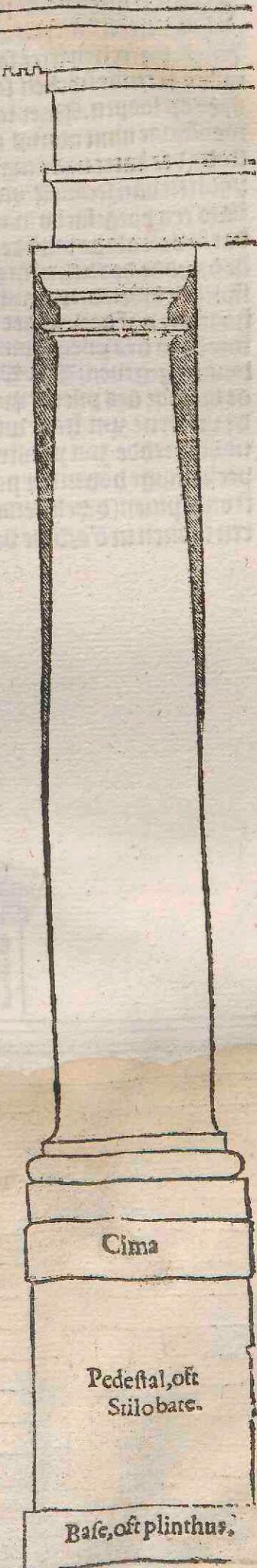
Dat vierde Boek.

Twijfste Capittel.

Fol.v.

Hewel dat ick vordergelept hebbe/ dat de colomne Thuscane nadere Vieruyn behoort te zyn van seuen diameters met basis en capitelle/ welch proportie oft forme sekerlick goet ende geprobeert is/mettegen om dat de eerste colommen (also ghy oock in myn cleyn boekchen gehoorit hebt) waren gemaect van ses deelen/nemende die mate vanden voet des mans/ den welcken is dat selste deel des selben. Ende oockom dat die colomne te weten Dorice nu vallen deelen zyn/ hebbende haer de Antiquen totter verhessinghen een deel toe ghelyct/ zo dunct my duer sulcken antiquiteyt/ ende mitg dien dat dese colomne robuste is/ dat mense in haer selven behoocht leegher te maken van de Dorica/ waerom dat mense by mynen avisje vallen delen maken sal met basys ende capitell/ ende dit al voor een ghemeene regel. En om dat Vieruyn noch ander Architecten so als ick gelyct hebbe/ nocht regel vande Stilobate oft pedestal gegeuen en hebbent/ oock inde antiquiteyten zo veel alsmeyt siet wederdene vanden Architecten gemaect na datter behoeft/ is/ dat tot verhessingen der colommen/ oft tot enen op ganc niet trappen aende galerien oft duer ander gelycke toevalen. Die wijse dan dat wyl niet duer noot gedwonghen en zyn/ sondich oordelen datmen elke maniere van colomne haer voegelyck pedestal met eenighe goede reden gawe. Hier is kennelijck dat het pedestal ten minste wil viercant zyn/ zynde dan de colomne der thuscane de boompste van alle de anderen/ zo sal zyn pedestal van een perfecte viercant zyn/ welch voortsoch behoort breet te zyn gelijc dat plintus vande basis der colommen/ zyn hoochde sy ghedelen in vierde: een sulcken deel sal en onder allen sietten voor dat Plinthus/ ende oock een totte cima/ welke ledien sulle ongelieden zyn/ ende also dan de colomne van ses deelen is/ sal dat Stilobatum oock in hem selius van ses deelen zyn/ gheproportioneert nadere colomne.

W

Van de Thustana

¶ Ich heb geloock in desen boeck te tracteren alleene banden ornamanten ende differente manieren van edificien/ daeromme en sal ick nu niet seggen hoemen de poorten van steden en fortressen sette sal/ met haren spden/cannoniere/ en andere circumstanctien tot beschermen nullen/ latende sulcken sorge den Architect der ologhen nade ghelegenheit ende accidenten die daer op loopen. Maer ick sal seggen als de poorte der Stadt oft fortresse gheset is/ de maniere hoe menle nae myn aduis te vercieren heeft/ toonende daer toe sommighe figuren. Elcke poorte der Stadt (vertatet nae maniere van Italien) heeft van noode te hebben de posternen/ dienen heede poorten van seconde/ dat zyn de cleyn poortkens ter spden. Maer om te houden die Symmetrie/ dat een voegeliche mate/ behoorzen te maken een ordinantie aldus. Die mate der poorten is/ dat so veel als de wydde des lichts zyn sal/ de helft daer af wordde noch totter hoochden gedaen: de breedde des lichts sy gedeelt in ses/ ende een deel daeraf sal den pilaster ter rechter ende oock ter linken spden breedt zyn/ het platte der pilaren sy breeft banden der dendeel des lichts/ ende haer hoochde vijf deelen niet capiteelen ende basen. De hoochde der basen sal van dat derdendeel der breedden des pilers zyn/ alsoo oock de capiteelen/ observerende nochtans de reghelinde erste colonne gegeven. Dat Epistillum/ Zophorus/ ende Corona/ sy isanien van sulcker hoochden als de breedde des pilers/ niet de voorzchreven regel. Tusschen den eenen ende den anderen pilaer/ sal de posterne zyn/ haer wydde sy gelijk de breedde des platten pilares: de hoochde ghedobbelere/ nade breedde zyn pilastren nullen van dat derdendeel der seluer posternen zyn. Die elevatie ofte verhessinge boven der poorten sal tot wille des Architects zyn. Maer de proportie der fastigen oft frontispicien (dwelkem hier ghelycpan/ dach/ oft ghevel segghen wil) nullen wp in twee manieren toonen in d' ordine vande Dorica.

Dat vierde Boeck. Tvijsde Capittel.

Fol. vi.

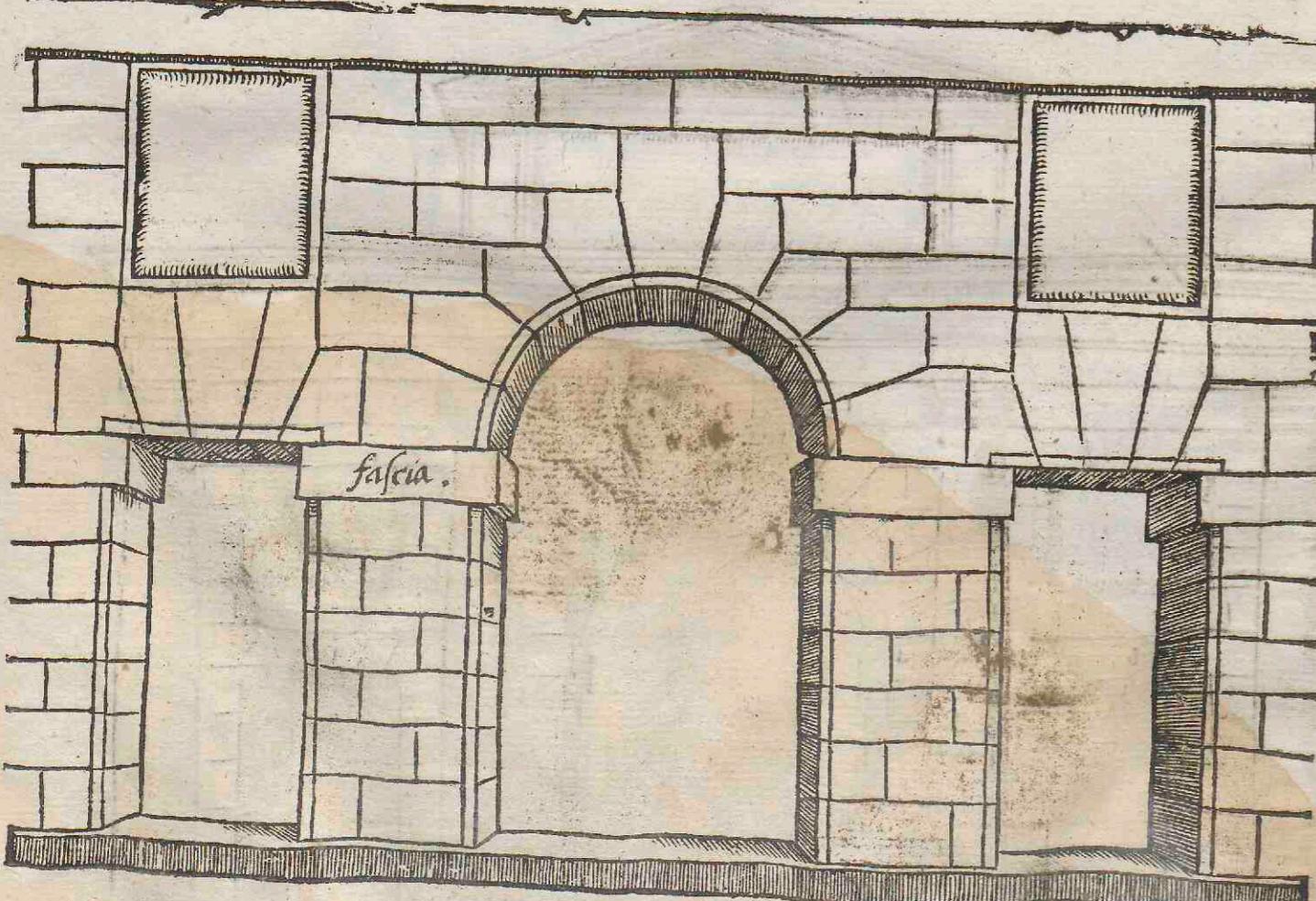
Ende om dat de Architect behoort ouervloeiende van inventien te zyn/ om hemselfen ende andere te voldoen/ zo machmen noch in ders andere maniere de poorte der Stadt oft fortressen vercieren/ observerende dees regel/ dat so breeft als den duerganck der poorten is/ so sal die hoochde anderhalfmael so veele/ dat twee deelen inde breeftende drie inde hoochde zyn. Haren pilaster sy dat achste deel vander wydden der poorten/ ende de colonne (verstaet voor de ronde colonne/ ende platte/pilar) dat vierde deel der poorten. Maer om dat de colonne dat verdedeel inden muer/ ghement ende metten anderen steenen gebonden is/ meer tot vercieringhen dan tot dragen/ zo salmense van seven deelen hooge maken/ ende oock van achten in sulcken val als d' Architect de poorte sal willen gracieker maken. De wydde der posternen sy vande helft der middel poorten/ haer pilasteren gelijc vander groter. Haer hoochde sal zyn dat de fascie die den bogen draect/ haer superciele oft architrabe (so wp dat noemen willen) sy/ ende vintmen genen steen van een stuck tot sulcken werck/ zo salmen de cunei oft penanten maken alsomen inde figure siet/ ende aldus sal de proportie van dien posternen zyn van drie deelen inder wydden/ ende vijf der gelijke deelen inder hoochden. De cunei oft penanten vanden bogen nullen vijfthien zyn/ ende inde basen/ capiteelen/architrabe/frise en cornice/salmē houdē de voorzchreven regel/ d'gelijc sal ooc de elevatie der middelt tot wille des Architects zyn/ gelijk van dander geslept is/ ende assulcken wercken hoele grover gehooiseert zyn/ hoele bequamer ter stercten zyn nullen.

Bij

Van de Thuscana

In ander manieren slechter en stercker machmen de poorte van een stadt oft castel maercken volgende d' ordinantie hier onder geteekent ende die proportie der wijdden vande poorte/ sp zo veel als de hoochde is tot onder aende fascie die t' welsel onderhoude/ ende vande fascie opwaerts zo veel hoger als den halven circkel/maer alijt na wille des Architects te meerderen ende minderen/ ende bysonder als hy deur eenich accident benauw wort/ ende de twee posternen zyn te maken also vanden anderen geseyt is. Haer wijdde sp vander helft der middel poorten/ en dock soo veel massyks/oftc muers wort de tuulchen de groote poorte ende de twee cleyne ghelaeten/ welker hoochde wort gedobbelert metter breedde/ende die fascie die den hoge onderhoudt/sal dock de cunei vande cleyne poorten. Ende noch mochtmen maercken dat de fascie duerschietende soude de supercilie zyn/dwelcke/also geseyt is/mach verandert worden nae goed duncken des Architects sonder van deser gesetter figuren te verbremden.

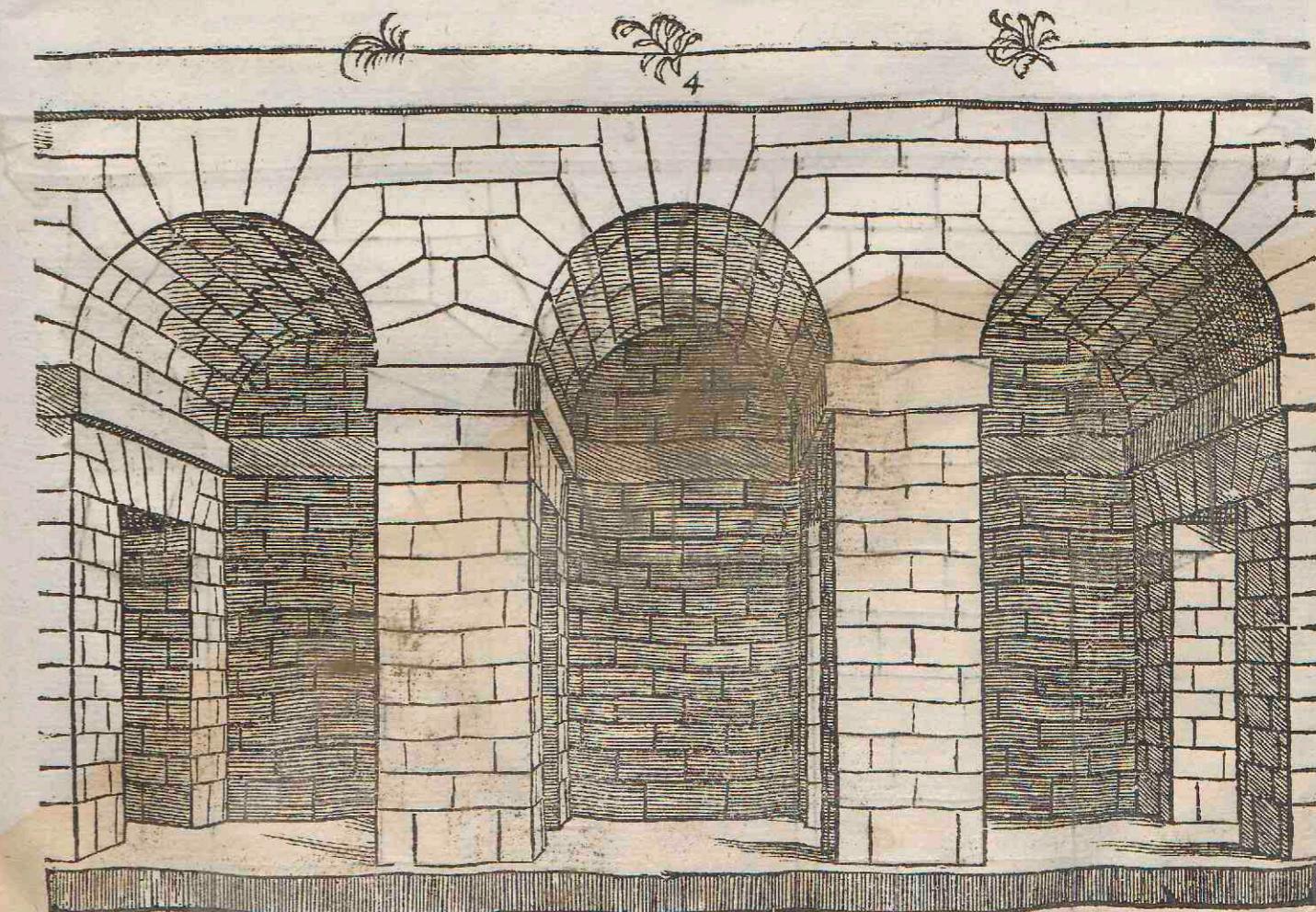

Dat vierde Boek.

Thysde Capittel.

Fol. viij.

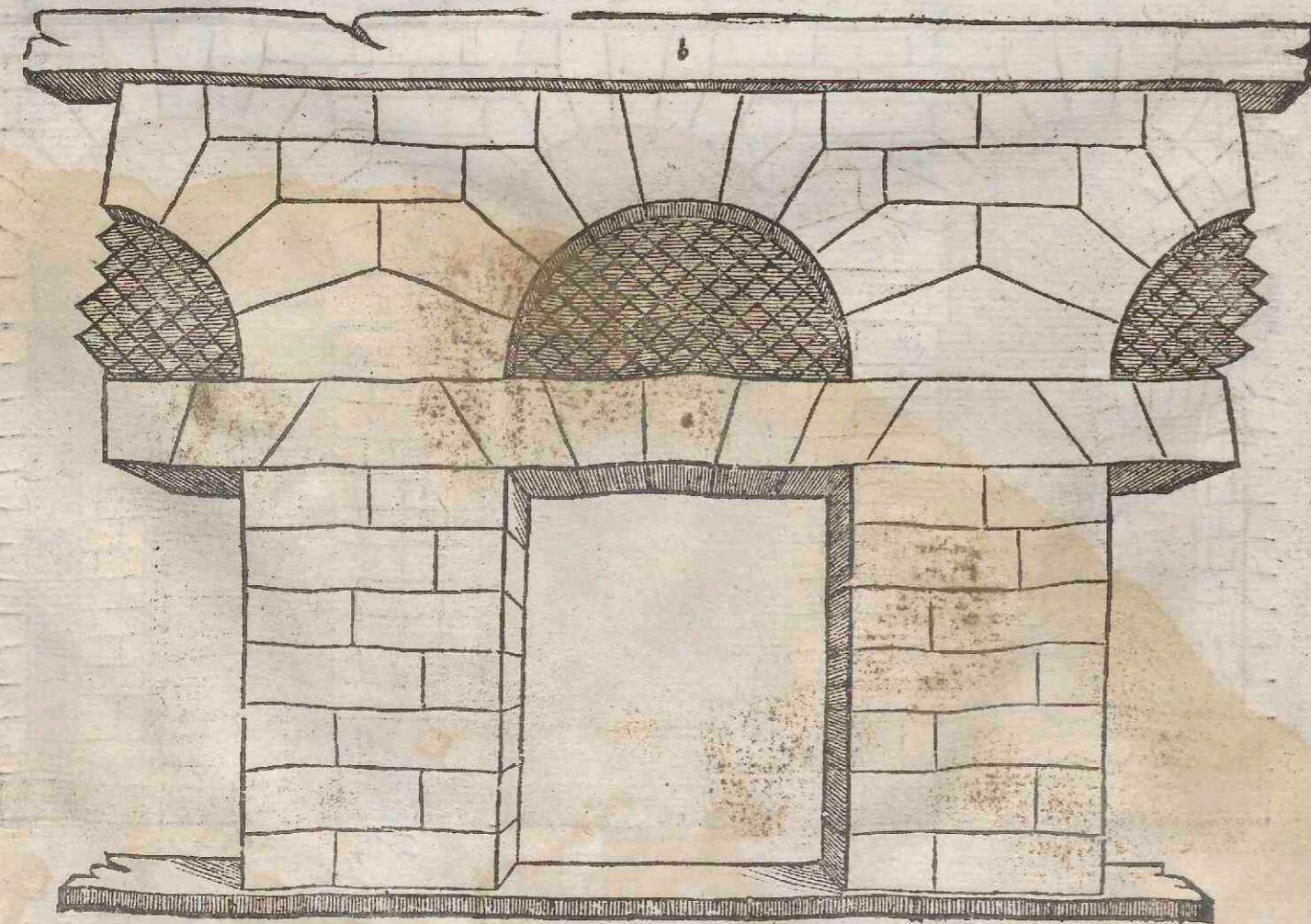
De diversche ordinantien doen den Architect somtijts invallen dinghen die hy hy anontue-
ren nopt gedacht en soude hebben. Daeromme sal den architect dese nabolgende figure seer
behulpehick zyn/inden edificien/na de accidenten die hem mochten aenballen/ gelijc inden muer
van een fortresse zijn sonde. Al waer de muer van goeder dictken makende dit werck van binnen/
soude ten eersta dienen tot een logie om int dzooge te staen/ oec souder de wandelinge boven bres-
der maken/gemackeltick totter defentien in tyden van oorloge/ende tot meerder versleckeringhe
mochment binnen al niet eerden vullen. Tmocht dock somtijts den Architect gevallen te bouwe
onrent eenen berch/ende om hem daer af te hevpen/ want de wateren die alijt vanden reghen
daer af loopen/brengen oec dat eertrijcke beneden/so ist van noode niet dierghelycken Edificien
hem tegen sulcken berch te letten/deur de welche datmen he niet alleen verslekeren en sal van sul-
cken suspicio/maer sal dock groote vercieringe zijn totter fabrieken. En alsulcken inventie heeft
Raphael Turbin gehuypt A monte Mario een luctel boven Rome inde wijngaert Clemens Sep-
timi/van hem begonst int Cardinalaet Jeronimi Genga: ende huyten Pesera tot een bescher-
menisse der wateren teghen eenen berch/heft hy dock sulcken ordinantie ghebesicht.

viij

Van de Thuscana

De Antiquus hebbē in dit hoerachrich werc diverse maniere vā bindingē geseert/assomeē hier onder liet/ daermē hem die Architect sal mogē behelpē in veel dingē nae datter van noode zyn sal/ haer mate sal zijn dat het lichtē eē perfect viercāt sp/ en het massif (dat is dē muer) tusschen bepden sal dat vierdeel smalder zyn. Dat Supercilium oft architrabe/ soo wyc noemen willen/ sal vanden lichte dat vierdeel hebben/ ende sal gemaect wōrdēn van penanten die op den centre loopen in omptaer getal/ ende boven dat Supercilium wōrdē gelept tenen halvē cirkel gedeelt in negen gelijcke deelen/ die linien dock al op den centre ghetrocken. Die cunei ofte boechsteenen gesormeert zynde/ ende die drie stucken daer tusschē gelept met de fascie daer boven sal aldus eē ewich onvergankelic werck zyn. Maer op dat de cunei vande architrabe vast liggen/ sal van noode zyn den halven cirkel te vullen met eenige gebacken steenen. En tot meerder tieragie/machmen rypen also de Antiquen vseerden/gelijcmē noch liet in Rome tot S. Cosmas ende Damiaan/ dweick hoewel datter vanden oudsten is/noch seer sterck is.

Dat vierde Boek.

Thysde Capittel.

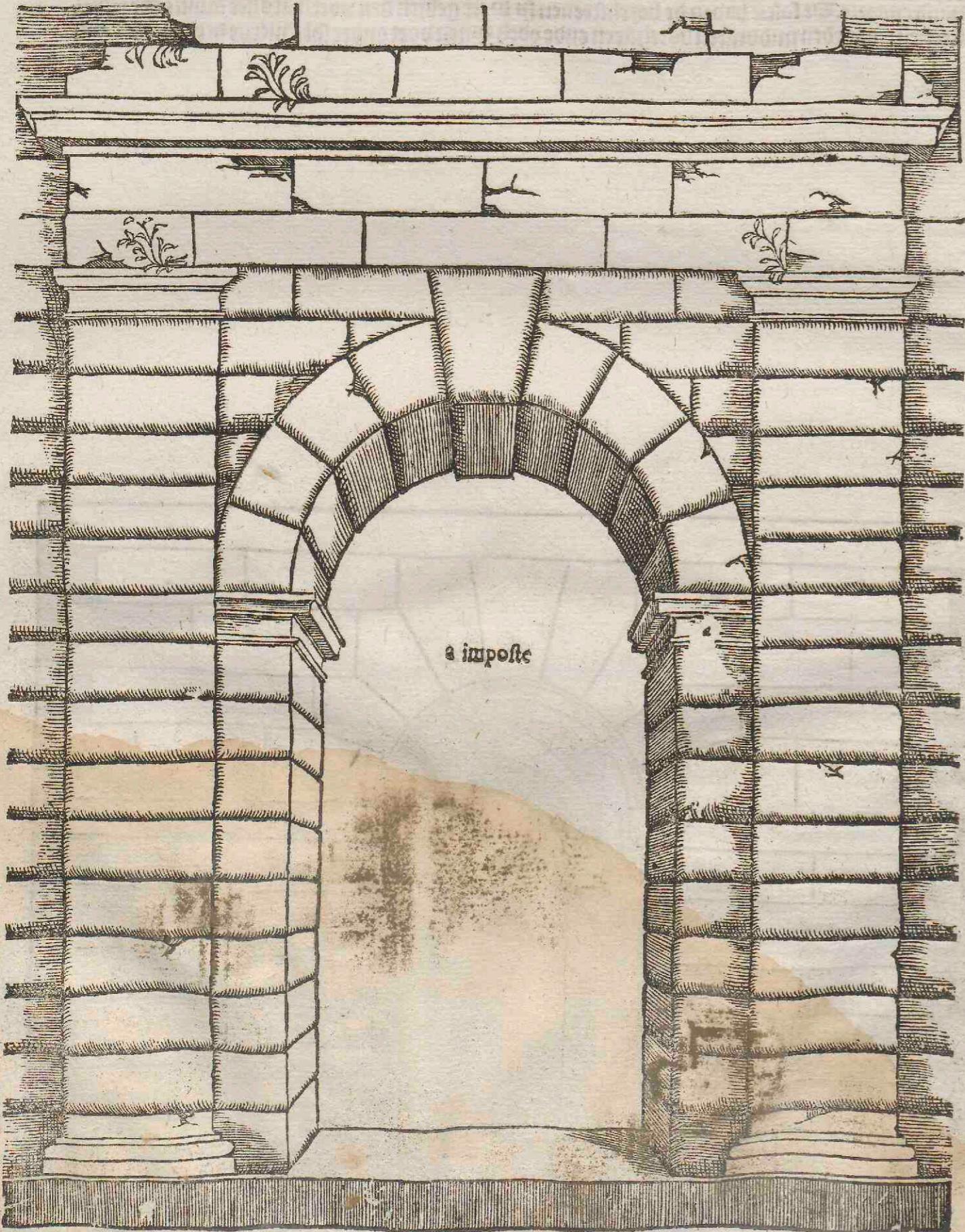
Fol. viij.

Gelyck van beginsel ghenorch gheslept is/ mach de Architect dock dese poorte in diversche plaetsen ghebruycken/maer niet tot fortressen/ want den duergaenk en dient niet tot artillerie oft groot gereetschap van oorlogen te handelen/niettemin van huyten macht dienen tot eeniger poorte. Welcr proportionie sal zyn/ datter licht oft opene twe mael so hoge sp als breet/ de boechsteenen des halven cirkels sullen negen zyn gerocken op den centre des cirkels. De fascie onder den bogen sp van dat seveste deel der poorten. Vandē fascie nederwaerts totten pavimente/ wordet in seuen en half gedeelt/ ende sullen ses lagen steens zyn/ de drie daeraf sullen elck van een deel ende een half zyn/ de ander drie van een deel: aldus sullen de seuen en half wt gedeelt zyn. Die hoochde des middelstē boechsteens ofte den sluyfsteen hoemen wilt/ sp vande helsi der mijddēn vande poorte. De fascie boven de boechsteenen sp breet gelijk den voet/ dats het dunste der selver steenen: maer den middelsten boechsteen ende dock zynen voet onder sal t' vierde deel breedter zyn.

Van de Thuscana

De proportie van deler poorten te weten: de openheyt is tweemael so hoge als breed: den pilaster ende den bogen zyn breer van dat vijfste deel des lichtes: den groeten pilaster sal noch eens so breer zyn: ende zyn hoochde van ses hoedden. De hoochde van de base sal van die vierendeel zyn: ende dat Capiteel van dat derdendeel: also groet sal de imposte oft Capiteel onder den bogen zyn. De fascie inde plaatse van d' architraue be: zy vander hoochden des Capiteels: des gelijc: de frits: ende oock de cornice: achtervolgende de voorghe-geven reglen: de rest machmen metten passer binden.

Dat vierde Boeck. Thijfde Capittel.

Fol. 1c.

Alis dese poorte hier onder gherekeent: seer verscheyden van d' ander manieren niet te min: vides dat er een werck is dienende totter Thuscane: ende oock om datse Antijer is/ heb ickse na myn advys hier willen settien: dewelcke in voorleden tyden was in Rome En Capo de la milicia Trayana, hoewel dat menche ouermides ruypen nu niet ensiet. Die twee Nicchen die daer bespiden staen: zyn wt haerder plaezen: dewelcke den voorliedenen Architect sullen moghen dienen als hy die set daerle behooren: haer proportie dier de voorgegheven regle: sal de Architect lichtelijck tot sijn wille hebben. Ende vande poorte in haer selven en wil ick geen mate met allen settien: want alsulcken mate is lichtelijck te vinden.

Van de Thulcana

Die ander maniere van poorte/ is gedeckt van dat selle deel des cirkels/ ende is seer sterck
werck/niet temin de penanten en mogen hem niet verselle met ander bindinge van steenen:
waerom dat/willende sulcken werck maken/soude hem wel houden in eenen muer van ge-
backen steenen. Tot haerder proportien en wil ick my anders niet strecken/ om dat het een lichte
sake zyn sal niet een passer inde hane haer maten te vindē. Maer de Nicchen die daer by geset zijn
omt'beit te vullen/ sal de Architect tot zynen believen moghen settē/ daerē hem best te passe co-
men sullen: ende niet alleenlyk en sullense moghen dienen tot Nicchen/ maer oock tot vensters.
Ende ist sake datse ommers tot Nicchen gebruget wordē/ om eenighe beelden daer in te stellen/
so salt altij wel voegen dat de hoochde de dobbel proportie passere oft te boven gae/ op daese als
men daer eenige staende beelden innē geset heeft bat corespondērē/welcke sacke men altij laet
tot vonnisse des Architects.

Dat vierde Boeck.

Thysde Capittel.

Fol.r.

Het heeft voortydē den ouden Romeynē bevallen/ te mengen met den hoerachtingen
niet alleenlyk de Dorica/ maer oock de Ionica/ ende daer toe de Corinthia: Waerdeure
daret gheen dwalinge zyn en sal/ ist datmen van een maniere alleene een menghinghe sal
maken/ voorgebende inde selve eensdeels dwerck der natueren/ ende eensdeels dwerck der const:
om dat de colommen gēmeengt mit hoerachtingen steenen/ ende oock d'Architrabe ende Frise ghe-
corrumpeert deur de penanten/ betooken t'werck der natueren: maer die Capitellen ende een deel
der colommen/ oock de Cornice/ daer toe de Frontispice oft den ghevel/ betooken t'werck der han-
den. Dewelcke menginge na mijn duncken/ is seer bevallijk der oogen/ ende toont in haet selven
groote sterckte: daerom sond'ickse meer voordeelen te dienen tot een fortresse dan pet anders.
Hiertemē/ in wat plaelē der hoerachtinger Edificien zy geset wordē/ sal altij wel voegen. Ende
in sulcken mincrsel heeft Julius Romanus meer genoechten gehad dan eenich andere/ ghelyck
Rome dat betruecht in veel plaelē/ ende oock Mantua/ ende daer bryten int schoone pallaps
gheheeten/ vulgariter El. Tē. Een exemplē waerachtelick in onsen tyden van Architecturen ende
schilderen. De proportie van deser poorte is aldus te maken/ dat de wijdte van dobbel proportie
sy/ dats twee breeden under hoochden vaste onder den boghe: den pilaster sal van dat sevensde
deel der widdēn zyn/ ende die colomme tweemael so dicke als den pilaster/ haer hoochde metten
Capitelle sal van acht deelen zyn. Dat Capital/ Architrabe/ Frise/ ende Cornice/ gelijk voren ge-
sleyt is/ sullense gemaect wordē: also oock sal dat fastigium/ frontispicium/ oft den gevel getoont
wordē/ gelijc gesleyt is/ inde Dorica. Den halven cirkel des boechs sal in elstue gedeelt wordē/
voor de boechsteenen/ maer de sluptsteen sal wat grooter zyn/ en beliebet den Architect/ sy mach
oock wat wt hangen. Die fascie die den boge onderhout/ sy bandē halue colommen dicte: van daer
nederwaerts salment in negen delen/ banden welcken sullen de twee zyn voor dat nederste deel
der colommen: die ander seven gelijck gedeelt/ sullen de steenen zyn die de Colommen binden ende
dwers overtrecken. Ende hoe dit werck rynder gebootseert wort/ nochtans met consten/ hoe dat
in sulcken ordine werckelijker staen sal/ besonder de steenen die de Colommen ombanghen/ ende
oock de penanten.

C ii

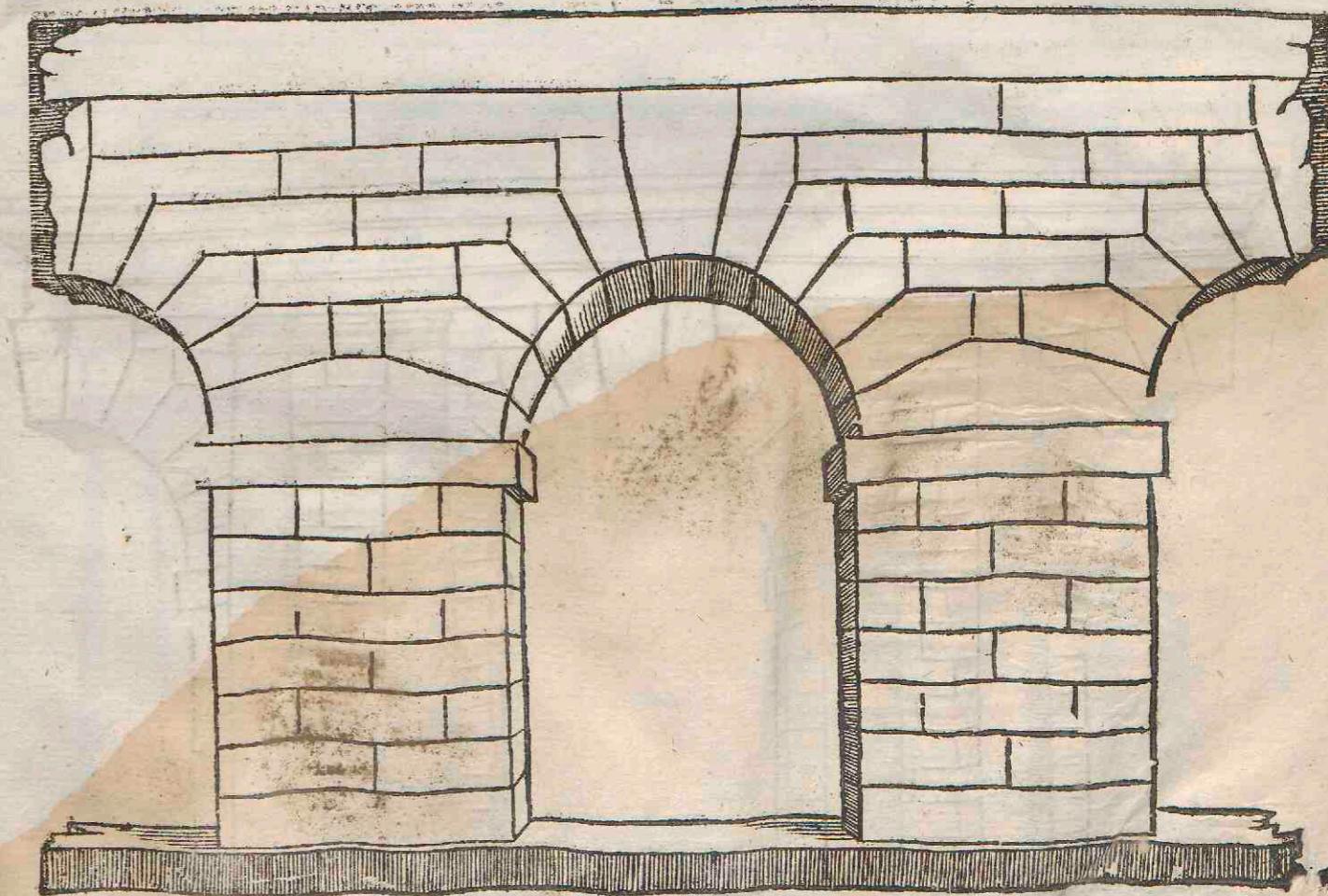
Van de Thuscan

Dat vierde Boeck. Thysde Capittel.

Fol. xi.

TEN is niet ghenoeg dattet werck van goedex sterckten sy/maer t'hehoort oock met consten gemaect te zyn/ dat het der oogen concenter. Waeromme dees bindinge van steenen niet alleene seer sierck en is/maer oock ingenieurs ende den siender s aengenaem: van welcker inventien de Architect sal moghen gedient worden aen veel dingen. Haer propozitie sal zyn/ dat de openhept inde breedde/ eene ende een halbeinder hoochden sy/ den halven circelle worde ghedeelt in neghen ende een vierendel/ om dat den middelsten steen dat vierde deel breedder dan ander zyn sal. De hoochde desselfen sluptsteens sy vander heft der openhept des lichts/ die platte fascie onderhoudende den boge heeft vanden lichte dat sevende deel. Vander fascien nederwaerts/worden seuen deelen gemaect/ de fascie boven de penanten sal breet zyn gelijck den sluptsteen onder is/ den weleken machmen onder wt maken hanghende dat achite deel zonder breedden. Aengaende de bindinge der anderen steenen metten penanten/ siermen merckelijck inde figure.

Van de Thoscana

W dat die gericlicheden bekeert zyn in vercieringen/ ende somtijts de ornamenten pas-
seren de nootlakelichept/ om de const te toonen/ ende oock den rijkdom des gheens die
doet bouwen. So is dese inventie gemaect voor gerief/ voor sterckte/ ende voor cieraet: tot
gherief/ aengesien die openheden der selver: tot sterckte om dat tuschen bepden veel massifs oft
muers is ende wel ghebonden: ende tot cieraet/ om datse rijke van ornamenten is. Met welcker
inventie (also geslept is) hem de Architect sal connen behelpen in diverse werken. De propor-
tie daer af sal wesen/ dat het gesloten oft massif so wijdt sy als d'opene/ dewelcke openheupt wo-
de tweemaelinder hoochden geset/ de pilasters sullen vander wijdde zyn dat achste deel/ ende de
Colommen dat vierde deel. De intercolomnie (dats de wijdde tuschen de twee Colommen) sy
van een colommen dictie: de hoochde der Colommen met Base ende Capitel van acht delen. In-
de Architectabe/ Frise/ Cornice/ Base en Capitel/ wort gehouden de voorschreven regle. De penan-
ten ende ander bindingen sietmen inde figure. Ende hoewel dat die Colommen noch twee delen
ouer de voorgheven regle gaen/ nochcans om datse na by een staen/ ende eensdeels inden muur
gemeskt/ meer geset tot vercieringen dan tot stercken/ mach dat in sulcken ghevalle wel gheschien
duer d'auctoritept van heel Antycxe wercken.

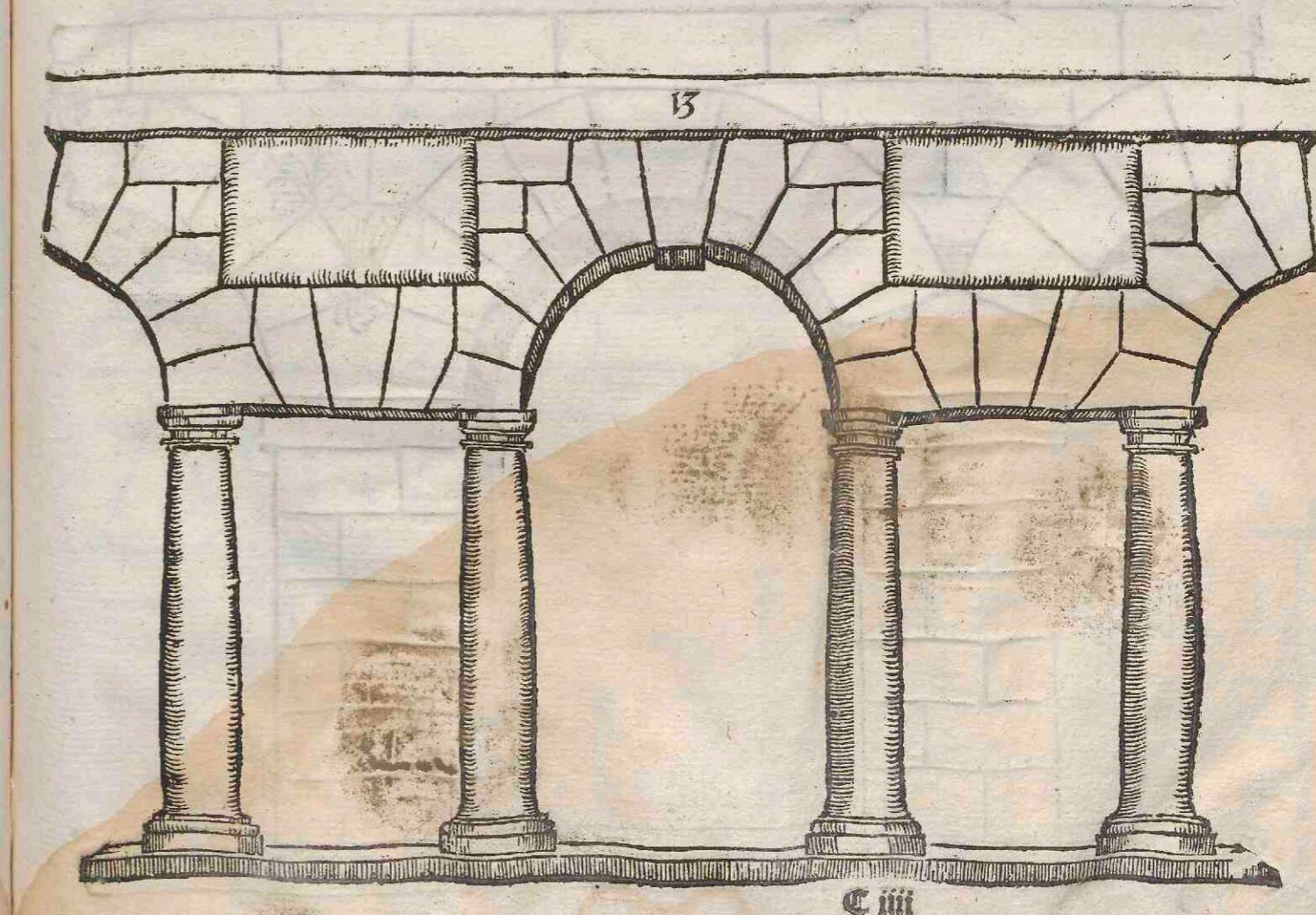

Dat vierde Boek.

Tvijsde Capittel

Fol.xii.

T Is een schoon lake den Architect te zyn overvloedende van inventien/ om de diverse acci-
dentalen die den houwendे overcomen/ want somtijts salmen goet getal van Colommen vin-
den/ maer soo neder oft cort datse niet dienen en sullen tot t'ghene daermense behoeft/ ten sp dat
d'Architect raet vindē om hem te behelpen. Waeromme/ ist dat de Colommen niet so hooge en is
datse reycken nach tot onder de fascie die gelijcx den solder lepte van deser logien/ zoo salmen mo-
ghemmer des maniere van penanten clinnen tot bequamer hoochden. Dewijle dan dattē ter
rechter ende ter sincker syden goede contreforten oft schouderen hebbe/ aengaende t'ghewichthe
van boven sal seer sterck zyn. Maer om te weluen sonder binden niet ijseren oft metalen geerdē/
en soude niet sekere zyn. Min vrezen soudet zyn waer de logie niet so breed datmense niet steenen
van eenen stukke decken mochte/ oft oock te verlien niet goeden balcker. etc. Die proportie hier
afsal wesen/ dat die wijdde des boechs houde de spatie van vier colommen dicten/ ende de hoog-
de tweemael so veele: die minder spatie tuschen die Colommen sullen van dix Colommen dicten
zyn: ende de hoochde van les Colommen dicten/ ende also sal elcke wijdde noch eens so hooge zyn
als breedt. Ende de Colommen wantse grooter last dragen/ sullen vander eerste ghesepder maten
zyn: de rest sietmen seer claelijck inde figure/ maer van Basen ende Capiteelen is eens voor al
geslept byde eerste Colommen.

Van de Thuscana

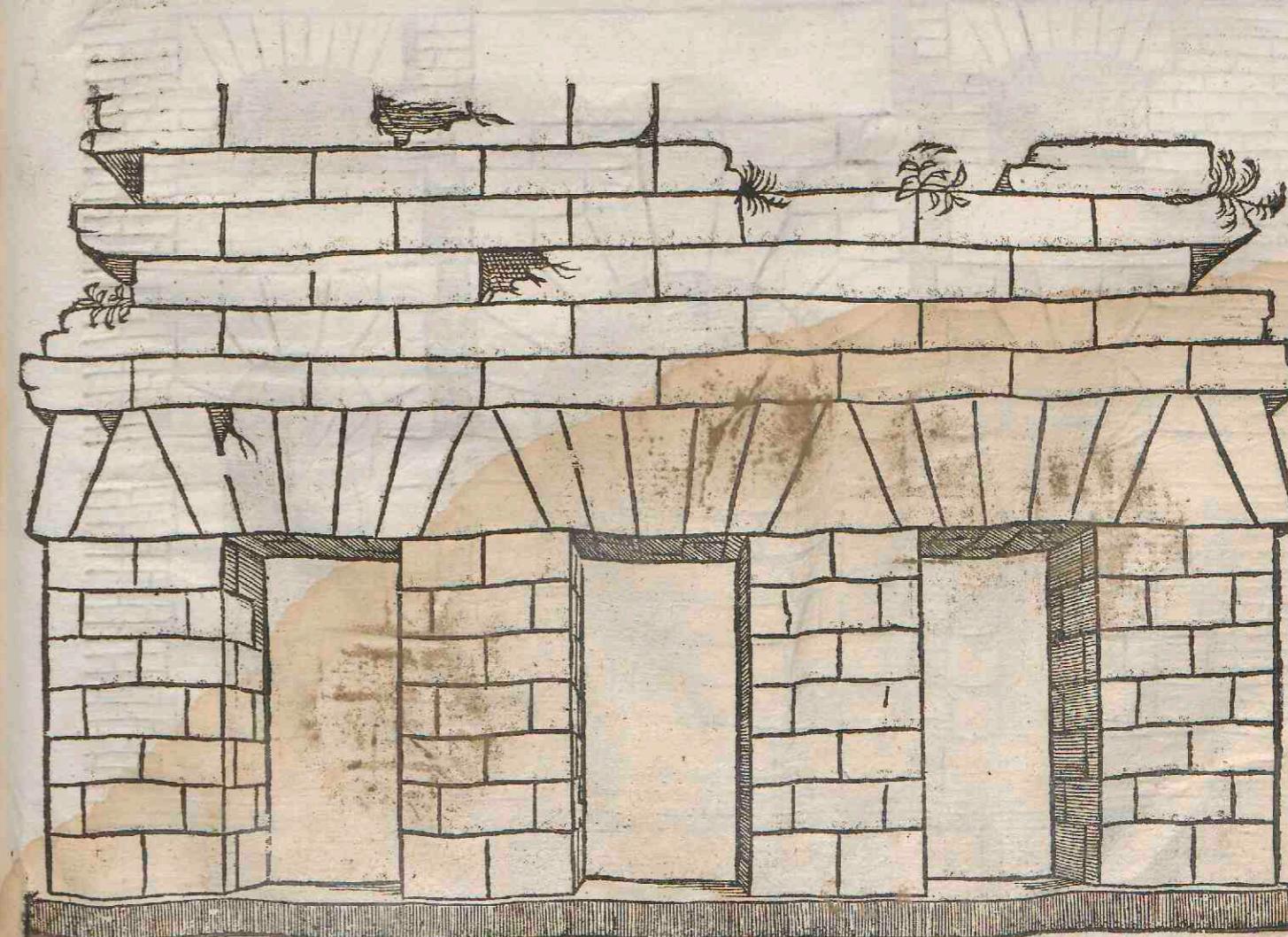
Hoe wel dat dese boghe seer kerck is/mides de concordantie der bindighen/soo is hy daer toe oock ingenieurs ende bewallick der oogen. De welche muentte niet alleenlick en sal mo-
ghen dienen tot logien ofc galerien van sulcken wercke/maer aen bruggen van riueren ende
bekken/om oock water te lepden banden eenen berch op den anderem oft tot een aqueducte. De pro-
portie is/ dat de wijde van den eenen Pilastre totten anderen/oock de hoochde ly tot onder de fascie
die den bogen draecht. De fascie ly van dier wijdden oft hoochden dat seuenste del. Vander fasien
nederwaerts wordet gedeelt in lessien: den halven cirkle ly ghedeelt in neghen ende een quaert/want
den stupsteen is dat vierdeel meerder dan d'ander/de reste vintmen metten passer.

Dat vierde Boek. Tolvftte Capittel.

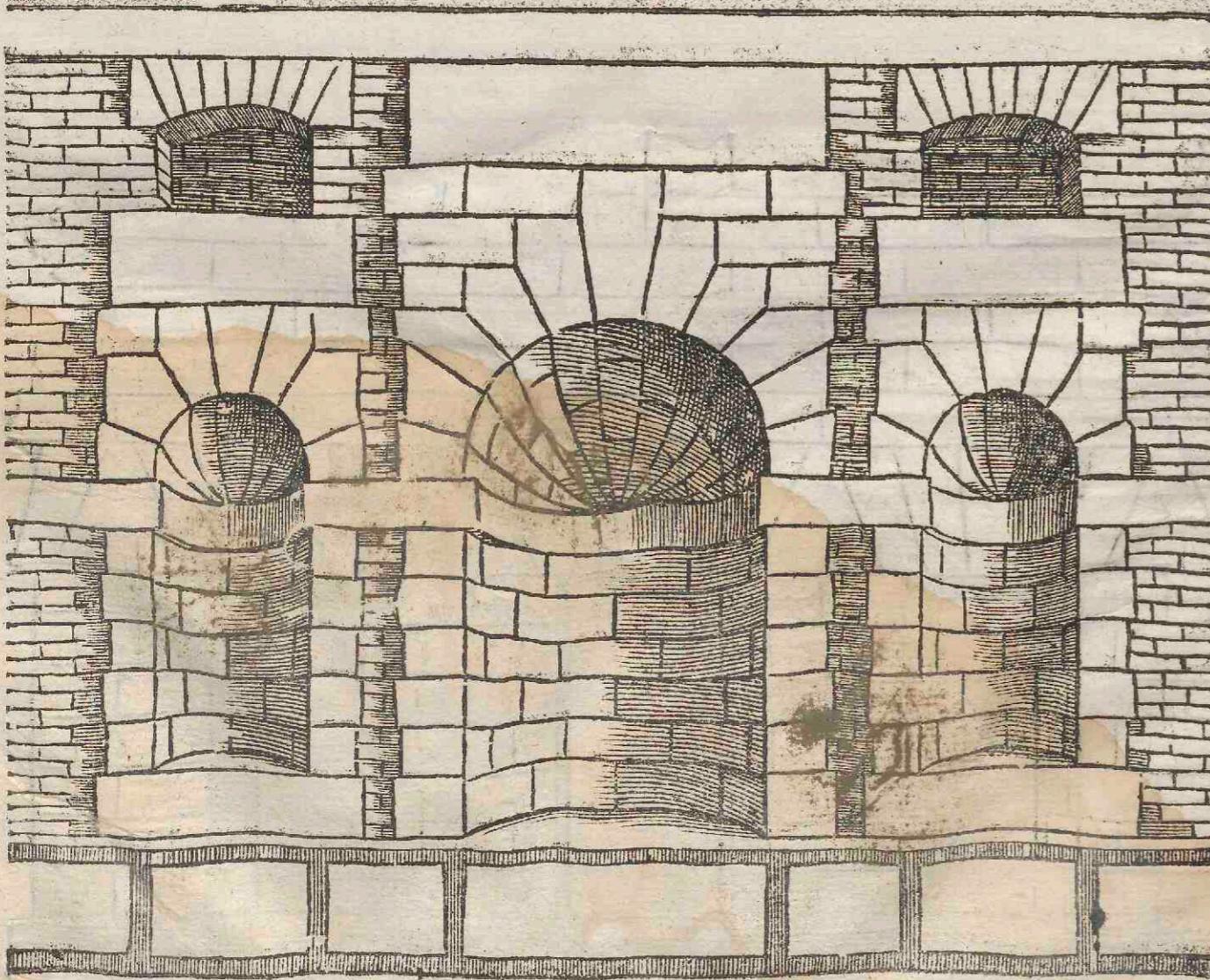
Fol xiiij.

Het mocht somtijts gevallen dat men in een groote muer veel gate behoeve soude tot gerief
der Edificien/daer dit werck/om alle gewichte te dragen alder sterckt toe zijn soude:ende
ookenen niet so veel lichts en behoeft/machmende sommige niet gehacken steenen vullen.
Welcker propozitie zyn sal/dat de spatie des lichts ende des massyfs even breet ly/ende tweemael
so hooge als breed. Hoe wel dat sulcke dingen te meerderen ende te minderen zyn/ na gaetduncke
des Architects. Ende dierghelyken werken sietmen noch in Rome/niet alleenlick die seer oude
zijn/maer noch heden alderkerckste. Het exemplel hier af is tot S. Colmas en Damians,

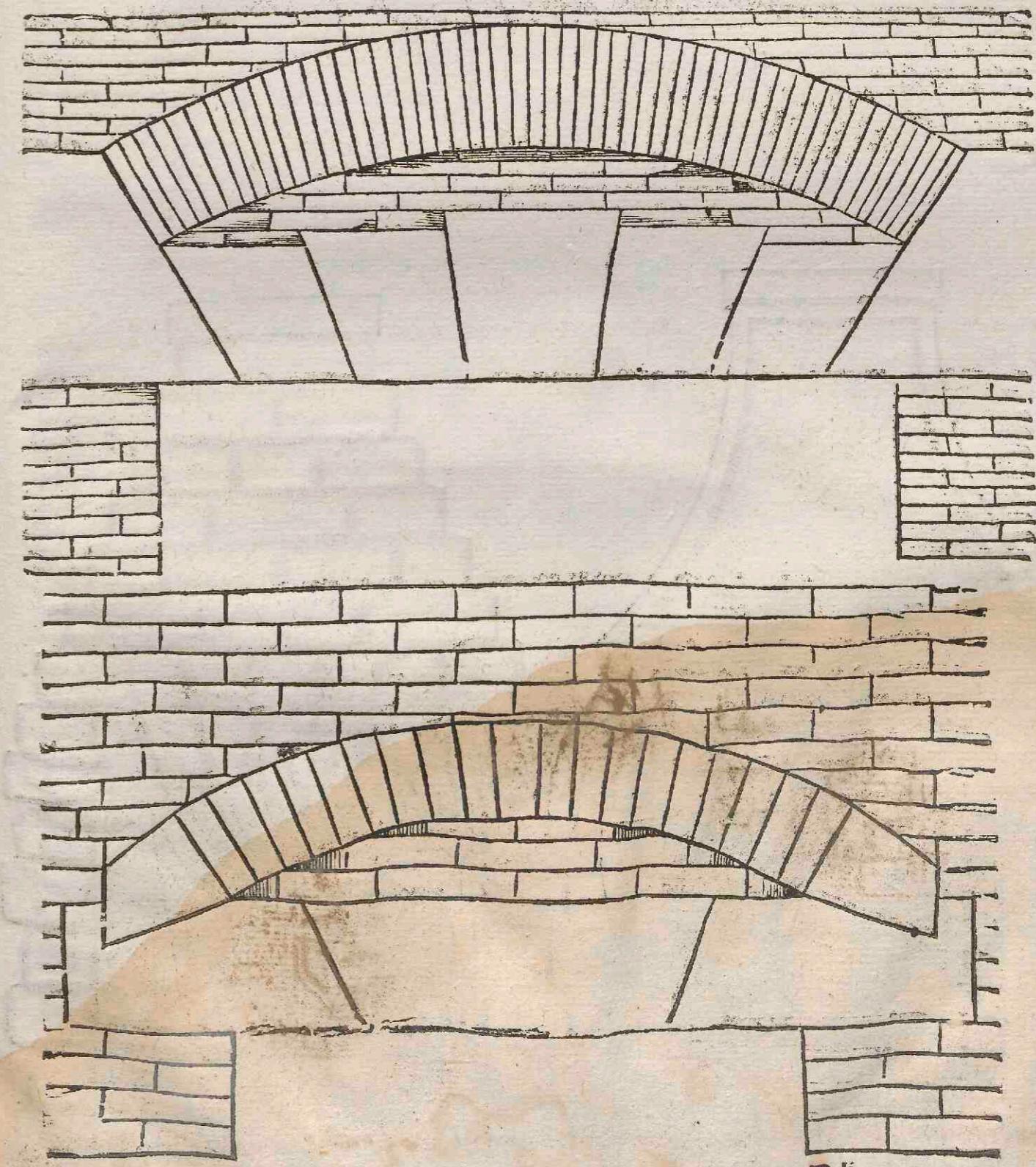
Van de Thukana

Men leyt dat aensien doet gedencken/ waer deur dat die wils gemaect wort welck men niet maken en soude/hadment nergens gemaect gevonden. Also salmen somtijts in eenen hof oft ander plaecken/ een syde muers vinden die deure noch venster hebben en sal/ ende nechtans wel behoeven geciert te zyn op deser syde maniere en borachich werck/ daer hem die voorzienighe Architect sal mooghen behelpen met deser inventien. In welcken plaecken darmen beelden/ ende ander reliquien van Antiquiteiten setten mach. Van de proportie ende van haren maten/ en sal tot niet setten/ want tsal inden wille des Architects zyn/ die te verhogen oft verheeden nadre accy denten.

Dat vierde Boeck. Tdijste Capittel. Fol. xliii.

Ende om dat den meesten hoop der supercilien oft architecken so wylle noemen willen/ die boven poorten oft ander winckels geset zyn/ deur de wijsde (ist dat den steen niet vā goeder grooten is) en mogen resisteren aent gewichtte waer deur dat in toecomenden tyden comē te breecken/ alsoomen in seer veel plaecken sien mach. Soo salmen mogen alijt in groter distanien (ommer dat de schouderen ter spden sterck zyn) maken sulcken were van stucken/ als hier onder in twee manieren geteekent staet/ welck sonder twijfel sal seer sterck zyn/ en hoe den last vobda swaerder is het tgedueriger zyn sal.

Vande Thuscaua

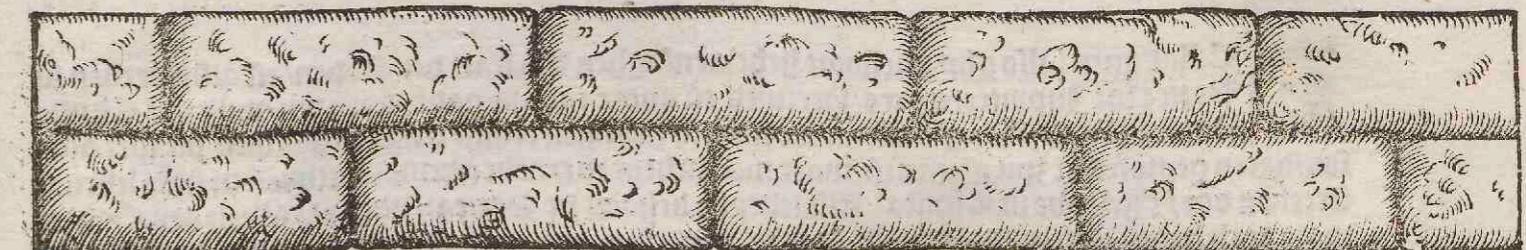
Hoewel datmen inde schriften van Vitruvio/ geen nottie en heeft/ in wat manieren dat de Antiquen in palaisen en sonderlinghe plaesien dat vier ghebruycken om te warmen. Men vindt oock inde Antieke edificien verschyningen van schouwen/ om den roock wigeck te geven. Noch deur eenigen Architect/ en heb ick opt connen de waerheit vernemen van sulcken sake: niettemin/wantmen van veel jaren herwaerts gecostumeert is/ niet alleen vieren in salen en cameren te maken tot gemack der menschen/ maer oock gewent diverse ornamente in sulcken plaesien te maken. Alsick dan traceren wille in dit Volumen/ van allen den ornamenten die den Architect ende der fabricken mogen toevallen. so en sal ick niet laten te toonen sommige formen van schouwen ofte heerteden somense noemen wilt/ dewelcke voegen tot de Thuscaense maniere/ alsin dese behoeven sal in sulcken edificien. De reue is delicate bryten den muer/ dander van hoerachighen wercke heel binne de dicte des muers.

Dat vierde Boeck. Twijste Capittel.

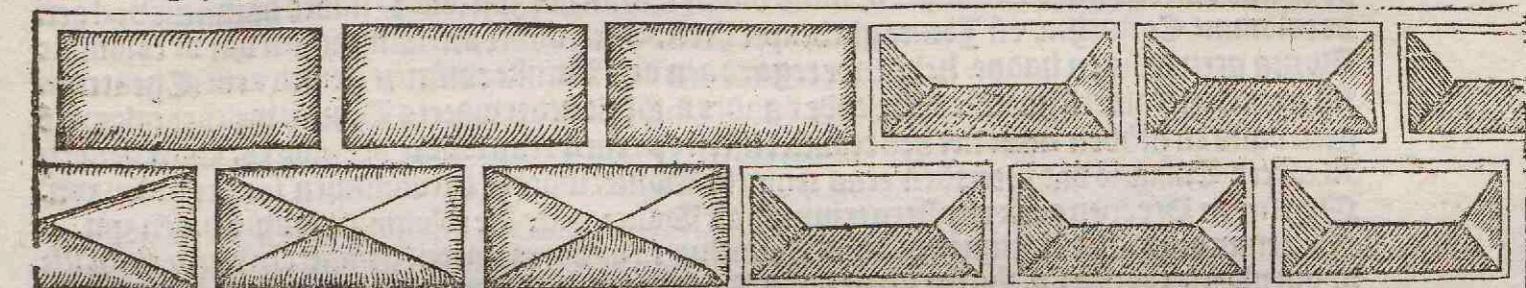
Fol. v.

De eerste hoerachtige werken waren in dese maniere ghemaect/ dat is stukken van steenen ronwelyck gebooteert/ maer haet vergaderinghen zijn met diligentien ghemaect.

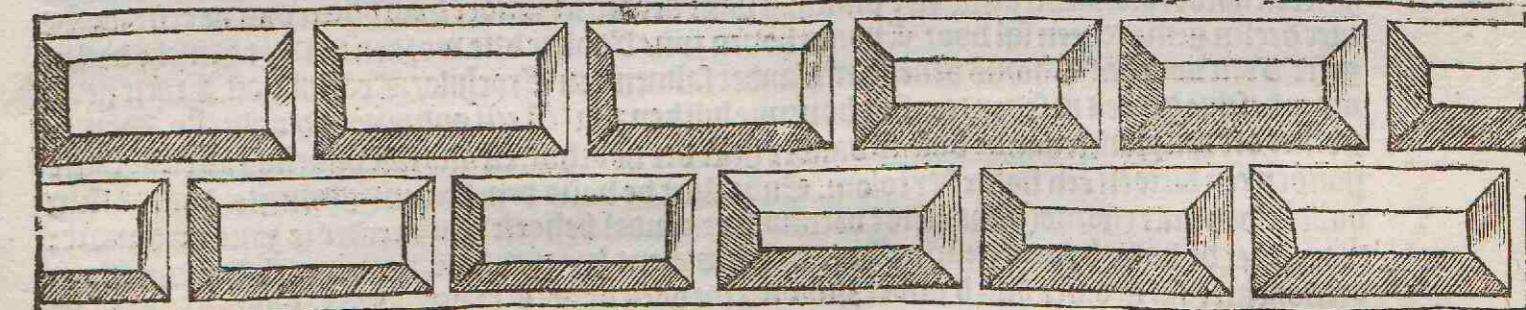

Daer ua hebbens met meerder liefticheyt/ de steenen ghedeelt met dit plat diese schept/ ende noch naderhant tot meerder vercieringhe die cruyting daer over ghemaect.

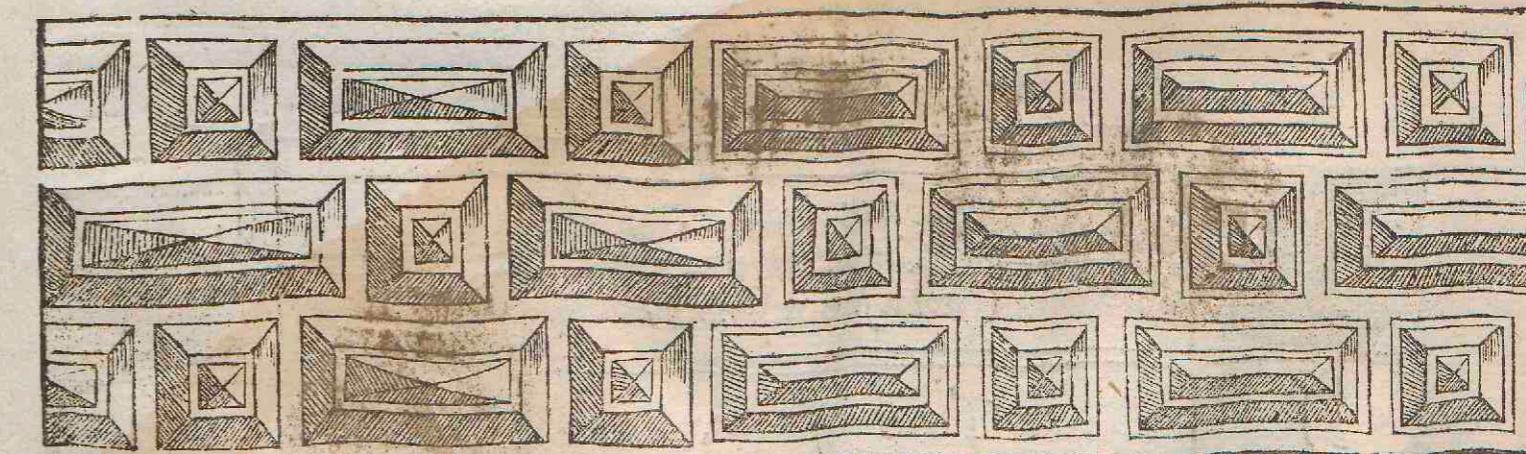
Ander Architecten/willende daer gewrochte Diamanten in hzengen/ hebbense op dees maniere met meerder repnicht ghemaect.

Ende also van onder tot onder ist gecomen altijde veranderende/ datmen voor Diamanten platte tafelen gheset heeft/ ende oock meer verheven/ assomen hire onder gheleent siet.

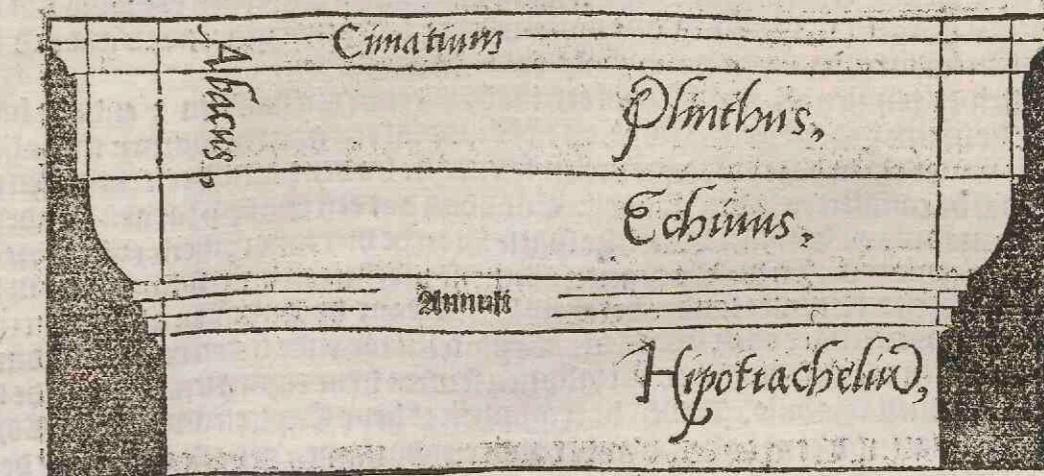
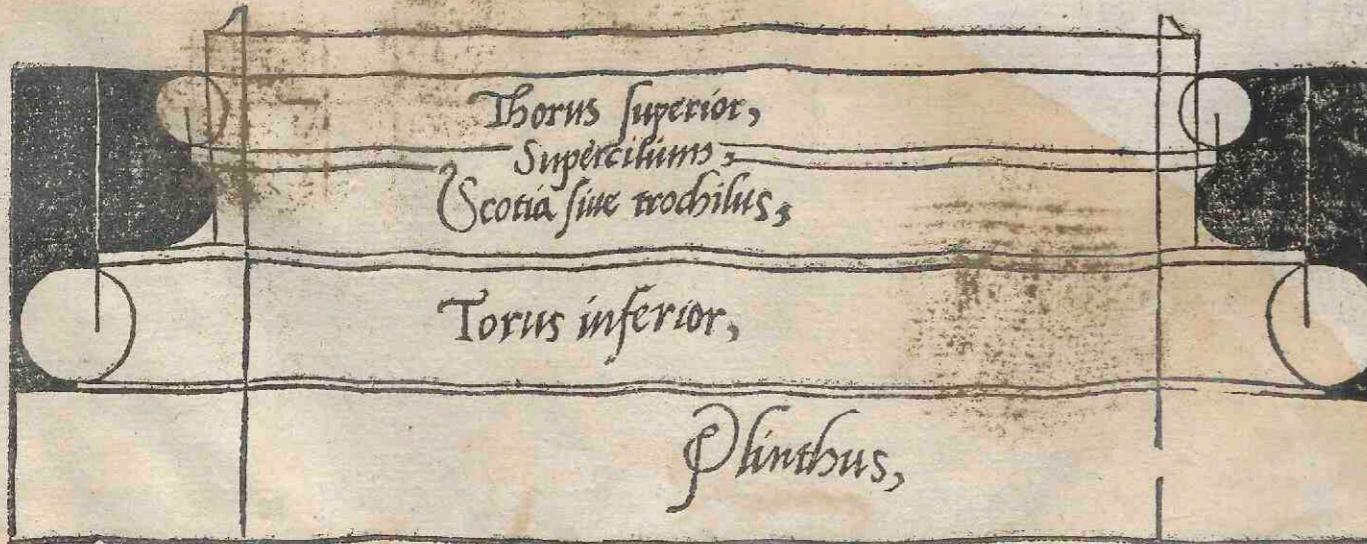
Sommighe ander Architecten hebben meer sonderhept/ ende gheschicter deelinge willen ghebruycken/ niet te min/ al uikken werck gheeft zynen oorpronck vande Rustique/ datmen noch ghemeynlick niet puncten van Diamanten heeft.

Hier eyndet de maniere vander Thuscaua/ ende volgt de ordine vander Dorica.

Dat seoste Capittel.

De Antiquen (also ghy ghehoort hebe) aensaghen den staet der Goden/ en ordineerden de Dorica tot Juppiter/Mars/Hercules en ander robuste goden: maer wy/willende Christo Paulo/Petro/Georgio/oft ander sulcken heyligen eenige templen bouwen/die niet alleke souldaten geprofessijt zyn gheweest/mact manlicheyt en cracht ghehoont hebben in haer leven te strecken voor t' gelooft in Christo. Allulcken behoorz de Dorica: ende niet alleen aen Goden/maer oock lieven van wapenen ende van derten/ t'st groote personagien/middelbare/oft clepne/ wat edificien datmen haer maken sal behoocht toe dese maniere van Dorica. Ende hoe de personagie vromer is/hoe dat hem vaster werck toebehoort: hoe sulken oock eerder is/hoement wercliclycher maken sal/ also wy op zyn plaetsel segghen sullen. Comen wy dan weder tot den particularen wercken ende haer propozitie. Van dese Dorica tractiert Vitruvius int vierde boek int derde Cap. maer bande Basis totter colommen heeft hy getracteert int derde boek: hoewel dat de opinie van sommige is/dat het de basis vande Corinthia zyn soude/ midts datmen vele aen de colomme Corinthia/ en Ionice gehbruypt heeft. D'ock dunct den sommighen dat de kolomme Dorica geen basis en hadde/ hebbende regard aen veel Antyke edificien gelijc aent Theatrum Marcelli een d' alder schoonste were/ende vander middelt nederwaerts Dorica/ welker colomme geen basis en hebben maer liet den kroonk rusten op cenen trap sonder pet anders. Daer is noch Al carcer Tulliano dat lichteken rens tempels Dorice/ waer af de colommen sonder basen zyn. Men liet in Veronen oock een Arco triumphale Dorice/ daer die colommen sondre basen zyn. Piettemom dat de Antiquen de basis Corinthia in ander manieren gemaect hebben/ gelijc ik in zyn plaetsel toonen sal. So seg' ick de basis Anticurga/van Vitruvius int derde boek beschreven de Dorica te zyn/ en dit lietmen Bramante gheobservert te hebben in zyn fabrijcken van hem binne R me gemaect: de welcke Bramante/ geweest zynde licht en inveterus der goederen en waerachtiger architecturen/de welcke vande Antiquen af tot zynen tyde onder Julio i. P. M. begraeven hadde geweest/ behoortmen volle gelooft te geven. Die basis vande Dorica dan/ sal hoochge zyn een halve colommen dicte/ en t' plinthus vant derdeel zynnder hoochden: van de reste wordē vier deelen gemaect/ een sal voor Thorus boven zyn/ d' ander drie worden in twee gelijcke deelen geset/ d' een voor dat Thorus benedē/ en d' ander salmen den Trochilo/Trochille oft Scotie geve: maer deselue gedeelt in seven/ en salt hovenste lystken zyn/ en een ander voor d' onderste. De projectie oft wisspronck vande base/ sp vander heile der hoochde/ en also salt plinthus op elcke fascie houden een dicte en een halue der colom. Ende staet de basis beneden ons gheschichte/ dat caniken onder t' hovenste thorus(vandē selē verduplert zynde) behoest wat neerder te zyn dan dander: maer staet de basis boven gesiche: het caniken boven benedenste Thorus oock vanden seluen verdonckert/ sal groter dan d' ander zyn/ daertoe oock de Scotia verdupliert vanden Thoro/ in sulcken gevallen salmen meerder maken dan de ghegeven mate/ en in sulcken accedenten moet die Architect voer hem sien/ warom dat Vitruvius begeert datse inde Mathematica gheschreue zyn/ die in zyn boecken studeren sullen.

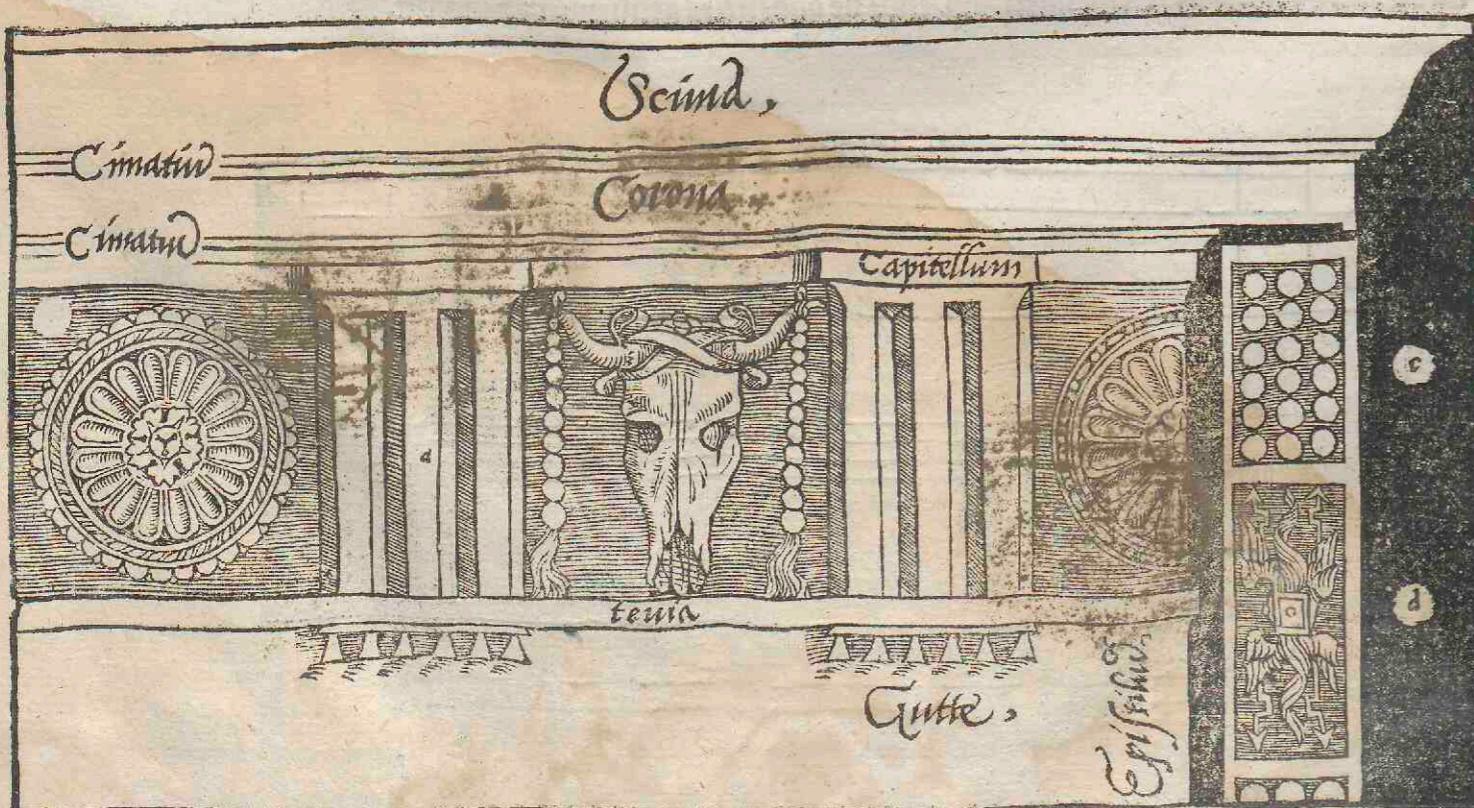
Ende om dat Vitruvius dese ordine vande Dorica upgedeelt heeft in Hoduli oft Modelles/ makende de colomme van twee Modellen inder dritten/ ende haer hoochde met Capitel en Base van 14 modellen/ also comt dan de Basis hoochge te zijn een Modulus: den kroonk der colommen sal van twaelf modellen zyn/ ende dat Capitel van eenen Modulo compt in als 14. De hoochde des Capitels wort in drie portien gedeelt/ vanden welcken een sal voor Tplinthus of Abacus zyn: in d'welcke verstaetmen oock de Cimacie: d' ander den Echino met de Annulus: dat derde wort den Hipotricholio/ oft der Frisen gegeven/ van welcken Hipotricholio de dritte/ sp dat seoste deel minder dan de colomme beneden. De heede des capiteels int bovenste deel sp elcke satie twee Moduli/ ende dat seoste deel van eenen Modulo: ende dit is naden text Vitruvij. Hoe wel dat ick my te verstaen gheve dat den text gherorumpert is aende projecture/ de welcke in effect comt seer armlich by t'gene datmen aende Antiquier: ende daerom na dit capitel sal ic noch een ander maken nae myn goet duncken/ met myn particulaer maten naerder beschreven/ indtis datse Vitruvius metten cortsen overlaet.

Als dan dat Capitel in drie gedeelt is/gelyc voorz is/ soude ick leggen datmen Tplinthus of Abacus oock in drie deelen soude: een deel voor de Cimacie met haer kegle/lijste/ oft fillet: maer de selue dicte gedeelt in drie/ een sal de lijst zyn/ ende de tweede ander de cimacie. Dat Echonus sp des gelijc in drie gedeelt/ de tweede deelen zyn voor d' echinus: ende dat restende voor de Annulus salmen oock in drie deelen/ gevende elcken een. Dat Hipotricholio oft Frise sp gelyc van d' ander gheseyt is. De Projecture van elcken deele sal gelyc zyn hoochde zyn: alsoodende salt mit proewelcker redeten gemaect zyn/ ende de oogen des aenstanders bevalen.

Vande Dorca

Op de Capitellen setmen de Epistilia oft Architraben welcks hoochde sal van eenen Modulo zijn ende die ghedeelt in seven een sal de tenia oft lijste zijn de gutten met de lystkens onder de tenia welcke Vitruvius subtenia noemt zijn clamere van eenen Modulo dat selste icel welcker hoochde ghedeelt in vieren de drie portien sullen de gutten zyn ende d' ander d' lijsten. De gutten sullen segint ghetal zyn hanghende onder de triglyphen. De hoochde vanden triglyphen oft triglissen saleen modulus ende een half zyn : ende de breedte een modulus welcke breedte gedeelt in twaerden op elke spide sal een gelaten worden tot de halve canaletten : ende van de thien overblpvende deelen salmen de ses den platte der triglyphen gheven ende de vier voor de canaletten inden middelt. Ende van dat een triglyphe tot aen d' ander sal de spatie van eenen modulo en half zyn dewelcke spatie sal recht viercant comen ende wort van Vitruvius Methyla genoemt. In welche spatien alsmense vercherien wil salmen daer in spaden ossen hoofden ende schotelien niet sonder betekenissen: Want de Antiquen als sp Sacrificie dedden van stieren gebrychten daer oock schotelien ende platelen toe ende setten dan sulcke dingen rontomme heur Tempelen tot cieraet. Op de Triglyphen setmen heur capitellen de hoochde dact af sp dat selste deel van eenen Modulo. Boven de triglyphen of heur Capitellen worde de Cozona gestelt niet de twee Cimatiën d'ene boven d' ander onder: ende clamere gedeelt in vpben de drie sullen voor de Cozona zyn ende de ander twee voor de Cimatiën: Maer de hoochde van alsp van eenen halven modulo. Op de Cozona worde de Scima geset welcker hoochde sp een half modulus daer toegedaen noch dat achste deel voor zyn spide boven. De projectuur vander Cozona sal van drie deelen de twee houden van eenen modulo. Inden gront der Cozonen recht boven de triglyphen worden de gutten in ordinien geset also ghy inde figuren behyden hanghende siet. Ende oock tuschen de Triglyphen smitmen Fulmini dat zyn de ghevlogelde b'remen oft men mach de spatien p'del laren. De projecture oft den wtspionck vande Scima sp gelijk haer hoochde is. Maer so veel als de cozonen meerder projecture sullen hebben by aldien dat het die steenen vermogen sullen hem statiger vertoonen. Ende dit lietmen de oude Romeynen geobserveert te hebben also ick in zyn plaatse betonen sal in figuren ende maten.

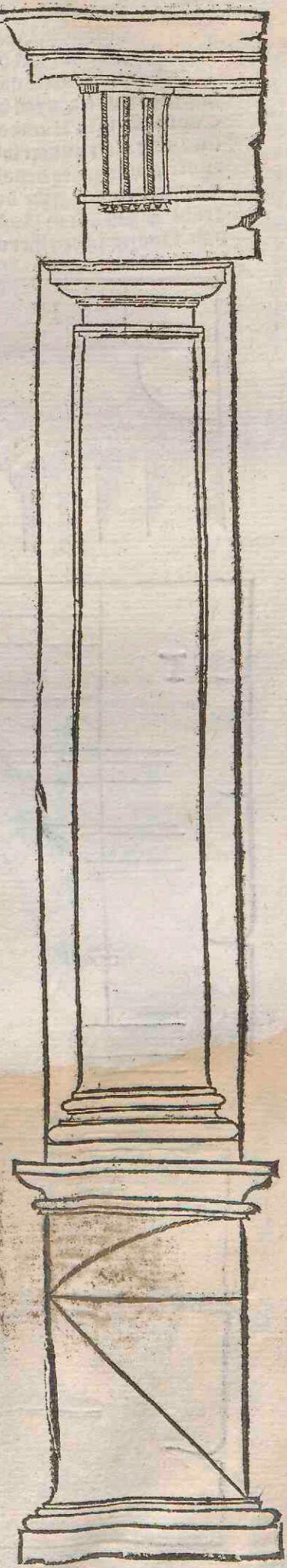
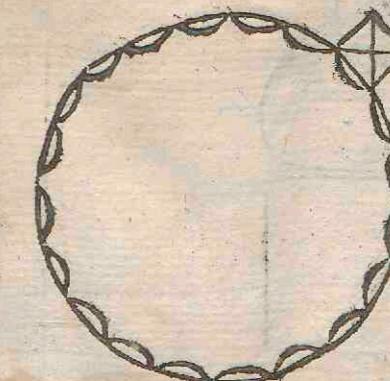
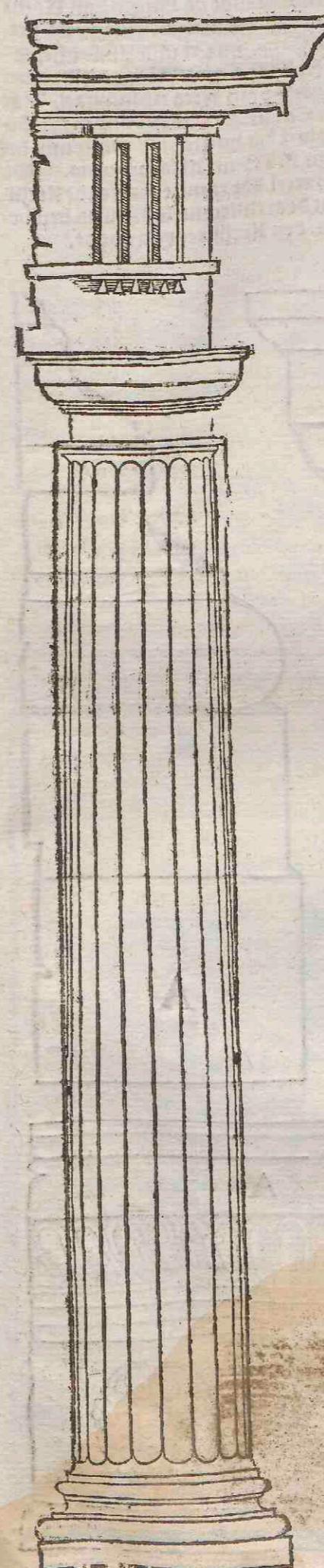

Dat vierde Boek. Dat seeste capittel.

Fo. xviij.

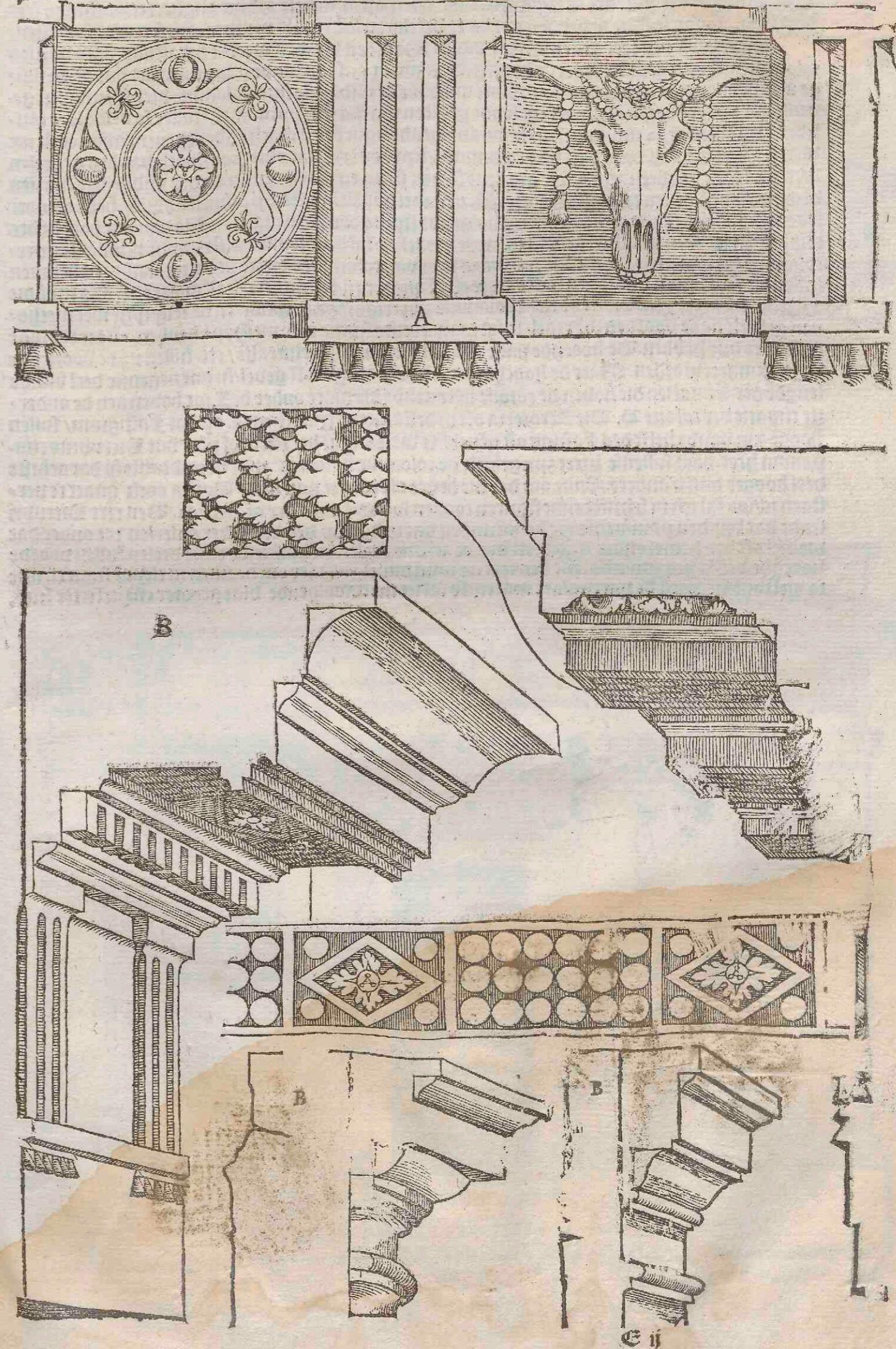
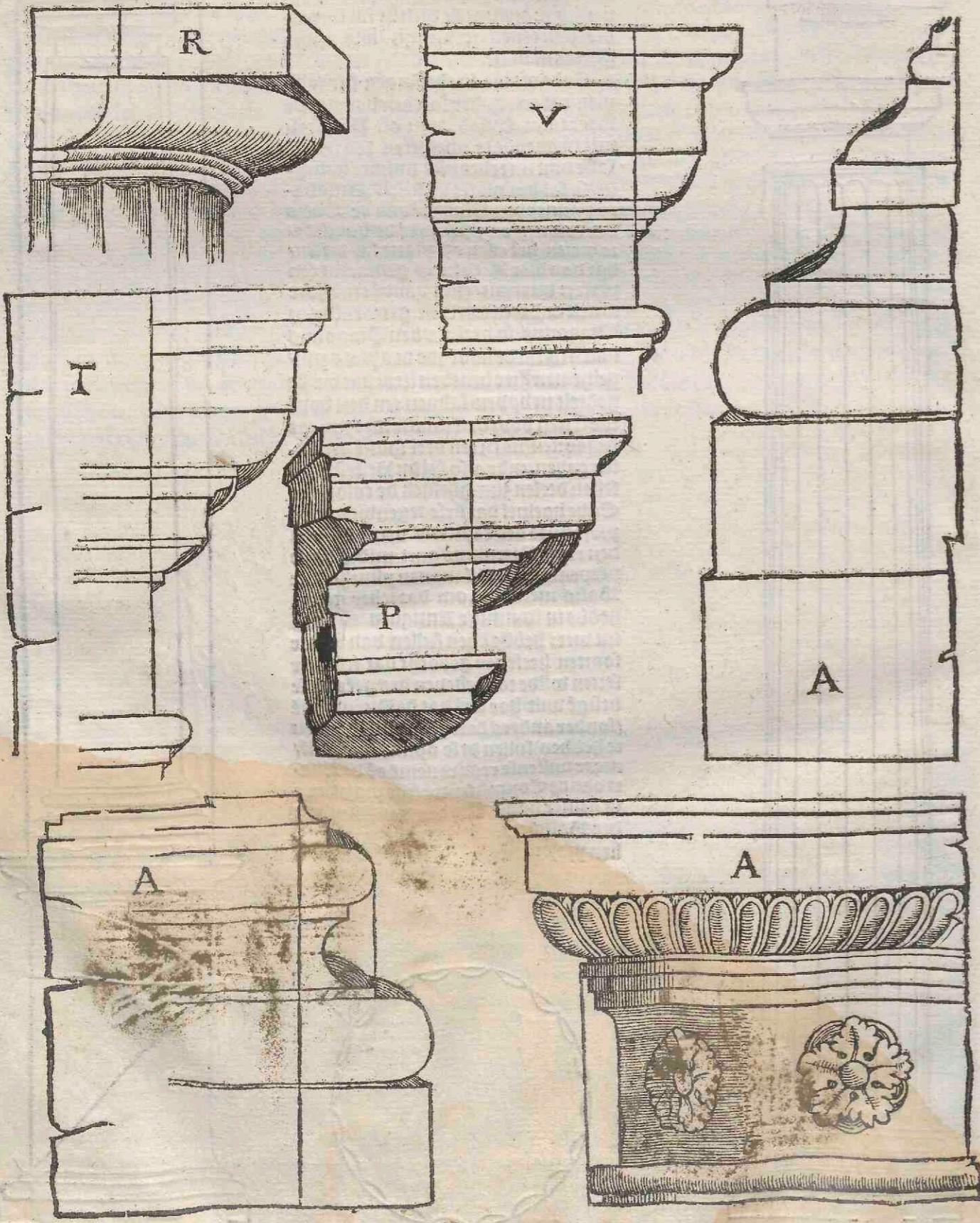
Indien danie de colonne gestrijet / of niet canalen maken wilt / so sullender zo in ghetalle zyn / in maniere gecauert / dat vade ten spide totter äder in de spatie der krie / wod de een rechte linie getrockt / de welcke sal de spide van ee viercät sijn / en viercät gekozueert zynnde / in welch centre sette de d' passer mieren eenen wort / en mee daer anderien wort raekende den reuen ende den anderen heech der krien / en dien omtrekende sal zyn oprechte cauering maecten / de welcke sal vierde deel van eenen circelle zyn / also onder ghehoont wort.

Ende oft tot verhessingen der colonne oft dat ander laetken van noode waere dat Stilobatum oft Pedestal niet hebende te obedieren een enige laetke van meerder ofte minder hoochde so sal dat platte vā desen Stilobato ghelyker den Plincho van de Basis der colommen zyn / ende de hoochde te weten het etsen oock platte sal wesen / dat van dier breeden sp gemaecte een perfect vierrant / ende vande eenen hoecc totten anderen een linie getrockt voor Diagonius / so veel a s den Diagonius laetke to sal de hoochde des plats zyn / gelycken hier beneden siet / dat welcke gedeelt in vpben salmen een deel boven toe setten voor de Cimatië niet zum toe behoorten noch een deel salmen der basen geben / ende also sal dus pedestal vā seuen deelen zyn / ghelyck de colonne. Ende hoewel dat dese regentwoordige projecture des capiteels verre brypen den regle Vitruvius gaet / mides datse perpendicularer is metten plinches der Basis / niettemin om dat icker gesien hebbe in sommige Antiquen / en och int werc hebbe doen setten van sulke soorten heeft myt gedacht dat dese hier setten wilde toe belieuen des ges diele belige wort / hoe wel dat de Vitruvianen (sonder anders) de Antiquen gehandele te hebben sullen dese opinie loochene / maer willense regart nemē as de Abatii vande Coxinchia / welche projecture is gelijc herhanghende aen dat Plinthus der Basis en sullen / so haest sulken projecture verwonden.

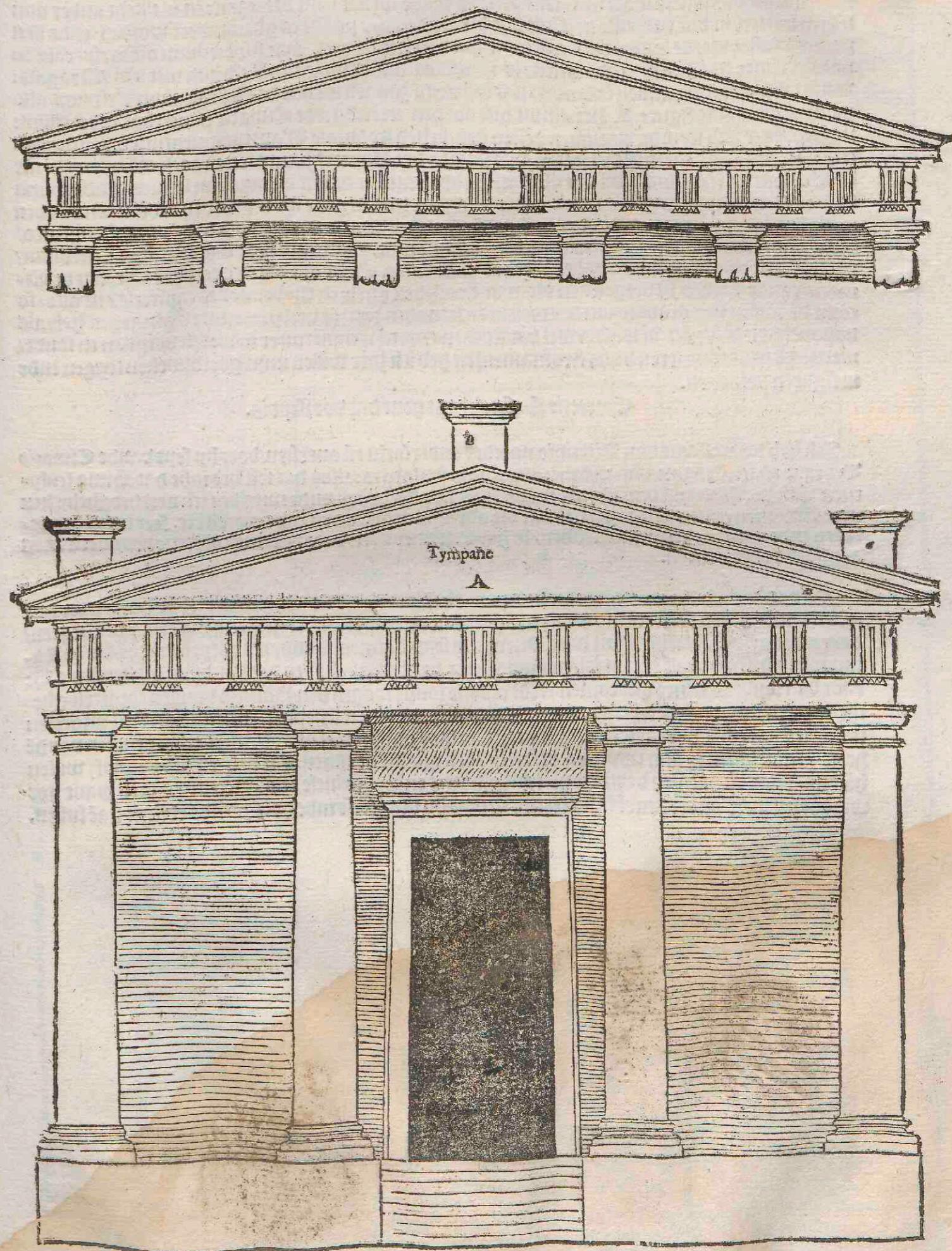

Van der Dorica

Daat ik groote differtentien vnde tuschen de schrifte van Vitruvius ende de dingen van Rome
ende andere plaezen van Italië so heb ic hier sommige willen toonen diemmen noch mit werck siet.
ende hoe wel datse van cleyn dor soomen zijn sonder getalen ende maten/niet te min zynse ghepro-
portioneert na de groote en niet groter neerstichepe mit cleyn geset. Dat Capitel R was gebonden
hupen Rome/aen een brugge banden Cyber. Dat Capitel V is in Verona op een Arco triumphael. Dat
Capitel T is in Rome aen eenen temple Dorice Alcacer Tulliano. Dat Capitel P was gebonden tot Pe-
laro/niet meer andere lofwaerdige Antiken. Den upsponek des selfs hoe wel dat hy groot is/niet te min hy
is den aenslenders bevallich. Dat Balenent de Basis/ende capitel A zijn in Rome Alforo boario. De
Cornice/tecapitel ende de imposta van eenen boge Bzyn aent Theatre Marcel. De cornice seise/ende Archi-
tekte A zyn oec in Rome Alforo Boario. Welche ic ghetrouw heb op dat de architect hiele dat hem best be-
valt. Dooz salichier op verholgende sommige particulaere maten settan/ den Architect van hoode.

Sinde de deling der Triglyphen ende Methopen in dese ordine d'nghereet/nochtans seer van noode so sal ic arbepden om die te verclaren so vele als in my is. So leg ick ten eersten dat hoewel den text Vitruvij sept dat de Modelen vanden wercke hexastilos/dats van ses colonnen/willen gedistribueert oft optgedeelt zyn in 33. so en vindt ic daerom niet dat de declinge also staen mach/ en dat daerom want willende de middelste intercolomne vier Methopen geven/ende vander spatiën drie/dat geseyde getallen machs niet opmaken/maer so vele als ic considerere/willender⁴² zyn/lomen in dese na volgende figure sien mach ende rekenen. Alsoock int werck Thetastilos/dats van vier colonnen/sep den text dat den voorzooch vanden geheelen wercke soude ghedeelt zyn in 23/dwelcke so niet staen en mach/ willende dat middelste spatiën vier methopen geven en d'andere twee elck drie methopen/maer by mynen advijs behoorender sevenentwintich te zyn/gelycken inde volgende figure oock sien mach. Als dan dat voorste des tempels in sevenentwintich gedeelt is/twee modellen sal de colonne d'cik zyn/de middelste intercolomne sal van acht Modelen zyn/dats van vier colonnen dicte: de intercolommen besyden sullen elc van vijsen haue zyn/dats twee en ee quaert en een quaert half quaert: en also sullen die 27 gedistribueert zyn. En bove elcke colonne zyn triglyf geset zynnde/ en de triglyphe met methopen gedeelt naide voorgegeven regel/ so sal de middelste spatië vier methopen hebben/ en die ter syde sullen der drie hebben. De hoochde vande colonne/capiteel/architrabe/etc. sullen naide voorseyde regel gemaect worden. Maer de hoochde vanden fastigio oft gevel/sy dat negenste deel vande lengde der Cimatiën die boven de corone is/serende die mate onder de A. tot boven aan de onderste cimatië der corone B. Die Acroteria oft pedestaalkens geteekent a. op dat Fastigium/sullen hooge zyn vande helst des Fastigij oft gevuls/te weten/van het raffen of plat dat Vitruvius tympanum heet voor sullen breit zyn gelijk de colonne boven is/ ende demiddelste sy dat achste deel hooger dan d'andere. Ende om dat die deure oft poorte van deser Dorica oock quaet te verstaen is/soo sal ick in schrifte ende figuren toonen soo veel als icker af verstaet. Den text Vitruvij sept dat vanden paumente tot de lacmarij dat is van op den verd' der galerien tot onder dat welsel oft den hemel onder A. gedeelt worde in drie deelen en half/ende twee deelen sullen voor de hoochde des lichtez zyn/also sep den text na mijn duncke. Maer om datmen in cleynne figuren niet so wel tonen en mach de particulaer maten/so sal ick int navolgende blad grooter en perfecter sette.

Van de Dorica

Ghemaect hebbende also geseyt is drie delen en halue van beneden tot boven/ twey delen sullen voor de hoochde des lichts zyn/welcke hoochde gedeelt in twaelven/ een deel sal dat antipag-
mentum oft de pilaster breet zyn/ en 5 deelē en halue sal dat licht breet zyn; en is t' licht onder van
lestien voeten/in dat bovenste deel sal dat derdendeel des pilasters ghemindert worden/ ende den
seluen pilaster wordē boven oock ghedint zyn veertiende deel. Dat supercilium oft architrabe ly
vander seluer hoochden/ inde weicke is te maken dat Cimatum Lesbium met den Astragalos
welcke Cimacie sal vanden lestendeel des superciliij zyn/ ick neyne dat Astragalum Lesbium/ also
getoont wort inde figure A. Herschijnt wel dat den text alleen de Cimacie boven dat superciliū
meyne/maer also ic in Antiquen gesien heb/ so heb ic omme D' antipagmentum willen maken.
Op dat Superciliū/ in plaatse van fris salmen dat Hyperthymium/ settē oock alsoo hooch: int
welcke/seyt den tere/sunjmen dat Cimatum Doricum/ende dat astragalum lesbium/inde Sima
sculptura welcke passagie seer confus is. Maer hier in geve ick my selfen te verstaen dat den
text ghecorrumpēert is/ ende daer hy seyt Sima Sculptura/ dat hy leggen wilt/ sine Sculptura/
dat is sonder Sculpture oft snede/ te wetē dat Cimatum Doricum/ende dat astragalum lesbium/
waeraf de forme en propoztie inde figure A. ende D. is. Ende om dat den tere oock seyt/ dat de Ci-
macie vande cozone sp̄ vergeleken oft van hoochden ghelyck tbovenste des capiteels/ ist also/ so
comt de cozone seer groot te zyn der welcker ick (naden text) so veel projecturen ghegeven heb/ als
de hoochde des superciliij is. Hoewel dat sulcken croone nimmermeer in werck voeghen en soude/
niettemin om te tracteren vanden ornamanten heb ik hier willen myn goerduncken leggen ende
in figuren becoonen.

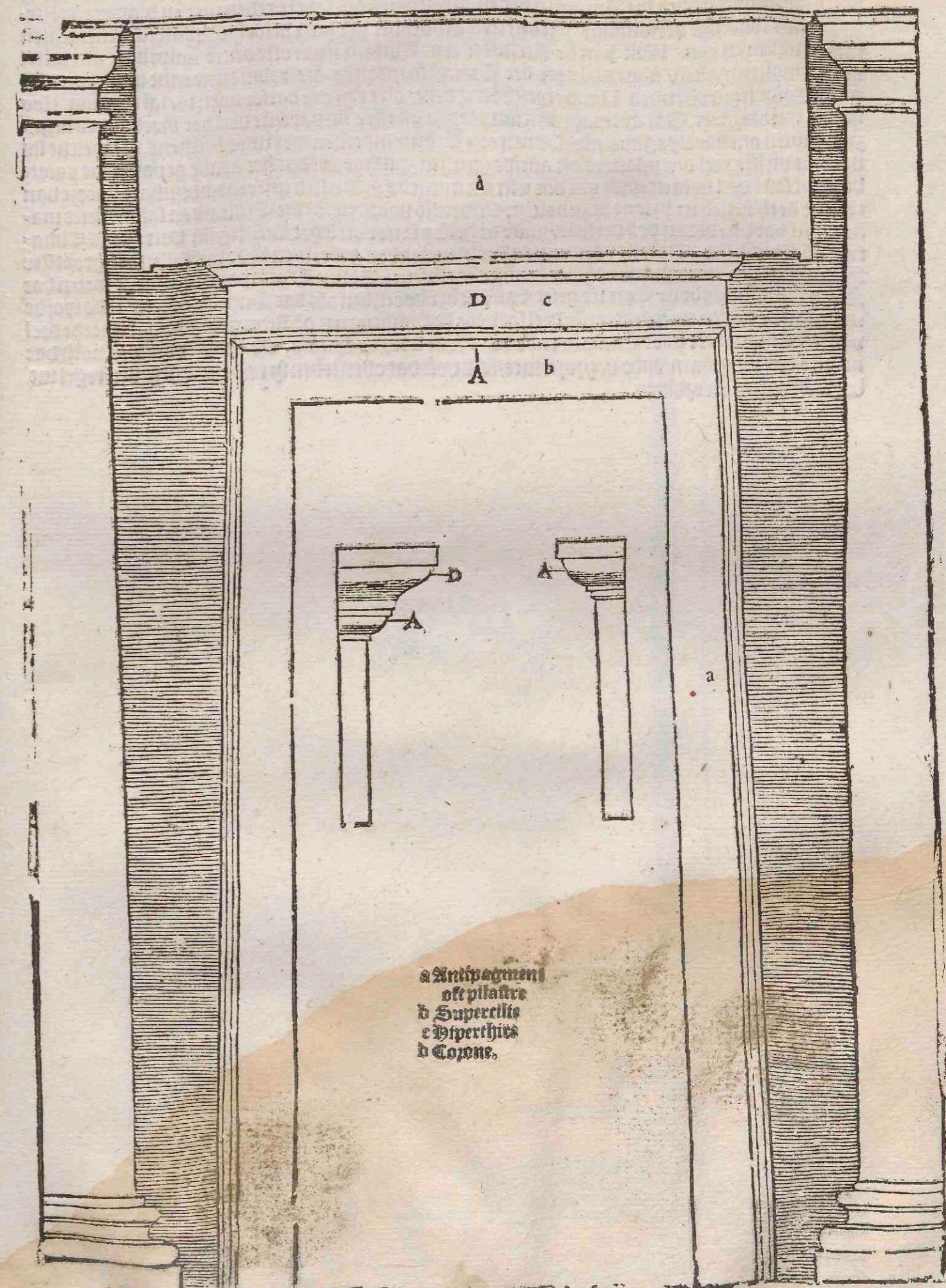
Correctie S. Serch op genē dat voor seyt is.

Ich heb die passagie van Vitruvio naerder ondersocht en ouersien/daer hy seyt vande Cimacie
Dorique en d'astragal van lesbien inde Sima sculptura: alsoo dat ick bevinde dat Sima sculp-
tura/ wilt verstaen zyn van platter suuden niet seer verheven/ende mitz dat ick veel derghelycken
inde Antiquen gesien heb/ te weten/ dat die astragalen/bladeren ende eperen/ect. seer lattel projec-
turen ende oock verheffingen hebben/ so houd ic daer doch voort naerder correctie des ouersetters
aengāende der deuren.

Midts dat onse Auteur dese correctie over de Cimacie en d'astragal hier geset heeft/ daer nae
mijn duncken kultel aen leyt: so dunct my goed den text noch wat te helpen aengāende der deuren/
daer meer aengelegen is: want daer Vitruvius seyt/ daument vanden pabepstel tot onder de La-
cunarij in drien en half deelen sal/ dat machmen verstaen tot boven dat Timpan gheteeckent B:
ende dan soude de deure wel comen/ en de croone soude mogen den Plintho vanden capiteele ghe-
lycken/ende mitz dat de terren in ander plaatsei oock so verscheyden zyn/ ghelyck int wiudeelen
vanden Modellen/daeraf dat Cesarianus seyt: hoe dat hy wel die oft vierderley getallen van de
heeft/ so machmen te min twyselen/dit en is oock qualic verstaen. Dit heb ick (met oorlof) willen
hier by settē op darmen dedificie niet onvolmaect en late/ gelijcē ons Auteur verlaet/ want hoe
wel dat hy meer ander deurē figureert/ so en seyt hy niet hoele inde voorgaende edificie staē sullen,

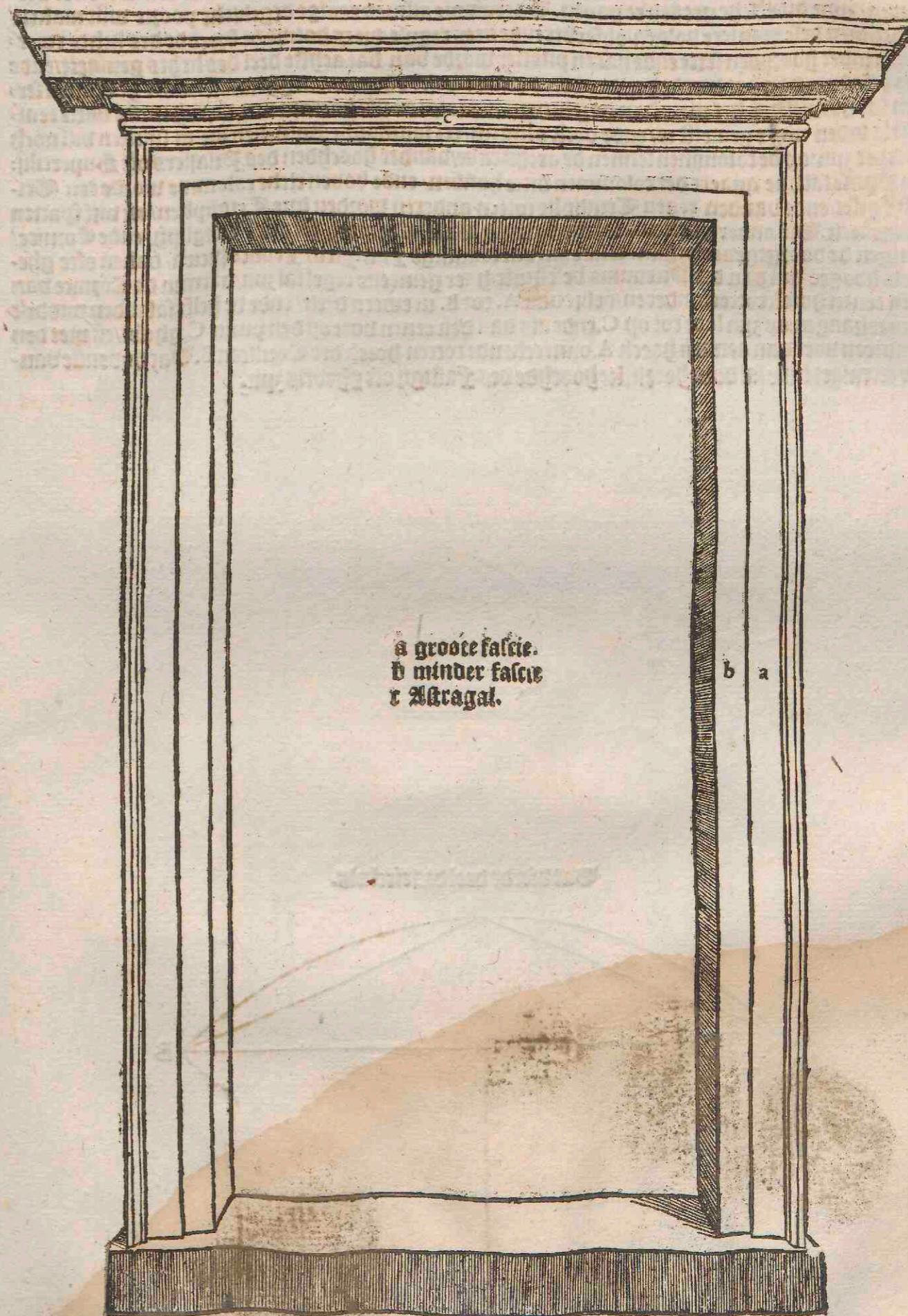
Dat vierde Boek. Dat sexte Capittel.

Fol. 12.

Van de Dorica

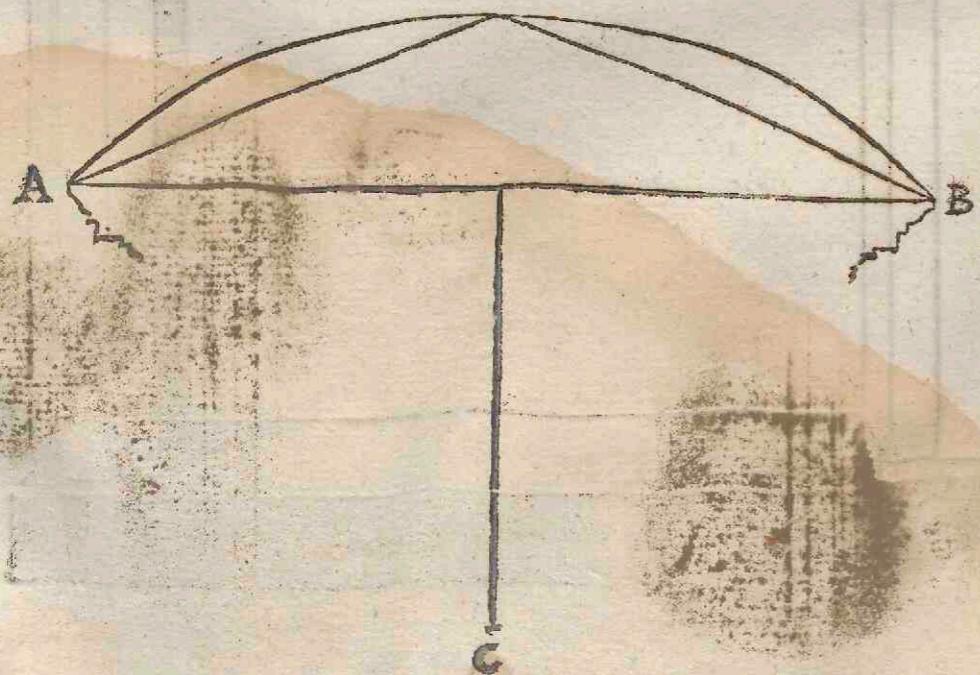
Datmen voowwaer in onsen tyden/ die boven gheminderde poorten oft deuren niet en costumeert gelyck die Antiqui deden/ dwelcke ick om sekere reden niet en blanere nietemin sommige verstandige Architecten hebbender gemaect dwelcke der meester menichtien niet be vallen en syn. Wilt dan de Architect een Thromatum ofte deure simpellick met luttel vercieringhen maken/ na de maniere der Dorica/ so mach hy die ordiancie ende mate van dese nabolgende figure houden. Vande welche dat licht/ ofte t' geene datter open is/ sal tweemael soo hooge syn als breed. Dat antipagmentum oft den pilaster sal dat selste deel der breedde des lichts syn: bryten om dantipagmentum salmen een Echme maecken met twee lichtkens/ die welcke sal van dat vijsle deel des pilasters oft antipagmentum syn: Hoewel dat het aende gepasseerde poorte van dat selste deel is/ nietemin om dat ick int antiqus gesien heb aen een middelbare poorte van twijfle deel/ so heb ict hier oock gebolcht. Ende also voorsept is/ dit Echinus en salmen niet maken van dat vierdedeel des circels/ maer de helft plater oft leger/ welck genit Vitruvius Cimatum Lesbium heet. De rest banden pilaster syn in neghen gedeeft/ ende de vijsullen der grootste fascien gegeben worden/ ende de vier der minster fascien. Boven D'antipagmentum (te weten dat Supersilium) wordt de Cornice geset/ van sulcker hoochden als dat Supersilium is/ ende wordt in 3 geliche deelen geset: dat eerste deel sal voor de Cimatiue met de Astragalos zijn/ dat tweede deel voor de Corone met haer Cimatiue/ ende dat derde voor de Scima. Maer daer worden noch dat achttste deel toegegaen/ ende de projectie/ sallie/ oft dat overstecken syn na de voorgegeven regel int beginsel van de serordinen.

Van de Dorica

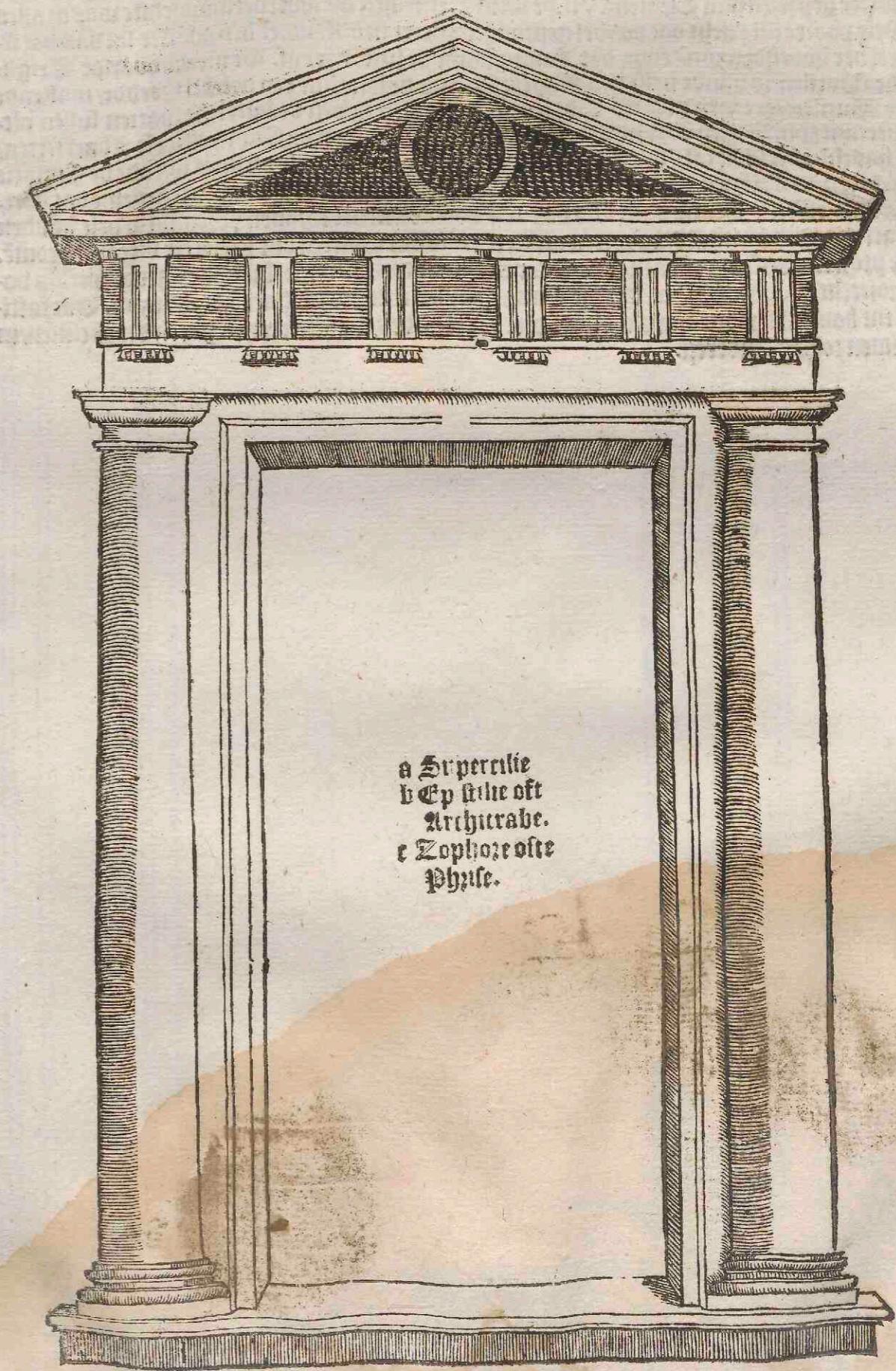
A list dat Vitruvius inde ordine der Dorica/ alleen van een poorte ooste duere mentie maect/ en
dat donkerlijck genoegh (na myn duncken) als voor ghecoont is/ so duncket my re delijck te 3pm/
dat, men niet alleene een soorte vseren en sal/ maar veelderhande manieren/ om een werck te ver-
cieren/ ende diversche gressien te papen. Daeromme alsmen eenige degelycke poorte wilt maken/
marchmen dese maniere volgen/ observerende dees regule/ die is daermē de breedde des lichts twee-
mael inder hoochden sette ende haren pilaster wōerde van dat achste deel des lichts gemact/ ende
die colomme van dat vierde deel der breedden/ dewelcke datmen neghemael inder hoochden set-
ten sal/ hoewel dat het meer dan de gegeuen mate is/ en isse daerom niet valsch/ mits datse eens-
deels inden myn gemaect is/ ende oock aengemert sommighe Antijcken die in sulcken val noch
teerder 3pm: op de colommen setmen de architrabe/ vander hoochden des Pilasters oft Superclij.
De Phrise sal drie quaert der colommen dicte houden/ ende boven elke colomme wōerde een Trigliph geset/ ende vanden eenen Trigliph totten anderen worden drie Triglyphen/ en vijf spatiē
intgedeelt. Die ander particulare ledē gelijk Base/ Capiteel/ Phrise/ Trigliph/ ende Cornice/
volgen de voorgegeven regule. Ende om dat sommige Fastigien/ frontispicien/ daken ooste ghe-
vels hooger zyn dan die Vitruvius beschrijft haer gemeene regel sal zyn/ datmen de Cornice van
den eenen hoeck totten anderen/ gelijk van A. tot B. in twee deele/ ende de helst sal inden middelt
nederhangen op zyn loot tot op C. ende als dan den eenen voet op den punct C. gheset/ en met den
anderen voet van aenden hoeck A. ontreckende totten hoeck der Cornicen B. Dat bovenste van
de ghevelaer linie sal de behoorlike hoochde des Fastigijs oft ghevels zyn.

Dat vierde deel des circels.

Dat vierde Boek. Tlestte Capittel.

Fol. xxiv.

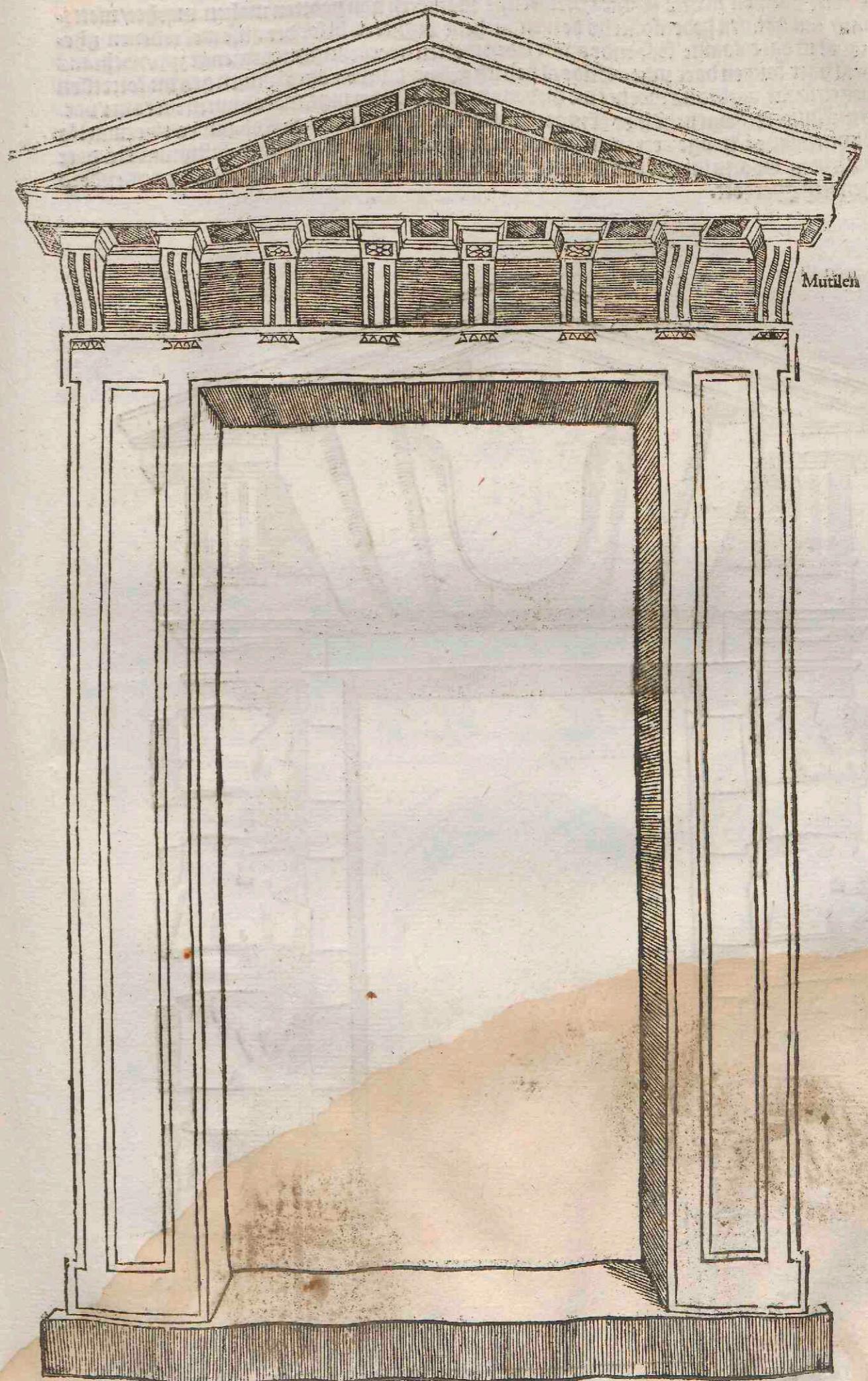
Van de Dorica

En veranderinge/ vaste somerits seslicker int aensien/ dan een puere simpelheit in haer egen nature/ waeromme dat het dan te lofeliicker is/ als van diverse ledien/nochtans van gelijcker natueren/ een stuk werer gemaect wort/ ghelycmen inde nabolghende figure sien mach/ inde welcke zyn Triglyphenende Mutilen in een ordine/ dwelekt ick in effecte noch int Antick/ noch schryste gebonden en hebbe. Maer Bathasar van Sienen/ een d' alder wterde onderzoeker der Anticcken/ mach daer by auontueren yet afgelen hebben/ oft is selue de vinder gheswrest/ seitende de Triglyphen bouen de duer om datse min liden/ en de Mutilos boven dat vaste der pilastren/ dewelcke dragen al t gewichte des fastigij/ dwelcke na mijn duncken voeghelyck is/ ende was leir gepresen van Clement. VII. de welche sekerlijck die alder verstandichste was in allen conste. Dese poorte sal i' licht oor dobbel geproportioneert hebbé/ maer den pilaster sal van dat sevende deel der hoochden zyn/ ende dat Supercilium de helft daer af. De tweede vande Triglyphen ende Mutilen/ is vande helft des Supercilij/ ende de hoochde een dobbel breedde/ makende also twee Mutilen op eenen pilaster/ ende vier Triglyphen boven de duere/ de spatiën sullen altzamen viercant zyn. Boven de Mutilen ende Triglyphen/ salmen de Capiteelen oft Abaci setten/ welcker hoochde oft dicte sal i' vierdede del minder zyn dan dat Triglyph heet is/ ende de Cimacie dat derdede del van d' Abacus. De hoochde der Coronen met haerder Cimatiën sy gelijc dat Triglyph heet is/ ende de Scima oock also vele/ dat overstecken der coronen boven/ sal so vele houden als de spatië vanden eenen Abaco totten anderen/ also dat inden gront perfecter viercanten comē. Maer de projecture oft ouerstecken ter rechter ende ter sincker syden/ sal half so groot zyn als boven/ de projecture vande Scima ende die Cimacie sullen elck gelijck haer hoochde zyn. Dat fastigium sal int bovenste hooge zyn dat vijftje deel der wijdden/ vanden eenen hoeck der Scimen/ in rechter linien tot den anderen.

Dat vierde Boeck.

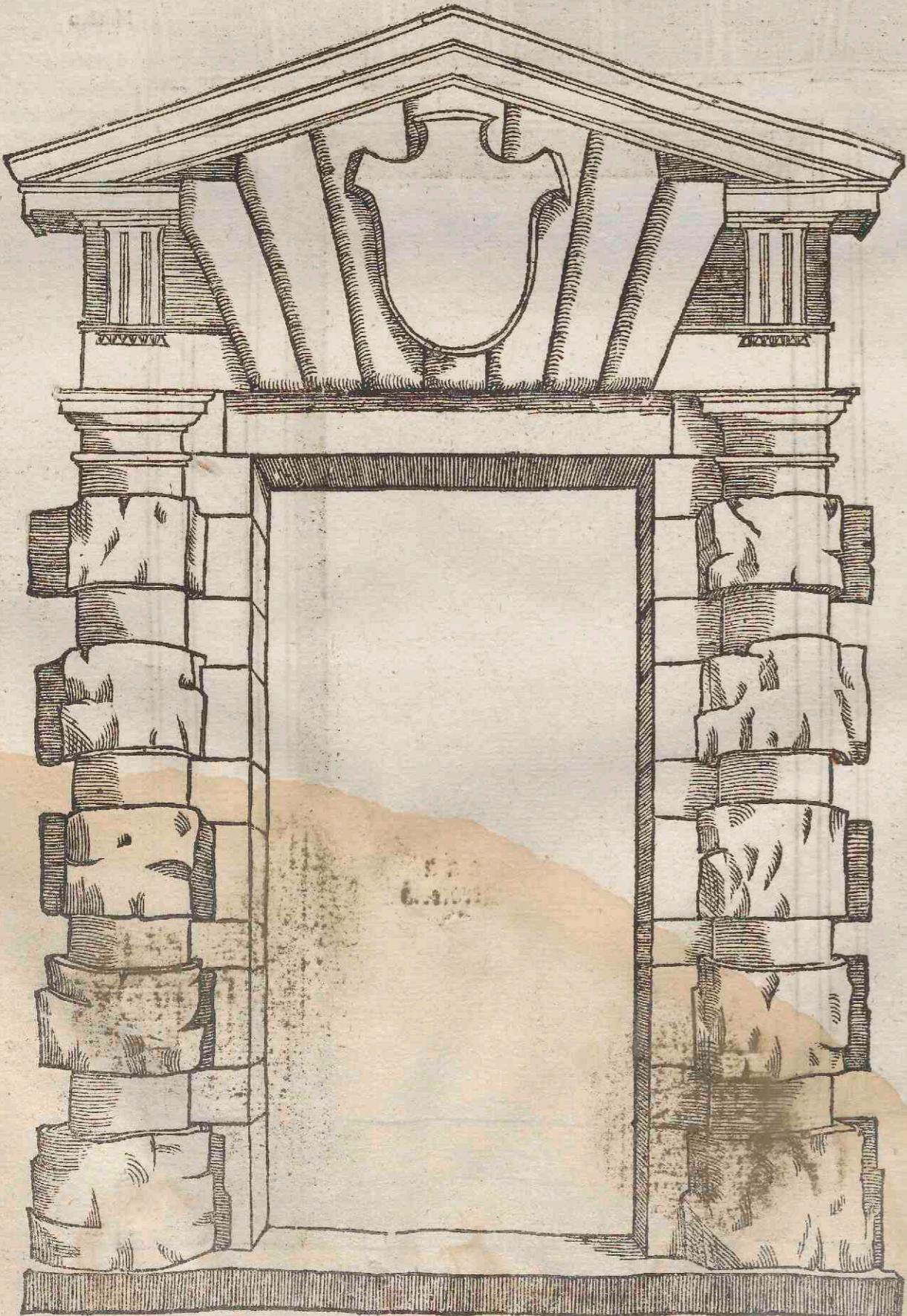
Tweede Capittel.

Fol. xxiiij.

Van de Dorica

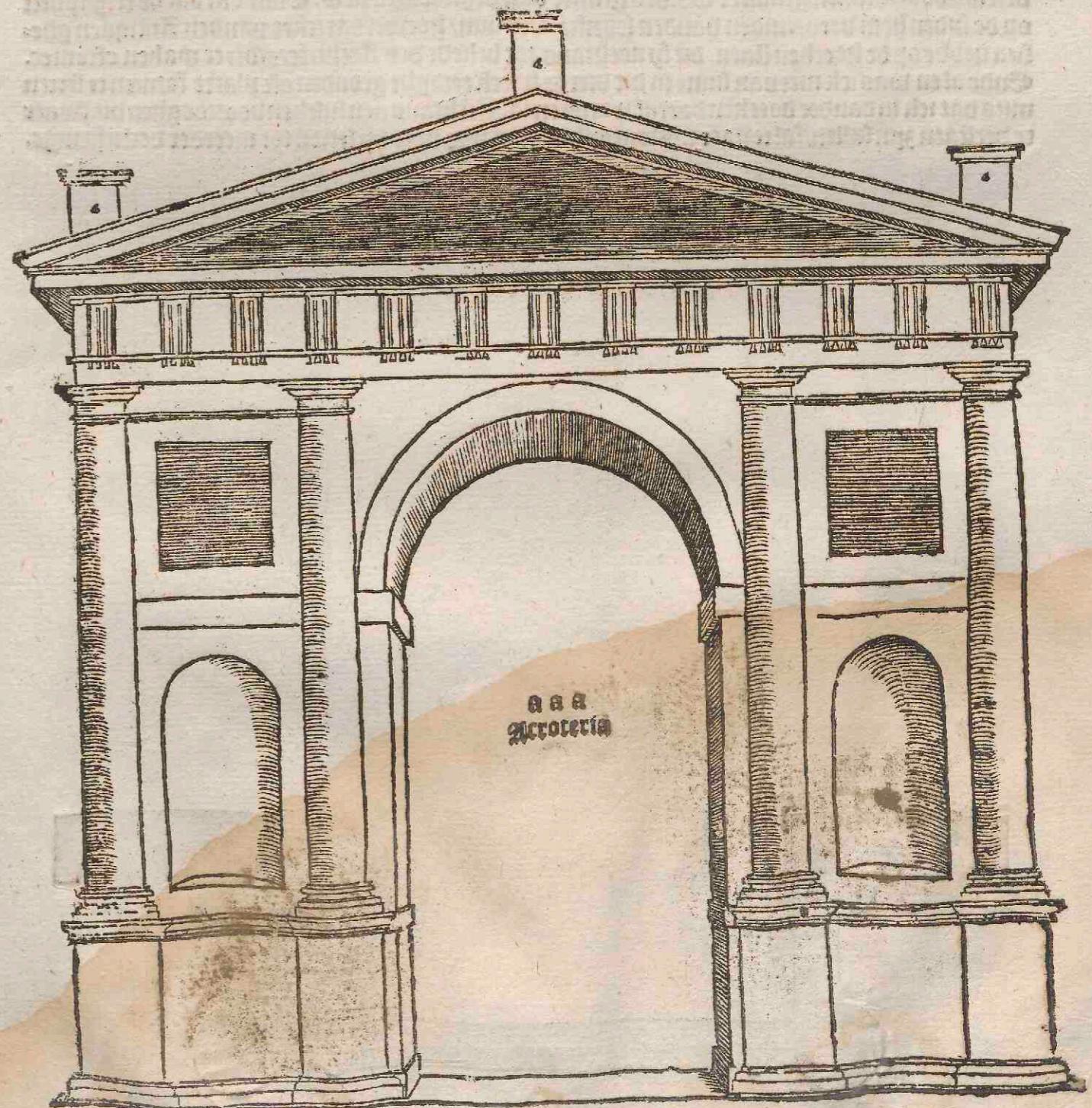
Hoewel darmen in dese Dorica veelderleye manieren van poorten maken mochte/ niette-nun/ om datmen heden daerch de nieuwicheyt begheert/ besonder alse met redenen ghemact is/ al ist dat colomne/ frise ende ander metten hoerachighen gemengt zyn/ nochtans siermen al haer sozmen daer inne. Ende al heb ick geseyt/ dammen dat Rustick aen die fortressen gebrycken soude/ nochtans mochtre dit dienen om een veranderinge/ maer bumpten niet om t'vatten des geschuts/ etc. Dat licht hier af is oock dobbel inder hoochden: de Colommen tweemael so huer als den pilaster/ hooge veerhien modellen. Met Capiteele/ Triglyphen/ fastigium/ etc. doet also voorseyt is. Voorts laet ick den Leser te wille/ want my dunct datter lutter aenhangt/ ende is vozen genoegh gheroert.

Dat vierde Boek. Tlest Capittel.

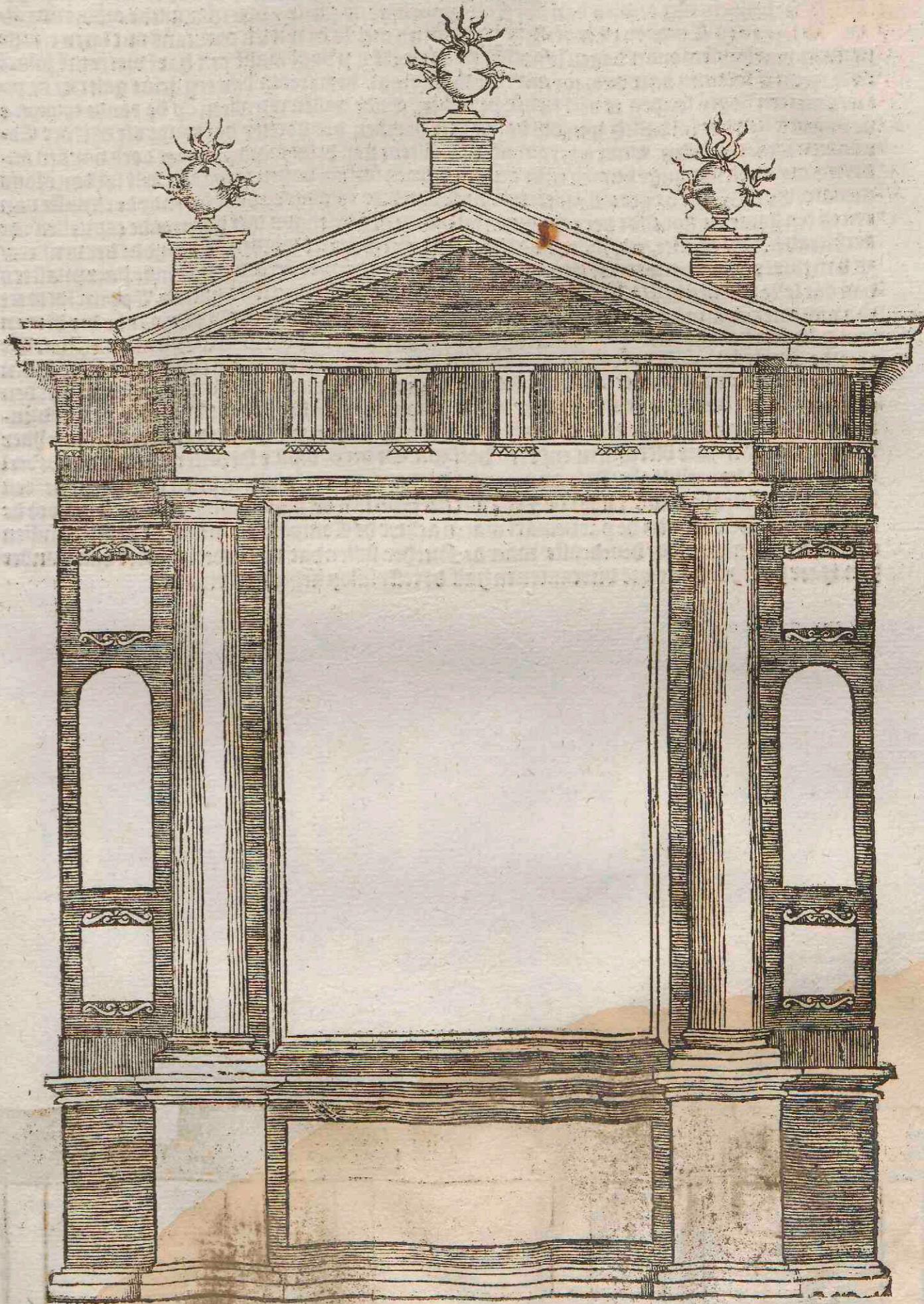
Fol. xxiiij.

Mijn gedachte was ins beginse/ dat ick in die vierde boek alleen vande ornamenteren der vijf manieren van Edificien tracteren sondre/ als van Colom. Pedestal. Epist. Zopho. Cornu. Poorten. Venstren. Nicchen/ en sulcken stukken. Maer daerna ben ick gedeelteert/ om dit volumente te cieren/ te dooren diversche facien ofte aensichten van edificien/ als Tempelen/ huylen/ palaisen/ etc. Ende want de colommen als sy beneven op den gront staen/ prijselicr zyn/ zo comt nochtans somtijds datmen de colommen niet dick ende lanck ghenoegh en heeft na zyn begeerte/ also daret van noode is het pedestal daer onder te settien. Daerom heb ick dese na volgende ordinatie gemaect/ welke proportie sal zyn/ dat de wydde dobbel inder hoochde geset worde: den pilaster metten hoge houde vander wijsden een twaelfste deel/ de colomne noch zo dicke: die intercolomnie vande helse der wijsden des lichts: de wydde der Nicchen twee Colommen dicte/ ende vier inder hoochden: dat pedestal hooge vier colommen dicte/ zyn breedde ende reste also voorseyt is: de colomne niet de base ende capiteel/ sal negen deelen hooch zyn/ d'epidilium de halve colomne dicte/ oock dat triglyph bander selver breedden/ ende tweemael so hooge/ met den capiteel: de triglyphen geset also ghy siet: de corone ende reste salmen maken gelijk voorseyt is. De hoochde des gevels gaet wat bumpten schreven Vitruuij/ want sulcken ende hooger heb ick in d' Antick gesien/ sy is gemaect vanc leste deel der coronen lengde. D'acrotaria sullen breet ende hooch zyn ghelyck de colomne boven is/ sonder cornicen/ ende d'middelste lteste deel hooger/ als oock de colomne van negen delen/ sy is inden niet gemest.

Van de Dorica

Dese navolgende figure mach de verstandige Architect gebuycken tot diuersche dingen/ ende machte veranderen nade accidenten die hem overcomen/ sy mocht oock dienen om een schilderij te vevieren op eenen altaer/ gelijcmē nu in veel plaeisen van Italiē vseert. Voor een Arcotriumphale mochtse dock dienen/ alsmen dat basement inde waddelt wech name. Der gelijcken nochtmen een poorte daer niet vertieren sonder de vngheelen ter syden/ende oock met deselue/ende somtijc voort cieraet van een venster/ oft van een sacre/ oft tabernale/ oft der gelijcken dingen. Welke proportie salme aldus maken/ dat de openheit oft het ledige inde waddelde worde geset in vijf deelen/ende een van dien sal de dicte der colonnen zyn: de laseie ofte lijst roncōmme sy vander helft der colommedicte/ de hoochde der openheit sal van seuen colommen dicte zyn/ en also zyn base en capiteel slant en colonne dicte/ salle in als van acht delē inder hoochden comen te zyn. Dat pedestal sy hooch drie colommen dicte/ende de breedde oft voorzoch gelijck dat plinthus onder de colommen/ de intercolomnie vander syden sal van een colomne dicte zyn/ ende inde hoeken sal t' vierde deel van een colomne staen/ de vngheelen ter syden daer de Nischen in comen/ sullen van een ende een halue colomne zyn/ maer de Nischen een colomne breed/ ende drie hooch. D' architrabe sal de halue dicte hebben/ ende dat Triglyphe dock zo breed/ maer zyn hoochde sonder dat capiteel sal een viercant zyn/ ende twee derdendelen waer duer/ settende de triglyphen ter rechter ende ter linker syden recht boven de colomne/ende tuschen bepden noch hier triglyphen ende vijf methopen/ de wtdeelinge oprochtelyck comen sal te weten dat de spaties sullen recht viercant comen. De cozone ende de frontispicie/ende alle de ander ledē/soo wel beneden als boven/ sullen gemaect worden gelijk van beginsel geseyt is. Ende om dat de triglyphen op de syden hem verbrenden vanden schrifte Vitruuij/ hoewel dat icker vanden Antiquen ghesien hebbe op de hoeken staen/ dit sy nochtans tot believe des Archireets/ die te maken oster niet. Ende al en was ick niet van sinne in dit vierde boek eenighē gronden oft platte formen te lecten mits dat ick in dander boerken daeraf tracteren sal/ nochtans aenlncken voorzooghen die swaer te verstaen zyn sullen/ sal ic haer ichnographie oft plantie daer sy setten tot meerder verlichtinge.

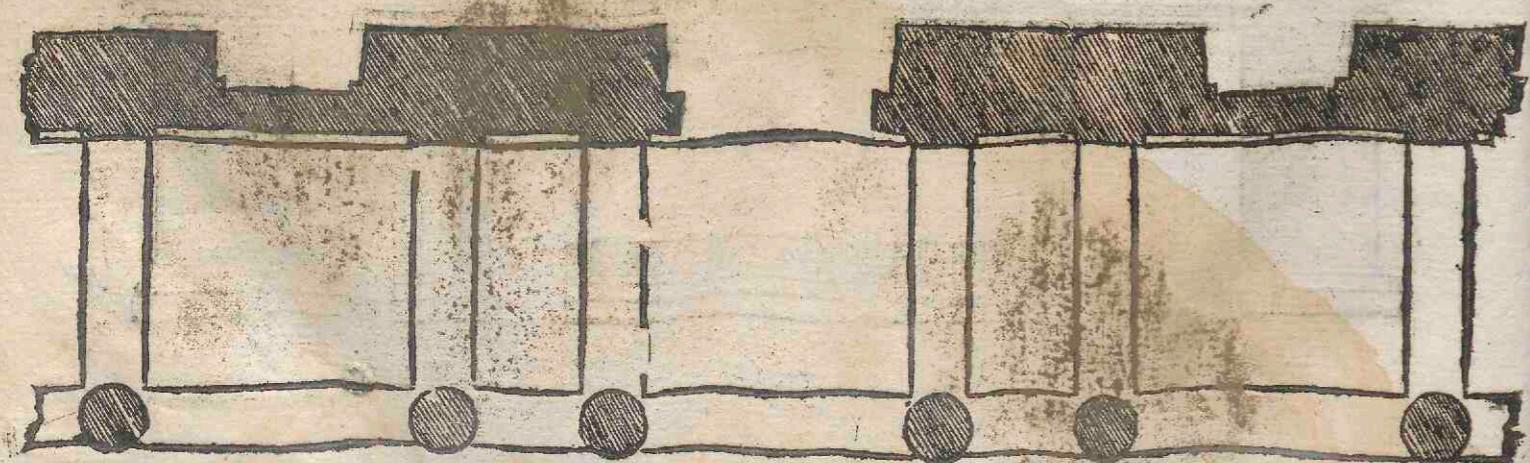
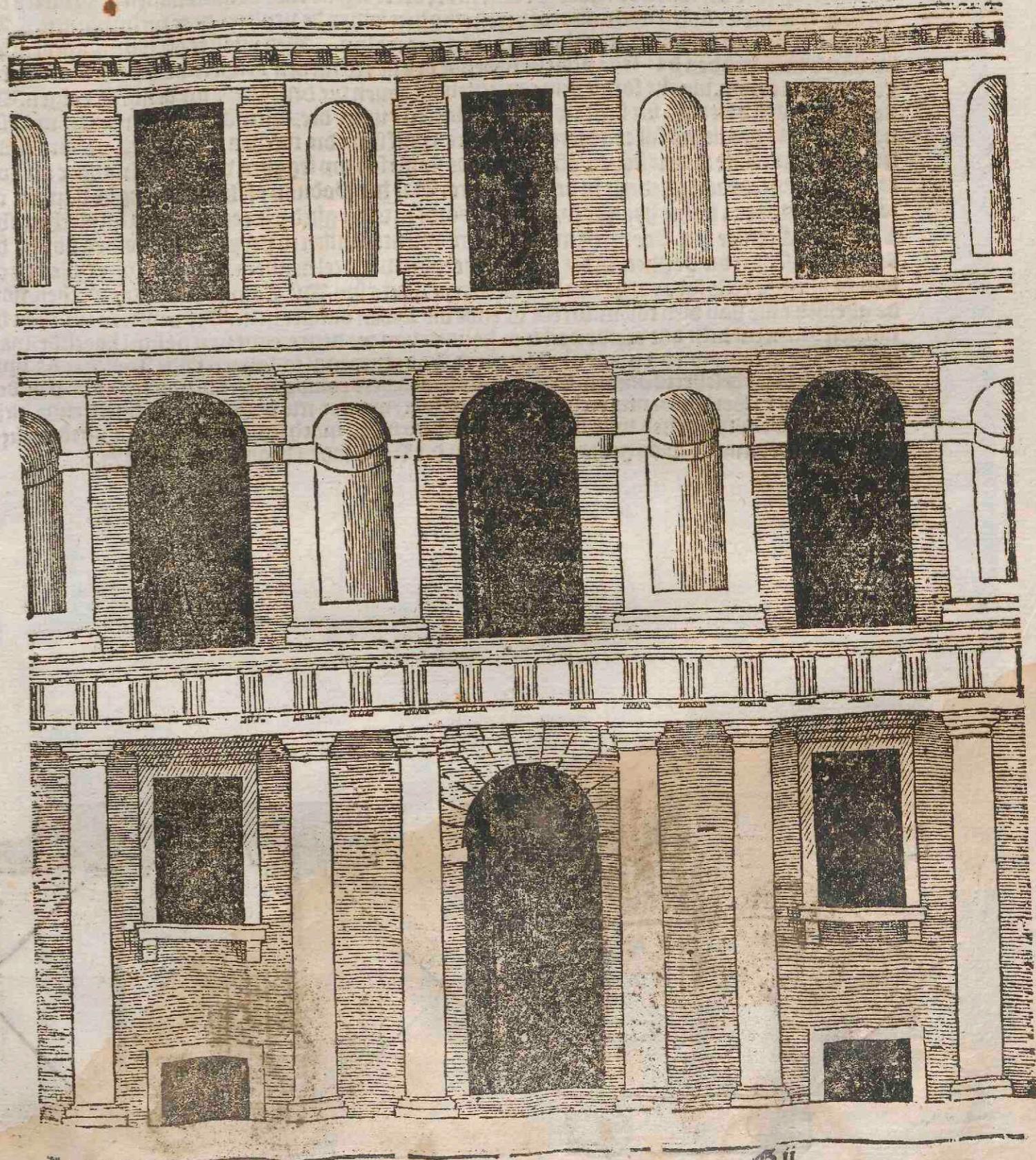
Van de Dorica

Men hebben de Antiken (so veel als men siet) als de Epistilia op de ronde Colommen geset hebben/ niet anders dan dat Fastigium daer op gheset/ vserende sulcke ordinante alleene aan Tempelen ende aen andere edificien niet/ so en wil ick nochtans niet laten enige maniere van hupsen sonder bogen te maken. Wane wille ic p bogen makē mit harē viercante pilare ende ronde colonnen daer voor tot meerder versterkinge/ begreende van een lichte galerie/ de pilasters metten bogen sonden te veel lichts benemen. Ende willen wi alleen op de ronde colonne de bogen setten dat sal valsch zyn/ om dat de vier hoecken des hoekhs dat ronde oft drijf der Colonnen passeren sullen. Ende daeromme/ niet alleene vander ordinen/ maer oock banden ander/ meyn ick sommige hupsen ende ander edificien sonder bogen te maken/ dese sal dan aldus gemaect worden/ dat de grootste intercolonnie van vier colonnen dicte sy/ ende de kleynste van een en een halve/ de hoochde der colonnen sal van negen delen zyn met basen ende capitellen: de architrabe/ frise/ cornice/ etc. sullen iaden orden regel gemaect worden. De wijdde der vensters/ zy van twee colonnen dicte; de hoochde ren viercant ende twee der dendelen/ ende haer pilasters van dat septe deel des lichts/ hebbende de Cornice bouen gelijk metten capiteele. De ouer sal breeet zyn van drie colonnen/ eind haer hoochde van seven/ also sal licht der vensters ende drie deuren van gelijcker hoochden zyn/ de Triglyphen ende Metropopen sullen gedeelt zyn also men siet. De tweede ordine sal minder oft coeter zyn dat vierdedeel (nade leeringe Vitruvius) ende also sullen architrabe/ frise/ ende cornice/ oock dat vierdedeel gemindert worden/ de vensters daeraf niet den pilasters/ sullen breeet zyn gelijk de benedenste de ornamenten der Nicchen sullen in perpendicular der colonnen staen/ ende also sal dat holle der Nicchen breeet zyn gelijk de intercolonnie: haer hoochde sal van twee viercanten ender en half zyn. De derde ordine sal coeter zyn dat vierdedeel van de tweede/ de architrabe/ frise/ cornice/ na aduenant: maer samen in drieen gedeelt zynde/ een sal voor darchitrabe/ vander hooch de frise metten Murilen oft modillions/ ende t' derde voor de Cornice zyn. Hieraf sulyp de particulaire maten achter de Composita vinden/ de vensters sullen oock breeet zyn ghelyck de benedenste/ maer de Nicchen sullen dat vierdedeel minder dan d' ander zyn. Haer hoochde van twee viercanten en half/ de rest sulyp lichtelijck vinden.

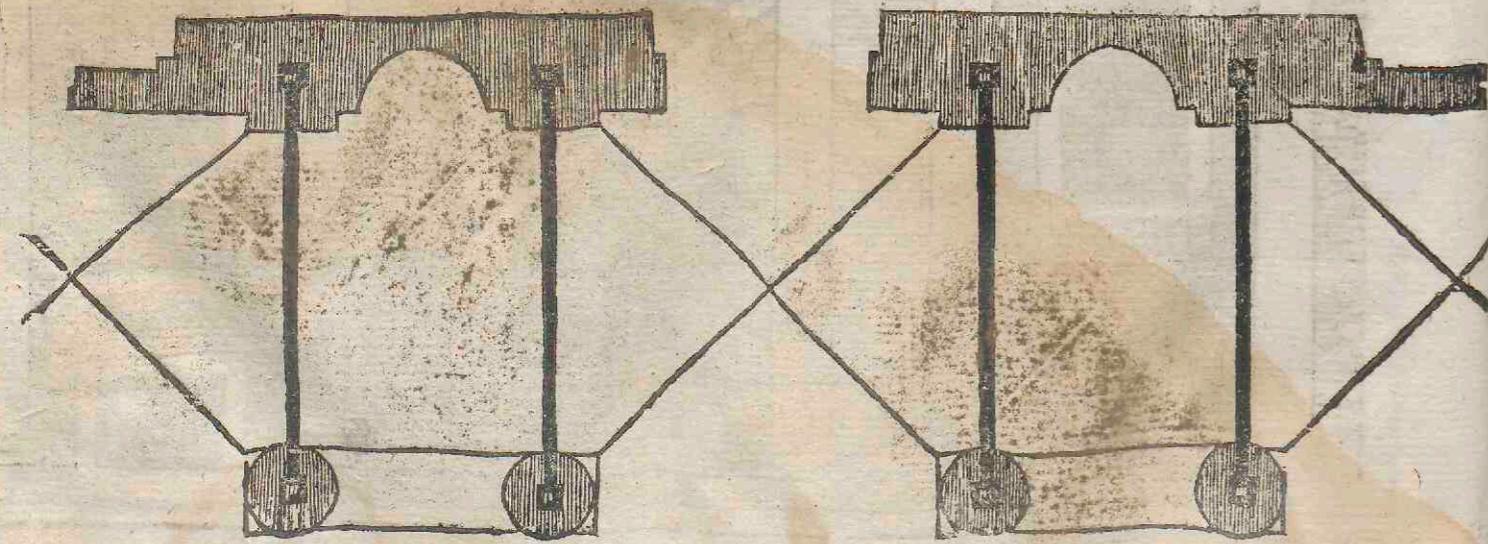
Dat vierde Boeck.

Sesse Capittel.

Fol. xxvi.

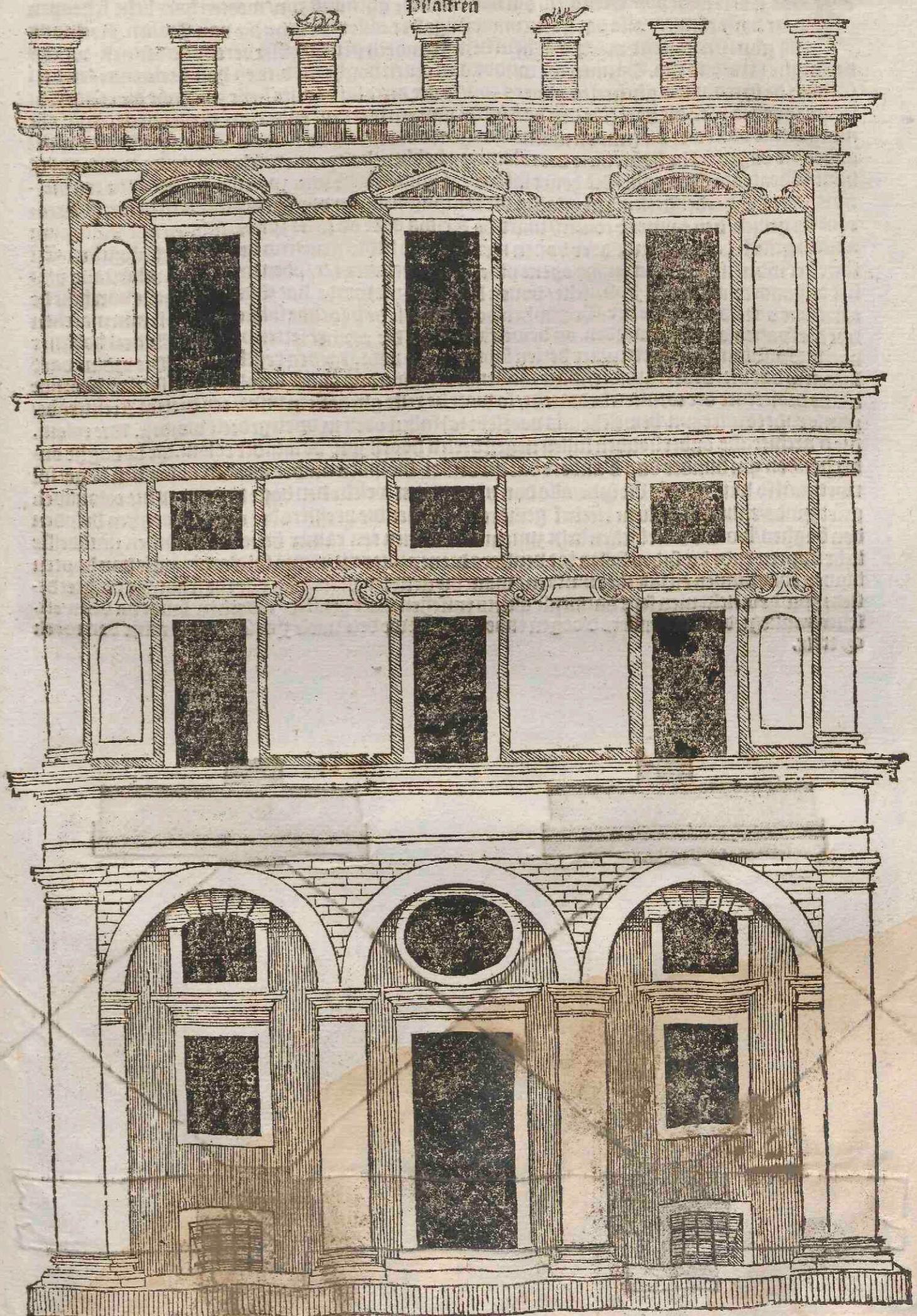
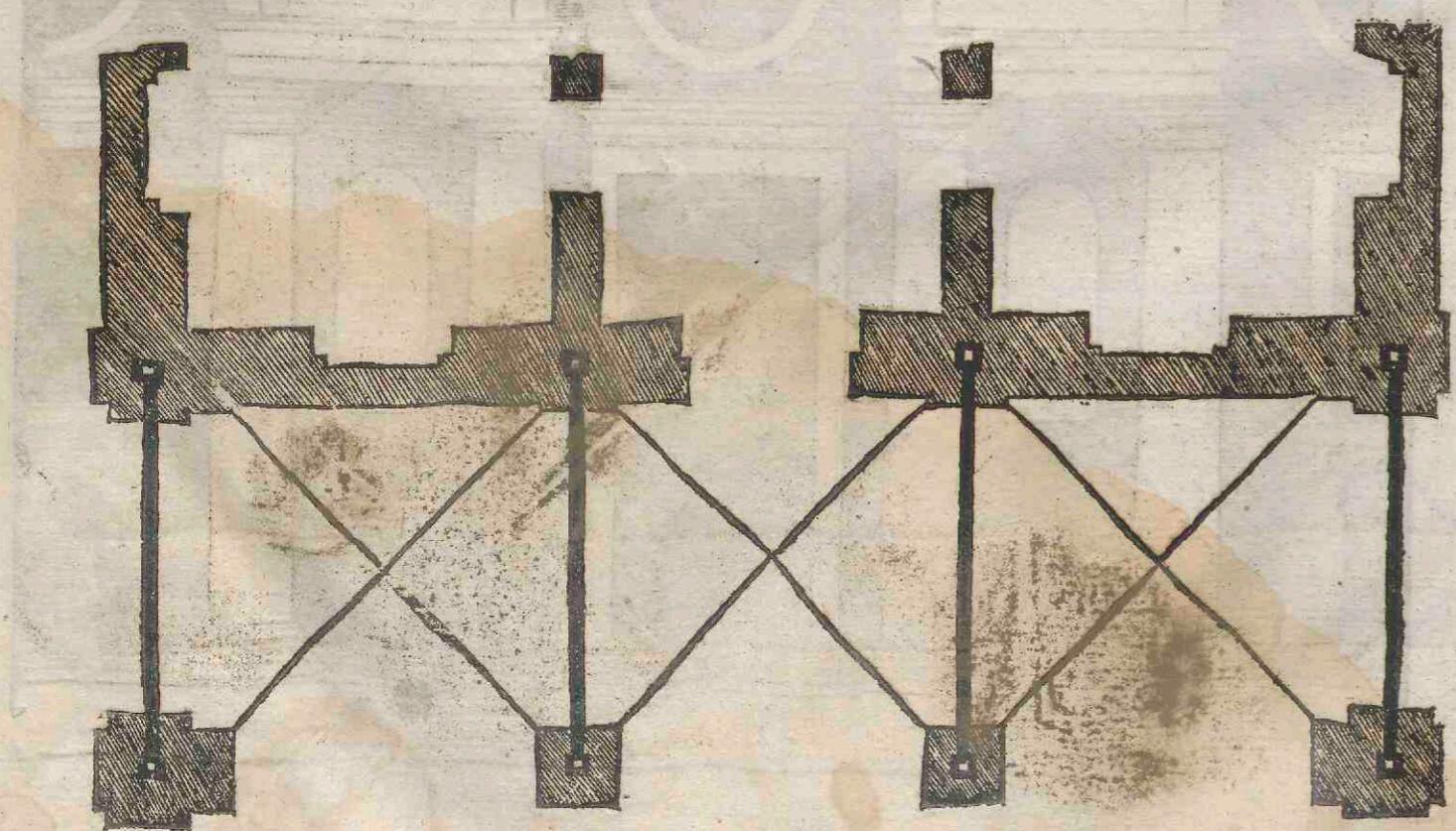

Hetwel dat in d'ordine Thuscane inde fascie 13. geteekent/gedoent hebbe een sulken int' n
tie. dese is daeromme different om dat dees logie oft galerie wic tot gewelte zyn/ ende i' arr
de bogen zyn/willen de crocieren gemact worden/ also ghy inden gront siet. Ende om dat de co
lommen die s'inden welke alijt o'dringen/ niet en souden mogen onderhouden/ so s'ien en boven de co
lommen inde syden vseren gereden leggen/ also ghy inde platte forme ligt: maer van meael hul
lense geduriger zyn. De proporsie van dese facie salmen aldus maken/ dat de grootste intercolom
nie van vier colommen dicte sp. en de minste van twee. De hoochde der colommen met halte ende
capiteel sal senen dicten hebben: d'epistilum van drie quaert der colommen met halte en
sal graect worden eenen haluen crckel/ ende die sal voor breit zyn een halue telem. dicte: op de
bogen s'imen de cozene vander hoochde des epistili. Tusschen benden de boghen sp een manier
van venstre ghemaecte welcke wylde ghelyk die intercolomnie daer onder hyn sal/ ende de lyste
oft boort vander breedden des boochs. Dat cauet oft trochilte ende dethine boven de vensters een
Deel der Cornicen/ sullen nochtans tot vercieringhen boven de vensters wat wtspringhen. De
wpdde der deuren sal van twee colom. ende een quaert spn. Den pilastre oft danz/pagamentum
sal van d' licht hebben dat seeste deel: de hoochde des lichts sal den Supercilio volghen tot onder
t' capitel der colom. welche forme van capiteelen sal bouen die deure ende bie vensters volgen. Die
vensters sullen breit spn int licht twee colom. dicten/ maer dees dicte boven ghenomen in desen
val: de lengde des lichts sal een viercant ende een half spn: die nich'en sullen oock vander selver
hoochden spn. Die ordine boven/ oft die tweede stagis soo wyl legghen willen/ sal minder oft co
ter spn dat vierdeel gheleert in dees maniere: Dat het Podium oft boortweringhe van een co
lom. dicte ende een halue hooghe sp/ de reste worde mynue gheleert/ een van dien sal Architrabe/
Frise ende Cornice spn. Die nich'en metten ornamenten sullen in perpendicule comen boven die
vensters tusschen die boghen/ maer vander breedden vif deelen ghemaect/ de twee sullen de co
lom. hebben/ de rest sal voor de nich'en metten pilasters spn. Die Cornice boven die nich'en hou
de ghelyck eene van dien colom. breedt is/ ende die Basen vander hest. Die venstren tusschen die
nich'en sullen int licht dat vierde deel min houden dan die deure/ ende van dobbel hoochde/ maer
van de rester der ornamenten/ om dat dit werck wat ghemengt is/ salmen byde Ionica ende byde
Corinthia meer bescheets binden. Die Triglyphen in dees compositie/tusschēdēn/ ende d' ander/
en sullen haer Mechopen niet rechte viercant maken/ om dat ich boven elcke venster ende elcke
niche dyp Triglyphen heb willen settēn/ ghelyckmen sien mach inde figuere/ ende ghebrecker
enighe ander mate/ altoos gedraghick my aen die Regle inden beginne ghegheten.

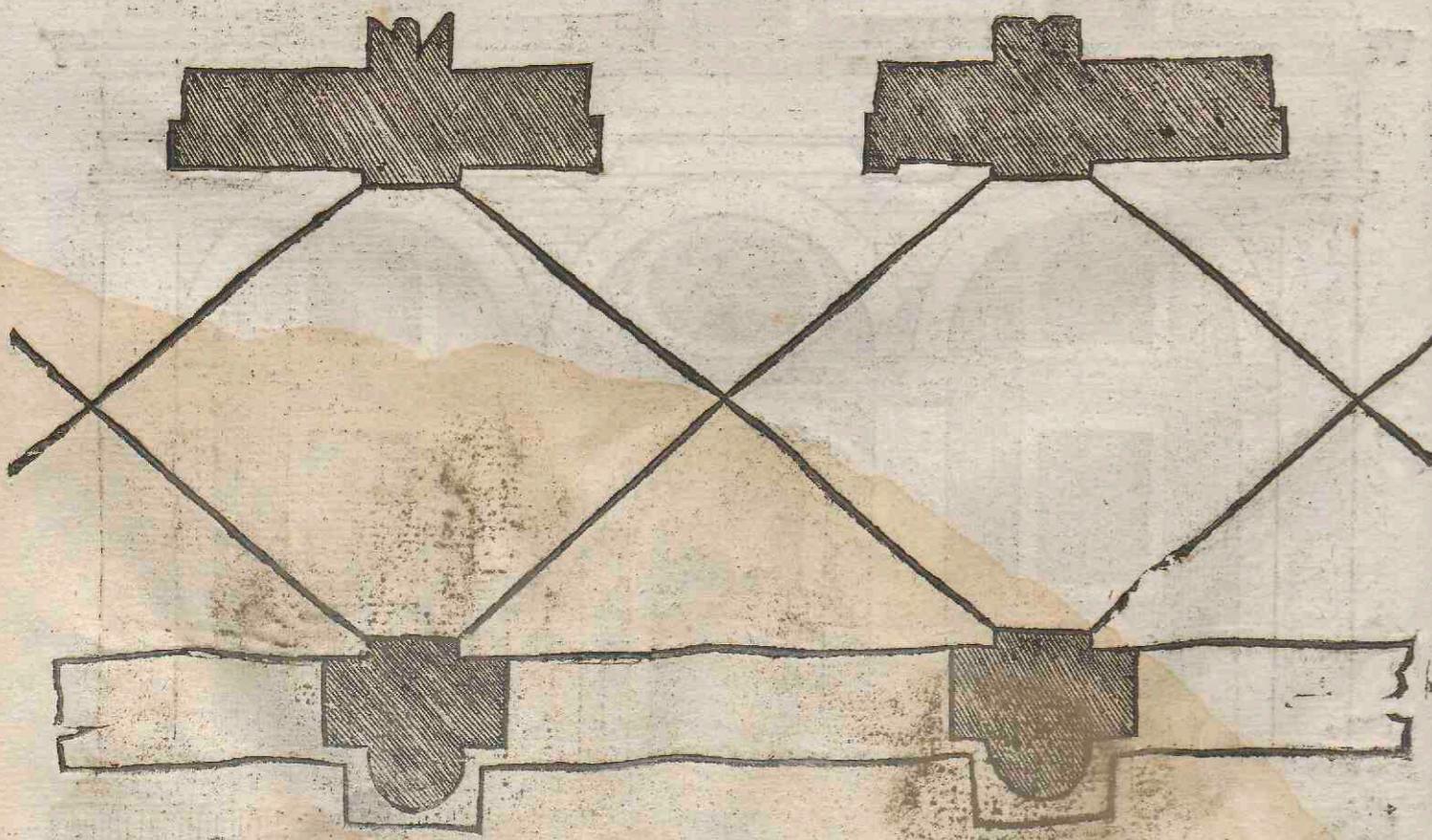
Van dt Dorica

On dat somtijts pemant sal willen altemael boghen inde logie hebben/ende om dat wpt oore gheseyt hebben dat het consups is/boghen op ronde colonnien te setten/soo machmen daer wel viercante pilaren onder maken mit Basis ende Capitel ghelyck d'ander. Ende hoe wel dat dit hups gheheel is/d'welck luttel waer voor eren die veel erben hadde/soo machment wt setten in vpuue ende somtijts in seuen boghen. Welcx deelinghe syn sal/dat elcke intercolonnie van vier dicten sp/de hoochde der colom/met base ende capitel/van ses deelen/ende daer bovenden boghe gheseyt breet vooren vande halve colomne/het opene sal in dobbel propozicione comen. Wouen die bogen lemen Architrabe/Phrise ende Cornice: de hoochde van alsal van twee colom.spn. Ende ghedeelt in dyp deelen en halue een sal Darchitrabe syn/ een en halve voor de Frise/ende een deel tot die Cornice. Vande ander ledien salmen de voorghegeven regle volghen. Die deure sal twee colom. wpt syn/ den pilaster van dat selste deel des lichts:maer die cornicen der deuren ende vensters sullen die forme de hoochde banden capitellen hebben. De vensters sullen een colomne ende een half wpt syn/ enhaer lengde oft hooghde worde in Diagono genomen. Die hoeckcolommen sullen breet syn ghelyck d'ander/maer haer hoochde sal van acht deelen en half syn. De tweede ordine boven dese sal dat vierde deel minder syn: de hoeckcolom. met Architrabe/Frise/ende Cornice/gemindert nae advenant: de vensters boven die boghen met den pilasters/sullen wpt syn ghelyck d'ander beneden/maer de hoochde van twee viercanten/die Frise bouen die selue sal breet syn ghelyck dat Supercilium/ende die Cornice oock soo vele. Die cleynen vensters daer boven synghemaecte om twee saken/ ten eersten is die statie alsoo hoogh ghelyckse van buppen schijnt/ so sal de camer ende oock dat welsel te lichter syn/ ten anderen wilende tot gherief eenighe hangende cameren daer in maken/ sooudemen d'licht daer deur scheppen. De derde oerdine oft statie sal minder dan die tweede syn dat vierde deel/ende daernae die selue in vpuue ghedeelt/ een deel sal voor d'architrabe/phrise/ende cornice syn ghedeelt in dypen ghenvende een deel der architraben/ een der phrisen/ dat derde der cornicen. Endende Phrise sullen die Nutilen/ oft modillions ghedeelt syn alsoomen siet. Dat licht vande vensters sal syn ghelyck die andere/maer sy sullen dat tweylste deel hoogher syn/midts datle voordir vant'ghelycke syn. De pilasters/phrise/ende cornice/sullen syn ghelyck d'ander. De frontispiecen ende bogen salmen maken ghelyck byde deuren der Dorica gheseyt is. Tot vercieringe ende om noch een ordine boven al te voeghen/soo machmen dees Acroterien oft pilaerkens daer op setten/ende die best te passe comen machmen tot roockgaten nemen. Die spaciën tuschen de vensters die wit blpuuen/syn gelaten om daer in te schilderen na wille des Architects ende des patroons vanden hups. Ende tot meerder sekereheit der Fabrijcken salt goetsyn die pseren gerden daer in te legghen ten minsten dwerts over de galerie oft logie/ ghelyck gheseyt is.

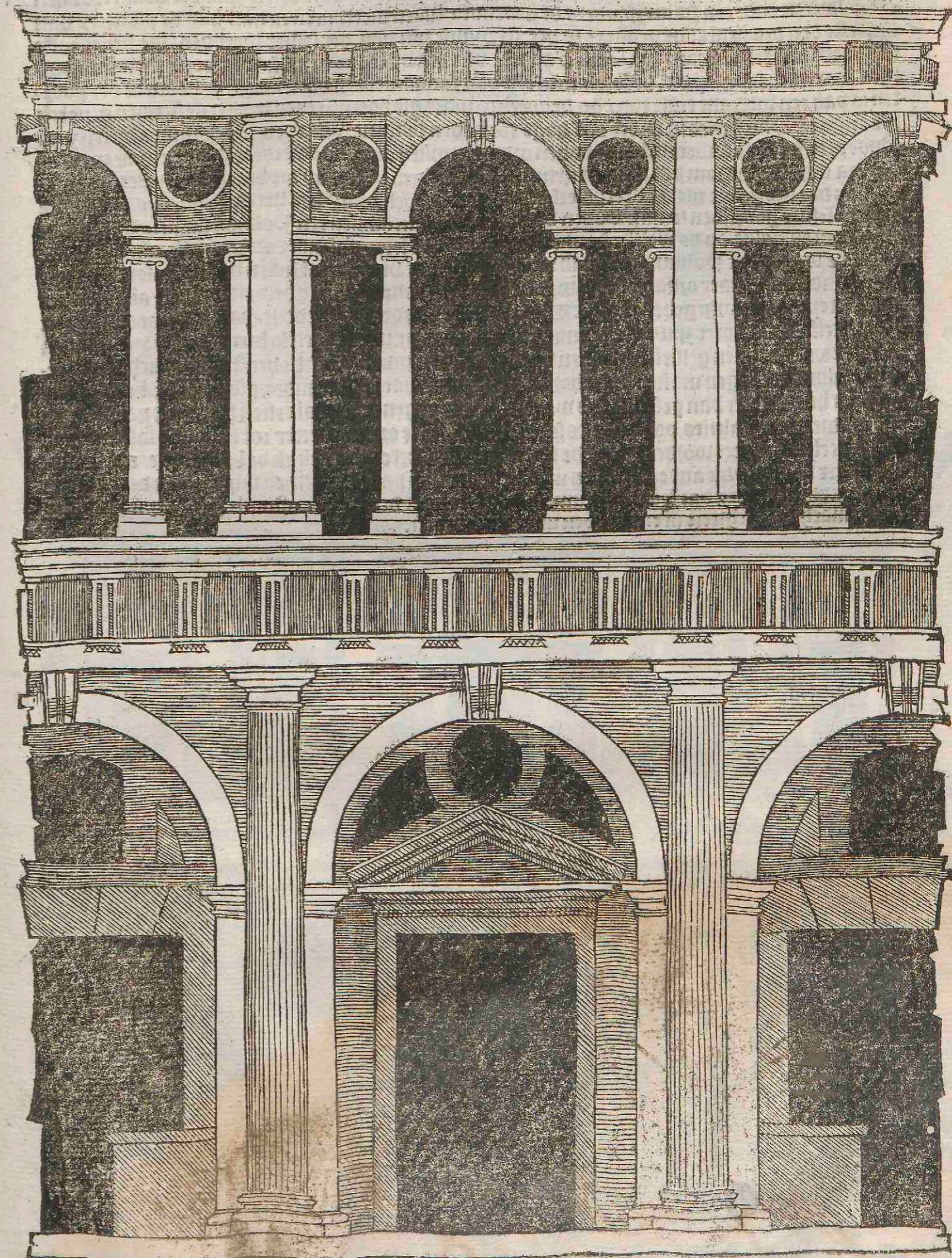
Gan de Doreca

nde edele stadt van Venegien/ om darse nauwe ghehuyst zyn/ moeten haer licht scheppen
Iwaer datse connen/ also dat haer tunninge leer diffrent is by die van Italien. Nochtans
also ghy sien muecht/machmen hem lichts genoegh geuen/ obvererende d'annick/ welks
drelinghe sal aldus zyn. Datmen die wydde van eenen boghe in twee en half deele/ ende een deel
sal voor de breedde des gheheelen pilaers zyn/ welcr dicte sal vander hest zyn/ ende die ronde Co-
lomme oock so veel: die hoochde des hoechs sal van een biercant/ ende twee der denderelen zyn: ooc
machmense van twee viertanten maken hoogende de rest na aduenant. Die imposta oft capitel
onder die bogen sal de halue dicte der colommen hebben/ beslegende dese lue welke voor getoont is
van Theatrum Marcelli. Die deure sal drie colommen dicte wyt zyn/ ende die hoochde een viert-
tant met twee der denderelen: den pilaster oft auxipagmentum vandat achste deel des lichts/ de co-
rone sal gelijk den capitele comen/ maer de Scima daer op geset zynde/ salmen dat fastigium
maken gelijk gelegeht is: ende daer bouen meer oft min lichts geuen na behoef der fabrijcken. En
staer het inden ljd ock aan eenige opene plaele/ so machmen ter syden wrackels maken/ also ghy
siet reponderende aende fabrijcke/ bouen die colomme wort/ dat Epistilum geset van half de
colomme dicte/ de breedde der Trigliphē oock so veel: de hoochde salmen meer oft min maecken
dat die spatiē biercant worden/ op dewelcke salmen die cornice setten van dat selde deel hoogher
dan d'Epistilum/ die particulaer deelen salmen naide voorgegeven regel maken. Die ordine daer
boven sp dat vierde deel minder/ maer makende een plinthus onder de colom. van sulcker hoochde
als de projectie der cornicen bedracht/ so wort de rest ghedeelt in vijve/ een deel sal Architrabe/
phuse ende cornice zyn/ de welche als voorsept is/ sullen oock in dien gedeelt worden. Die colom-
me d' architrabe onderhouden sullen negen deelen hooch zyn/ de minder colom. die de boghe on-
derhouden zyn dunder dan d' anderē dat der denderdeel/ die spatiē inder middelt onder den boge/ sal
tweemael so wyt zyn als die spde/ also dan die cornicen welche den boge dragen op die colommen
geset zynde/ ende den haluen cirkel gemact tot onder die architrabe/ oock die ooghen besyden
den boghen/ so salt welcken licht zyn: ende daermen een camer behoeft machmen in middeltē
licht slupten ende die syden sullen tot vensters dienen/ dies niettemin sal d'ordinatie van bumpten
blippen ende binnē en salt niet mistaen/ want die gesloten plaele sal voor de schouwe oft heerde-
stede zyn/ de welcken men sept datmense altijts tusschen twee vensters maecken soude na des men-
schen aensicht/ dat die vensters d' oogen ende de schouwe den nuse zyn soude/ die altijt den roock
op treect,

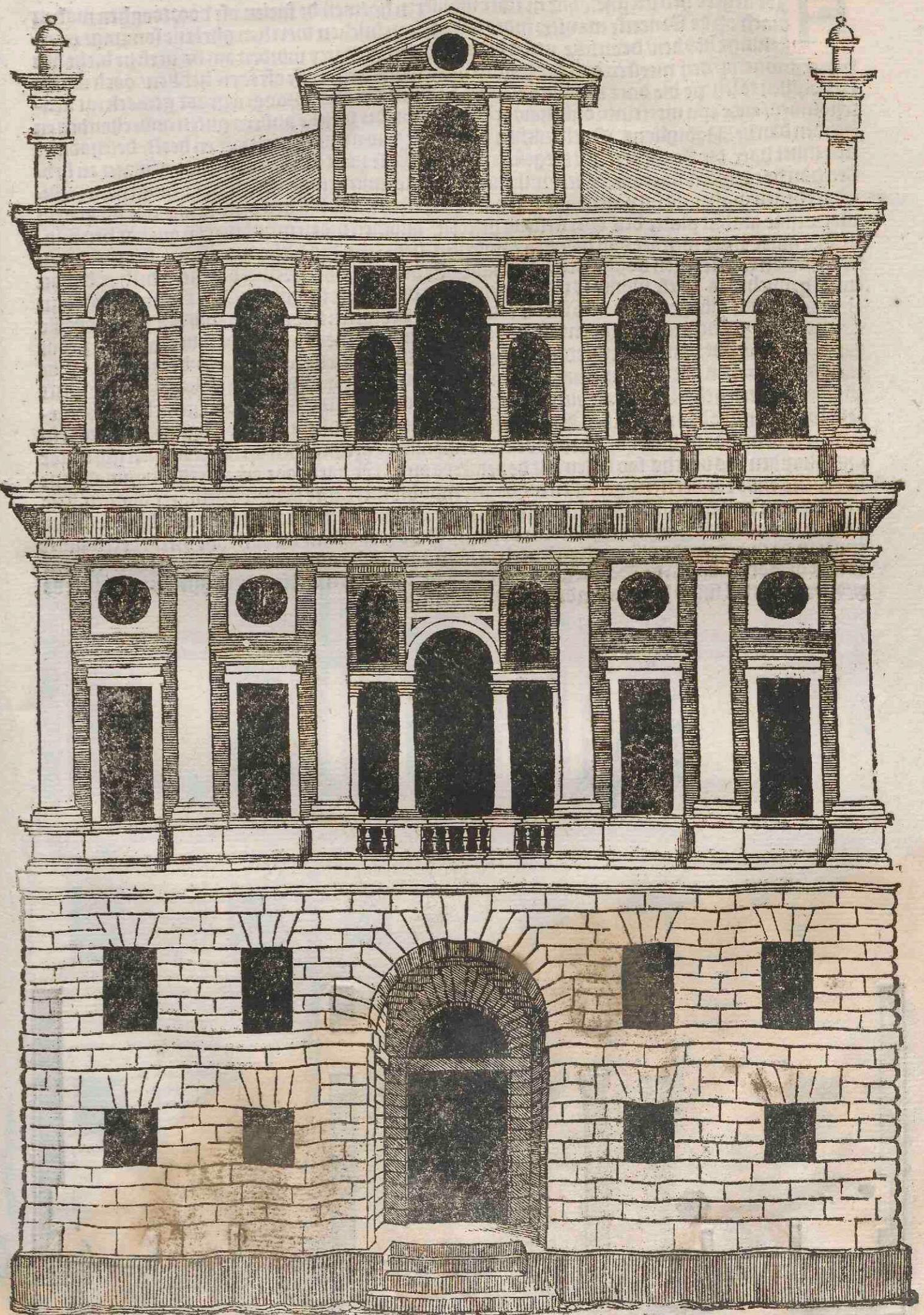
Dat vierde Boeck. Tiesse Capittel.

Fol. xxix.

Van de Donca

On dese presente facie te delen/ sept hy (want anders en maect hy geen prologe) salmen de
vredde deelen in ruy/ ende een van desen deelen sal voor een colonne zyn/ de middelste in-
tercolonnie sal van ses deelen zyn/ d'andere sullen elck van dren zyn/ die vensters sullen
een colonne ende een halue houden/ de hoochde salen vierante en half zyn/ de plasters van
dat selue deel des lichts: de vensters in deerste ordine zyn van der seluer breedden/ die benedenste
sullen een perfect vierant zyn/ ende d'andere van een vierant en haif. De poorte sal vijf colom-
men dicren wylt zyn/ op dat de colonnen een vast fundamant hebben mogt/ de hoochde der poort
is van een vierant ende twee derdeelen/ maer die boechsteenen ende resten sullen genoech
inde figure. Van beneden onder den bogen tot boven de fasie sullen twee colonnen duren zyn.
Ende al ist dat alle andere ordinen boven ordinen willen alijc dat vierdedeel gecore zyn/ in desen
val (na myn advijz) om dat de comparticie der colonnen boven op dit voortachtich wre begint/
ende op dat het groet niet te veel platen en benime/ oock want het sterck genoech is/ behoochte
vander seluer hoochden te zyn. Boven deerste ordine dan salmen een Podium maken/ hooge van
een colom en halue/ op de welcke datmen die colonnen setten sal inder ordinen also gheseppt is/ de
hoochde sonder dat Podium worde in vijven gedeelt/ de vier daeraf sullen voor de colonnen zyn
ende dander hooch haer ornamenten/ waer af de Trighphen sullen ghedeelt worden alsoomen siet
obseruerende de voor gegeven regule. Die middelste worde also ghedeelt/ dat de cleyne colonnen
vande hest der grooter zyn/ ende die middelste intercolonnie sal noch so breet zyn als die ter syden
staen/ de welcke sullen gelijk der oogen vande vensters zyn. Boven de vensters om thicht te meer
deren salmen de oogen maken/ ende boven de cleyne spatien der middelste salmen maken t'ghene
datmen hier siet/ oft van geselschaps wegen de selue oogen. Ende al resten hier noch particulare
deelen/ die salmen altijc voorwaerts soeken. De derde ordine metter toe behoochte sal oock dat
vierdedeedel gemindert worden/ maer de vensters sullen breet zyn gelijk de benedenste/ ende alsoo
oock haer hoochde/ die ander dinghen machmen metten paster lytelijc vindien. De verheffinge
inder middel sonder dat frontispitum/ sal vander hest der derder ordinen hooch zyn: vander
resten mach de Architect af en toe doen also t'hem belieft.

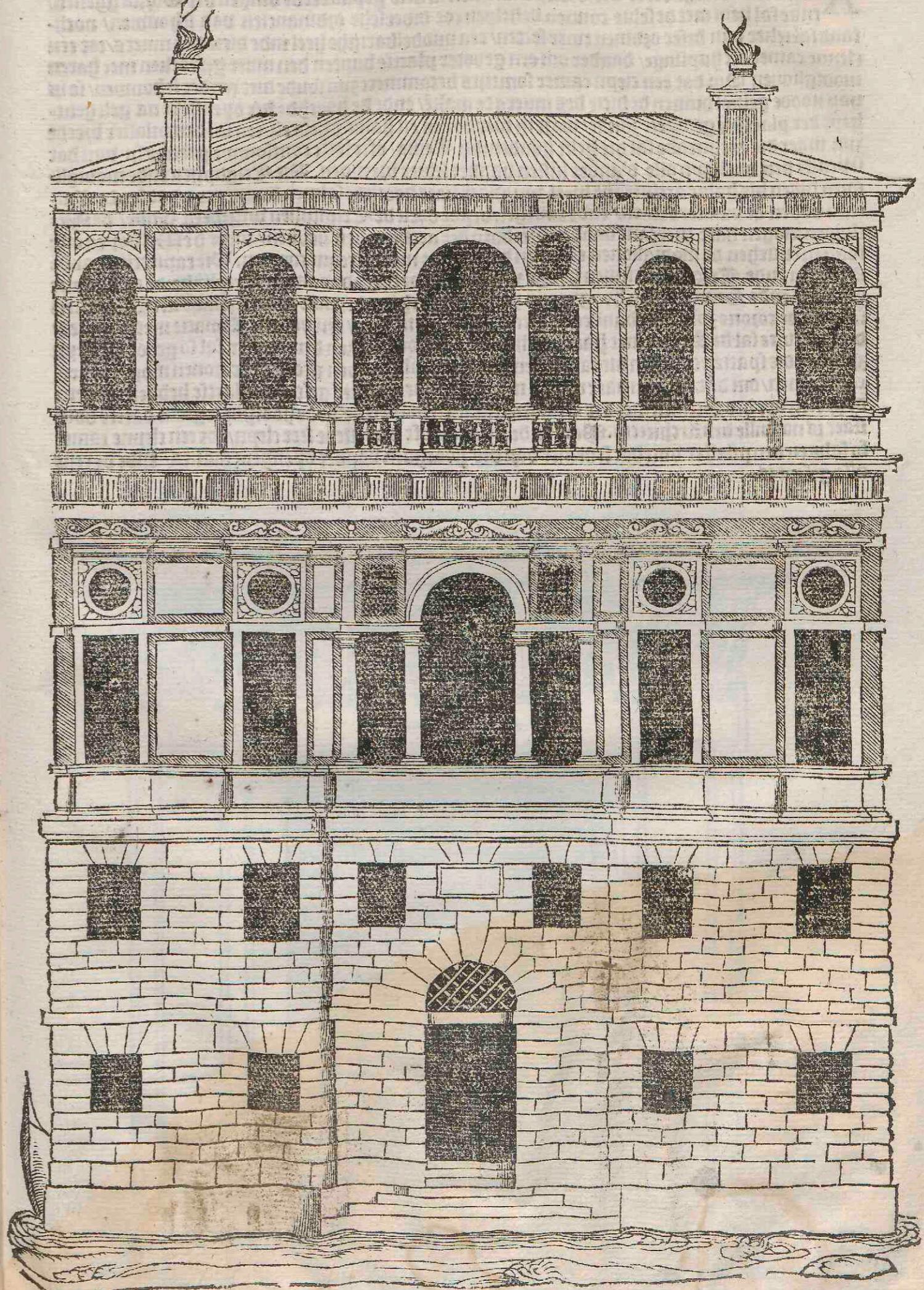
Van de Dorica

Hier achter heb ick ghehoont in twee manieren hoemen de facien oft voorstoogen maken mach op de Venetie maniere/maer om datse in sulcken werken gheerne sommige ouerstekinge hebben/ dewelcke meest op de canalen gemaect worden om de versche lucht des waters: waerop den meesten deel der hupsen haer toonlijcste syde oft facie hebben/ oock om die truynphen te schrype die daer dreywils geschien/ bringen die overlyzongen groot gemaect int aenschouwen/ ende zyn niettemin onbehoorliche dinghen/ die welcke anders ghenoemt onderhouden en hebben dan de Modiglians. Oock sulcken dynch dat zynen stande niet valt en heeft/ beschadiche den muer daer die Antijcken welcoegesien hebben/ datse nocht sulcke ouerstekken gemaect en hebben van de cornicen/daerom seg' ick/ wilmen in sulcke timmeringen dergelycke dingen niet teni ghe redenen maken/ so sal van noode zyn dat den eersten muer sulcken dite hebbet/ dat hy voort so veel wtstaet als dat platte des ouerstekens behoeft/ alsoomen inden gront liet/ en om dat den middelsten muer meer wtstaet dan de syden/ wilmen hem niet soo dicke maecten/ loo machmen van binnen een stercken hoghe resten die middelste onderhoude/ hoewel dat het ledich ende van luttel gewichts is. Dese plante is te verstaen boven de facie oft staighe vanden Rustico/ desen dan gemaect zynde also ghehoont/ so sal die comparatieve der facien boven dese zyn/ dat het middelste deel van drie posien ende de syden van drie en halve zyn/ ik mene binnen de muer also den gront wijs. De hoochde van deler tweeder ordinen ly geluck d' onderste byde voorlypde redenen Ende mensal ten eersten dat podium maken van ghemackelicker hoochden om te lenen/ datter blijft worde in vijuen gedeelten van dien sal depistilum metter resten zyn gedreit (geluck dreywils gespte is): de wijdte des middelsten deels worde also/ dat die openhept metten boge noch so groot sp dan de syden/ ende de hoochde ghedobbeert ende also de architraeven op de colommen gheset tot onderhouden des boerhs/ loo sullen alle de vensters op de rye gaen/ ooc om meerder commoditeyt des lichts ende tot versterkinge/ sullen die oogen ende die viercante vensters gemaect worden. Die ornamenten van veel dinghen/ wilmense (om des costis wille) niet maken van marber oft ander steenen/ die machmen metter schilderien voldoen. Die derde ordine sal oock dat vierde deel minder zyn dan de tweede/ ende also oock elck deel na aduerant volgende die voorgegeven regel/ ende al wordt de Ionica boven de Dorica gheset/ dwelck de Antijcken wel somtijts ghedaen hebben/ de proportie darras suld p hier na vinden op zyn plante.

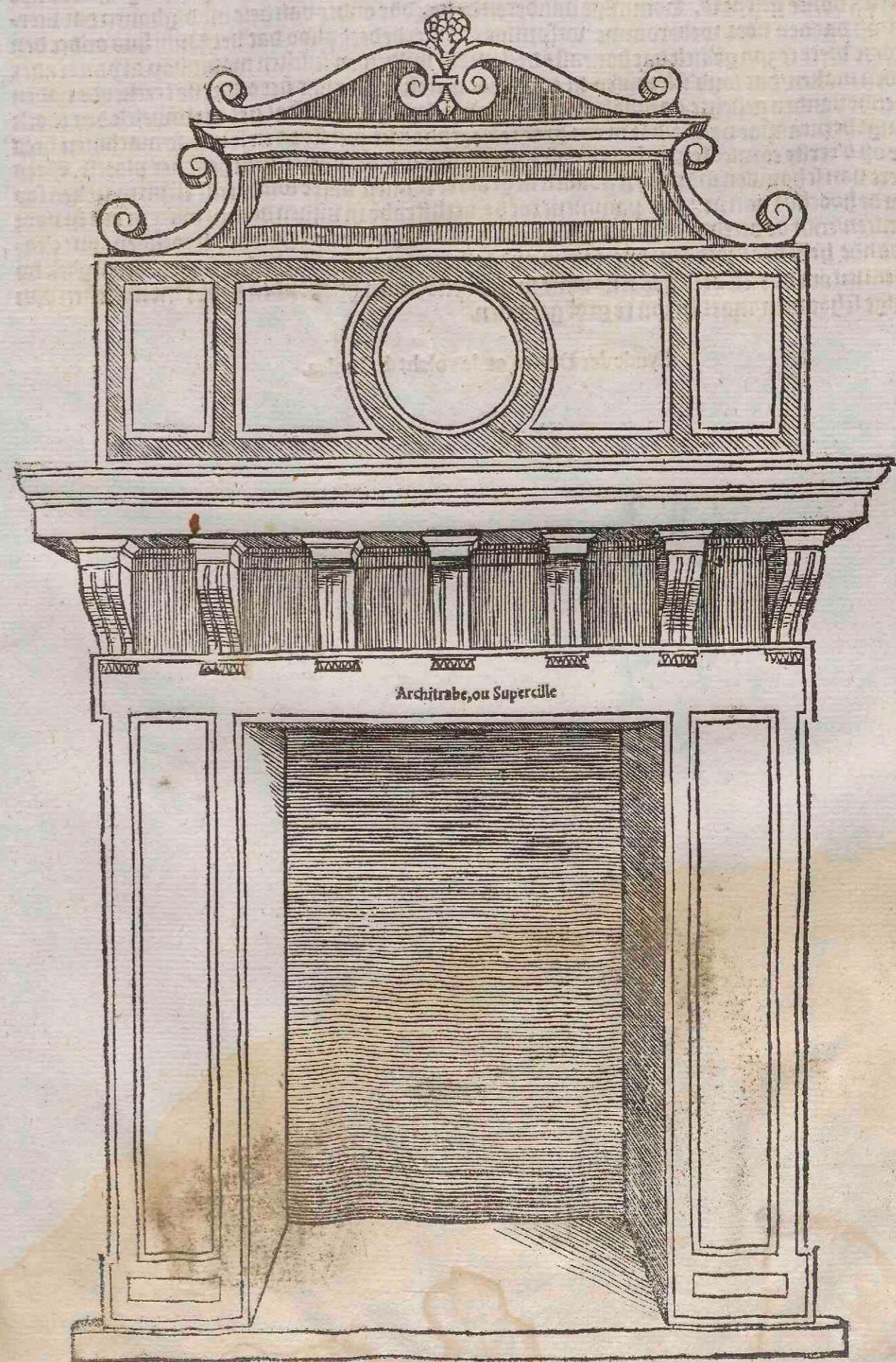
Dat vierde Boek. Tlestte Capittel.

Fol. xxxi.

Van de Dorica

Alle heeft de Architect so veelderley inuentien in dese gepassierde dingen der Dorica ghescreven/ ende sal hem met de selue comen behelpen tot diversche ordinantien van schouwen/ noch tans sal icker van deser ordinen twee seiten/ een middelbarighe heel inde dicte des muers/ tot een cleyn camet oft hupsinge/ vander om een groter plaerse bypeen den muer getrocken met haren modiglionen. Om dat een cleyn camet somtijts becomert zyn soude niet eerder schouwen/ so is van noode geheel binne de dicte des muers te maken/ ende de hoochde der openheyt na gelegenheit der plaatien gemaect zynde/ wort in vier deelen en halve ghedreelt/ een sal den pilaster breedte zyn/ maer die architrabe sal die helft houden/ die Tenis/ ofte lyste ronsomme gaende sy van dat sevenste deel oock zyn alle d'ander liisten vander seluer breedden. Die Triglyphen ende modiglionen sullen die halve architrabe breet zyn/ maer haer hoochde salmen dus nemen/ dat soo de Murchopen mogen haer viercane vander breedden der architraben hebben/ maer de Murchopen ofte spatiën tuschen de modiglionen en sullen daeromme niet viercant coomen. Die capiteelen vande Mutilen ende Triglyphen sullen hooge zyn als half de breedde vanden Triglyphe/ de corone niet Cimacie ende Scima/ sullen hooge zyn gelijk de architrabe/ ende gedeelt zynde in twe/ een deel sal voor de corone zyn/ van dander salmen die deelen maken/ een voorz de Cimacie metter liisten/ dander twee sal de Scima met haer liist hebben. Dat ouersteken der coronen sal so groot oft cleyn zyn/ dat die spatiën tuschen die capiteelen der Triglyphen inden gront der coronen moghen viercant comen/ om dat oftem daer roosen in setten wilde/ sy haer geschicte hebben mogen: de projectie der Scutien met der Cimacië salmen maken gelijc de hoochde: tgeene datter bouē staet is na wille des Architects. Maer is de schouwe oft heerlycke seer cleyn/ tot een cleyn camet so salmen den pilaster van dat sevenste deel der hoochden vander openheyt maken/ ende de rest also geslept is.

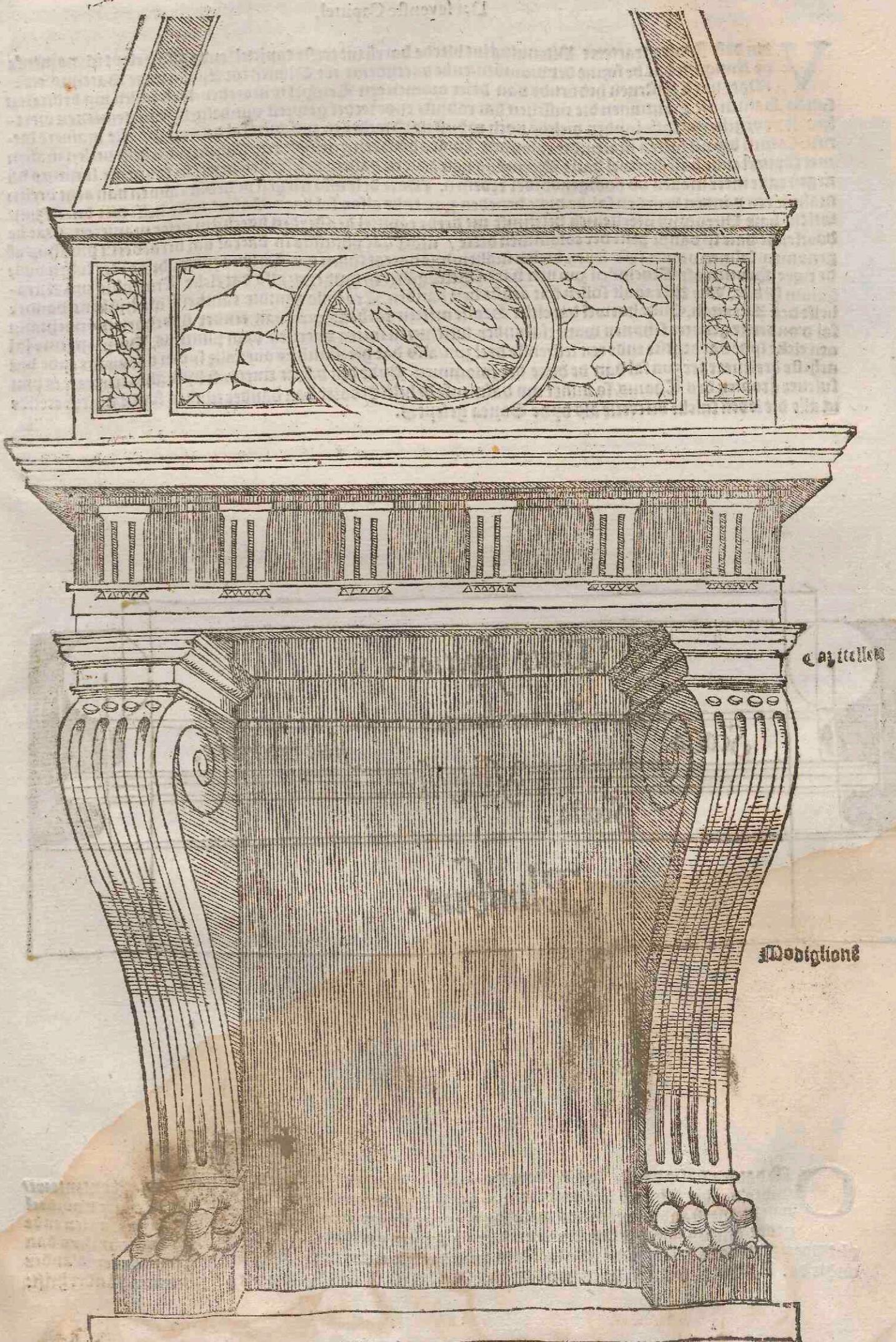
Van de Dorica

Dese andere heertstede hupten den muer salmen aldus maken: dat als de hoochde en wondt de genomen zyn na gelegenheit der plaatzen/ wordt sulcken hoochde van op den grondt tot onder de architrabe gedeelt in vieren/ ende een deel salmen der architraben/ friisen/ ende cornices geben/ haer delen ghemaect na de voorgegeven regel/ ende hoewel dacse groter schynen so comt dat om dat menie van onder sier. De breedde vande modiglionen sal van dat sevende deel haerder hoochden zyn/ de capiteelen vander helft dier breedden/ ende wordt gedeelt gelijk vande capiteelen dorice geslept is. Sommige minderen de breedde onder van dese modiglionen dat vierdeel/ op dat den voet wederomme wisspringe een vierdeel/ alsoo dat het Plinthus onder den voet comt breer te zyn gelijk dat bouenste deel/ maer wildemen sulcken modiglion al van eender breedden maken/ dat lond ick prysen in een groot werck/ midts dat het onderste treckende naden muer ende banden gesichtre gaende hem van selfs verlept. En om dat het deel d'welck den roock ontfangt de piramide volcht/ dat in een groote hoochde niet wel staen en soude/ so machmen dees ordine op d'eerste cornice seitien/ hoger oft leger somen wil/ oft na gelegenheit der plaatse. Dees maniere van schouwen machmen houden in grooter formen/ maer wilmen cleyn maecken so salmen de hoochde van aer dat paviment tot de architrabe in viijen deelen/ waer af een sp voor de cornices/ ende de breedde der modiglionen sal van i' negenste deel haerder hoochden zyn/ t' capitel vande helft der breedden/ dus salt in middelbaer formen gracieker vallen. Dit seg ick by experientien om dat ick dees grootste mate in cleynen formen ghehouden hebbe int maecken van sommige schouwen/ maer sp zyn te grof gecomen.

Eynde der Dorica, ende volcht die Ionica.

Dat vierde Boek. Tielste Capittel.

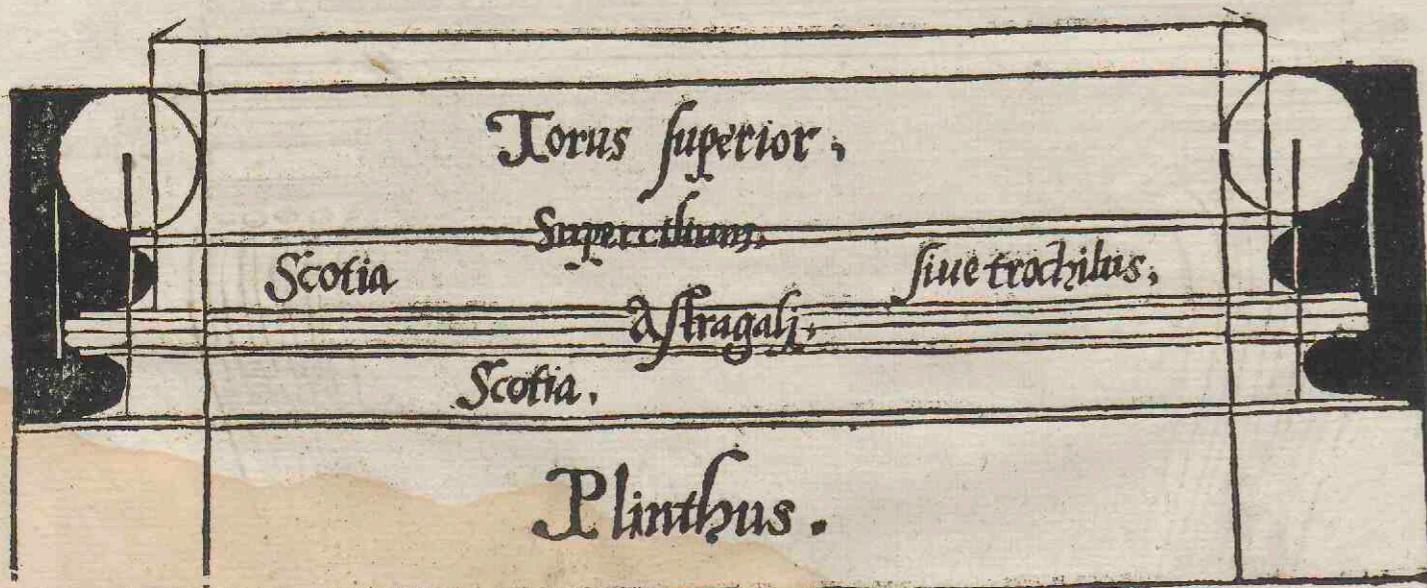
Fol. xxxiiij.

Van de ordine der Ionica met haren ornamenten.

Dat sevenste Capittel.

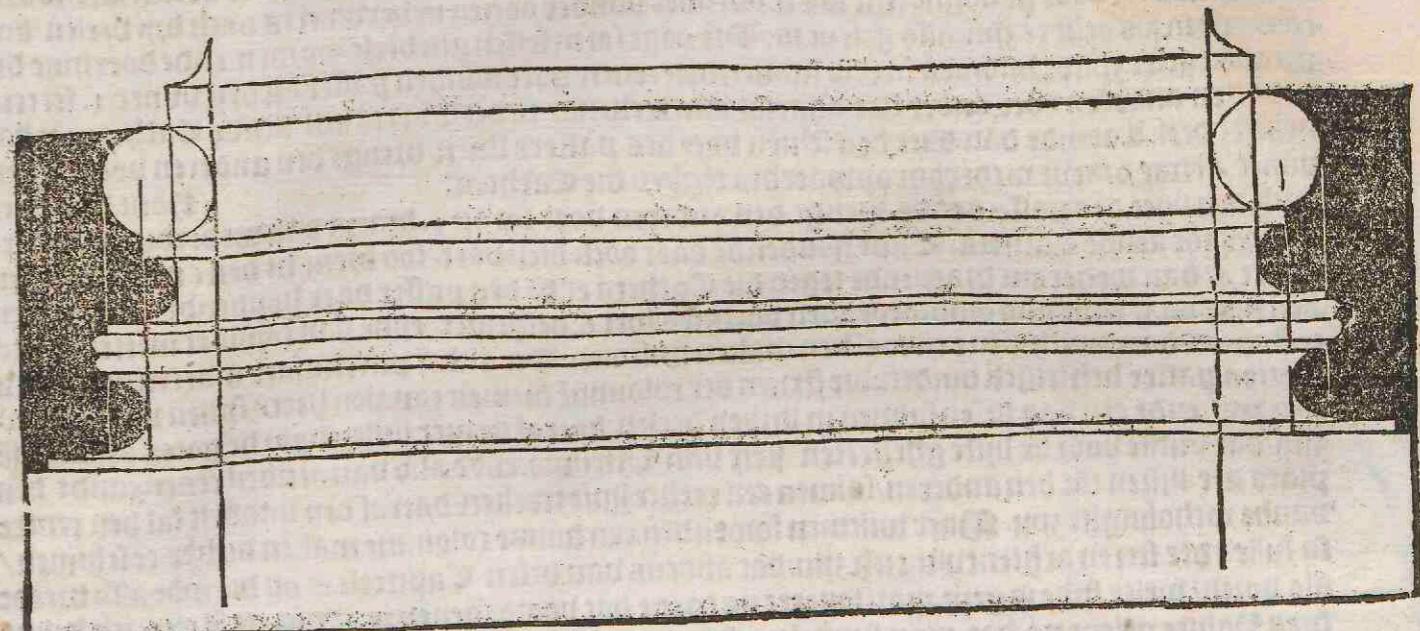
Van dese Ionica tracerteert Vitruvius in vierde boek in eerste capittel ende also geseyt is naemende
de Antiquen vande forme der vrouwen ende voechdenisse tot Diana tot Apollo ende Bacchus etc.
Maer w^e Christenen hebende van deser ordinen een Tempel te maecten dien sullen w^e deduceren
sulcke Sancien oft Sanctyn die tuschen dat robuste ende reeder geweest zyn/ desghelyc in gemeenen were-
hen ist voor gelete stille lypden welcke noch robust noch reeder en zyn/ dien sal dese ordine ofte maniere die-
nen. Comen w^e nu totten maten die colomme Ionica dooz/ een gemeene regel salmen van acht deelen maken
met capitel ende base: hoewel daerle Vitruvius van acht en haiven beschreven heeft/ so salmen somtijns ba-
negen ende inder maken by voor gehoor der redenen. Maer dese also ich geseyt hebbet salmen van acht deelen
maken/ een vanden welcken sal de dritte beneden zyn/ ende alsoo sal haer Basis vande helle dier dritten zyn/
welcke base Vitruvius meerstelijc beschrijft mit derde capittel des dritten bccelijc in dese manieren. Dat de
doodlyke base sy vande helle der colommen diske/ maer dat plinthus sy daeraf dat derde deel: plinthus af
genomen salmen vande rest leuen deelen maken/ drie daeraf sullen dat Thorus zyn/ ende de vier sullen vod/
de twee Scoticen oft Trochilien zyn met haren Astragalen en lyshens/ also dat elcke Trochilus zyn Astrag-
alum hebbet. Die Astragali sullen dat achste deel vanden Trochile zyn: die canthas oft lyshens vander
helle des Astragali. Ende hoewel dat elcke Scotie nieten toebehoeften van eender hoochden is/ nochtrans
sal d' onderste groter schijnen want sal onder welscheten totten werken van plinthus. Die projectie sal
aen elcke spde dat achste ende een sextieme deel zyn/ also dat het plinthus ouer alle spden dat vierde ende dat
achste deel meerder zyn sal dan de dritte der colommen. Ende om dat de cincre oft lijste ghecoupeert is van
sulcke groten des Thorus/ so dunct my das mensche de helle groter dan vander maken soude/ observerende
ta alle die leden sulcke discretie als byde Vitruvia geseyt is.

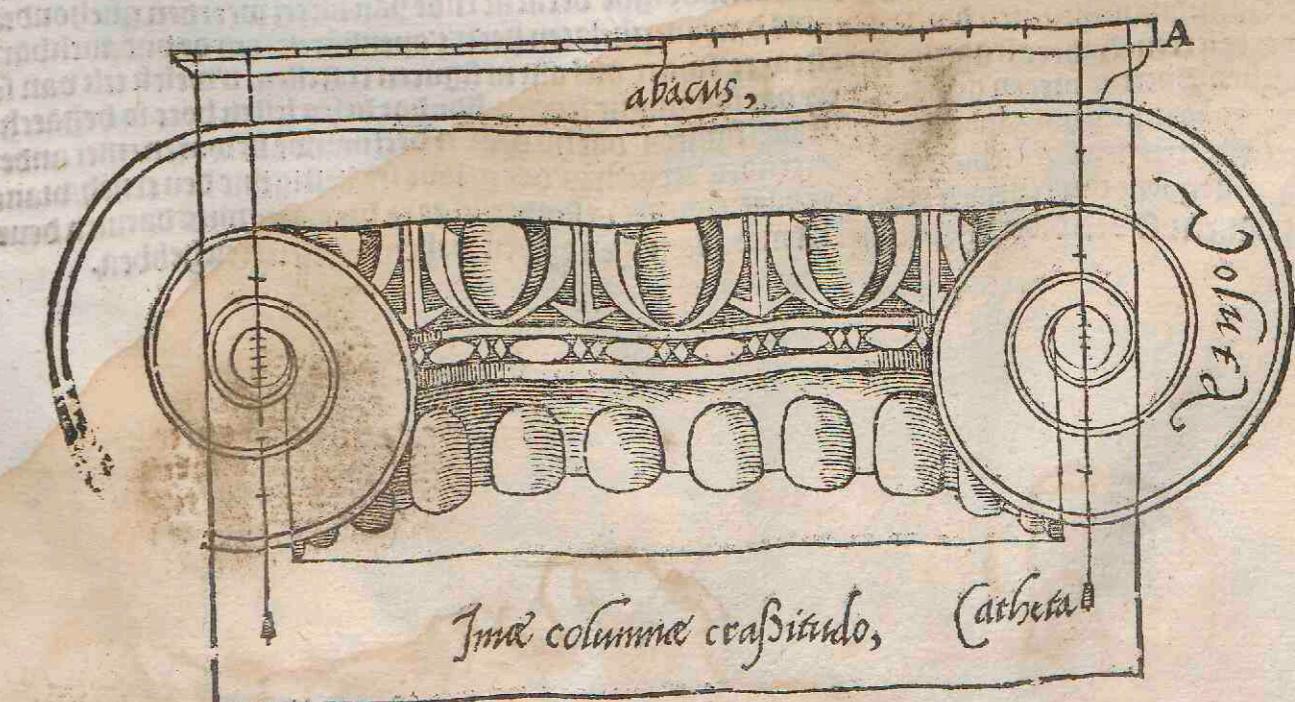
On dat die basis vande Ionica deur Vitruvio beschrieben de meeste menighheit en contentere
midt/ dat het Thorus seer groot is/ ende die Astragali seer cleyn/ anderda groter/ inde/ nae d' oordel
van deel verstandige die dicwyl op sulcke dingen gebispuert hebben/ so salich ons reverentien ende
groot aensien van sulcken Autteur/ hier na mynen goerdunchen en formeren. Dat plinthus dan
ghemaect zynde also geseyt is/ de rest w^e de in dien gedeelt/ ende een deel salmen den Thoro genen/ d' ander
onder dat Thorus ghedeelt in sessen/ een van dien sal voor eenen Astragalo zyn/ ende zyn cincre vander helle

Dat vierde Boek. Tsevenste Capittel. Fol. xxviii.

de cincre of supercilium onder dat Thorus sy zo hiet als dat stragalus/ de rest is voor de Scoticie oft Trochil-
le/ d' ander derde deel vander bleven is/ sal oec in sessen gaen/ een totten astragal/ e helle totter cincre/ en d' on-
derste noch desghelyc/ de rest is voor de Scoticie vander wcomende/ also geseyt is.

At Capitellum Ionictum salmen op dees maniere maken/ dat de hoochde van dat derde deel der co-
lommen zyn sal/ ende dat voorste des Abacu^s breed een colommen dicte/ ende daer toe noch gedaen
dat achtehienste deel diwelck sullen in als negenthien deelen zyn/ maer innwaerts een deel en half op
elck synde wodt de linie geheeten Catheta gerrochten: dewelcke sal negen deelen en half houden/ dat
zomt op de helle vander breedden des capiteels/ een deel en half sullen voor d' abacus zyn/ welch hoecken ghy-
maecten mynct nae de rechte oft slincke spde/ wan bepde zynse Antieck/ die acht deelen die onder d' abacus
hangen/ sullen voor die Doluten zyn. Ende om dat het moepelech zyn soude in dees cleynse figure/ bysonder
inde oogen de getallen te letten/ daeromme sal iek in dit nacomende/ blad int groote meer beschreets daeraf let-
ten/ daer by ooch de maniere vanden strien der colommen te maken/ met de figuere vande spde der Doluten
ende des capiteels. Maer is de colommen van 15 voeten nederwaerts/ so sal sy bouen gemindert worden telle
deel/ in manieren als byde Thulcane geseyt griende salse van visschen baeten opwaerts zyn/ so leest Vitru-
vius in derde hoeck tweede capittel.

Vande Ionica

Is dat Capitel van dese Ionica eensdeels ghemaecke is / soo rest hier noch de Volute te beschryven / die welke sal ghemaecke worden op die hinde gheheeten Catheta / dat w^p hier legghen het rechte loot: ende alsmen van onder dat Abacus af vier deelen laet / so sal dat vijfde deel voor de ooghe sijn loo blyvender vander oogen nederwaerts noch dyp deelen dus comense in als acht te zyn / also gesrypt is. Die ooge sal in sessen gheudeleit worden / ende daerinne die getallen geslyt zynde alsmen siet / so salmen den renen voet vanden passer op den punt 1. setten / ende den anderen voet onder dat abacus omtrekende nederwaerts tot aende Catheta op dat achste deel. Latende dan daer den seuen voet des passers staen / bringt den anderen voet op den punt 2. ende draept wederom opwaerdts teghen die Catheta. Hout dan daer oock den voet des passers ende bringt den anderen voet tot op 3. draept dan wederomme nederwaerts tot aende Catheta. Ende houdende daer oock dien voet / soo bringhi den ander en op den punt 4. dan wederom draepeende tegen die Catheta ende den passer daer houdende / bringmen den voet op 3. ende also omdraepeenden doetmen met 5. desgelyc^r ende dan comwt metter oogen te sluyten / daer machmen een roosken maken wilmen. Die ander particularer maerten machmen metten passer lichtelijck vindin: die strijen der colomme diemen canalen heet / sullen vierewintich zyn / ende een van desen salmen in vijven deelen / daeraf de vier lullen voor de gotten oft canale zyn / dat vijfde voor de hyste gheheeten strix van Vitruuio / ende also van anden eenen caudt des plats der lijsten tot den anderen salmen een rechte hinde trekken / daeraf den midden sal den centre vande wholinge zyn. Maer wilmen somtijden een dunne colomme maken dicker te schijnen / so sullen der strijen achtentwintich zyn / dat abacus van dese Capiteele is op die syde also breedt als vozen / welch syde is geproporcionert na tgene dat voorgegeven is. Discrete Leser / ik hebbe desse Volute geslypt na dat myn simpel verstant vermocht heeft / om dat den text Vitruuij swaer te verstaen is / ende dat meer is / gelovende die selve figure hier af inden lellen boeck te samen met meer ander schoone dingen / welcken boeck men niet en vindt.

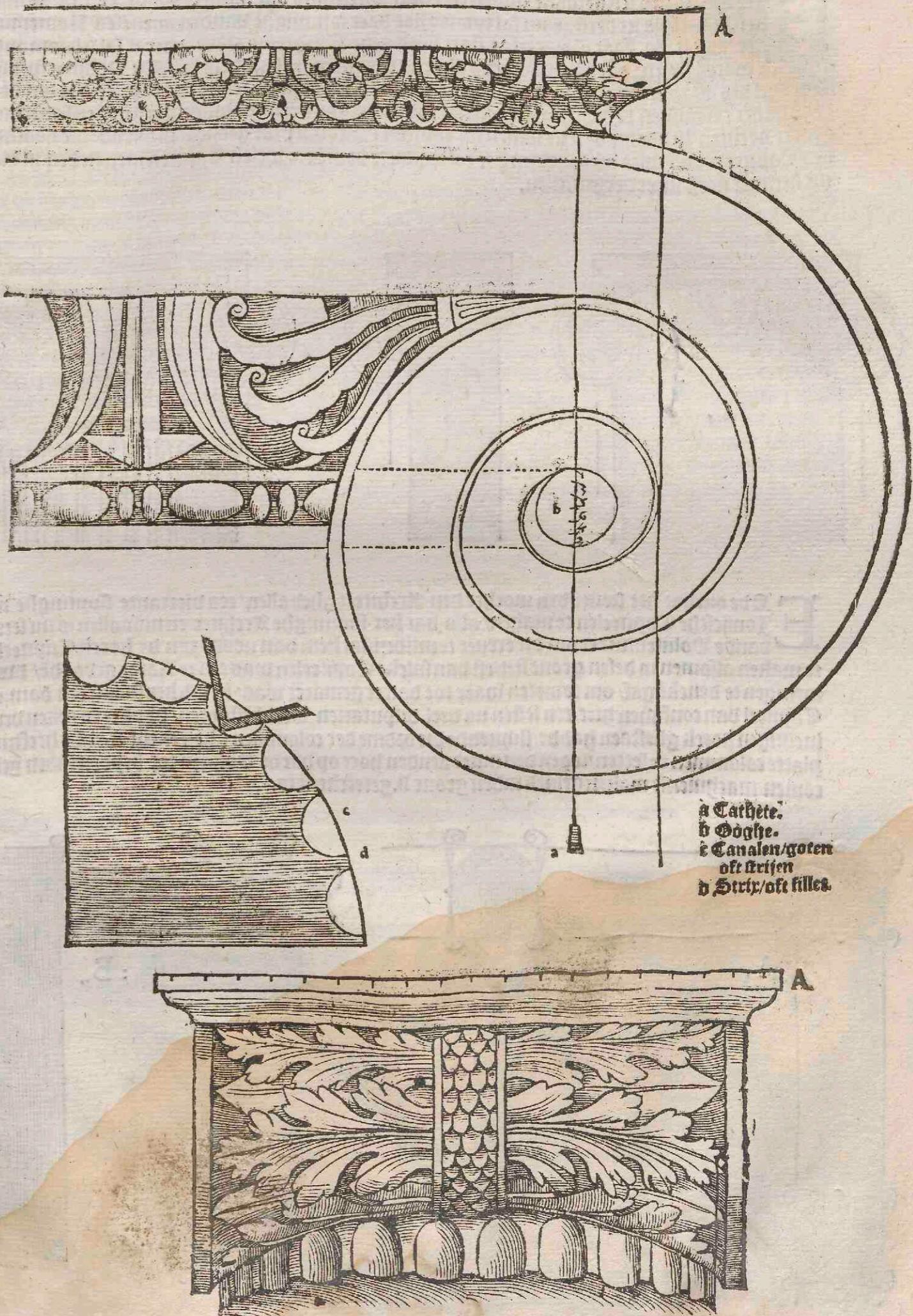
S. Serlius volgende opt voorleyt.

Discrete Leser daer zyn veel dingen diemen niet opt nauwe in figuren betoonen can / ten sp^t dat hem de Architect practiserende behelpe / ghelyk vande encte oft den bant van dese Voluten: den welcken (ist dat het Capiteel seer groot is) sal wel staen / dat zyn breedde dat vierendeel vander ooghen houde: ende indien dat het Capiteel middelbarich is / so salmen van der dendeel der oogen maken / ende is t' capiteel clepne / so machmen de hest vander oogen nemen alrijc^t na discrete des Architects. Want hoe vele dat icker inde antieken gesien hebbe / alle zynse differenc^e. De dicte dan geteekent zynde boven onder d' abacus / so setmen den passer een weynich neerder dan de 1. draepeende van boven aende Cathete tot beneden: dergelycken setmen den passer een weynich boven de 2. draepeende van onder tot boven tegen de Cathete: desgelyc^r setmen den passer voortis beneden 3. ende voorts boven de 4. etc. ghelyk dat hem selven wisten sal.

Aengaende daer ik boven geslypt hebbe datmen den lesten beeldden boeck van Vitruuio niet en vinde / daeraf zyn diverse opmien / sommige seggen dat ten tijden Vitruuij veel onghelerde Architecten waren / ghelyk oock nu ten tyden / die meer geluck dan verstantes hadden / ende midts dat de vermetelheit suster vande onweteneheit allsulcken gehooch heeft onder den ghemeenen man dies niet en verstaet / dat daer duer de verstandigheit veracht / ende van luttel wearden ghehouden worden: dus meynmen dat Vitruuins daerom gheslagen heeft t' openbaren / om de ondankbare niet te leeren. Andere seggen dattet hem te swaer viel om in figuren te stellen / d' welck ick van so sulcken Aucteur niet en geloue. Maer dat losinghe seggen / hoe dat dese lesten hoe so behaechtlyk was midts de voldoeninge / met den figuren / dat hy deur te veel nauwe bewaren / met andren schatten geroofst en vanden onwetenden vernield is / dat gelove ick best: gehyc den erijch / viane van alle goede consten noch dagelijc^r doet: ende dit is sonderlinge te beklagen / mits datmen deur de figuren / so veel diverscheheit van texten soude moghen op den rechtien wach settien hebben.

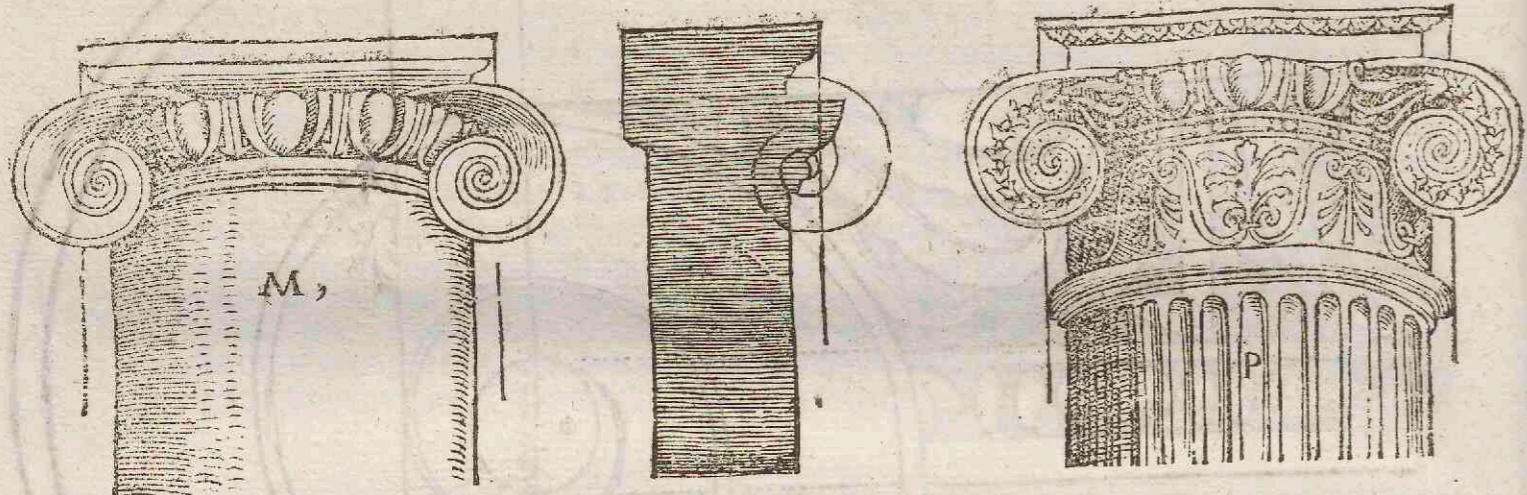
Dat vierde Boeck. Tzevenste Capittel.

Fol xxx.

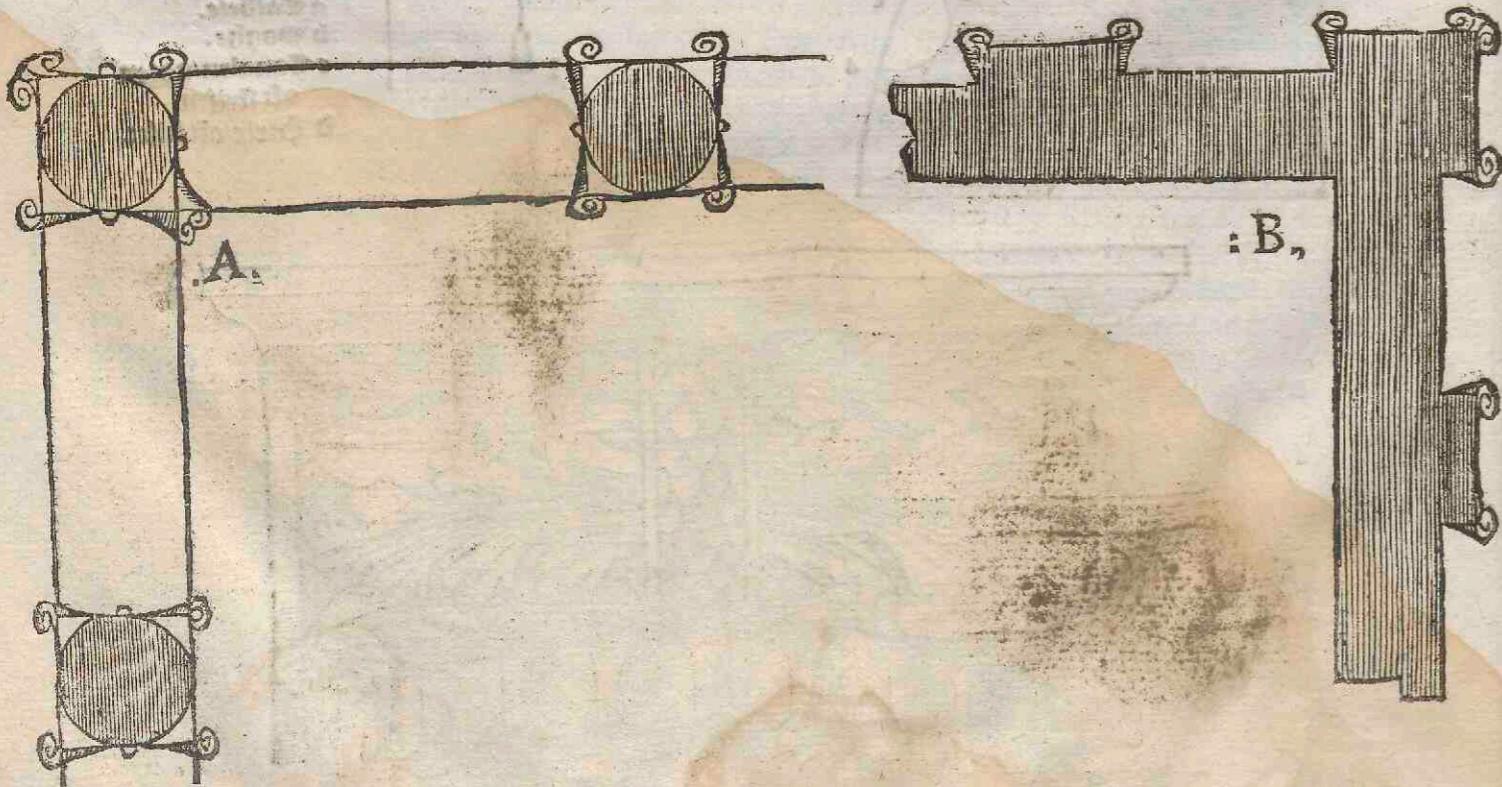

Vande Ionica

Hier achter heb ik getoont naden tert van Vitruvius dat capiteel vande Ionica/ te maken so veel als ic verstaet nu sal coonen hoe daer sommighe banden anrijzen Romeynen gemaect staen. Dat Capiteel M. staet noch aent Theatrum Mar. daeraf sal ick sommige generale maren setten: dat boven hoofd des abacus is helle de colom, verzeden. De Voluten springen ueldeel des abacus wt en hangen tot de heft des abacus: die hoochde des capiteels is dat derdeel der colommen beneden/maer om dat sulcken Capiteelen sommige Architecten soberlyck geniet dochtert/ hebben de frise somen int capiteel P. niet datt toe gedaen/ makende die hoochde des Capiteels van twee verdendelen der colom. drie beneden/ welck Capiteel men hedem in Rome siet/ met noch meer der gelijken.

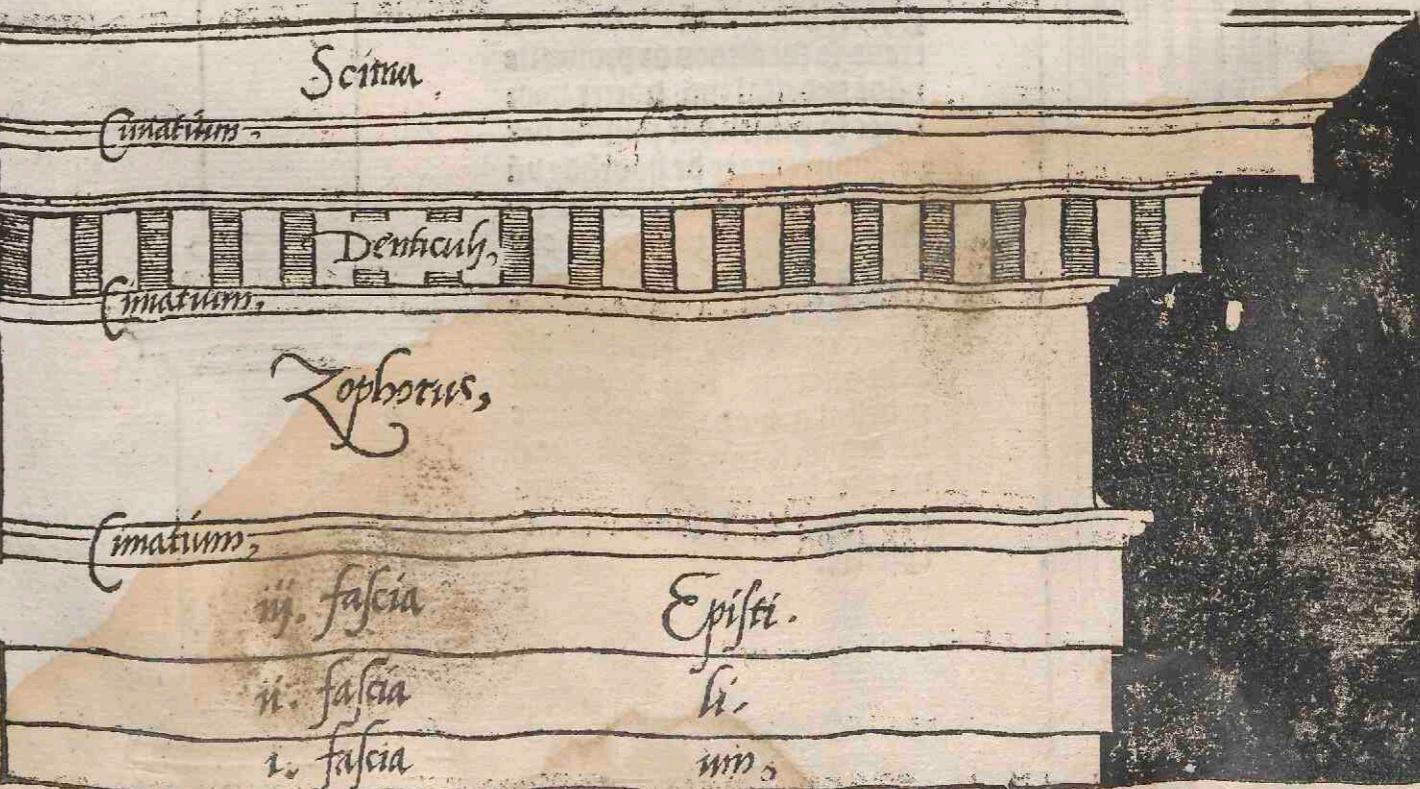
Ende om dat het sommiden mochte den Architect ghelyallen/ een vierante sluytinghe mit Ionische Capiteelen te maken/ also dat het sommighe Architecten misvallen is int setten vande Voluten/ maer om die erruer te mijden/ sal hem van noode zyn de hoeck Capiteelen te maken allsomen in desen gront siet/ en van sulcke Capiteelen was een te Rome gevondene/ dwel menigen te denckē gaf/ om te weten waer toe dattet gemaect was/ in sulcker manieren datmen Capiteel van corisulen hier/ ten lesten na veel disputatien wert besloten/ dat het in eenen deurluchtingen hoeck ghestaan hadde/ sluytende die ordine der colommen gheekent A. ende heeftmen platte colommen te setten/ tegen den muur aenden hoec op dat de Voluten tot bepden spden gelijc comen/ machmense maken gelijck inden gront B. geteckent is.

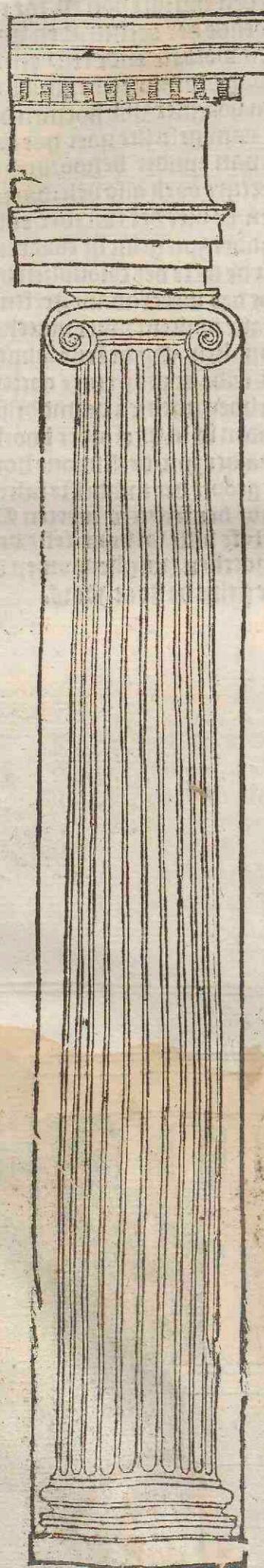

Dat vierde Boek. Tzevenste Capittel.

Fol. xxvij.

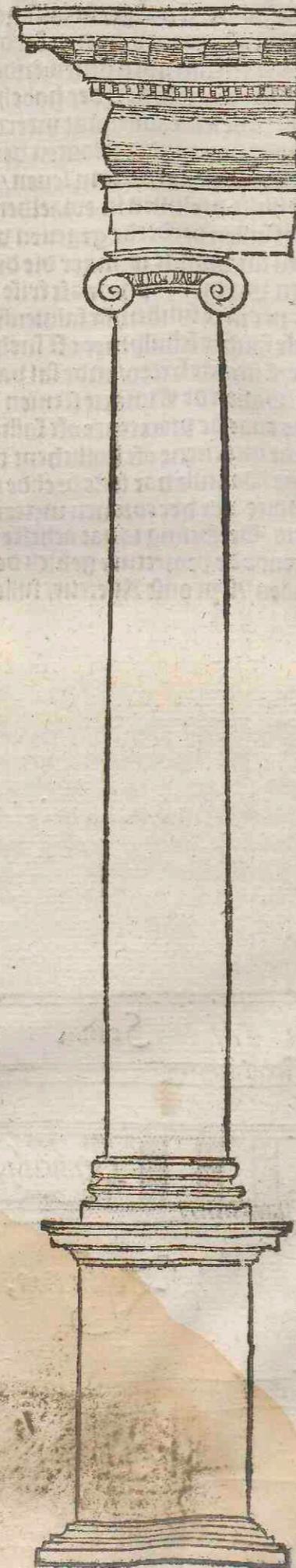
Dat Epistilum of d' architrabe is aldus te maken: Is de colomme van twaelf voeten tot xv. voeten hooge/ so salte gedeelt worden in viij/ ende een sal de hoochde der architraben zyn/ noch van xv. tot xx. voeten sal de colomme in twaelf en halven ghedeelt worden/ ende een deel sal men der architraben geuen: ende is de colomme van xv. voete tot xxx. hooge/ so salmen de epistilum van dat twaelfste deel der hoochden maken/ ende also haer de colommen hoogher zyn/ hoemen die architraben na aduerant meerderen sal/ want hoe een dinck voorzder vant gesichtte gaet hore dat het meer van zynnder grooten verliest. Die architrabe ghemaect dan van zynnder behoorlijcker hoochden ende gedeelt in seuen/ een sal de Cimati zyn/ ende haer projecture oock also vele: datter ouer blijft deelmen in twaelfen/ de drie salmen der eerster fasciē genen: de vier der tweeder/ ende de vijsullen der derde gegeuen worden. Die dicte der architraben sal onder zyn gelijc de colomme bouen int dumpte is/ maer die dicte der architraben bouen/ sal ghelyck de dicte der colommen beneden zyn: die Zophore oft frise sal haer mate hebben na a gelegenheit des werx: want herstme daer per in te luiden/ so salmen dat vierdeel hooger dan d' architrabe maken: maer machmense sonder schulpture oft sineide/ so salmen dat vierdeel innder maken. Op de frise salmen huer Cimati setten/ ende sal van dat sevensdeel der selver frisen zyn/ ende de projecture oock so vele. Boven de Cimati setmen dat Denticulus oft dentille inder hoochden ghelyck de middelste fascie/ ende de projecture oft saltie gelijc de hoochde. De breedte der tanden is dobbel inder hoochden: de intersectie oft hollicheit tuschen de tanden sal dat derdeel swalder zyn/ de Cimati hout vande Dentille dat sexte deel: de corone met haerder Cimati en hout de groote der middelste fascie: de projecture der coronen metten Denticulo hout so veel als de hoochde der frisen is metten Cimatio. De Scima is dat achste deel hooger dan de corone: haer reghel oft lijste sal vant sexte deel zyn/ ende de projecture gelijc de hoochde. Ende also alle Ephore oft hoeken (wghenoomen de coronen)/ seyt onse Aucteur/ sullen altijts wel staen als haer projecture gelijc de hoochde is.

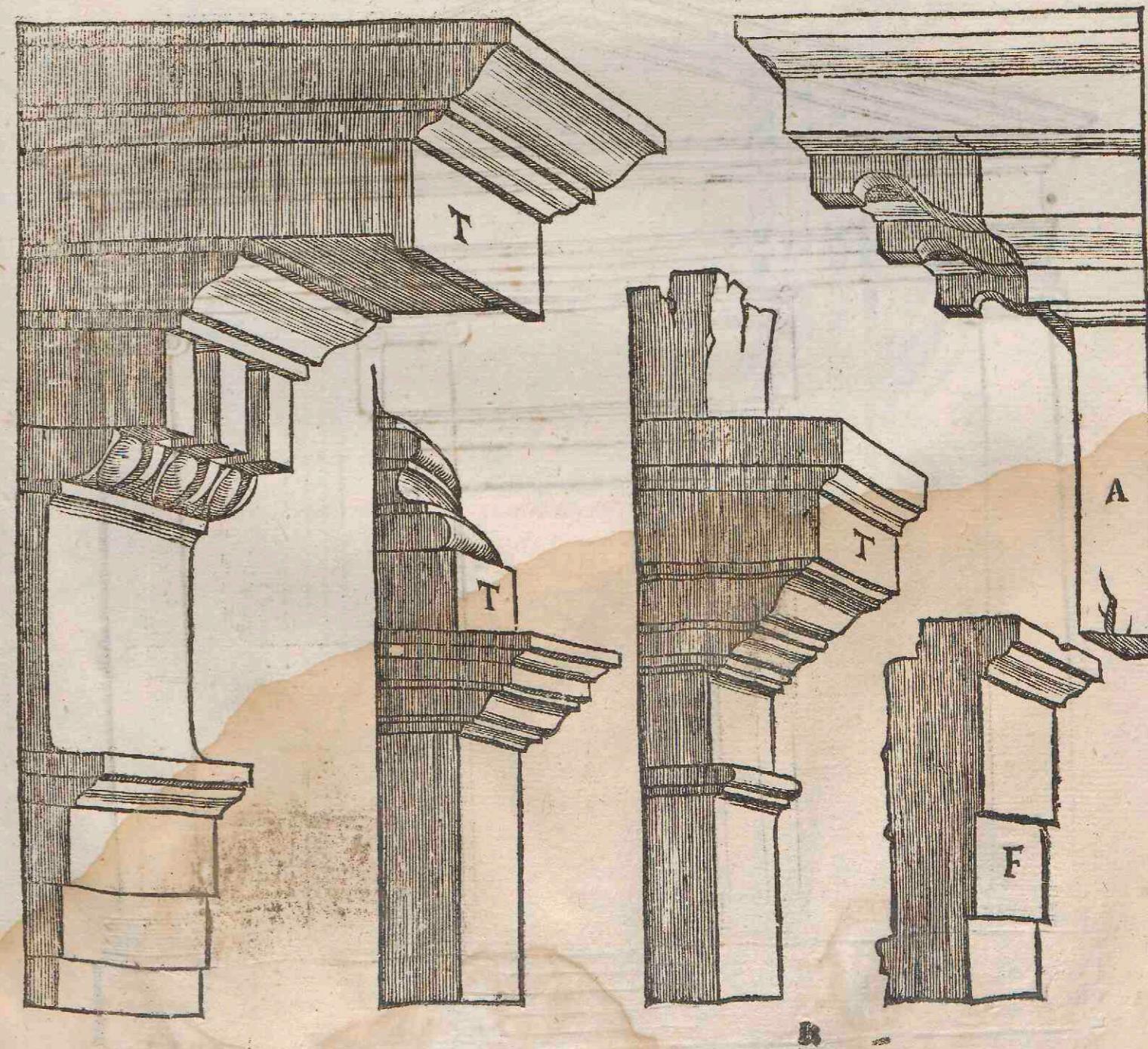

Dat dat de werken van Roome seer diversch zyn vande schaftē Durruus/ so sal ick een ander Colomme formen/ daerop darchitraabe/ frise ende cornice clamien van dat vierdeel der colommen hoochde zyn sal. Welc vierdeel gedeelt in thienen, die drie sullen voor d' architraabe zyn/ ghedeelt op de voorsepde maniere: drie salmen oock der ge- trondre frisen geuen/ ende die vier der cornicen/ dewelke vier sullen g-deelt worden in sessen/ een salmē den denticulo genen/ noch eē der cimatiē die de mu- rilen onderhout/ en twee sullen den murilen gegeuen worden/ een der coazonen/ en ieste aende scima/ de projecture van al/ spēten minsten gelijc de hoochde: en een sulcken cornice wort ge- bonden A Sante Sabina, te Ro- me in ſe ordine vande Ionica.

Gode oſhet somypden van noode ware de Colomme te heffen/ en niet gedwongen oft benauw vā het daer ontrent/ so sal altoos de proportie vādē pedestal zyn/ dattē voor breet ly gelück dat plantus der colomme/ maer de hoochde vā tpierte des pedestals sal eē vier- cant en een half zyn/ dewelke in sessen gedeelt/ een salmen tot der Basen genen/ en een ander totter cornicen/ dat sullen in als acht delen zyn/ ende also sal die pedestal gelijc de colomme oec vā acht delē zyn. Dit altemael verstaet hem int gemene/ latende altoos inde wille des Ac- chitects.

Deur die groote differentie die ick inde dingen van Rome binde/ aende gene die Vitruvius beschrijft/ so heb ick ſommige vanden bekenten willen toonen diemē tensdeels te Ro- men noch int werck liet. Die cornice/frise/ende architraabe geteekent T. is aent Theatrum Marcelli in d' ordine Ionica boven de Dorica/ den pilaster met de basis daer op dor geteekent T. is aende ſelue ordine onder de colommen Ionica. Die cornice voor imposte van cenēn hoge geteekent T. is oock aende ſelue ordine ende onderhout den hoge/ die cornice metten Mutilen geteekent A. was gevonden tot S. Adriaens ende S. Laurens in Rome: d' architraabe geteekent F. is gebon- den nel Friule/ Welcke architraabe om datē de drie faſten ſonder Astragalen hadde/ oerdeeld ick de Ionica e zyn. Vandēn maten hiervan ſet ick anders niet/ want ick die niet groote neerſtichepe vant groote int cleyne gebzachē heb/ welcke maten mit den passer wel te binden zyn.

Van de Dorica

Hewel dat het Thicomatum Ionicum (dat de duere) van Vitruvius beschreven na gijnen duncte niet en com ghēpōponēert responderende aen de diſcie ghelyck tē behoren soude/ so en sal iech niet later daeraf te tracteren los veel als iker af verlaet/ so leg iech daer dat den text Vitruvij hem ghedaech/ aen gaende der hoochden des lichts aent Thicomatum Doricum/ dat also voorlepet/ vā aent paument tot aende lacunarij/ worden die deelen en halie gemaect/ ende twee delen daeraf worden der hoochden des lichts gegeven/ daeraf dat de cozone seer groot blist/ gelijk oock vande Dorica Maer daer volche noch een ander errur (dat is) makende de poorte oft duere vijf delen inder hoochden/ ende setende daeraf de due beneden/ ghelyck den tot sept/ oock gemitndert in hovenste gelijk de Dorica/ so vind iech dat de wjde hieraf heeder comt dan de intercolomnie bander ruddelt/ makende eenen Tempel van vier colommen met den maten die Vitruvius int derde hooch beschreven heeft/ also iech hier gesigureert heb/ op datmen die corespondentie deser deuren aen haren Tempel sien mach/ dweelk na myn duncien niet en overcomt/ ende daerom/ wan heeft de duere der Dorica/ welck oock van colommen neerde is van bande Ionica/ haet hoochde van twee viercanten ende weynich meer/ so leg iech dat de duere der Ionica wester colonnen hoger zyn/ behoorde in haer seluen hooger van licht te zyn dan de Dorica Maer sy en heeft het niet so vele naden ter/ welcke sept vijf delen inder hoochden/ ende dyte inde hredden/ maer dit altsamen sy niet reverentien geslept van eenen so groote Aucteur/ Pietteman/ nemende de deelen des texts Vitruvij/ welche tot propooste comen moghen/ sal iech daeraf een ander figure hier helpden maken/ sonder hoven te minderen/ maer diese tot zynen luste boven minderen wilt/ die houde doordine vande Dorica.

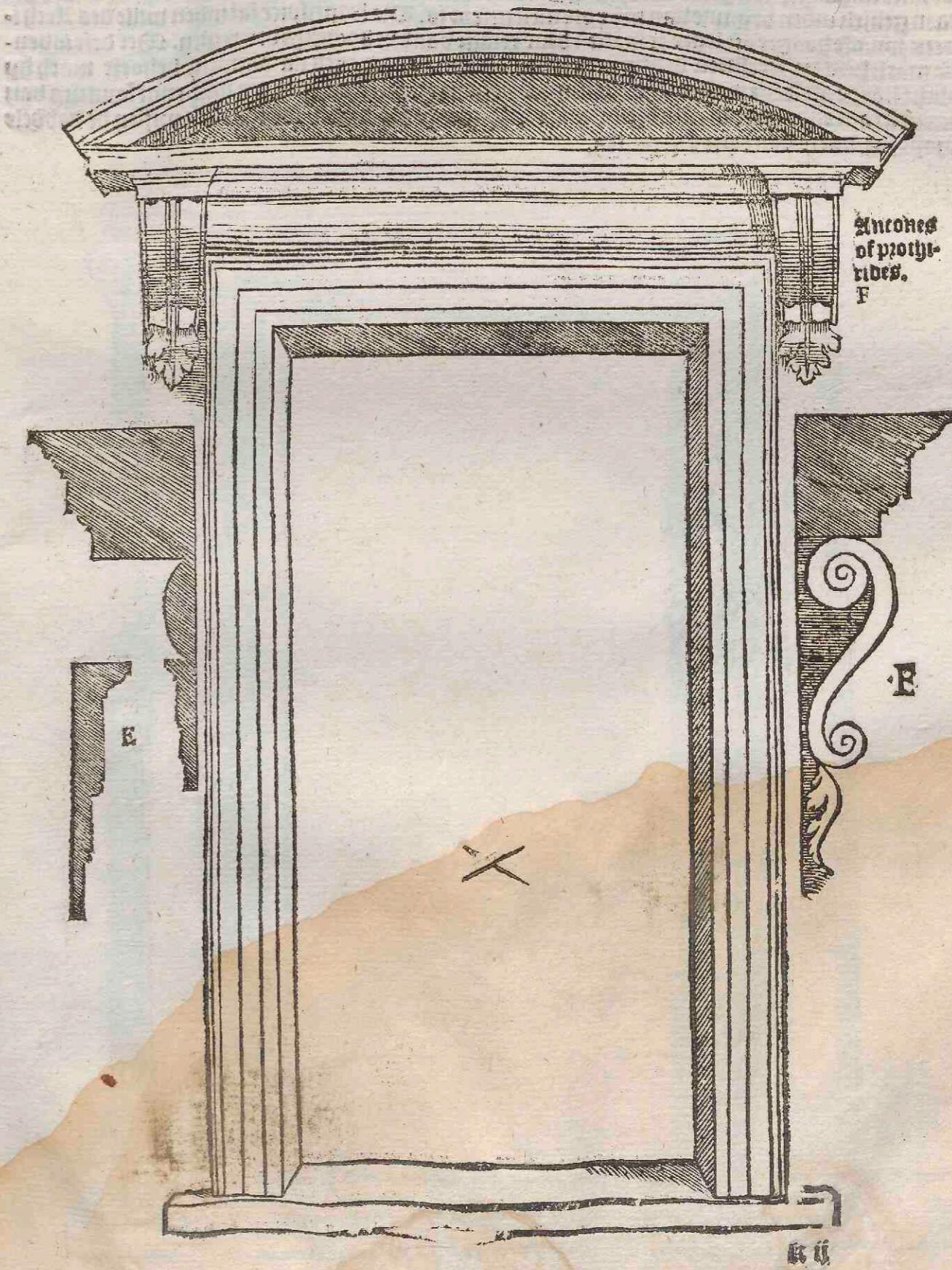
De Translateur.

Also hem Vitruvius in dese edificie gedraecht aende hoochde des lichts vande dorica/ daer is voren by de selue genoech af gheseyt/ maer aengaende de wijde van deser deuren/ daer hy seyt/ datmen de hoochde vander openheit in twee en half deelen soude/ ende geven der wijden een en half daer is mogelijck/ gelijk meer geslyt is/ den text oock gecoumpente/ en mach zyn darter een quaert te vle geleyt is/ want alsmēt van tien hooch ende vijf breer maecte/ so souder licht van twee viercanten zynde/ redelijc comen/ behoude delijck dat de intercolomnie so wjte ware als vande dorica/ want die selue is van vier diameters/ en dese maer van drie colommen wjte/ ende dantipagmentē en soude dan niet verdayttert zyn/ also datmen duec duylaten vā enquaert/ dese edificie soude mogen volmakē.

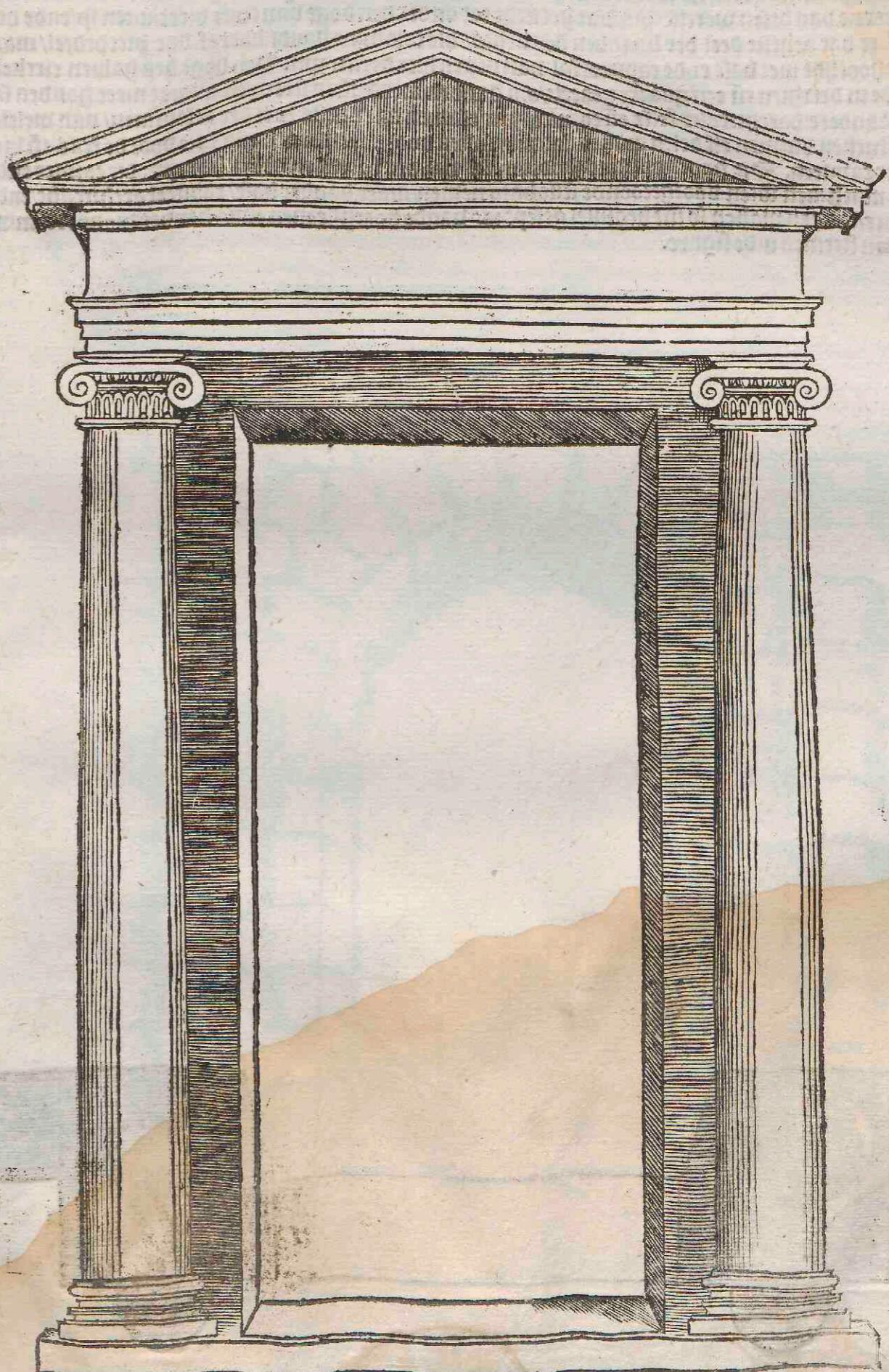
Dat vierde Boeck. Tsebente Capittel. Fol.rrbis.

Ich segge dat elicht van deser deuren ten minsten van twee viercanten hooge zyn sal/ dantipagmentē. So iest pilaster sal van dier hoochden dat twaelfte deel houden/ gemaect under manieren gelijc van depistilium Ionicum geslept is/ en daer worden dastragali voegdaen alsoo in de figure E. getoonē is. De fiale houen supercilium wilmen daer insluisden/ so salse i viderdeel hooger zyn dan supercilium/ maer wilmenē effen latein/ so wortse viderdeel minder. De cozone nieten anderen ledē sullen ghelyck supercilium hoogh zyn/ gedeelt somen hier in de figure F. D'antones ofte prothrides sullen boven breer zyn ghelyck den pilaster/ maer thene deele deel gelyck der hoochden des lichts hangende/ sal viderdeel ghewinderi worden/ vanden welcken hingen de bladeren aisonen in de figure F. hier. Dat deel des circels in de placē vanden fastigio/ zyn hoochde sal aldus gemaect worden/ datmen niet den passer de twee hoecken vande Scima in bouenste gripe/ ende den eenen voet des passers gesoncken tot op den punt vanden cruppe/ van niet den anderen voet dat deel des circels getrochen dit sal de hoochde zyn/ dewelcke comt dat derdeel van eenen circel te zyn/ welcke maniere van Fastigium te maken oft niet te maken/ sal alijcint goetbrachten des Architectis zyn. Dat mach oock dienen tot vensters ende ander dingen.

Van de Ionica

Vander navolgender poorten is dat licht meer dan van dobbel proportie te weten/hā twee viercante en noch eenquaert/dat plakte des pilasters sal van d' achtste deel zyn der breedē des lichts/ende die colomme sal tweemael so dicke zyn/ de selue colomme sal boven gemindert zyn dat seiste deel/haer hoochde sal van negen deelen/met basis ende capiteel)zyn/achtervolgende de maten die vooren geslept zyn. Ende hoewel dat dese colommen een deel meer houden dan de voorleide regel/ten is daerom niet waerachtelic/ mits dat alleen de twee derdenden hupien den muer staen/ ende datse anders geen gewichte en dragen van de frontispice:ende oft oock deur eenich accident dese colommen die negen delen passeerden/ ten ware oot niet te blameren/wantse alleenlyck tot een cieraet geslet zyn/ende oock om datse inden muer ghebonden zyn. Die hoochde vande architrabe sal zyn gelijk de Supercilie boven de deure is/ die frise wortse gesneden so sal menste hooger maken gelijk voorlepte is/blijfse onghesneden so maectmense/zo veel nearerder. Die Cornice sal hooger zyn gelijc dat epistillum oft architrabe/ ende vanden anderen leden worde gesdaen gelijk inden beginne van deser ordinen geslept is. Die frontispice sal inden wille des Architectis zyn/oft hooger oft leger te maken deur enige vanden voorgegeven reglen. Met dese inventie mach hem die Architect behelpen aan veel dingen. Ende oock na daerment behoeft mach hy dicht hooge oft lege maken/ende somtijts wel van een viercant ende een half/ endesomtijts van een viercant ende twee derdendeelen:maer is hy niet gedwongen/ so sond'ick prijsen de dobbel proportie/dat is van twee viercanten.

Van de Ionica

I heb ick dit Rustiek byde ordine vande Thuseanen ghevochte/ende niet alleene in veel plaeften tot die Thuseane geapplicert/matt oock niet de Dorica gemengt/so heb ict gedacht oock inde Ionica te serten. Ende dit en is daerom in allen edificien die na de Ionica gemaect worden/niet te serten/dan met goeden propooste/gelyk huyten opt lant/en ist in sulcket ordinen niet te blameren/oock inde stad/totter edificien van eenen ghelittereerden oft coopman machmen verdragen Maer in wat plaeften dat men sal willen macken/ende in manieren van een ouersteken soude dees ordine daerop serten/gelycken inden grondt hier onder siet/soo sal de proportie van desen wercke zyn/dar het licht tot onder den boge van twee biercanten sp/ende den pilaster dat achtste deel der breedden des lichts/ die colomme houdt daeraf dat vierde deel/maer haer hoochde niet hale en/de capiteel sal van negendier deelen zyn. Den boge des haluen cirkels wordē in dertien en een quaert gedeelt/om dat den middelsten steen een quaert meer houden sal dan dandere:darchitrabe frise en eo, nice zyn esamen dat vijsste deel der colommen/ van welche drie stucken darten ell delen maken sal/vier saluen voor darchitrabe zyn/drie voor de frise/en vier totter cornicen. Die hoochde van Podium sal vander breedden des lichts zyn: die cornice ende base machmen wtē voor groonde sal behato nemen maer dander base/capiteel architrabe/ende cornice/salmen maken so int beginsel geslept is/ vande boechseenen ende dander die de colomme houden siermen inde figure.

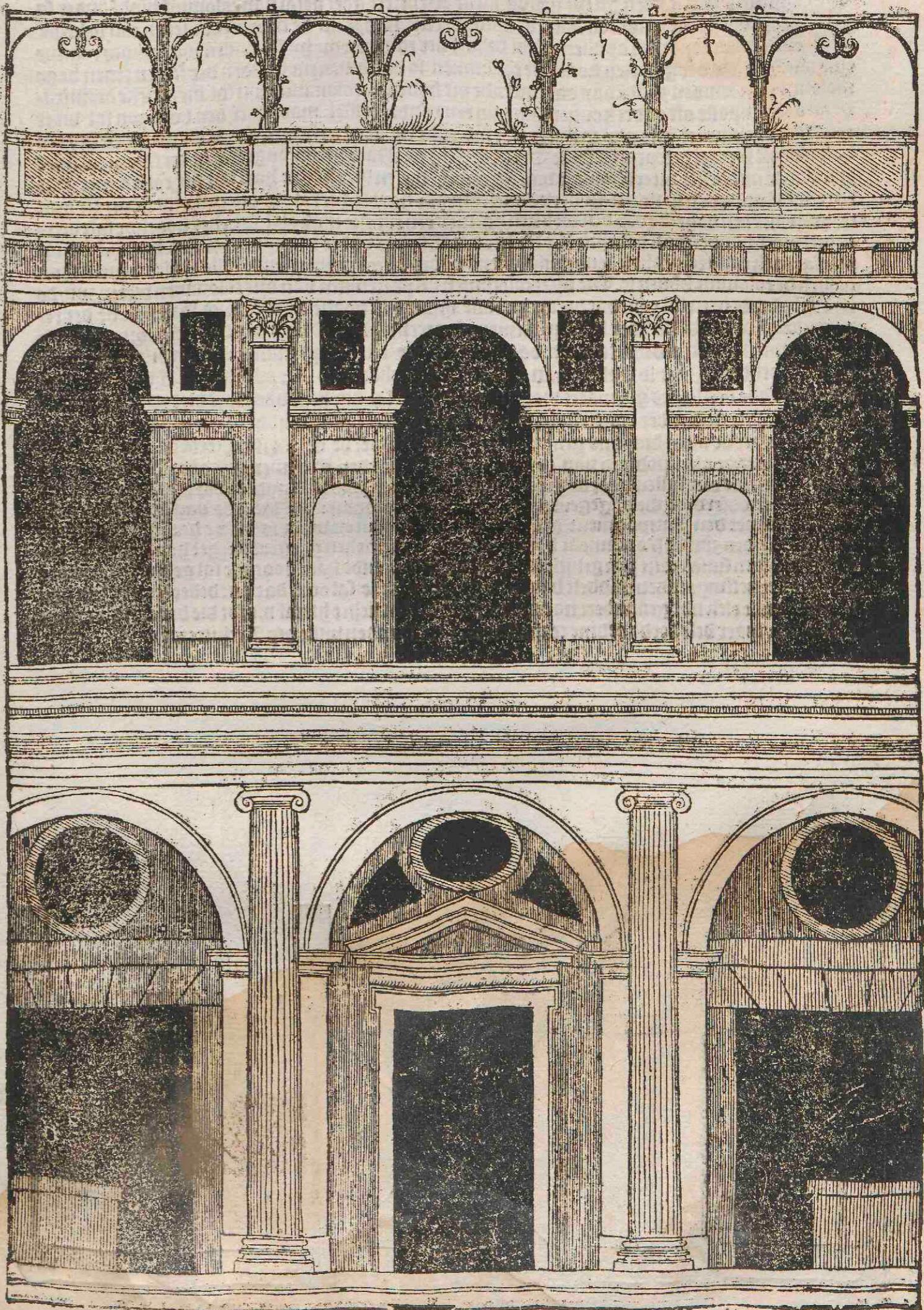
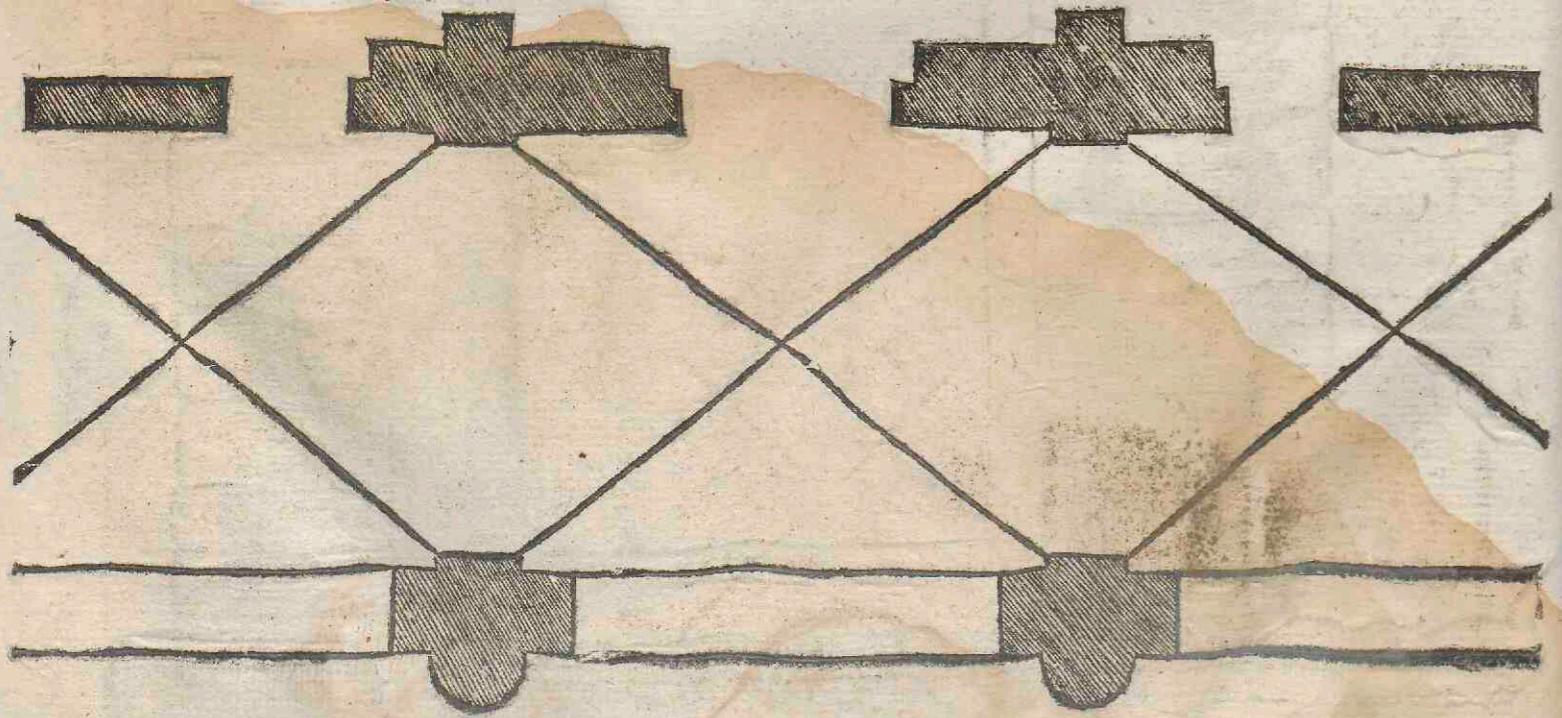
Dat vierde Boek. Elevenste Capittel.

Fol. xl.

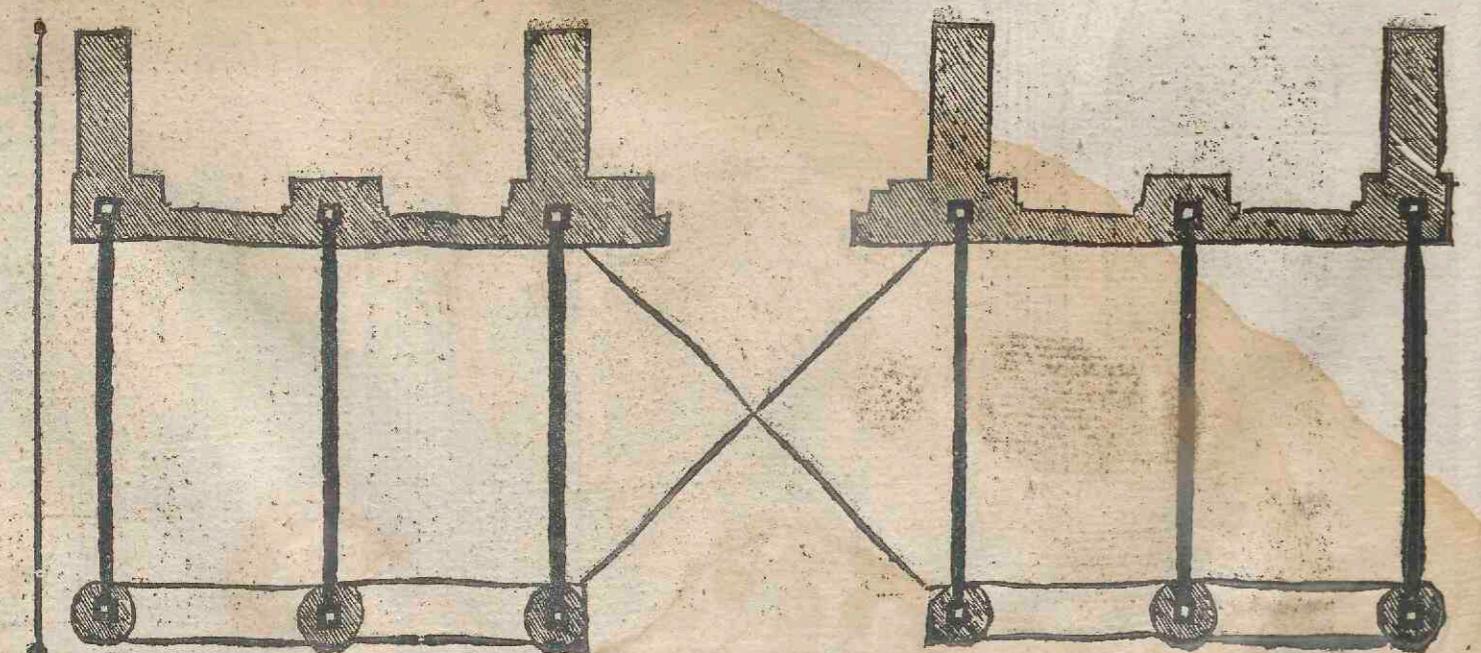
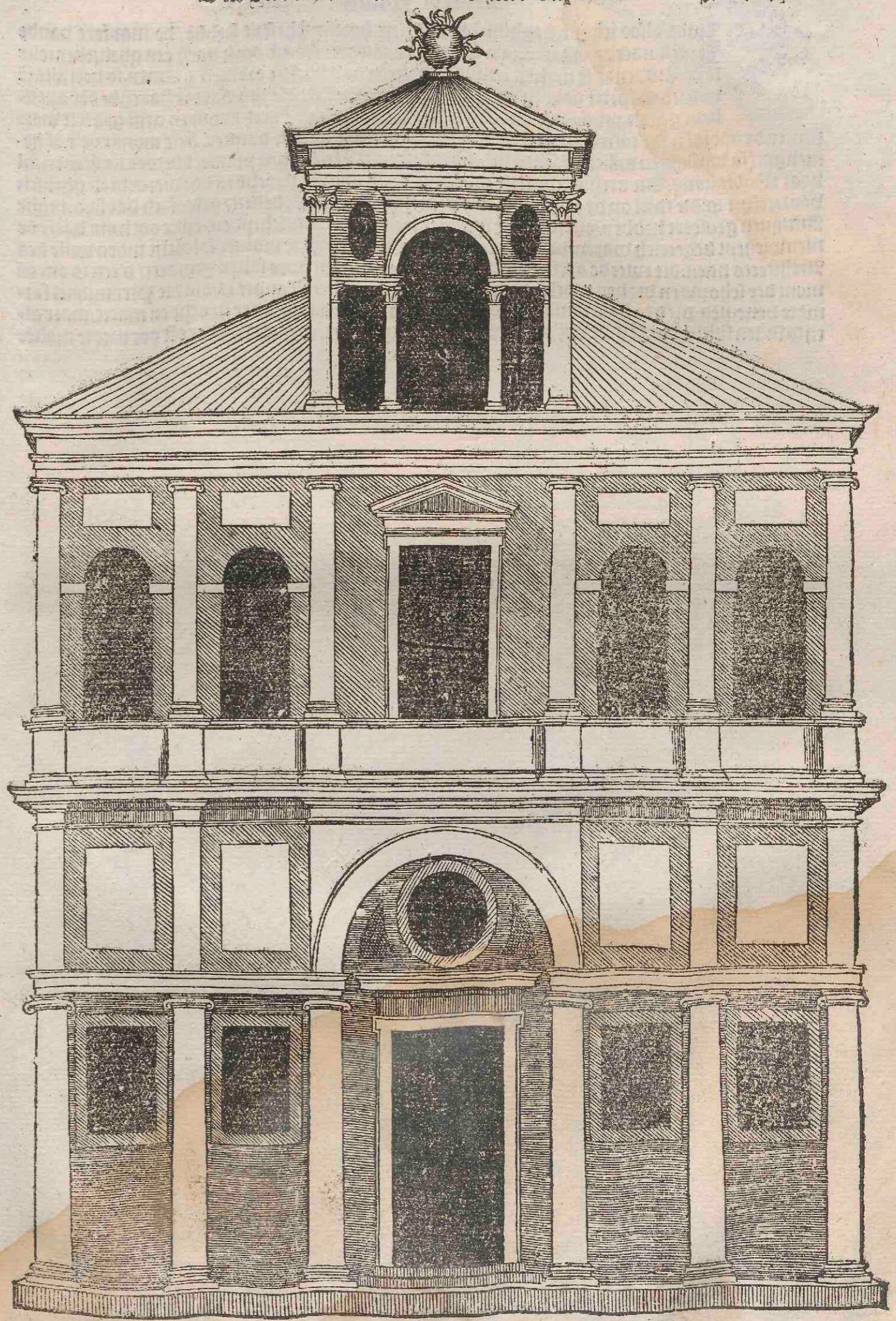
Van de Dorica

Hewel dat de hoochde van dees boghen niet en is van dobbelder propozijen ghelyck den
meesten hoop vanden anderen die ick geroont heb/daerom en is sulcken dunct niet baisch/
maer is met sinne also gemaect/ om dat het somtijts mochte genallen/ dat inde comparti-
tie van eender facien deur d'obedieren van eeniger nootlijcker hoochden/ ende oock om de boghen
ompaer te maken/ die alius zo zyn willen om die principael poorte inden middelt te stellen/ die in
sulcken val niet en sonden mogen tot sulcker hoochden comen. Maer als wy niet bedwongen en
zyn van eeniger nootsaecken/ soosoud' ick alijt meer louen die dobbel hoochde dan ander propo-
zie. Die wijdden dan tuschen den eenen pilaster ende den anderen/ sullen drie deelen zyn/ende die
hoochde vijf: maer daerna de wijdde in bussen gheudeelt/soo sal den herlen pilaster (die de twee pila-
sters bevat) twee deelen hebben/ende die dicte der colommen sal van eenē deel zyn/ also sullen die
pilasters elck van een halue colom dicte zyn: desghelyc oock den boghe/ oock die imposte die den
boge onderhou sy vander seluer hoochden/ gemaect ghelyck vant Theatrum Marcelli met T. ge-
roont is. Die colommen sullen inder hoochden van neghen deelen zyn met basen ende capiteelen/
ghemaect na de regel int beginsel van delen capitael ghegeuen/ die duere inden middelt sal vander
helft der wijdden tuschen die pilasters zyn/ haer hoochde sal aldus ghebonden worden. Als den
pilaster vant seeste deel des lichts ghemaeckt is/ende de cornice ghelyc der oogen vande imposte
daer horen geset/ endi daertoe gedaen de Scima boven oppe/makende daerna de frise iherde-
deel minder dan c'antipagmentum/ so sal die hoochde haer selue vnde/dewelke luttel nun comē sal
van twee viercanten. De frontispice wort na een vanden reglen die byde dorica staen ghemaeect/
de architrabe frise ende cornice worden inder hoochden van dat vierdedeel der colommen hooch-
de gemaect met den vooy/ geschreven reglen: die ordine haer horen sal leegher zyn: c'vierdedeel/ en
also sal darchitrabe frise ende cornice vijfde deel van dier hoochden zyn: dwelcke op c'vierdedeel
der colommen hoochde comen sal: maer vande deelinge der particulare ledē salmen inde ordine
composita volmaectelijc vnde. Die vesters dan gemaect metre bogen/ sullen huer breete gelijc de
duere hebben/desghelyc de pilasters en ooc de bogen/maer huer hoochden sullen 2. viercanten en
half zyn/ende dit is om inde cameren meer lichts te genen. De colommen sullen plat zyn/ ende
vierdedeed coeter dan de benedestie: de breedde der Nichen tuschen de colommen en de vensters
is van een colomme en halue/ ende de hoochde van vier colom dichten. Ende loo wat deelen datter
noch resten/daer toe salmen alijc secours halen aen d'eerste regel zynnder ordinē/ want van dese
Corinthia salmen die mate int beginsel haerder ordinē binden. Bouen dese ordine mochtmen
maken(die wilde) een wandelinghe wel versekert vanden water/ ende dat de hoochde des Podij
van gemackelijcker hoochden ware om te lenen oft met den armen daer op te rusten/ dwelck die
facien groote vertieringe ende den inwoonders gemackelijc zyn soude.

Van de Corinthia.

Somtijts/also ic noch gesept hebbe/ sal de Architecte goet getal van colomme vindē/maer so
sneed dat se niet voldoē en sullen tot zynē wercke/ ist dat hy hē daermēde nieren can behelpē
ende alsulcken ledē appheeren tot behoef der edificien die hy sal willen maken. daeromme
clint de hoochde der galerien boven de colommen/ so machinen int midden dē facien eenen boge
maken/ onderhouden zynē van darchitrabe die boven de colommen zyn sal/ die welcke architra-
be sal voor imposte oft onderhouden zyn van een rondaē welsel; maer daer den hoge zyn sal/ wort
een crociere gemaect/ also ghyp inden gront liet/ ende tot sterrenē sprekene colomme eenen slueten
van pser oft metael gelept/ also byde Dorica gesept is. Maer die declinge van deser facien sal sulcr
zyn/ dat de middelle intercolomna van ses colom. dichten sy/ ende de hoochde der colom. met Ba-
sen ende Capiteelen sy van acht dreelen: darchitrabe hout so veel als de colomme int bouensē dick
is/ desgelycker den boge/ boven den welcken datmen een cornice makē sal, welcker hoochde sal vier-
deedel meer houden dan darchitrabe sonder dat Thorus onder met zynen lyftken/ dewelcke Cor-
nisse sal oock capiteel maken aende pilaerkens boven de colommen/ ende sullen deseelue breedt zyn
gelijck de colomme houen is. Die intercolommen besyden sullen van drie colommen dichten zyn/ de
hoochde der deuren sal zyn/ dat die architrabe onder den hoghe voor cornice sy bouen de deure/
veranderende eensdrels haer ledē gelijcken ghetreckent liet. Ondē die Cornice wort een Frise
geset/ dewelcke sy vierdeedel minder dan darchitrabe/ ende supercilium metten pilaster vander
schuer hoochden. Maer so veel als van onder de supercilium tot op de trappen zyn sal/ van dier helse
sal de breedde des lichts ghemaect wozden/ ende alsoo sal dat licht van twee viercanten zyn. De
vensters sullen gelijck der oogen staen vander deuren/ ende haer wydt sy van twee colom. dichten
maer de hoochde sal in diagono genomen wozden/ die tweede ordine sal cbvierdeedel minder dan
d' eerste zyn/ ende als t' podium van gemacklijcker hoochden genomen is/ dattet blijscht wozde in
bijue gedeelt/ de vier sullen voor de hoochde der colommen zyn/ en d' ander voor d' architrabe/ frise
ende cornice/ observerende de ghegeuen mate van sulcken ordine: die breedde vander venster inde
middelt/ is met den Antipagment gelijck dat licht der deuren wydt is/ maer dat licht sal dobbel
inder hoochden zyn/ in d' ornament bouen salmen dergelycken ghegeuen regel houden. Die ven-
sters ter syden sullen wist zyn gelijck die beneden staen/ ende haer hoochde sal gelijck der grootē
zyn: die verheffinge inden middelt bouen de tweede ordine sal oock dat vierdeedel corter zyn dan
d' ander/ ende elck lide gemindert na aduenant. Vandē lichte hieraf wozde die benedenste ordine
gehouden/ maer dese derde ordine te maken oft niet/ is inden wille des Architects.

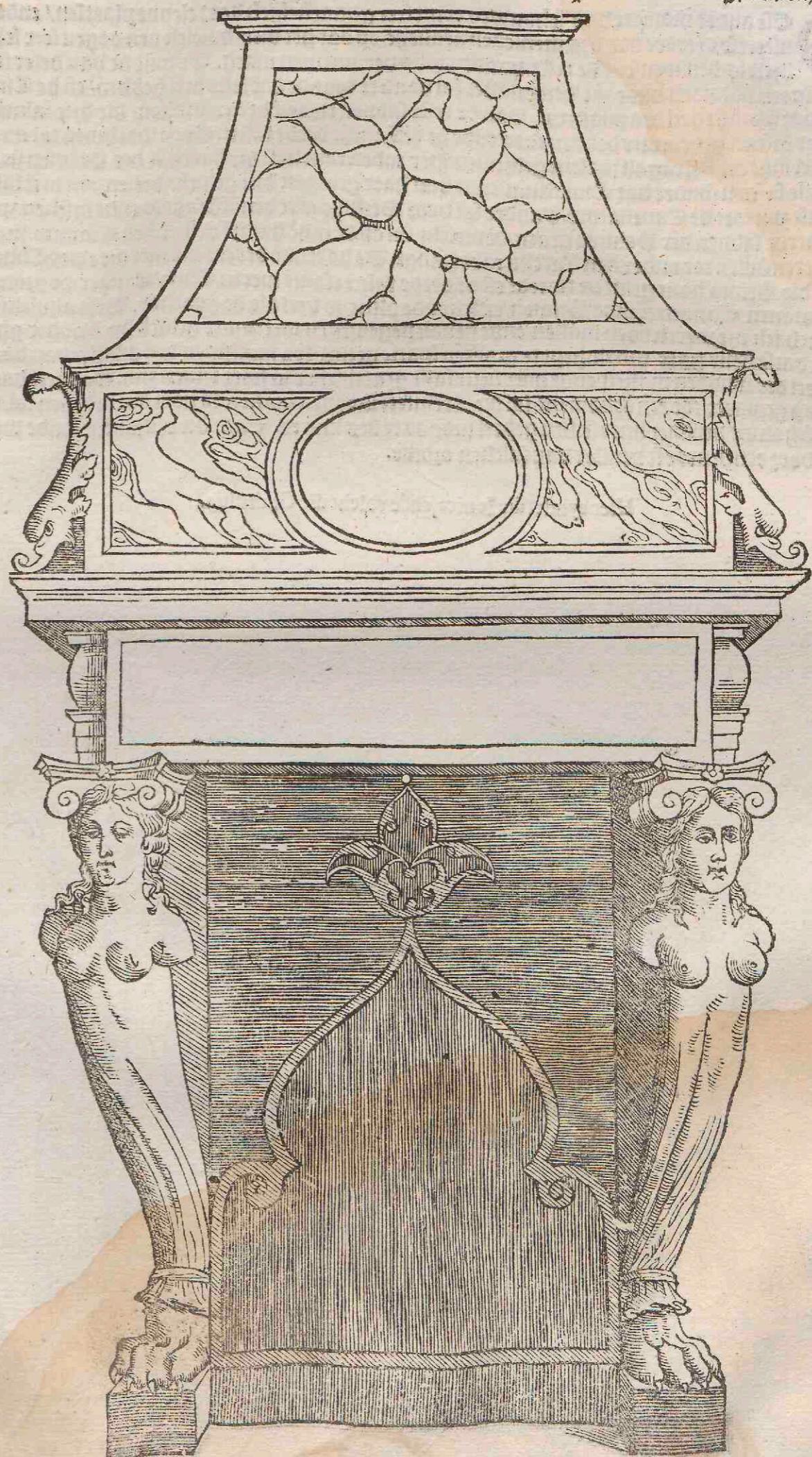

Van de Ionica

Inde/alsoo ick int beghinsel van desen boecke gheseyt hebbe/de maniere vande Ionica naerde Matronale formie ghenomen/soo ist oock noch een ghelyckeliche lage/hebbende te maken eenige heerstede van sulcker ordinen/datmen so veel als men mach dese spetie daer in voege/welcx proporsie sal dese zyn/dat die hoochde der open-hept gestelt zynde/salt vanden solder tot onder aen d' architrabe in acht gedeelt warden/ende dat sal naide insectinge der colommen zyn/vande welche datmen dese monstrue of gemengde(so wy leggen willen) tricken sal/geconformeert aen sulcken maniere dewelcke dienen sal voor Modiglions. Die architrabe frise ende cornice/sy vander hoochden dat vierdeel/ ghelyck voor geseyt is: die tafel op de capiteelen/die de architrabe en frise bedert/geloof ick dat sommighe Antiquen gesleert hebben/om meerder spaete te vinden om in te schryven/ende oock om datse de nienwichept begeerich waren:dewelcke tafel te maken oft niet te maken/sal altijt inden wille des Architectis staen:die tweede ordine met die Delphinen/is om twee saken gemaect/d'een is om den mont der schouwen die den roock ontfangt/opender te maken/d' ander is/om die Piramidael forme te benemen/die den hals vander schouwen in een camer van goeder hoochden maect/maar altsijts sullen sulcke dingē inde vrijhept des Architectis zyn/meerder oft minder oft ooc niet te make.

Dat vierde Boeck. Tsevenste Capittel.

Fol.xliij.

Van de Ionica

D Else ander maniere van schouwen comt seer gemackelick voor t spyse plaetsen/ ende men
vseertse eerder dan des menschen aensicht/ op dat het vier/ d'welck den oogen seer schade-
lijck is/ den mensche de rest vanden lyve verwarmen mach. De wijdde van deser schou-
wen sy een volmaect viercante/ den pilaster sal vandet wijdde dat sexte deel hebben/ en de Cimacie
van dat sevenste deel des pilasters. Van de rest salmen twaelf deelen maken/ die drie salmen der
eerster fascien geuen: vier der tweeder/ ende de viist aende derde fascie. Oock machmen tot meer dee
vercieringe die Astragali maken gelijcken hier inden cant siet: die hoochde der Voluten sy gelijc
die drie fascien sonder dat Cimatiuum/ ende van haer gemaect drie gelijcke veelen/ een deel sal voor
de frise zyn met de Canellature/ d'ander sal voorz Decline met den Astragalo ende lystken zyn: en
dat derde salmen der Voluten geuen/ dewelcke sal op de spide hangt gelijc den Cimano/ maer de
bladeren sullen tot onder aan d'architabe hange. De hoochde der coronen met die twee Cimatiuen/
ende die Scima hout gelijc de tweede en de derde fascie t samē met de Cimatiē: maer de projecture
der coronen/ Cimatiuen ende Scimen/ elck houde alten so veel als de hoochde. Dese alsulcken for-
me heb ick int werck doen maken/ ende gevallt pegelycken wel: maer gelijc by d'ander ghesent
is/ ist dache deur haer vroomhept te groeten spatie neemt/ soo machmen den pilaster van dat ach-
ste deel der wijdden maken/ ende daer deur salle gracieker in haer seluen zyn. Dat deel daer bo-
ven op gemaect tot een ornament/ sal die Architect moghen maken so hem dat believen sal/ want
dese schouwe verstaet huer seluen geheel inde dicte des muers. Ende dit ornament soude wel die-
nen voor een deute oft venster van sulcken ordine.

Hier eyndet die Ionica, ende volcht die Corinthia.

Dat vierde Boek. Tzevenste Capittel;

Folyliij.

Van de Corinthia.

Vande ordine Corinthia ende haren ornamenten.

Dat achste Capittel.

In dese Corinthia crachtet Vitruvius alleene vane capiteel int vierde boeck int eerste Capittel vycang al oft hys legghen wilde als du op de colomme vande Ionica ghelyc ware/ soudet een werk Corinthia zyn: ende hoewel dat hy int tweede Capittel noert dat hercomen vande Modigtingen onder die Coronen/ daerom en gheest hy van den anderen ledien gheenderhande regel oft mate. Haer die Antique Romeynen hem seer in dese spesie Corinthia vermaakende (gelijck oock vanden anderen) maecten de base van dese colommen seer verciert ende overvloedige van ledien: van welcke basen om eenighe regulen te geuen/ en sal ick niet verlyggen een haerde schoonste edifice van Rome/ dat is het Pantheon genaempt onse vrouwe de Rotunde/ settende daeraf alle de maten. Die colomme vande Corinthia salmen voor een gemeene regel met base ende capiteel van neghen deelen hooch maecken/ vande welcke dat capiteel hooch zyn sal gelijck de colomme beneden dik is/ maar haer base sal vander heele drie colommen drie zyn. Ende van dier heele oft hoochde der basen vier gelijcke deelen ghemaeckt/ so salmen een den Plincho geben/ d' ander drie worden in vijf gelijcke deelen geset/ daeraf sal d' een voor dat Thorus bouen zyn/ ende dat Thorus onder sal dat vierde deel dicker zyn: datter dan overblyft wordt in twee gelijcke deelen geset/ daeraf salmen dat een deel tot die Scorie beneden geuen met hare Astragalo ende twee lijkstekens/ dat Astragal sal vant leste deel en elck canteken oft lijksteken vande heele des astragals zyn: maar dat lijksteken op dat benedenste Thorus sal van twee der dendeelen des astragals zyn. Also dock salmen dat tweede deel paerten: dat d' astragalus leste deel ende t' lijksteken vander heele sy: maar dat lijksteken onder t' bovenste Thorus sal t' derde deel meerder zyn dan d' ander. Die projecture vanden Plincho sal boven een ander ordine van colommen staen/ so salmen de gelijck de Ionica maken/ maer is den standt beneden op den grondt/ so salmen de projecture ghelyck de Dorica maken. Ende oock naide plante daer die basen gheskeft salmen worden/ so moer die Architect daeraf en toe weten te doen/ gelijck vooren geslept is: want als dese base beneden der ooghen staet so salle wel comen/ maar wortle boven d' ooge gheset/ alle de ledien die banden anderen geoccupert warden midts der distancien/ salmen behoeven groter te maken vande ghegeven regule: alsmense oock in meerder hoochden set/ hoeft men van min ledien ende bromet te maken: ende in dit was die Architect vande Rotunde seer versantich/ dat hy aen de colommen bouen d' eerste ordine van binnen maecte de basen wel mit twee Scotien/ maer mit renen astragalo alleene inde plastie vande twee.

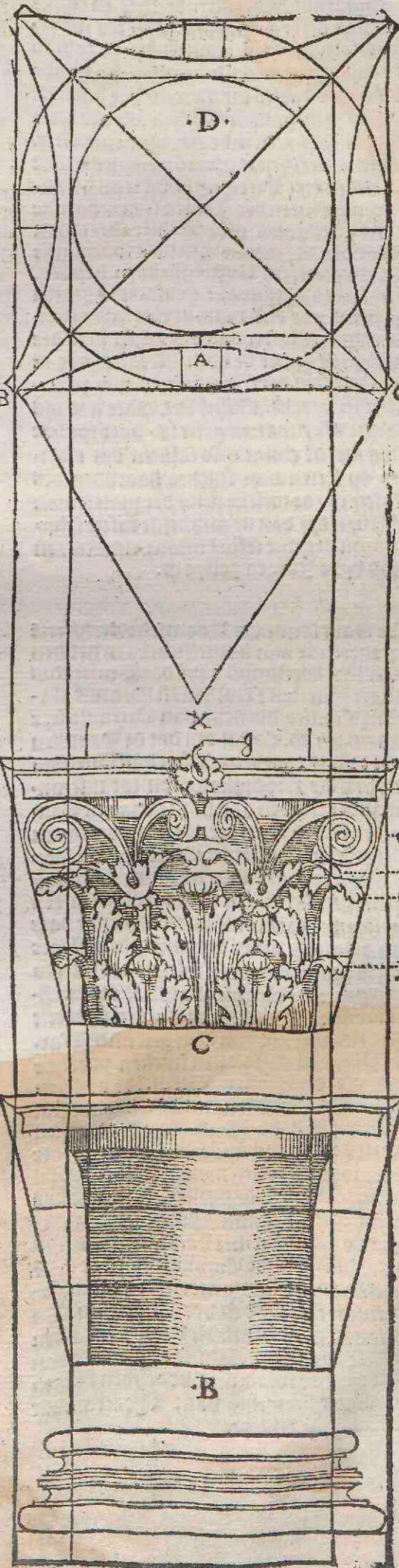
Dat vierde Boeck.

Die derivate vande Capitelle Corinthio/ was van eender mage van Corinthia/ maer om dat Vitruvius int vierde boeck int eerste Capitel haer oorspronck beschryft/ so en sal i schryf niet moeyen daer anders al te narreren. Ich wil wel legghen dat had men eenen Tempel tot den mage Marien/ oft ander Santen ende Sanctinnen van machdelijken leben te makien/ oock aen hyslinghen oft sepulturen tot persoonen van supverre eerlijken leven/ daer mochtmen dese maniere vseren. Van dit Capitel dan sal die hoochde syn ghelyck de Colommen beneden dicke is/ en dat Abacus sy dat sevenste deel d'per hoochderbande restte worden d'per deel gemaeckt/ een voor die bladeren beneden/ dander voor de bladeren inde middel/ en dat derde sy voor de Couliculi oft Voluten so wijs leggen willen/ maer tusschen die Voluten en die middelste bladeren wordt een spatie gelaten tot die minder bladeren vanden welcken wallt die Cauliculi. Dat bloot Capiteel met der B. greeckent/ sal onder zijn ghelyck de Colommen boven dik is. Onder dat Abacus wordt een Cimata gemaeckt/ welcker hoochde vande heele des Abacis sijn sal v'a welcken Abaco d'per deel gemaeckt/ en dat sal de Cimata metten lijksteken sijn/ en de restte voor dat Plinthus. Onder de vier hoerke v'a dat Abacus wordt die grootste Cauliculi gemaeckt/ en inden middel vanden Abaco sy een blomme gemaeckt van sulcker groot als d'abacus dik is/ onder de welche salmen die minste Cauliculen maken: onder de grootste en v'or onder de eleynste Caulicule sal mit die Middelbladeren voegen/ tusschen die welche salmen wewallt die minste bladeren/ en wie dien sprincie de Cauliculen oft Voluten. Die middelste en doch de ouderste bladeren salen elck acht in getal sijn staende tusschen malanderen ghelyck de figure C. coont. De wypde van dat Abacus v'a hoerke tot hoerke sal den twee diameters der colomme beneden syn/ den welcken diameter geset in een viercante en bumpt dat viercante rakenen Circle getrokken die de vier hoerken raken/ daer nae bumpt dien grooten circle een ander viercante gemaeckt/ en gedeelt in diagono/ dat is/ oberhoec/ salle die lijnen toonen twee diameters liggen te sijn/ ghelyck de text Vitruvius sept. Maer vande linie B. C. salmen eenen perfecten triangell maken/ ende opden hoeck F. sal den punt syn om dat Abacus te caneren/ ende vander sparten tusschen den grooten circelen die den eleynste wordt vier deelen gemaeckt/ een deel sal boven die A. blijven/ en d'per wordender aldus wech genomen/ dat de eenen voet banden passer op F. ende den anderen op dat punt A. geslept wordt/ en omdrapende van B. tot C./ daer die cromme linie raken sal aende twee syden des Triangels/ daer sal den termpin vanden hoeck des Capitels syn. Exempel is in de figuer D en in dese maniere sal dat Abacus in perpendicule comen metten Plincho vande Basis.

Dachtse Capittel.

Fol. xlviij

D. der colom. dicte beneden.

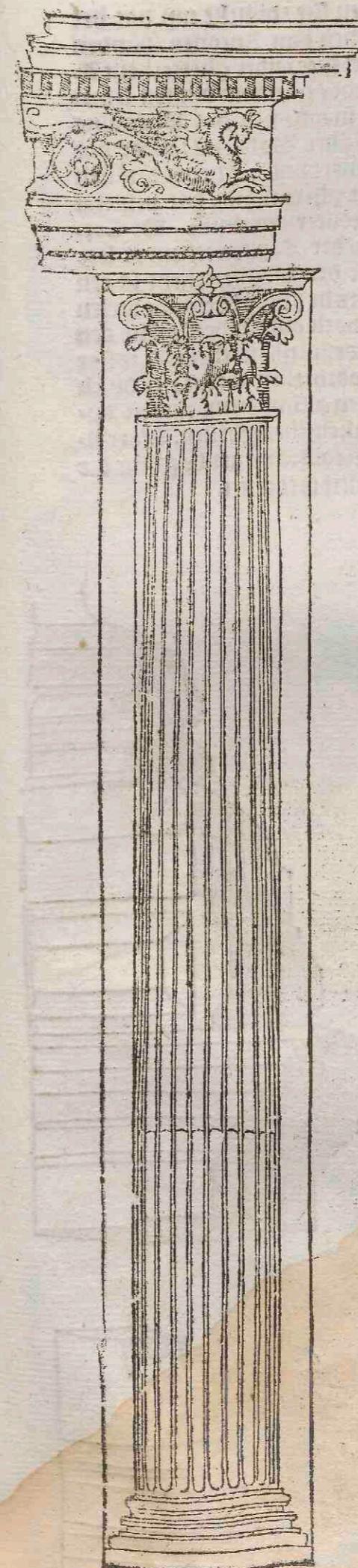
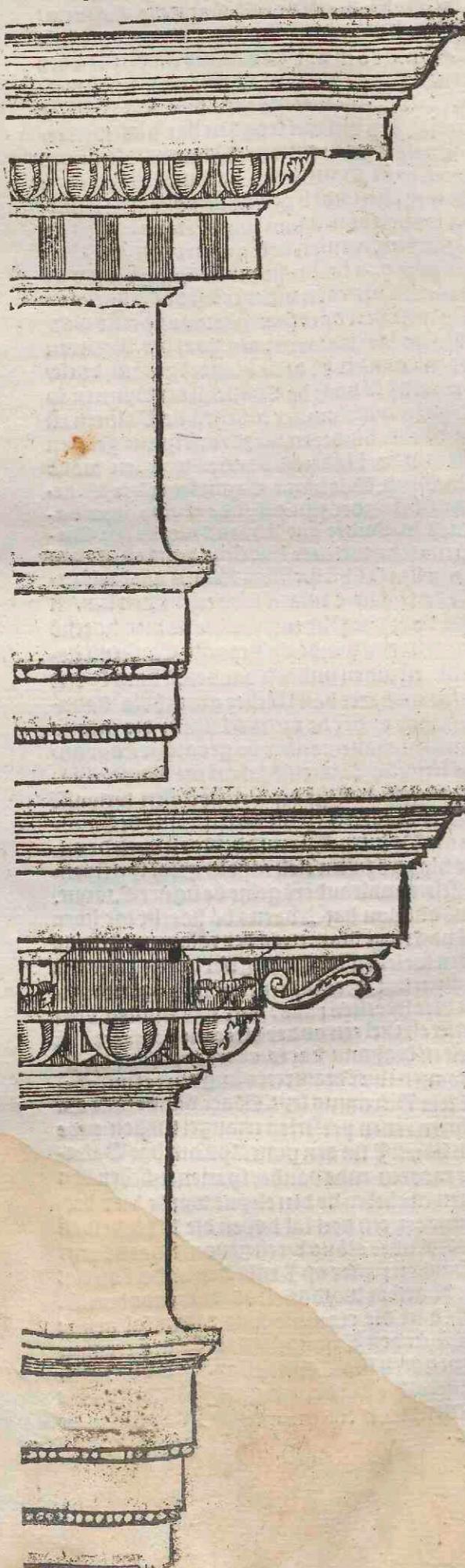

C. der colom. dicte boven.

Vlande Corinthia

AEngaende de architraise frise en cornice van deser Corinthia gelijc ich mit beginsel van desen capitell geseyt heb/ so en gheestter Vitrivius gheenderhande mate af/ hoewel dat hy die aeronst det muelchen leet/ deweltie then maken mach in alle maniere van cornices/ alsoomen inde Antiquiteiten siet. Maer om manierlich te procederen niet te wile vanden terr Vitrivius so sal ic op dit capittel die ornamentiën der Ionica sietten/ doende daer toe die astragalen inde architraise/ en een echinus onder die cornone/ ghelyck sommighe manige Architecten in Rome ghedaen hebboen. So segelyc/ als d'architraise gemaect is gelijc byde Ionica staet/ ond de middelke fascie wozde een astragal gemaect van dat achste deel der selver fascie/ en onder de bovenste fascie oec ee van dat achste deel der selver fascie niet paternosterliens gewochn/ alsomē siet. Daer haet als de phisie met der cornicen geset is/ daer toe dat Vitrivius niet de cornatio/ so salmen dat eschrius daer op sietten van sulcker hoochden als deerste fascie is/ de welche mits der projecturen en sueden meerder dan de middelste fascie schijnē sal/ boven de chine sienē cornone/cornicis/ en hinc/ alsood byde Ionica geseyt is.

En de want sommige Roomscche Architecten procederen wat stoutelicker/ en hebben niet alleen Dechinius bovd dat Tentaculus geseyt maer maerten Mutilen en Tentille clavien in een Cornice/ dwelche van Vitrivius sere gedoeempt is/ in Cap. ii. om dat de Tentillen presenteren reng canticens Alleri van Vitrivio gemaempt/ en die Modiglians hyt tot inleitungen val ander synden van hout gemaecte Canterp banden selven Aucteur/ welcke twee soorten van balkenkens en mögen niet salmen in ee plante staen/ en ic vooyt my selfen en soude niet meer verdragen. Denullen ende Mutilen in een Cornice/ hoewel dat Rome overvloedende daer as is ende diverse plaeten van Italien. Maer manierlich procederende in sulchen ordine/ so vindt een generale Regule/ dat dat de hoochde der colommen niet Vale en Capitel ghevele worde in vieren/ en een van dien greeftmen D'architraise Phisie en Cornice/ en sulchen hoochde accordert niet der Ionica. Dit vierde deel van salmen in tien deelen/ dyp sullen d'architraise sijn gedeelt als voorseptis/ dyp worden der Phisien gegeven/ en de vier hijspe voorde Cornice. Maer vande vier worden negen deelen gemaect/ en sal voorde Cornicte boven de phisie sijn/ twee salmen den Echino met zijn luttken geben/ twee ander sullen voorde Mutilen met harer Cornicte sijn/ andee twee lulle voorde Cornone sijn/ en de tweede deele van de Sima met haer Cornicte/ de welcke sal van thierde deel der Simasyn. De projecture van allen is gelijck voorsynt is. Men sal oock dese Architraise Phisie en Cornice van dat vyske deel der colommen hoochden mögen maken/ alsoo Vitrivius vant Theatrum in hylste boek Cap. viij. sept.

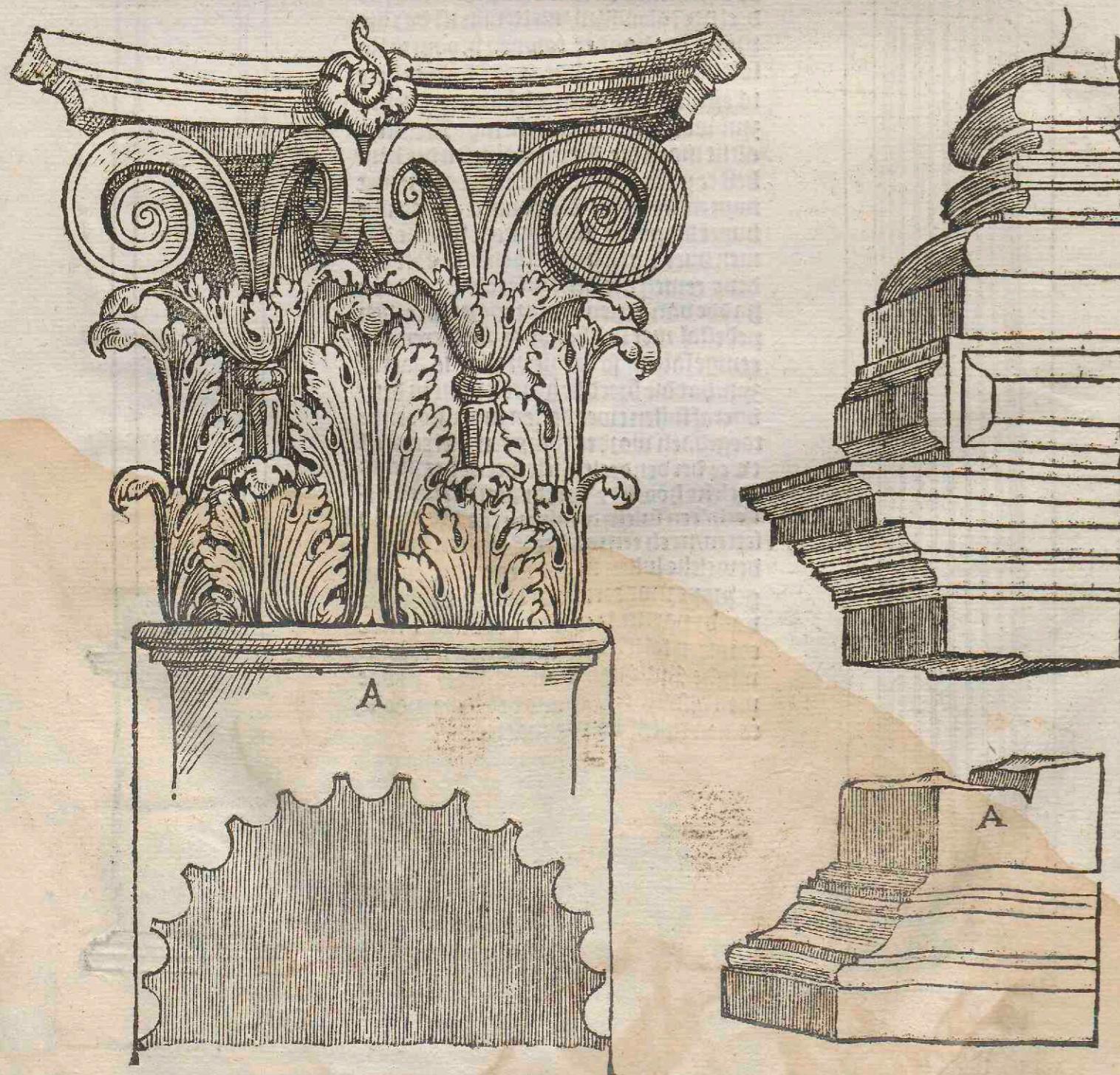

Cie minderinge banden colomme Corinthie sal gemaect worden gelijc banden anderen geseyt is/ en oock na datse hooch is/ maer van 16. voeten nederwaerts sal sy boven gemindert worden dat sexte deel niet die voorgegeuen regel: en wortse ghescreet oft getanaleert/ so salmen gelijc de Ionica maecten/ maer van dat derde deel nederwaerts sal die caneringe vol 3pn/ gelijc hier aenden cant staet. Dat cozonement wel sonder muntien is/ daeraf is d'architraise vande halve colommen dicte/ die frise midts datter in gesneden is/ comise tyvrededeel meerder dan d'architraise/ en die cornice sonder die Cornicte der friisen is hooge gelijc d'architraise/ de hoochde van alsalmen is wat min dan vyske deel der colommen/ niettemin ist dat die projecture vander cozonen broom is/ so sal meerder hoochde roonē da in effect is/ en sal aen d'edificie vāmin gewichts 3pn/ waerd dat de voorscijne Architect altint mach die deelen wekisen die hem best te passe comen/ ommers dat hy niet hupten de lessien Vitrivii en gaeende hupte die goede Antiquiteit welcke dat men duer 3pn schriften bekent. Oft ooc deur reich accident dese colome te doen hadde van eenen gheproportioneerden pedestal/ niet hebbende te obedieren aen eniges laken/ so sal die propozie daeraf 3pn/ dat die breedde gedeelt wort in drie/ daerafsullen twee deelen inder hoochde toegedaen worden/ daer een viercant en twee derde deelen/ ic neene het plante welcke hoochde wordt dan in seuen geteilt/ een sulcken salmen tot der Basis settien/ noch een tot der Cornicen bouen/ dewelcke sullen in als negen deelen 3pn gheproportioneert naide colomme. Maer vande particulier leden der basen ende cornicen sal ich hier na toonen met sommiche Antiquen/ banden welcken dat men alluyken mate als best te propooste comen sullen/ nemen mach.

Aan de Corinthisia.

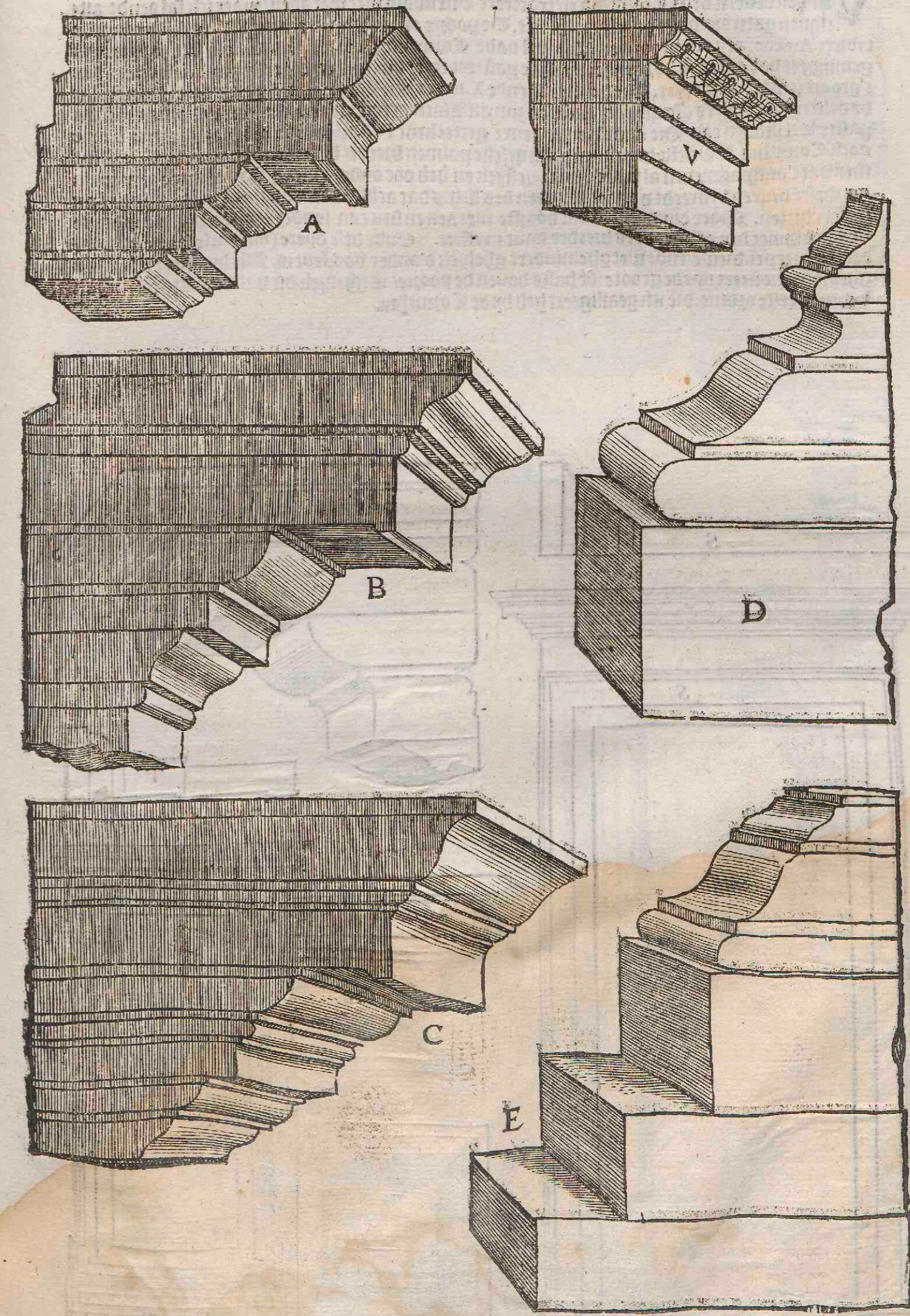
¶ Nder d'ander antiquiteiten der Corinthisia dienen in Italien siet / dunckt my dat het Pantheon van Rome ende de Arco triumphale opde haben van Anconen / vanden schoonsten ende best verstaen zijn / van welcken Arco capitel hier onder gheteckent A. is gheproportionert met groter diligencie na i' grote / welcr hoochde gaet wat bixten schreven Vitruvius / nietemint heeft daerom goede correspondie / ende moghelyk dat Vitruvius meynde dat de hoochde des capitels soude van een colom. dicce zijn sonder Dabacus : maer dat den tert hier in ghewalcht is / om dat ick niet alleen dit capitel / maer meer ander ghebonden heb van sulcker proportionen. Die colom. hier af sijn ghecaneert / alsoo hier ghetoont is : dat pedestal met de base daerop is een lidi vanden selven boghe oock gheproportionerri int clepne. De Corinche hier bespden / was ghebonden Al foro transitorio in Rome / die met der A. gheteckent is seer manierlyk voor een Cornice Corinthise sonder modiglions : die met der B. gheteckent is een weynich vper : maer die metter C. is d'aler ongheschichte / overmidts de ghedobbeerde deelen die van der Coronen nederwaerts geen goede gracie en hebben / ende oock om dat de Coronen aen too veel Corinthen al te luttel projectueren heeft. Die Balis van een pedestal gheteckent D. is seer schoone hy mijnen duncken / en oock d'basement met E. gheteckent oordeelick dat het een dunck gheweest dat het in eenighe edificie ghecontinueert is. Welcke dinghen alsamen machmen appliceren aen d' ordine Corinthise / ende aende Ionica heb ick oock der ghelycken ghelsen. D' architrabe V. is in Veronen aen een Arco triumphale: welcker fascien staen contrarie aende ghene die Vitruvius beschrijft / nochtans heb ick hier ghesedt om sulcke differenie te toonen.

Dat vierde Boek.

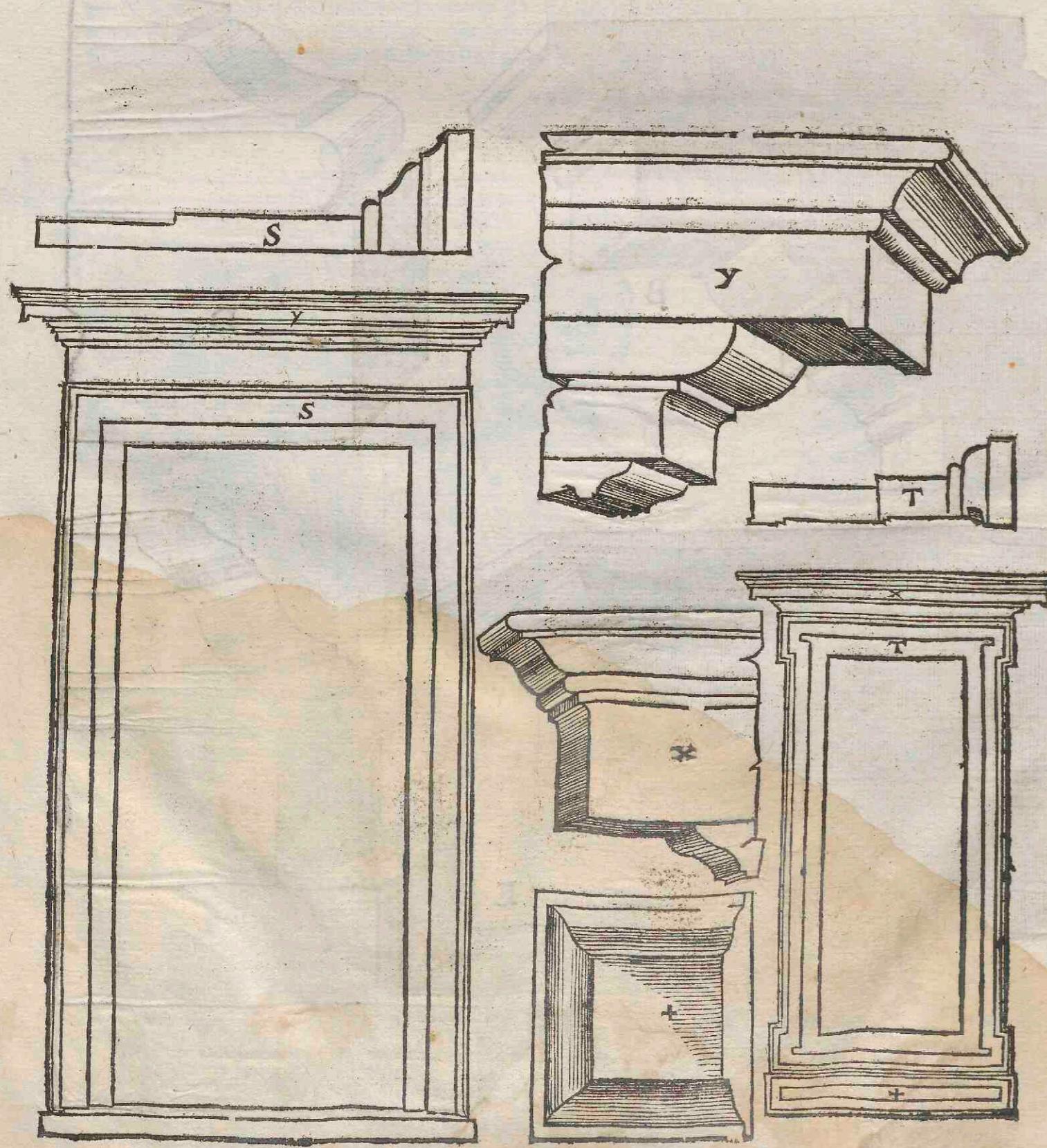
Tachtste Capittel.

Fol. xviij.

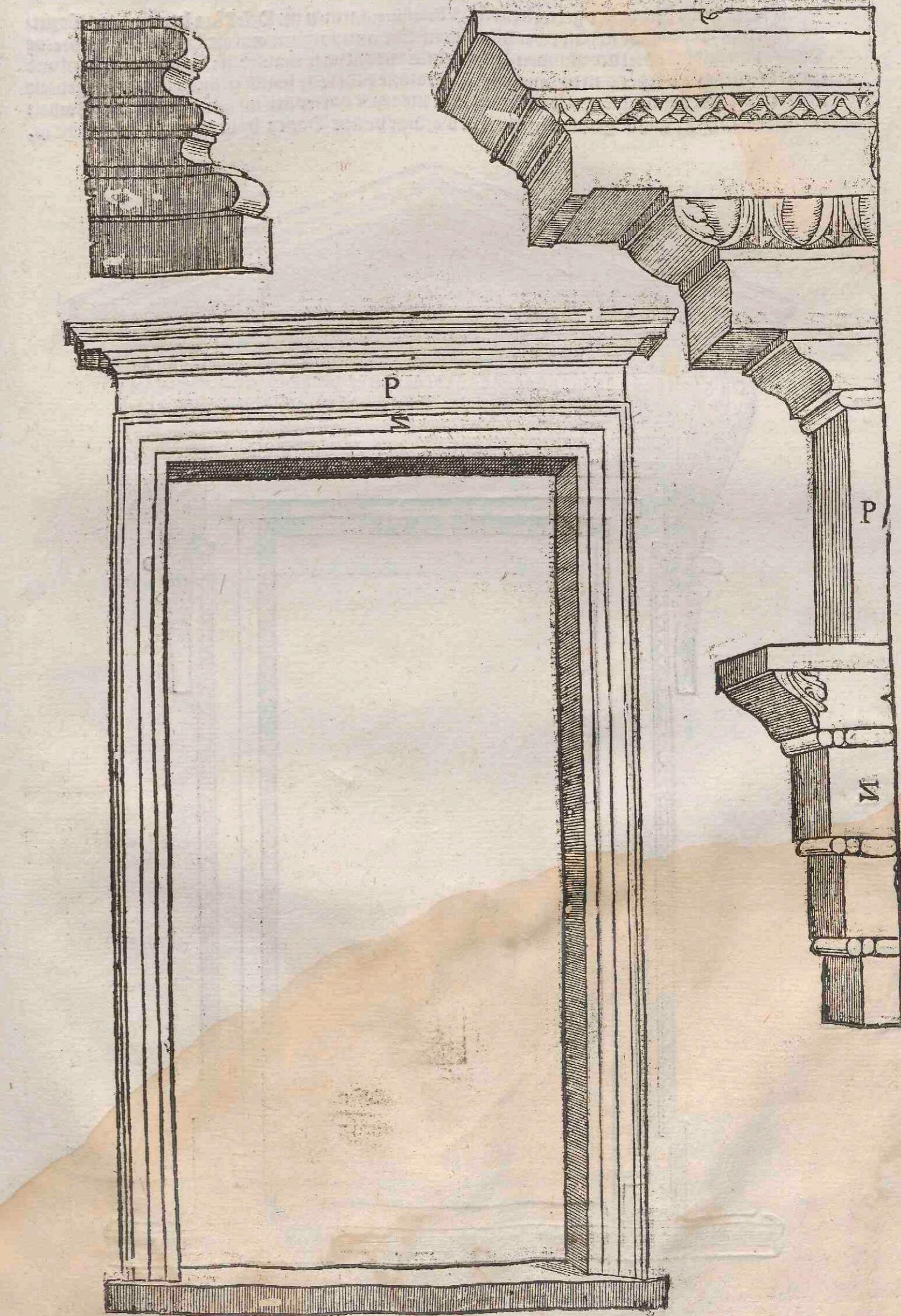
Van de Corinthia.

Vanden deuren deser Corinthia en traceert Vitruvius niet met allen/maer ick sal aende antiken gaen diemen noch in wesen siet. De poorte oft duere gerekent S.Y. is A Tivoli op de riviere Auicene, aen eenen ronden Tempel naede Corinthia ghemaect/ dewelcke deure is boven gemindert dat achthiensle deel de hoochde passert over vier canten/ die rest vanden ledien is nae t' groote geproportioneert. Die venstre T. ende X. is aenden selven tempel gemindert boven gelijc de deure: die pilasters oft antipagmenten zyn altsamen geproportioneert/ dewelcke men metten passer wel vindt can. Die navolgende deure gerekent P.Z. is die van dat Pantheon te Rome oock Corinthia/ dewelcke is twintich autysche palmen breedt/ de hoochde veertich. Oock seyt men dat t' antipagmentum al van een stuc is/ en ick en heb ooc anders niet gesien/ dan t' antipagmentum van deser deuren i breedt vander widden des lichts dat achste deel/ ende is in zyn der syden van goeder dicten. Maer om datmen dat voorste niet den en sien can sonder een deel vander syden te hien/ so schynet den aensienders breder dan in effect. Ende dese duere (om datse soo hooghe is) komt in perpendicule/ ende niet gemindert ghelyck d' ander voorste is. Alle die ander ledien zyn gheproportioneert naede groote: de basis bouen de poorte/ is ghelyck die vande platte colonnen boven deerste ordine: die ick gealligeert heb hyde Corinthia.

Dat vierde Boek. Tachtste capittel.

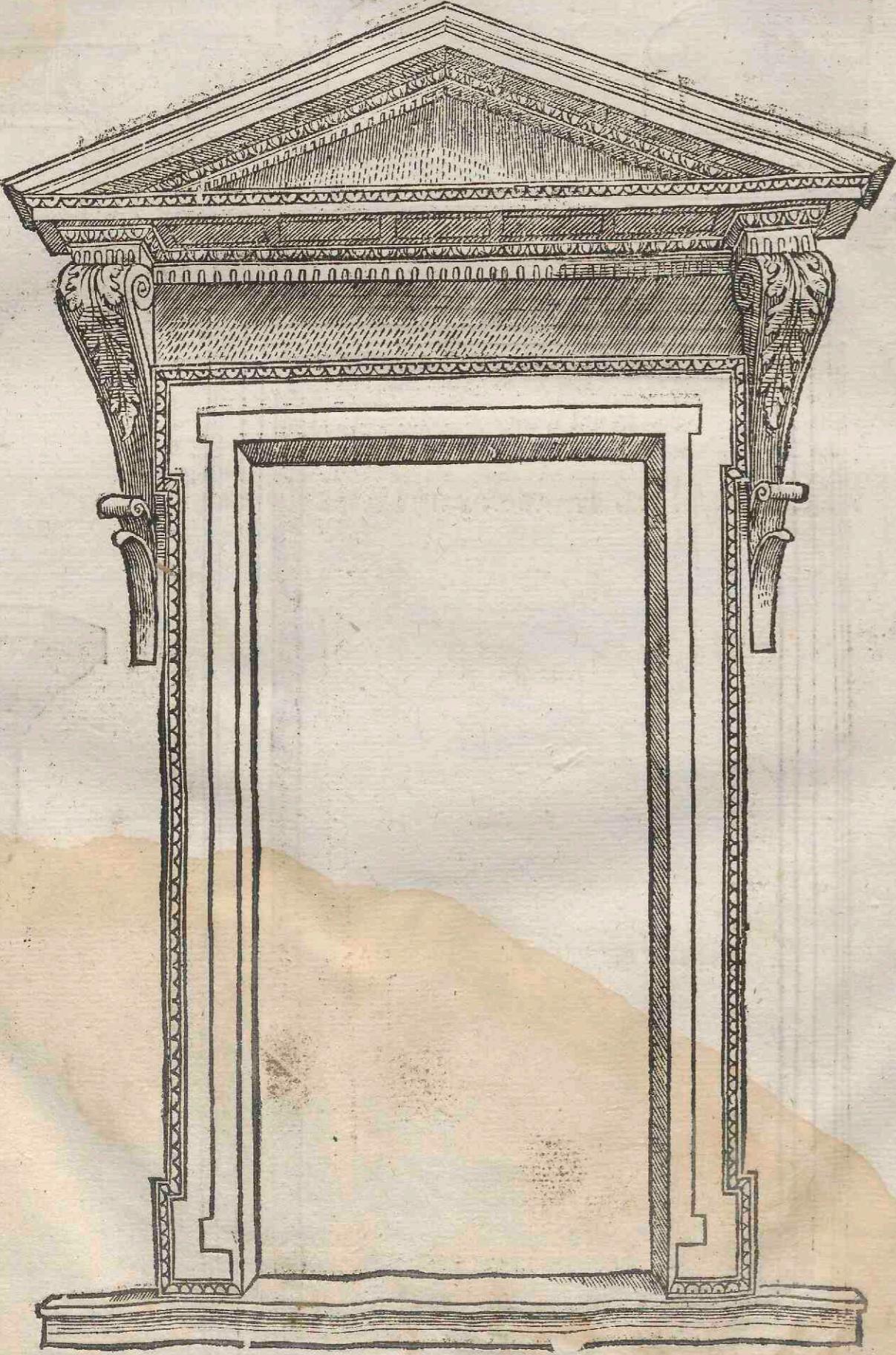
Fol. 145.

Alis dese deure different van alle den anderen die ick opt inde Antiquen ghesien hebbe: sy is nochtans seer bewalick der oogen ende seer coonbaer / welcke deute is bumpt Spolenen onrent een halje myle bumpt der straten aen eenen Antiekschen tempel nade Corinthia gemaect. Van welcker proportien ende particulaer ledien en sal ick niet voorder sprekken / want die nauwe voet/matche niet den passer al vinden.

Vande Corinthia

Ges beure hier onder geteekent /is A Palestina, datmen nu Pelestina heet/ende is Corinthia. Die wondde is van twee viercanten/ dat anticagmentum oft den pilaster is breedte van dat selste deel der wijsden/ gedeelt inder voorlepper manieren: die sopherre oft phrise is dat vierdeel meerder dan de supercilie. Die corzone ende reste houdt gelijc de supercilie/ gedeelt alsomen siet inde figure: die prothyrides oft antone s met datter aen is/ hangen so leuge alsomen siet. De frontispice worde gemaect gelijck in d' ordine vande Dorica byde tweede facie gesopt is.

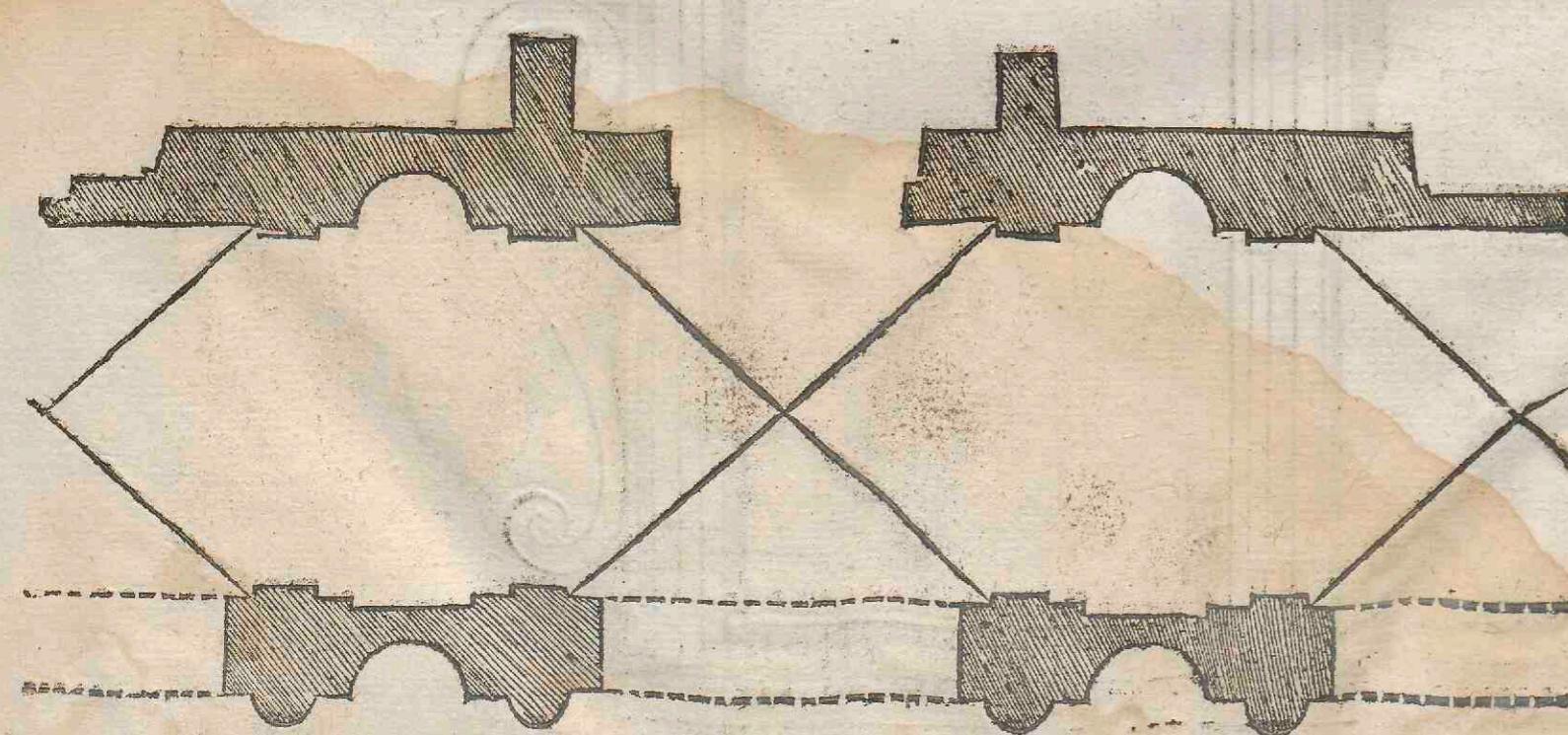
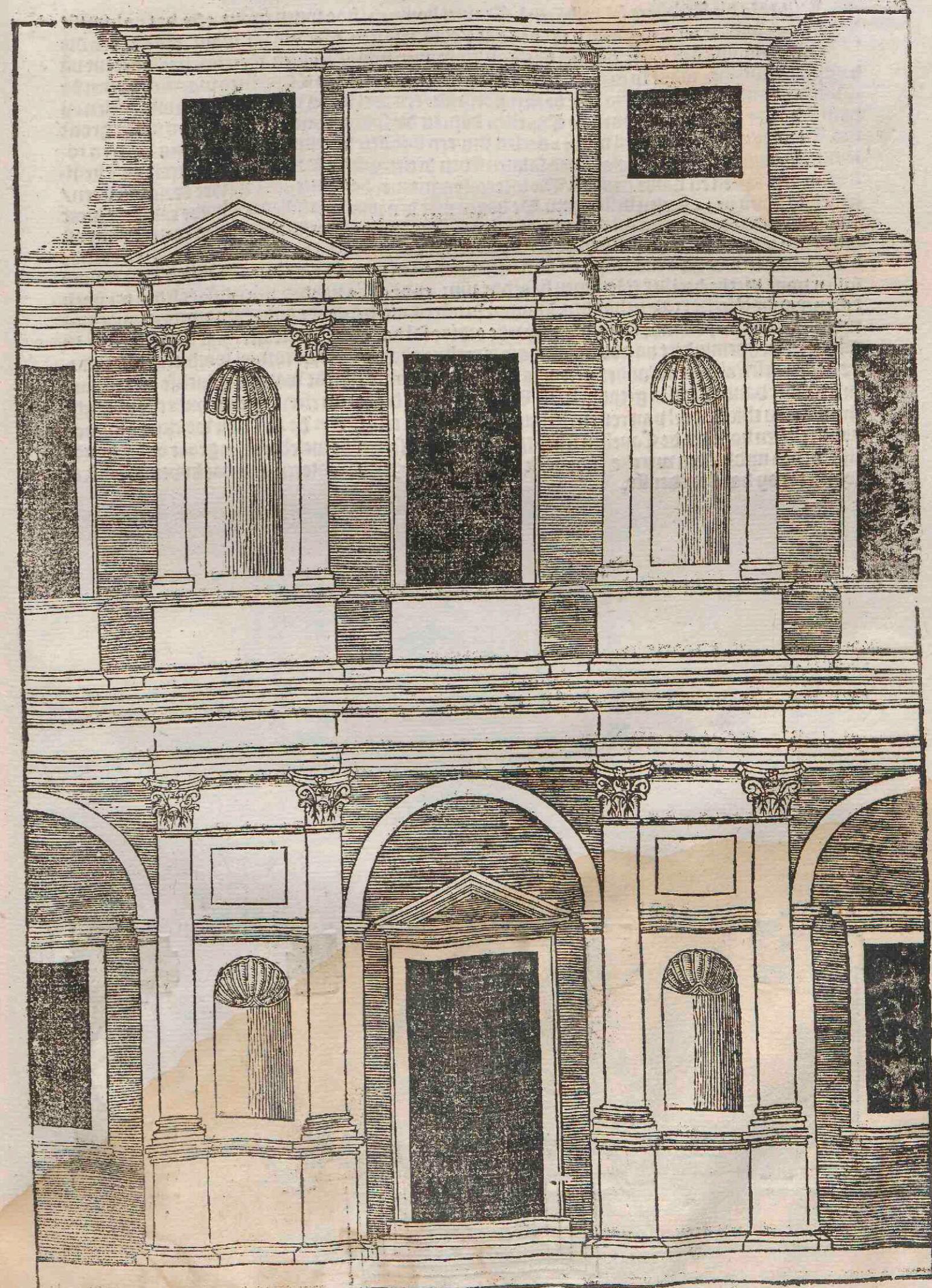

Vande Corinthia.

Van dese Corinthia dewelcke yegelijken behalve salich meer soorten van ediffischen traken/ gevende daeraf eenige generale regelē om noch meer te voldoē den genē die mynē arbeite behalve. Ende om dat die oude Architecten die daer wilden dat huer dingen onvergantje zyn souden/macten de pilaez (daer de pilasters in besloten zyn) die de bogen onderhoudē van gdedē dicte: te dier caulen heeft dese nadolgende facie den pilaet (dat's egeheele luf) vozen breeet gelijck de wijsdē der bogen is/ maer zyn dicte hondē dat vierdeel min. Diz dicte der colommen sal vant seiste deel des pilaez zyn/ die Nicchen tuschen die colommen zyn breeet tweē colom. dicte/ Haer hoochde sal wat min zyn dan tweē viercaen: die hoochde vāden pedestalis van dyē colom. dicte. Die hoochde des boechs salmen van tweē viercaen maken: de hoochden der colommen met basenē capiteelen sullen negen deelen en halue zyn/ de breedde des boechs met den pilasters salmen van een halve colom. maken: de imposte die den bogen drach/ sp vander seluer hoochde/ gemaect inder manieren gelijck die vant Theatrum Marcelli in d' ordine Ionico/ dewelcke imposte dienen sal voorz cornice boven de deure. Hatch de hoochde der deuren salmen aldus macken: dat onder die geslyde cornice die supercillie oock van gehcker hoochden gemaect worde/ ende van daer nederwaerts worden tweē ghelycke deelen gemact tot op de trappen: van welcken deelen een de breedde des lichts zyn sal desgheler sal oock de cornice der deuren gelijck der oogen niet den vensters coomen: ende de Cimatiē banden pedestal sal oock gelijck onder de vensters coomen: dat licht der vensters sal in diagono genomen worden/ en dat anticipament vant seiste deel des lichts. De particulaer ledē vant pedestal base ende capitelen/ worden ghemact ghelyck int eerstē van deser ordinē geslept is. Boven de colommen worden d' architrabe seise ende cornice gesett/ gedeelt inder manieren als banden beginne ghetoott is/ de hoochde der tweeder ordinē salt niet deel corter zyn dan d' eerste/ ende alle de ledē daerna gemindert ghelycken inde figure sien ende meten mach. D' elevatie boven die ick niet voor een geheele ordine en achtē maer veel leeger/ de hoochde daeraf is gelijck den hoge beneden wijt is/ ende haer cornice dewelcke dient voor architrabe ende frise. salt vissste deel vander hoochde in dier ordinē zyn/ welcker maten datmen vanden capitello Dorico nemen mach/ ende tot meerder ornament machmen een fastigie boven settē/ maer dat selue inden mudder/ seitende/ souden de tweē cleyne boven de Nicchen qualijk voeghen/ ten ware datmense ront liet loopen/ daer deur soude t' werck verandert ende liefscher der oogen zyn.

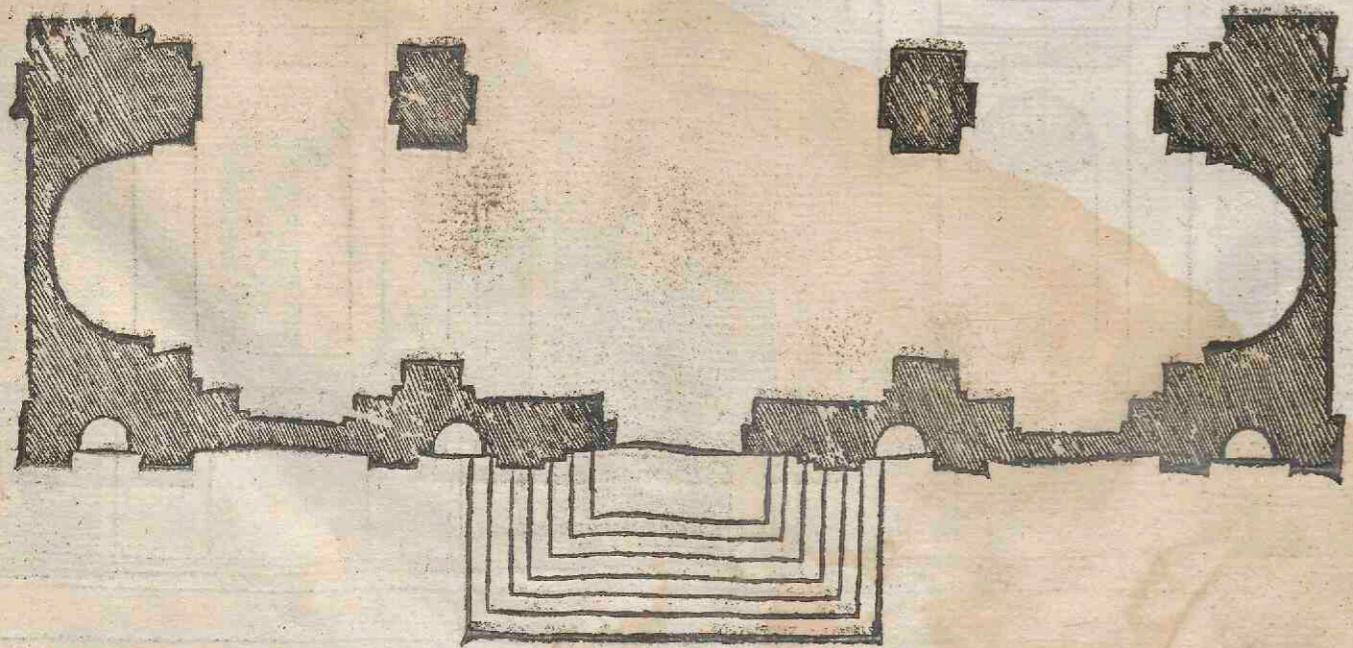
Dat vierde Boek. Tachtste capittel.

fol. 2.

Van de Corinthia

U rids als die Architect sal wille eenē Tempel bouwen/ hoe zynen gront oftē dat pāvimentē
A hooger vander eerden geheven is/ hoe dat d' edificie stateli cker zyn sal/ want also heb ben die
rechte Antiquen gedaen/ so wei daese ander formen van Tempelen vseerden seer differēt vā
dese navolghende/ want sp maecten een roppus allezen. Maect wā Christenen maecten de mesch
meniche van onsen tempelen in drie deelen/ voegende een deel inden middelt/ ende twee deelen op
de syden/ ende somtiden worden de Capellen buppen die syden gemaect/ gelijckmen inden gront
siet. De wydde deser facien sal van 32 deelen zyn/ een vanden welcken sal de dicte zyn van een col
omme. Der middelster intercolomien salmen seven deelen geven. Die grootste intercolomme bespi
den sal vier deelen en halve hebbēn. Die intercolomme met den Nicheken sal twee deelen hebbēn/
ende also sullen de 32. deelen bestetē zyn. De bogen met den pilasters sullen een halve colomne breit
zijn. De wydde der deuren sal van drie deelen en halve zyn: de hoochde van seven deelen: d'impost
onder den boge is breit gelijck den boge. De hoochde des pedestals is van drie deelen. De hoochde
der colommen met base ende copiste van negen deelen en halve. D' architrabe/ phisile ende cornice
sullen vant vierde deel der colommen hoochde zyn: ende alsoo vanden particulaer ledēn die noch
resten/ wozde d'eerste regle gehouden. Vandēn vensters/nirchen/ende ander ornamenten/machmen
inde figure begrypen ende meten. De tweede ordine sal dat vierde deel coeter zyn dat d'eerste / en
alle de ledēn/ ghemandert na advenant: maer d' architrabe/ phisile ende cornice worden in drie gelijc
ke deelen geset/ also van d' ander gesepet is. Die fastigie sal gemaect worden gelijckse. Vitruvius
in d' ordine vande Dorica getoon heeft. Die tweesyden die tot vertieringe ende onderhoudinghe
staen/ sullen vierde deel van een cirkel zyn/ waer af den centre A ei de Bis/ van welcken dingheit
boven elcken boge die de Capellen schept/ machmen een setten/ de welcke sullen groot onderhoude
zijn tot den middelsten wercke/ ende oock langs daer mogen de wateren van dat hovenste dach af
comen tot op dat bencdelste.

Das vierde Boek.

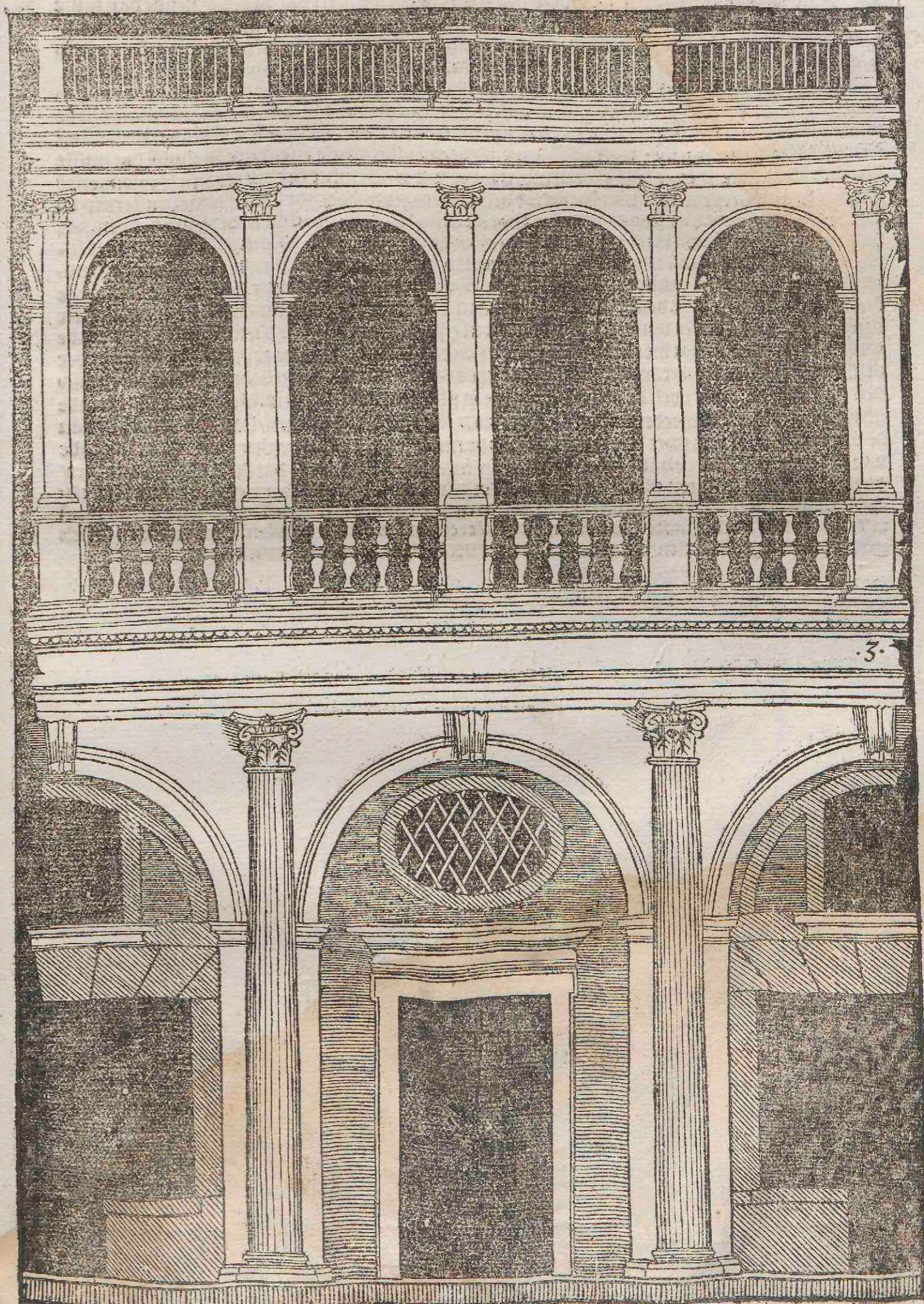
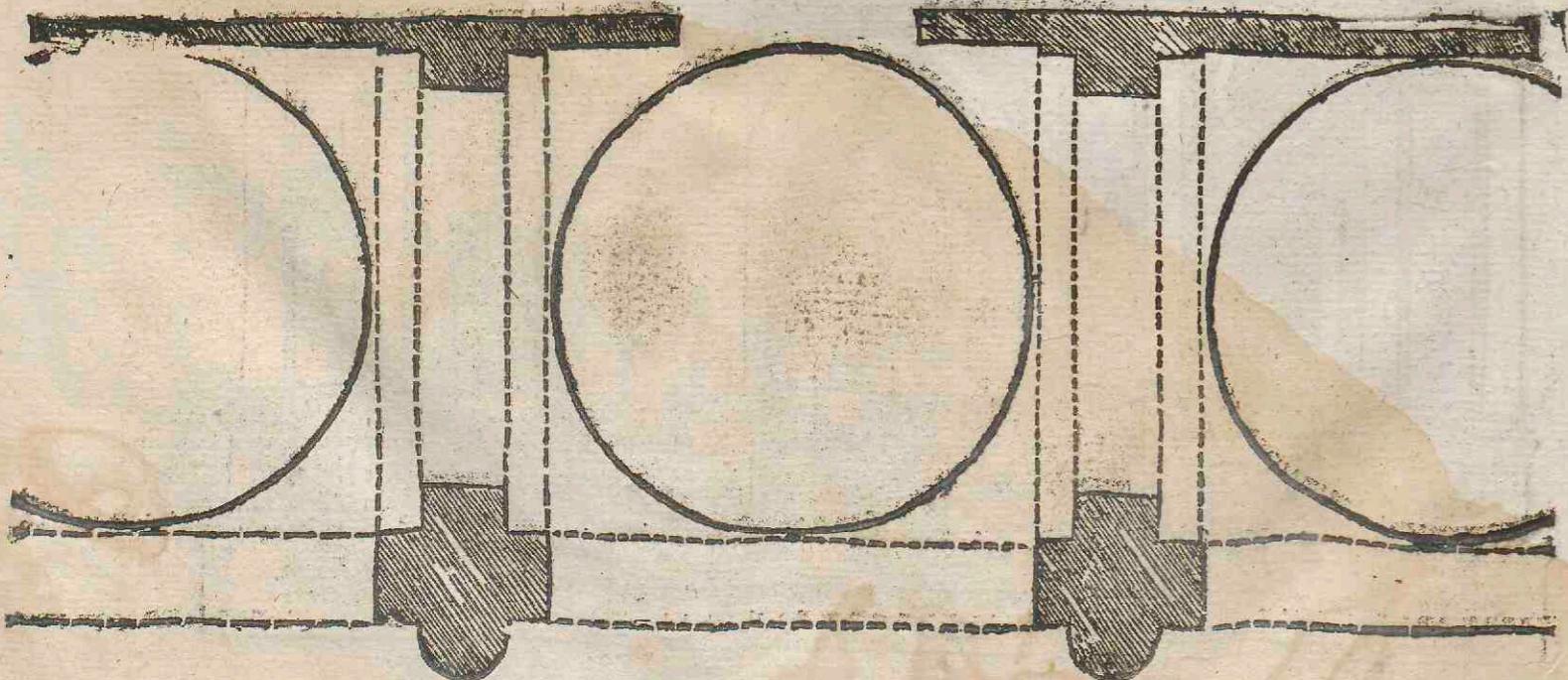
Tachtig Capitel

fol. 11

Vande Corinthisia

De delinge van die nabolgende werck sal zyn/ dat den pilâer baüt der dedeel der wijdbet des boechs sy/maer de dicte vant seldeel:de dicte der columnen oock so veel/haer hoochde met base ende capiteele van tien deelen en halue/ den boghe/ pilaster/ en imposte/vande halue columnen/de maten vander imposte machmen nemmen vande capitello Thysco/ veranderende de ledien/ die selue sal oock dienen voor cornice boven de deute/ ende tot onder hout der vensters bourn de winckels:de hoochde des boechs (want somtijds deur eenighe oock late saluen hem so lege behoeven als ghy siet) sal van drie deelen inder breeden ende vijf inder hoochden zyn/ ende also sal de deure deselue propozie hebben. De antipagmene sal seldeel des lichts zyn. Ende ist dat de Architect de hoochde der bogen sal willen van dobbel propozie maken so sal de deure ooc van sulcker propozien comen:maer de columnen souden behoeven eenig grooth steen onder die basen/met welcken dinghen hun die Antiquen beholpen hebben. De hoochde van d'arithtrabe frise ende cornice sy van twee columnen dicte gedekelt gelijc int eerste der regelen gescept/ oft inder manieren van sommige voorgetoonde Antiquen. Est om dat de spatie van onder den boghe/tot den soldet die effens dat platte der cornicen is/te groot zyn soude om int crups te weluen so in een ick in sulcken val recht achter de colomne eenen boge te maken/ende elcke spatie ketelwijs te welven/geliemen inden grond: siet:de hoochde der tweeder ordinien sal vterdedeel minder zyn dan deerste/gedeelt in deser manieren/dat het podium tweer der benedenster columnen dicte hooch sy. Ende van daer opwaerts worden ghemaect vijfdeelen/een salmen d'arithtrabe frise ende cornice geven/ende de vier sullen voor de colomne zyn:de hoghen met den pilasters sullen van een halve colomne zyn: vande resto worde gheoblerbeert de generale regel. Ende ist dat de facie aen eenighe plaetsen oft merck staet gelijk deur de winckels betoont wordt:so salt gemackelijck ende eierlijck zyn eenleninge boven d'oppervleke maken/maer om verselikert te zyn van regen/sneeu/ende vorst:so sal boven alle ander diligentie van noode zyn een welszel oft plaveytsel te maken wel gesloten ende afhanghende om der wateren wille/maer seckterder salt zyn/ is sulcken solder meg loot gedeckt. Ende hoewel dat de goede Architecten dammen ende blien een colomne oft pilare op een pdel plaets te settien/igheene dat ick oock niet en pyle/ niettemin om dat ick een sulcken subject aen dat Porticus Pompei in Rome gesien hebbé/maer nadie doxies gemaect/so heb ic my verloot dergelyckense setten/oft het permananden dienen mochte;

Vande Corinthia

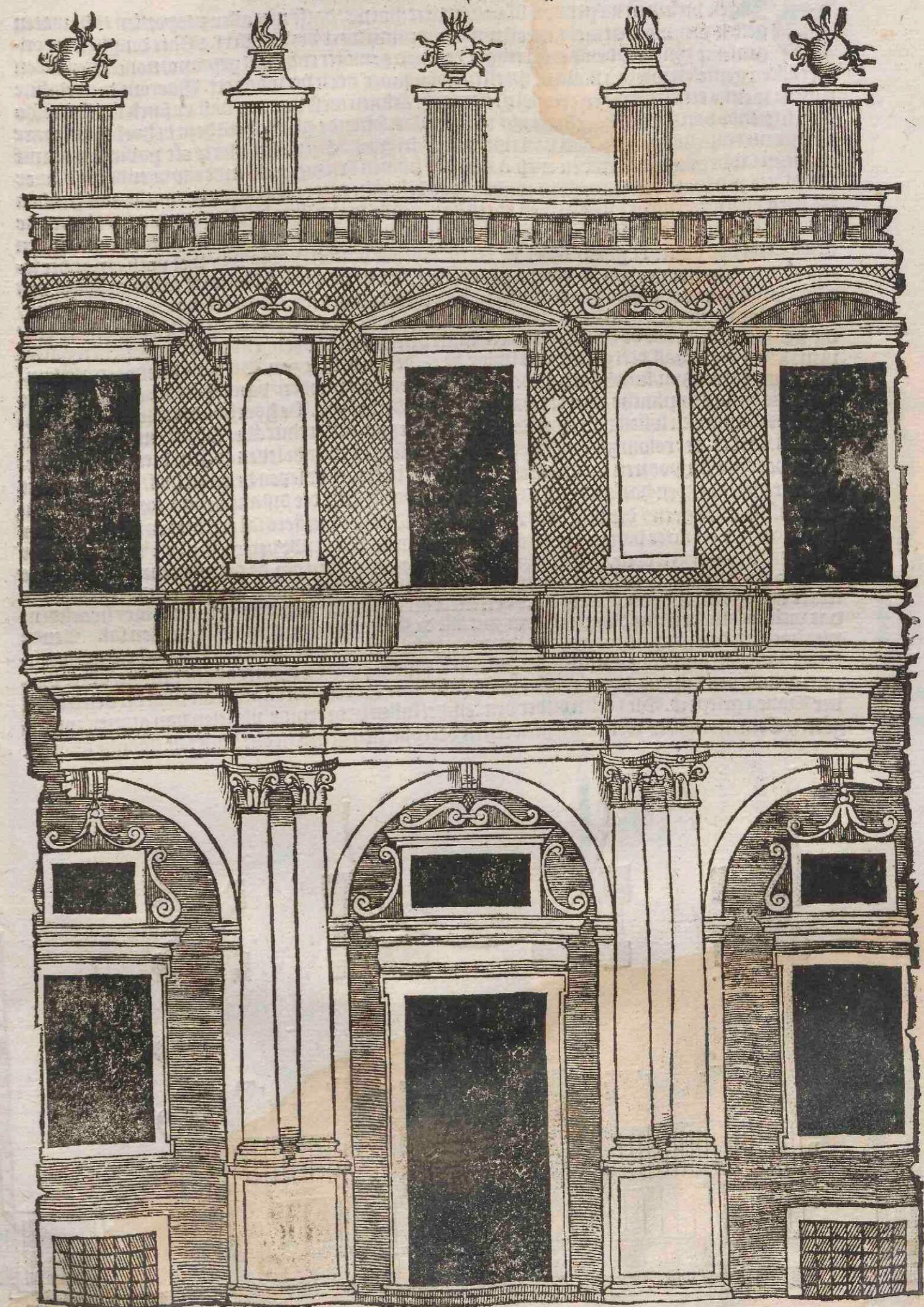
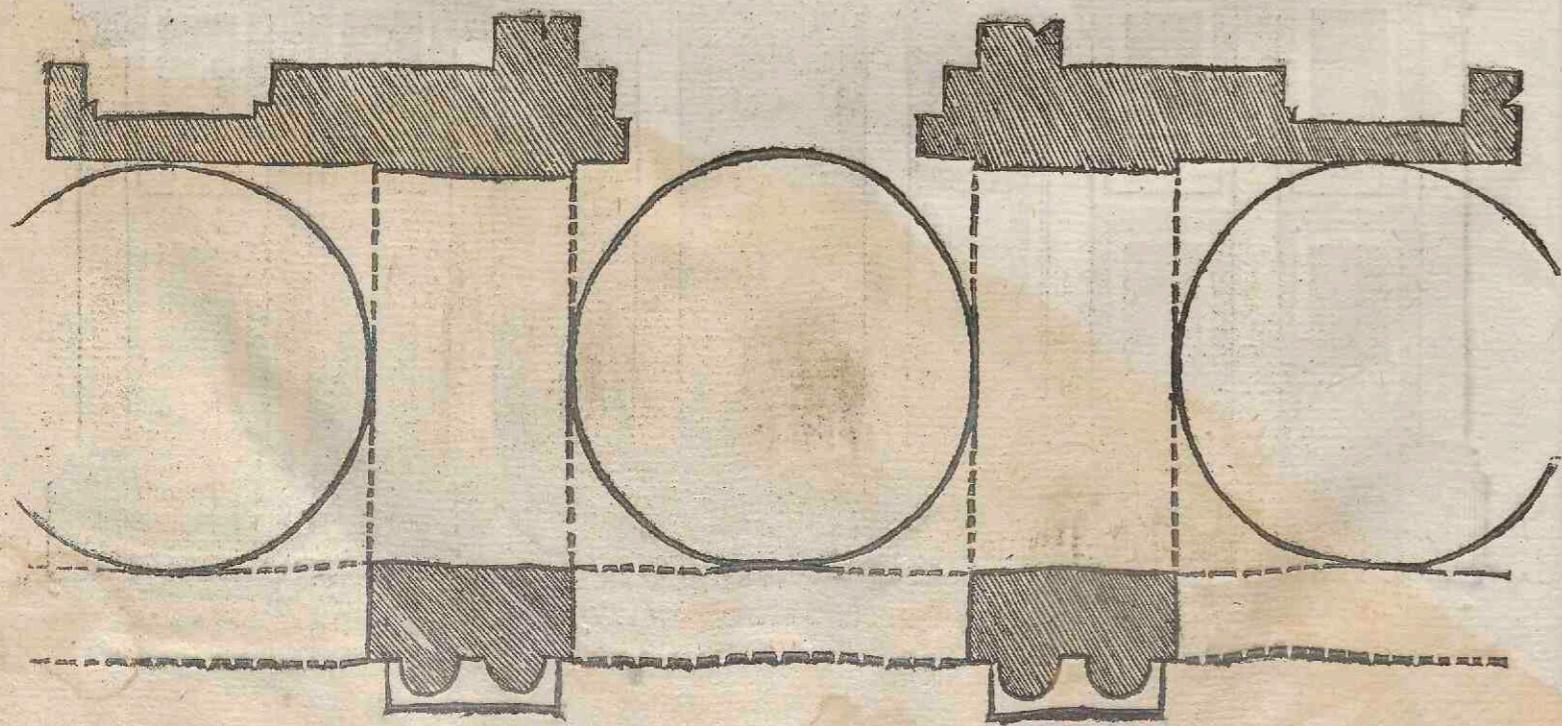
On dat de Venetianen in heur fabrieken hun sert vermaaken inde Corinthia / oock in veel vensters ende podien gnoech/soo heb ic hier een geszoemeert dat overvloedende van licht ende podien is/ende hebbe oock willen logie boven logie maken / de welcke meer commodepten inne brengen dan de oversteken ende leningē/ende de fabriek sal meerder presentie hebben/om dat alle die dingen daer t' gesichte van binnen op come mach van meerder sacifacie zijn.

Die Comparticie van deser facien sal zyn/ dat de breede ghedeelt wozde in 3 c. ende een vanden selven sal de dicte van een colomne zijn: de middelste intercolommie sal van vieren zyn/maer alle de ander van drieu:ende also sullen de 30. deelen gedistribueret zyn. De hoochde der colommen sal van een deelen en halve zijn met base en Capitel. D' architrabe/ phrise en cornice sy slanie dat vijfste deel der colom. hoochde/die ledē gedeelt allo voor gesepte is. De lichtē der vēsters zijn ee colom. en ee halve wist al in perpendicule van boven tot beneden/maer de hoochde vande eerste vensters sy van drie deelen breedt ende vier hooge/ende die daer op staen sullen de hoochde in diaagens hebben. De wypde der deuren sal van twee colommen zijn/ende de hoochde vier. Tancipagmentum met supercilie/phrise/ende cornice/worzen gedeelt gelijck van d' ander gesepte is/ende also sal ooc de cornice der deuren gelijc de vensters beneden comen. De tweede ordine sy leger dan d' eerste dat vierde deel: maer de leninge met den Valusters ghemaerkt zynne van sulcker hoochden als. een venster breedt is/so wozde de rest vander hoochden in vijf ghedeelt/een sal voor d' architrabe/ phrise ende cornice zijn/ende d' ander vier sullen voor de colomne zijn met base ende capitele. De hoochde der vensters sy van twee viercanten/ vande rest der ornamenten wozde gedaen gelijck by dergelycken gesepte is/ende also oock de deure der logien sy ghelyck die beneden is. De derde ordine wozde gemindert van der tweeder dat vierde deel/ende elck iude verghelycken/sonder de hoochde van de vensters/die sal van twee viercanten zijn/ende meer hooger dan leeger/ om dat de hoochde van sellis mindert. Die elevatie inden middelt sy inder hoochden oock dat vierdedeel gemindert/ ghelyck van den anderen ghesepdt is. D' architrabe/ phrise ende cornice zyn van dier hoochden dat vierdedeel. Dat fasigium salmen maken gelijck vanden Tempel der Sozica gesepte is/ en resten daer noch ander maten/so salmen altijt keeren tot der eerster regulen. Hier onder en sal ick genen platen gront settien/want de perspective der logien coonst al claeck.

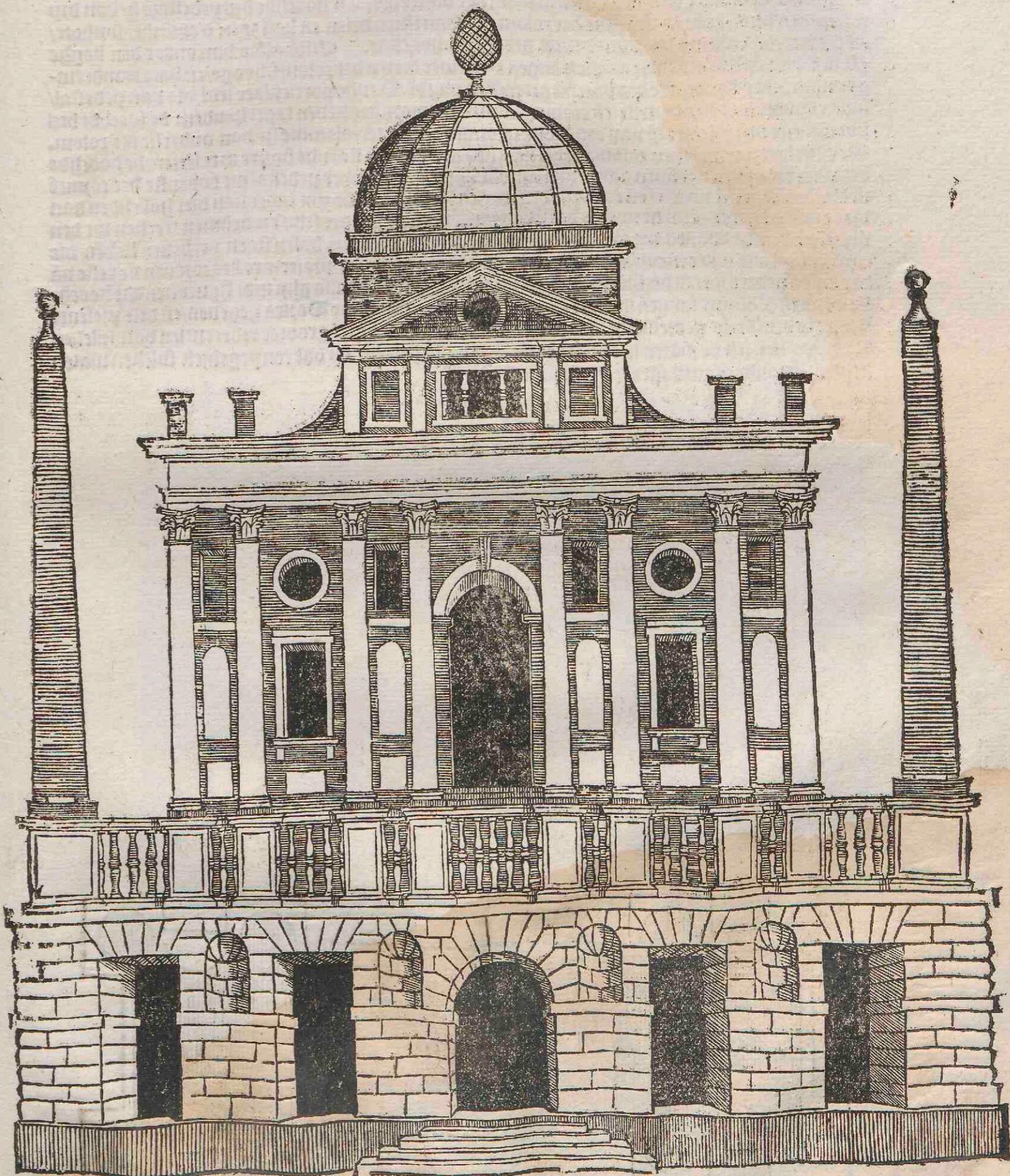
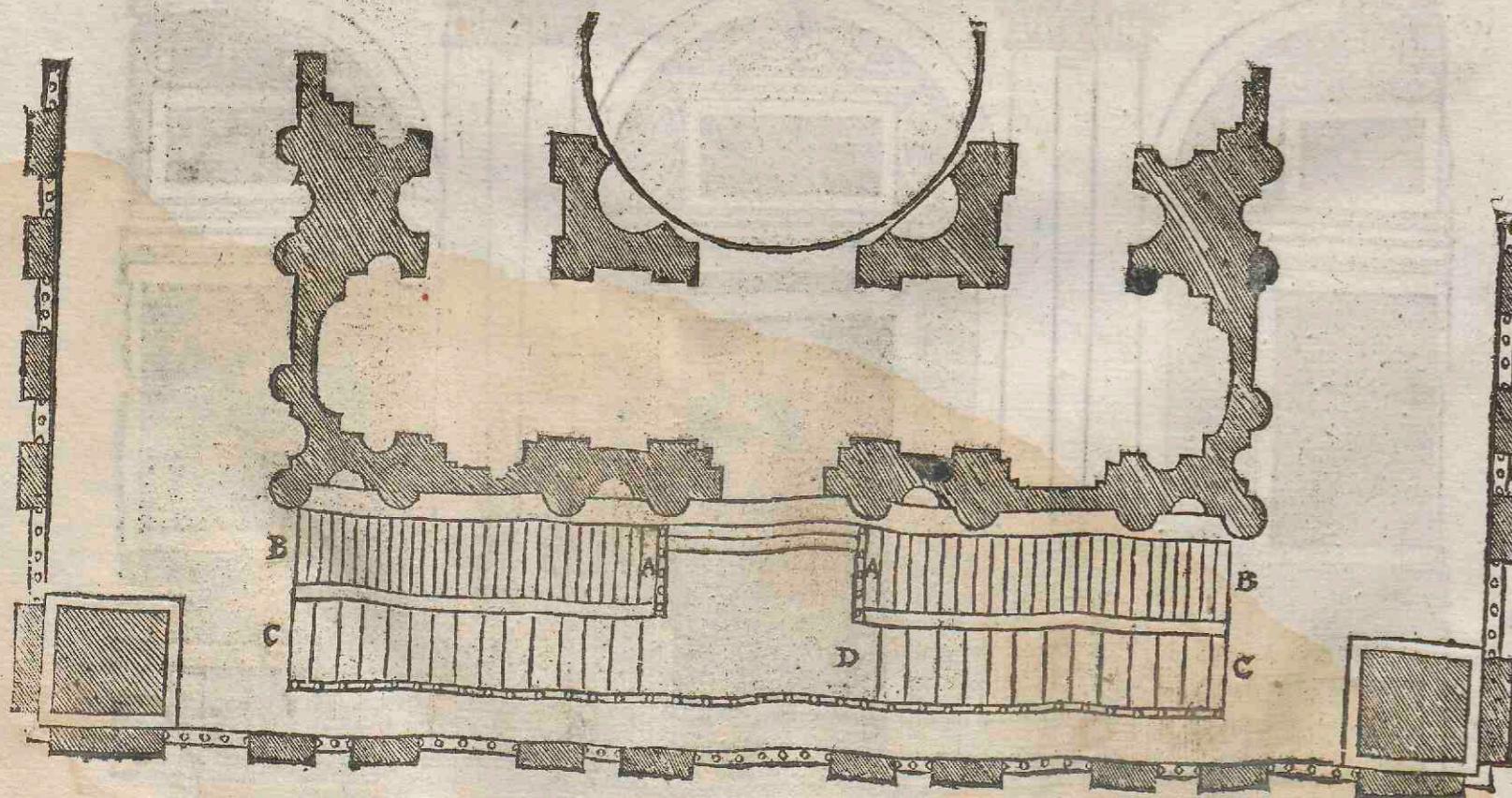

Vande Corinthia.

Als ick ander replegheslept hebbe/dat een Architecte colommen genoegh sal hebbet/maer so tot datse somtijden niet te propoest comen en sullen/ten sp dat d' industrie en const des Architects sulx sp dat hy hem daermede behelpen can. De compositie van deser facien sal zyn/ dat de wijdde eens hoechs van dobbel hoochden sp aende breddde: den pilaer sp vozen heeft de heft van sulcker wijsden: maer van dien pilae drie delen en half gemaect/soo sal een van dien de dicte van een colomme zyn: die intereolomme van een halve colomme en oec so veel houden de pilasters met den bogen. De hoochde vanden pedestalen sonder de plinten onder/ sp gelijc den heelen pilaster heeft is/die ledens gedeelt gelyc vanden pedestal der Corinthi gheslypt is: de hoochde vande colom met basen en capiteelk sullen van elf deelen zyn/ ende dat en sal daerom niet valsch zyn/ wantle hert den een staen en meer tot een oznamen dan tot onderhoudinge van eenigen gewichtre geset. De hoochde van architrabe frise ende cornice salmen van dat vierdedeel der colommen maken/ ende in perpendicule der colom. sullen alle de ledens wheffen/ sonder de corona en cima/de welcke willen recht deur gaen sonder ercken/ want also hebbent die goede Antiquen gheveert: des gelijc dock Bramant een licht der architecturen in onser eeuwen heeft een sulcken hups in Roome a Beluedere gemaect. De wijdde der deuren sal van vier colomme dicte zyn/ en tweemael so hoger D'antipagment supertulie en frise/ sullen also gemaect zyn dat de cornicen die den bogen ondethout diene boven de deure ende oock boven de vensters/ die wijdde der welcker sal van drie colommen dicte zyn/ ende de hoochde van vijf: de tweede ordine sp vander eerster ghemindert dat vierdedeel maer geheel de hoochde gedeelt in ses/ so salmen een den Podio gheven/vier sullen voor de spatien der vensters/ende d'ander sal voor architrabe frise en cornice zyn/ gedeelt inder manieren gelyc in d'ordine vande Composita ghevonden sal wozden. De wijdden der vensters zyn in perpendicule derde benedens/ende de breedden tweemael inder hoochden. Vande restie der ornamenten also vande vensters als vande Nicchen/ word ghedaen gelyc aen deser ghelycke poorte Ionice getoont is/de welcke niet meer lieklicheyes ende niet meerder cieragien ghewrocht sal een werck Corinthie worden. De breedde der Nicchen met den pilaster sal in perpendicule der colommen bouen zyn/ maer de wijdde darr af in seiven gedeelt/ so sullen de vijf voor een Nicche zyn/ende die twee voor de pilasters: de hoochde sal van drie breedden zyn/ om datse verre vant gesichte staen/ waer deur datse corter schynen. De pilaeckens boven de cornice zyn voor oznamen gemaect/ende oock tot gerief om handen sommigen schouwen te maken.

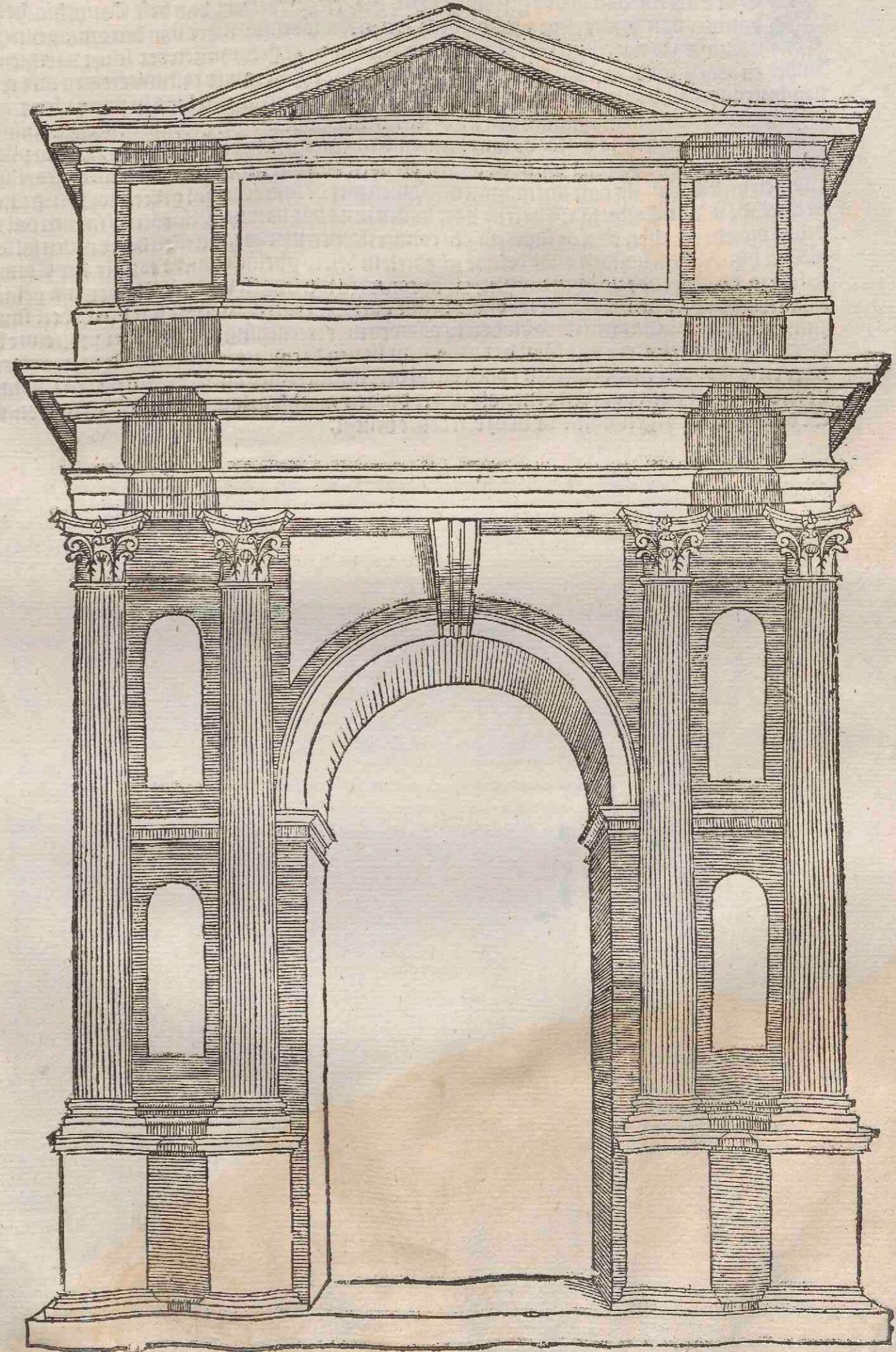
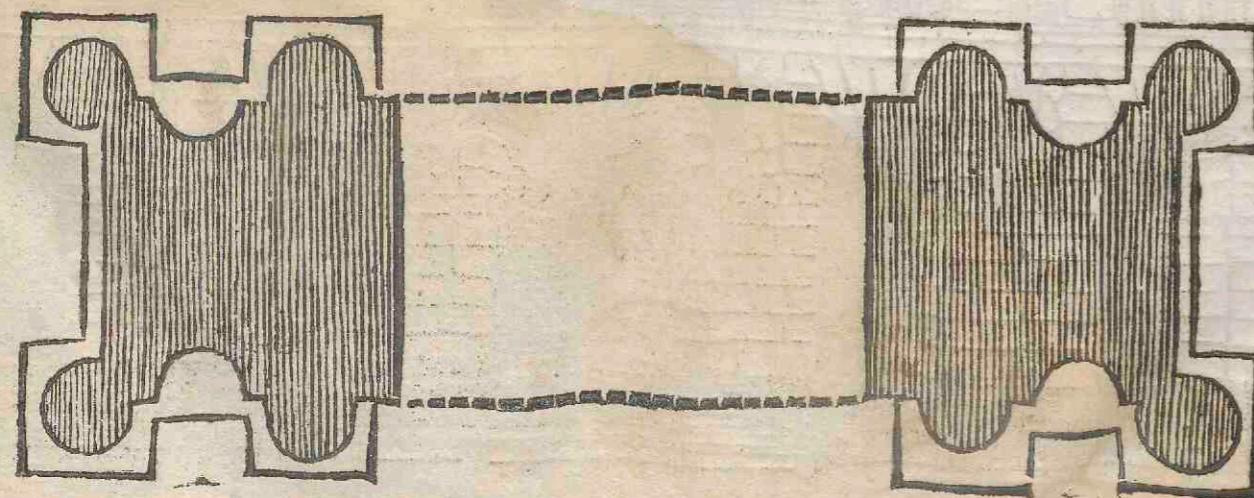

Ingen welcken na gemeen vslantie maect: hoewel datse niet allen propozieren ende maten gestelt zyn/ worden wel gepresen/maer nimmermet verwondert. Maer dinghen die ongeuseert zyn/ wordense niet eeniger reden gemaect ende wel gepropozionert/ en sullen niet alleen gepresen worden van den meesten Hoop/maer oock verwondert. Daerom des edificie present welcke eenen heiligen tempel presenteert/ salmen terst van een vast rustiek maken alsoo men liet/ende van sulcker hoochden als tot der plaatzen ende ghelyghenheyt behoeven sal/maer dat het niet min hooge en sy dan van twee mans lengden. Op welck platte oft paviment darne clinnen sal/beginnende vanden trap A staende binnien den inganck/ende clinnende tot B. daer sal platte zyn waer den tempel een wijdde wandelinghe met eender leninge rontsomme hebben sal. Den welcken tempel sal verheven staen van aende wandelinghe oft paviment tot boven de hoochde vanden podio oft leninge noch drie trappen: ende om daer te comen: salmen van aenden gract C tot op platte D gaen/ dwelcke sal de hoochde vanden podio zyn/ met noch een ander leninge deweleke hooger zyn sal dan de benedenste. Ende van desen platte tot aent paveysel des tempels sullen de voorsepde drie trappen zyn: de wijdde van deser facien sal in 24. gedeelt worden/ ende een van dien deelen sal der colom. dscce zyn/ de middelste intercolomie sal vier delen hebben/ die besyden staen daer de venstre comen sullen drie deelen hebben/ ende daer de Nichen zyn sal men elcken anderhalf deel geben/ also sullen de 24. deelen blycten zyn. Die selue stulobaten als bryten aent podium zyn/ sullen oock onder de colom. genaect worden/ van welcken pedestalen sal de hoochde sonder de plinth haerder basen van drie deelen zyn. De hoochde der columnen met basen ende Capiteelen sullen van chien-deelen en halve zyn. D' architrabe/ Phrise/ ende Cornice sal vant vierdeel der colom. zyn/ also van d' andere geselpe is/ende de ledien oock in vier manieren gesdeelt: de wijde der poorten sal drie deelen hebbe/ en de hoochde seiven delen en half/ dwelcke comt op twee viercanten en half: ende ditz is gedaen om daer die distante comt coeter te schynen aent gesichtre des geens die beneden is. De wijdde der vensters sal een deel en half zyn/maer haer hoochde sal meer dan twee viercanten zyn/ omde vasslyde vertoringhe / de breedde der Nichen sy van eenen deele/ ende de hoochde van drie blycten om de geselpe redenen: de ordine die de fastigie houdt/ sy in hoochden ghelyck dat pedestal beneden/ en de cornice t vierdeel der seluer hoochden: ende die andere daer den ketel oft dat dach wt heeft sp oock van dier hoochden: dat welcke sal so veel meer dan half rond zyn als de Projecture der cornicen bedecken sal. Aende vier hoecken des tempels tot grooter vertier/ige salmen moghen vier obeliscen maken/ de hoochde der welcker (sonder de Steinen) sal gelijc der oogen zyn aet beginnel vande fastigie/ en de Scrimen gelijc den fastigio/ dwelcke fastigie salmen met der regulen maken die voer by den tempel der Doxica geseyt is. Die deelen onder den tempel sullen voor eenige plaatzen van oratien zyn geheten Confessionalen/ welche ick genooch in veel plaatzen gesien hebbe onder de hoghe altaren.

Van der Corinthia

Hoewel dat men in onsen tyden geen poorten van triumphen van mer her oft ander steene en maect/ niettemin/ als eenige groote personagie een myre in een stadt doet/ so maect men hem inde schoonste plaecken vander stadt eenige poorten triumphale verciert in diversche manieren van schilderien: Wijnen daerom eenige Archen nade Corinthia maken/ die proportie ende mate sal zyn/ dat het licht van twee viercauten sy en daerto noch dat seeste deel: de dicte der colommen sal vander wijdden des lichtes zyn dat vijsste deel. De hoochde des pedestals sy van dyp colommen dicte/ ende de hoochde der colom. sal van thien delen en half zyn: d'epistolie/ sophore/ en cornice/ zyn slamen vant vierde deel der colom-hoochde. Ende alsoo van onder den boghe tot onder d'architrabe sal een rolle hangen van twee dicten der colome. hooge/ en haer minderin-ge onder sal op den centre des boechs getrocken wort. Vandc particularer ledē/ als van pedestal/ base/ capiteel/ architrabe/ frise/ en cornice/ salmen de voorghegheven regel houden: de breedde des boechs mit den pilaster sy van een halve colomme/ die intercolomnie sy van anderhalue colom. De Nicchen zyn heet een colom/ en die hoochde drie om een stande figure int te setten/ de hoochde der tweeder ordinen salmen aldus maken/ dat de colomme sonder pedestal int bovenste der cornice in drie deelen geset wort/ en een van dien deelen sal de hoochde zyn/ maer van dier hoochden dan vier deele gemaect/ en sal de cornice daer boven zyn/ de deelinge der selver machmen trekken wt den capiteele vande Dorica veranderende de ledēn. De hoochde der basen staen verheven boven die cornice die dicte van een colomme beneden/ en dat is om dat de projecture der coronen de restē vā der basen nederwaerts verdupstert: de cornicen sulle wort hessen also ghy inde figure siet. De hooch- de vanden Fastigio salmen maken na eenne vanden reglen hyde Dorica gegeben/ en dese presente figure is een deels gelickende die tot Anconen staet/ maer met groter reverentien van sulken Architect heb ich de maten in een generale regule ghebrocht/ op dat een pegelyck sulken maten achtelyck londe cornen int werck brengen.

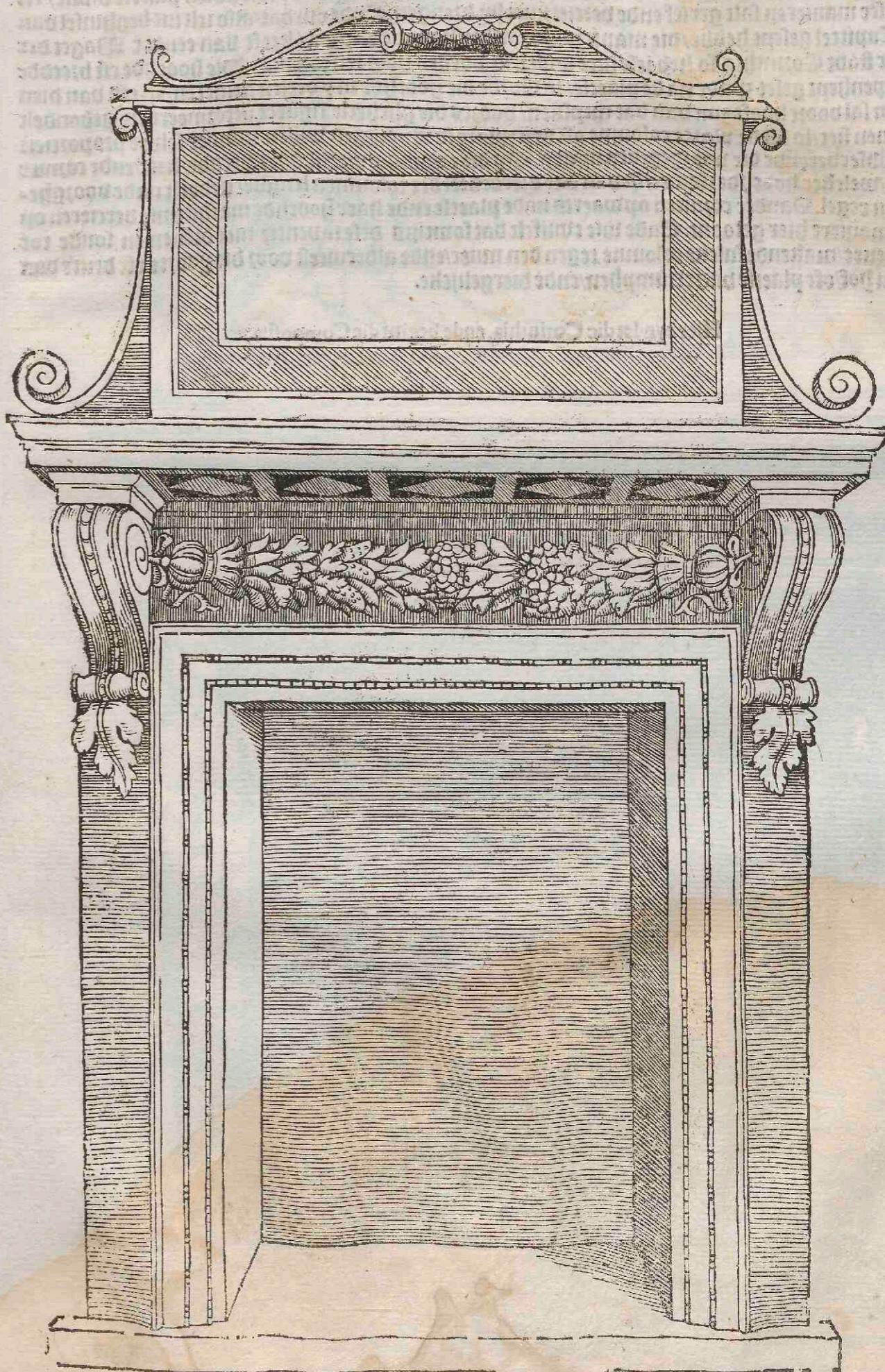

Van der Corinthia

So vle als my van noode ghedocht heest/ heb ick getrakteert van dese Corinthia/ hoewel
datmen van veelde leye ornamenten tracteren mochte: maer van den ornamenten der
schouwen is nootelijck te tracteren/ deur dat dagelyc gebruycken der seluer daermen niet
sonder en mach want niet alleene in grote/ maer in elcke cleynne camer costumeertmen vier te ma-
ren/ daermen in suleke engh plaetsen aldus daniche schouwen gheheel inden muer vseert/ aende
welcke daermen diverse ornamente na de Corinthia soude mogen gebruycken. Maer salmense
in deser formen maken/ so wort de wijsde genomen na gelegenheit der plaetsen/ en den pilasten
salmen van dat seste deel dier wijdden makē/ oft oock van dat achttste deel sal d'wert graciejeker
zyn/ den welcken pilaster oft antipagment (tsamen met de supercilie) sal gedeelt warden gelijck de
architrabe vande Corinthia. Die frise daer boven mits dat daer in ghesneden is salmen dat vier-
dedeel meerder maken dan de supercilie: de cornice salmen met de capiteelen der mitulen sal so veel
als dat supercilium houden/ ende deselbe ghedeelt in drien/ ghelyck bande cornice der Corinthia
geseyt is. Dic bieedde vanden mitulen oft ancones (so wop leggen willen) sal boven zyn gelijck den
pilaster: maer beneden/ dweleke tot onder aende openhept raeckt/ sullen dat vierdeel smalder
zyn: ende onder wchangen twe bladeren/ alsoomen inde reeckeninge liet/ welcker projecture sal in
den wille des Architects zyn. Van dat ornament boven de cornice te maecken oft niet te maecken
daer en is niet veel aengheleghen/ oock en sal dese inventie niet alleen dienen tot een schouwe te
vercieren/ maer oock voor een deure/ oft ander dingen machse gebruypt warden/ en de frontispice
sal daerop wel voegen/ alsmense voor een deure behicht.

Dat vierde Boek. Tachtste capittel.

fol. viij.

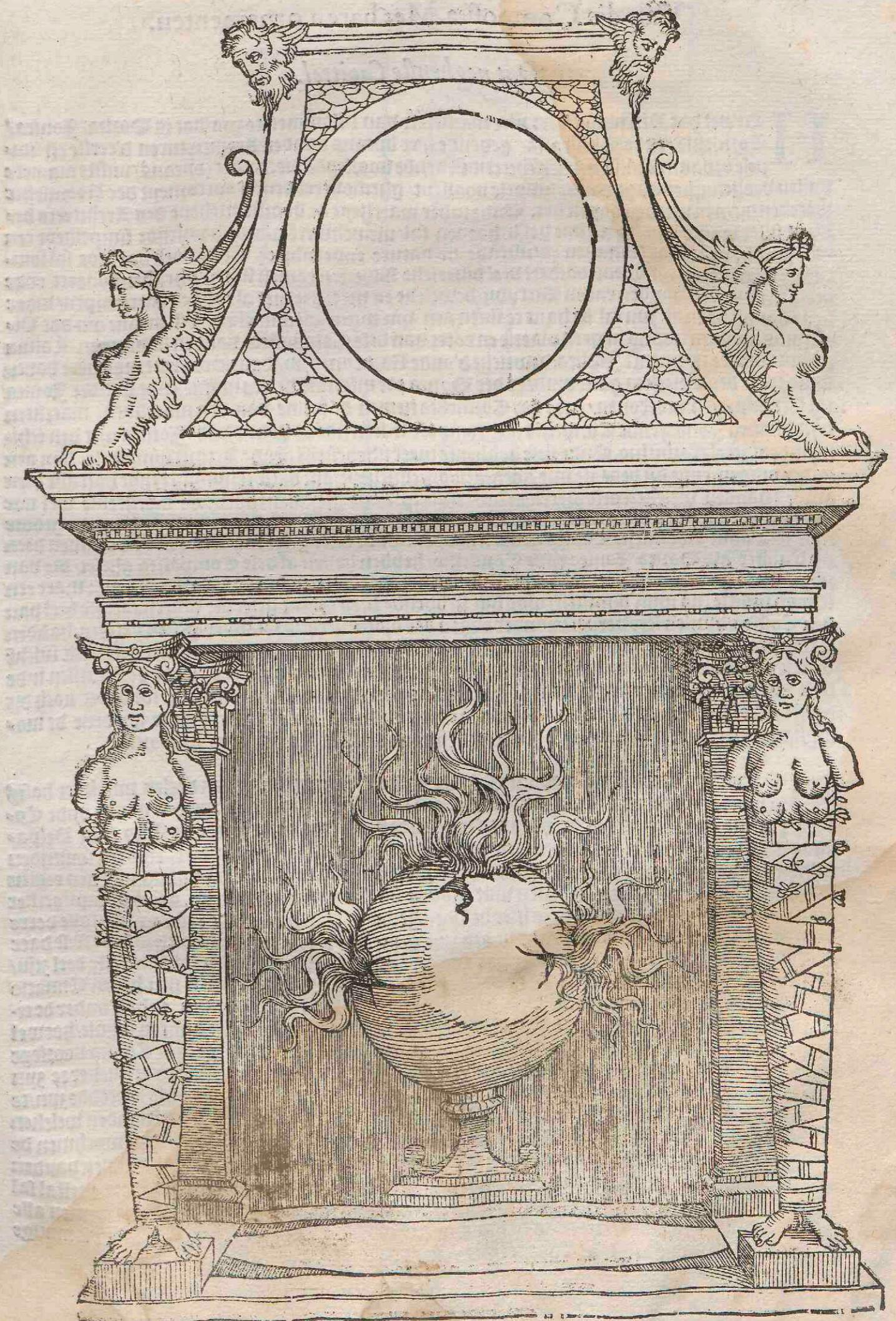
Uande Corinthia

In een sale oft groote camer behoeft ooc een grote schouwe oft heerlycke gepronponeert
Inade distante/der welcker behoeft groote openhept daer na salmen daer willen maken die
Modiglionen sufficient tot sulcken ouersyzonck die sullen twee plaatzen ter syden bestaen:
maer in sulcken subject verstaet ick een platte colonne te maken ende voor die een ronde colonne
verschepden van dander in sulcker manieren/ dat tusschen beide de colonnen plaetsel blyue/ en
in desler manieren salt gerief ende vercieringe by brengen. Ende ein dat also ick int begynsel van
dit Capittel geslept hebbe/ die manier Corinthia haren oorsyzone heeft van eender. Maget der
seluer stadt Corinthia/ so heb icse hier willen in voegen voor een colonne. Die hoochde en breedde
der openhept geset 3pnde na de plaatse/ so werde die hoochde in 9 deelen gemeten/ en een van dien
deelen sal voort hooft 3pn van dat meslken voorts die gheheele figuere gesormeert en gebondelt
allomen siet/ so sal de platte colonne oft den pilaer so op leggen willen. Vander selver proportion
3pn observerende die voorgegeven maten. Op die colonne werde darchitraabe frise ende cornice
geset/ welcker hoochde samen ly van dat vierde deel der colonnen lengde/ gedeelt na de voorghe-
geven regel. Vander cornicen opwaerts na de plaatse ende haer hoochde machmense vercieren op
des maniere hier getoont. Ende wie twijfelt dat somtijc dese inventie niet dienen en soude tot
een deure/makende sulcke colonne tegen den inner/ende aldermeest voor die poorte oft deure van
eenen hof/oft plaetsel van triumphen/ende diergelycke.

Hier cynder die Corinthia, ende beginst die Composita.

Dat vierde Boek. Dachtste Capittel.

Fol. viij.

Vande Composita
Van die Composita. Met haren ornamenteren.

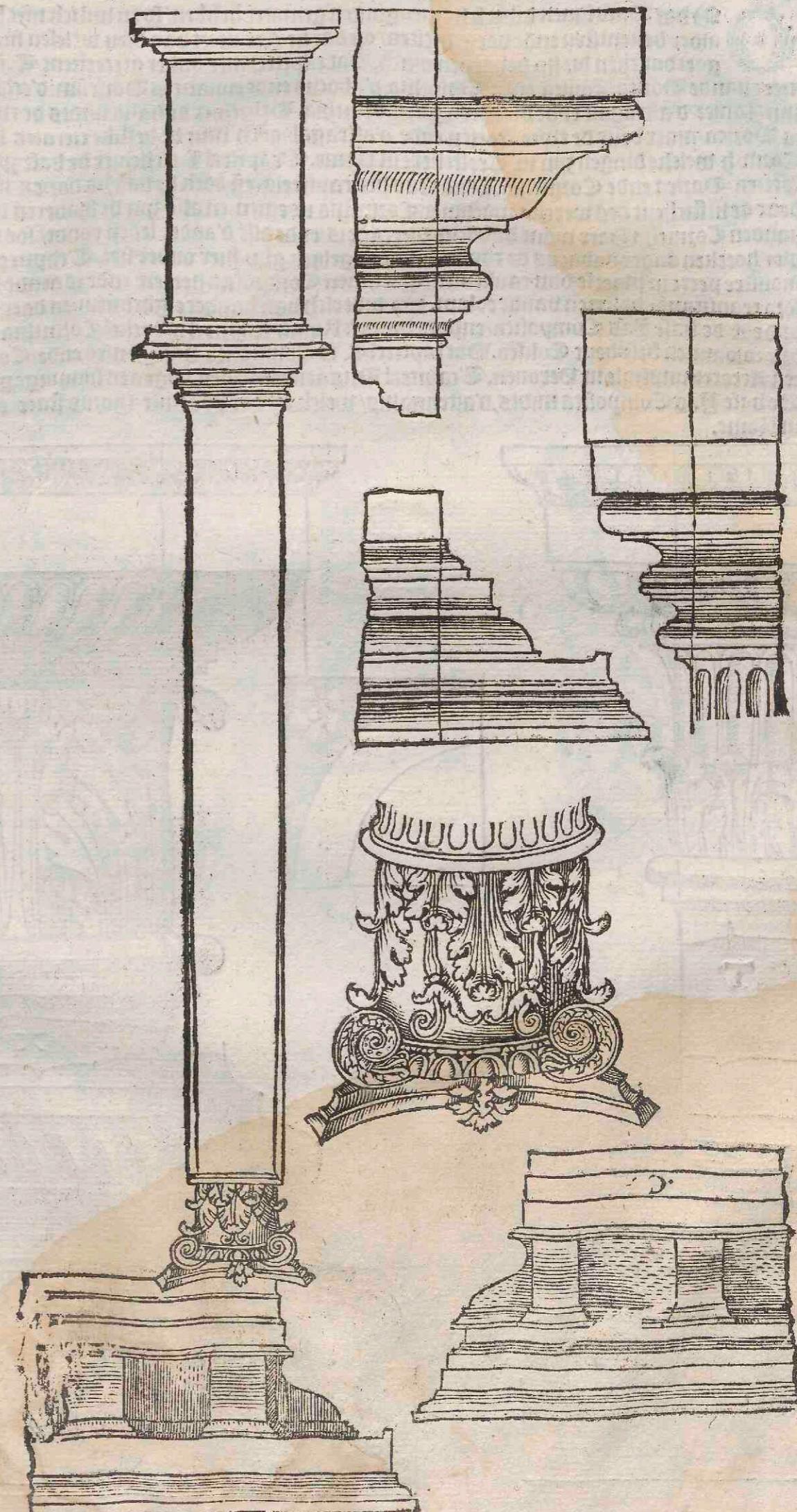
Dat neghenste Capittel.

Hoewel dat Vitruvius leert vier manieren van colommen te zyn/ dat is Dorica/ Ionica/ Corinthia/ ende Thuscania/ gevende hier bycans vander Architecturen d'eerste en simpele ornamenteren/ so heb ik niettemin aende voorlypde viere/ eene (bycans) vijfste maniere wilien voegen/ ghemengt vande simpele voorlypde/ ghemoevert deur d'autoriteyt der Roomschre wercken diemen met den oogen siet. Ende inder waerheit de voorlychticheyt des Architects behoort sulcx te zyn/ dat hy na dat het b'hoeven sal/ menichwerf vande voorlypde simpelheit een menginghe behoort te maken/ aenslende de nature ende subject. Ende noch daer toe sal somtijts de Architect tot wiens oordeel veel diversche subjecten comen sullen/ gheabandonert ende verlaten worden vanden raden Vitruvij/ dewelcke en heeft het niet al connen ouergripen/ waer deur dat hy benant zyn sal de hant te slaen aen zyn engen goerduncken. Ick meyne om dat Vitruvius na myn advins in geen plaetse en voert van dese Composita/ banden sommigen Latina gesent/ andere noemense Italica: dewelcke d'oude Romeynen hy abontueren niet mogende hoven d'inventie der Griecken gaen vinders der Dorica tot insettinghe des mans/ ende vander Ionica na d'exempel d'r matronen/ ende der Corinthia nemen de forme van den macchden/ maeckten dan vanden Ionica ende Corinthia een compositie/ settende de volute vande Ionica met den echte no int capiteel Corinthio. Ende dese hebbense meer ghebelicht aende Architrymphale/ dan aen ander dingen/ ende dit dedense met goeder voorlychticheyt/ om datse triumphende van alle dien landen vanden welcken dese werken haren oorspronck gehad hebben; so mochtense wel nae huer belieben/ gelijk overste van hunlieden/ dese vindinge t'samen settend/ gelijk sp'aende groote fabrycke vante Roomsch Coliseo gedaen hebben. Ende daer g'set hebbende de drie oordinen deen op d'ander/ als Dorico/ Ionico ende Corinthio/ hebben boven al dese Composita gheset/ die van pegelick so genoemt is/ hoewel soo veel alsmen siet/ de capiteelen bycans Corinthia zyn: maer een schoon indicie (na myn duncken) was dat hebbende dees oordine geset int alderhochste deel van den Coliseo/ dwelck seer ververt vander oogen des opslenders/ so loundmen g'sien hebben/ hadde men vanden Ionico ende Corinthio d'architrappe frise ende cornice boven de colom geset/ dat sulck werck deur de lange distante soude armelijck ghecoinen hebben: maer settende de Mutilen inde frise/ die maecken d'werk rijke/ ende t'holp der projecten vande corone/ daertoe dedet noch dic ander effect/ dat is/ dat d'architrappe frise en cornice schenen ten cornice alleen te zyn deur de modigions inde frise geset/ also datse groote presenteerde oblerverende haer propotte.

De hoochde van deser Composita sal met base ende capiteel van tien deelen zyn: haer basis by vande helft der colommen dicte: ende men salse Corinthia maken met de maten byde Corinthia gegeven. Ende dese lierten noch inde poorten triumphael van Tito ende Vespasiano in Rome. De colommen machmen getaneleert ghelyck de Ionira maecken/ oock somtijds gelijk de Corinthia/ na goet believen des Architects. Capiteel machmen makē met den reglen der Corinthia/ makende de Voluten wat groter dan de caulinco Corinth. Dwelcke capiteel siet men inden voorlypden boge/ ende is hier bespieden getoont: d'architrappe frise en cornice/ salse verre vant gesichte staen/ so sal d'architrappe hooch zyn gelijk de colomme boven dik is. Die frise daer demutilen in zyn worde vander hoochden/ decimatic vadeu mutulen sal vant selste deel zyn/ de projecture vande mutulen sy gelijk de hoochde. De hoochde der coronen met haren Cimatio houde so veel als d'architrappe/ en die gedeelt in twee/ so sal deen de corone zyn/ ende d'ander de cimatiere/ de projecture daer af sal gelijk de hoochde zyn. Ende dus voor een gemeen regule/ hoewel datmen inde navolgende figure: de ledien ende maten siet vande geene die aent Coliseo voorlypce is/ ende want ders colomme de tederste van allen is/ so behoeft haer pedestal graciecker te zyn dan d'andere/ achter volgende de gemeene regel/ de hoochde daeraf sal een dobbel breedde zyn/ te weten t'platte/ ende van vier hoochden sullen acht deelen ghemact worden/ een vanden welcken salmen der basen geben/ oock so veel tot der Scima. Maer vande particulaer ledien machmen de exemplaren hier bespieden nemen/ dewelcke als samen zyn gheproportioneert naide pedestalen vanden boven genoenden boge van triumph. Ende also zyn de colomme van tien deelen/ dat pedestal sal in hem seluen oock tien deelen zyn gheproportioneert naide colomme. Ende hoewel datmen alle pedestalen in perpendicule maect/ nochraens in Athenen een d'alderoutste stadt zyn/ onder sommige wat gemindert int bovenste deel dat welche ik niet en blamere.

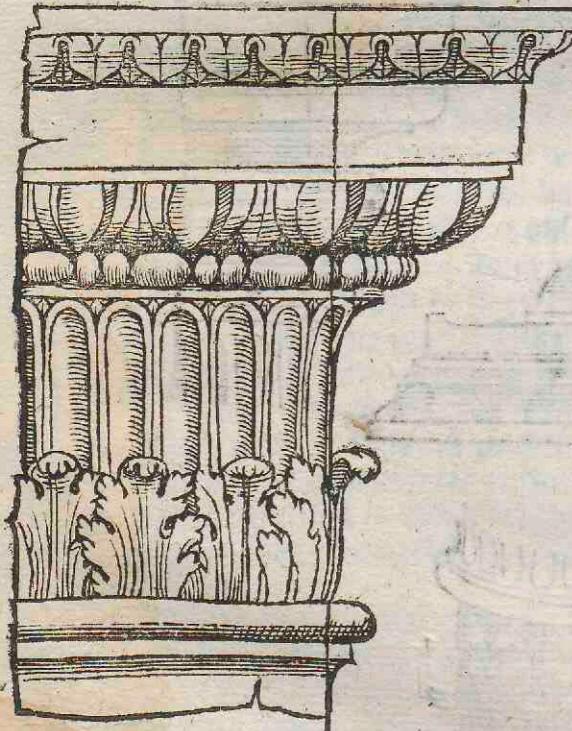
Dat vierde Boek. Dneghente Capittel.

Fol. 116.

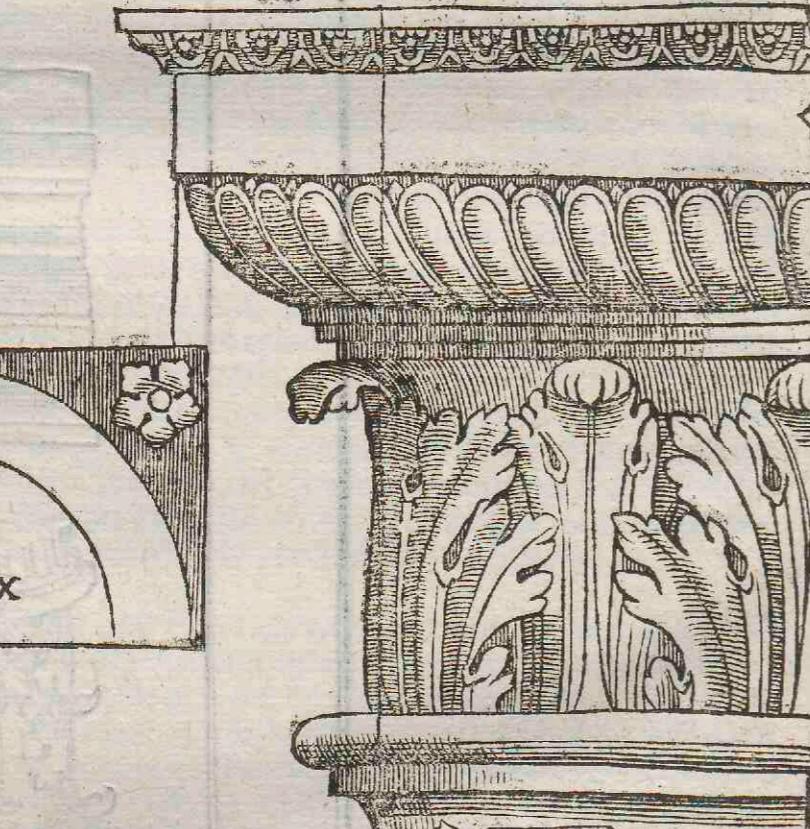
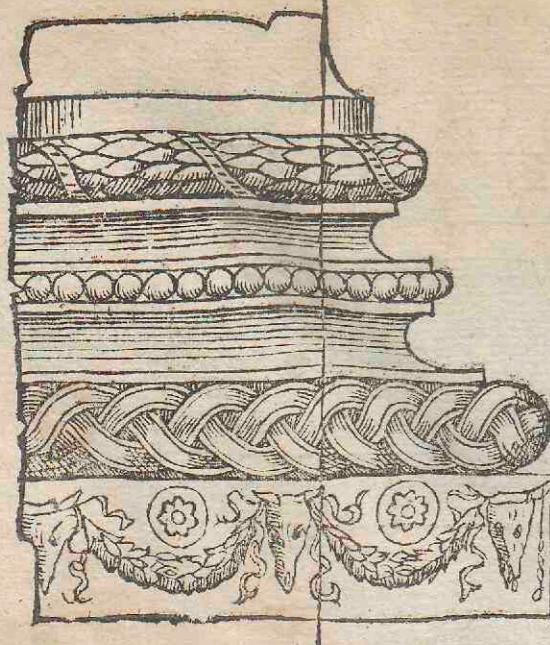

Vande Composita

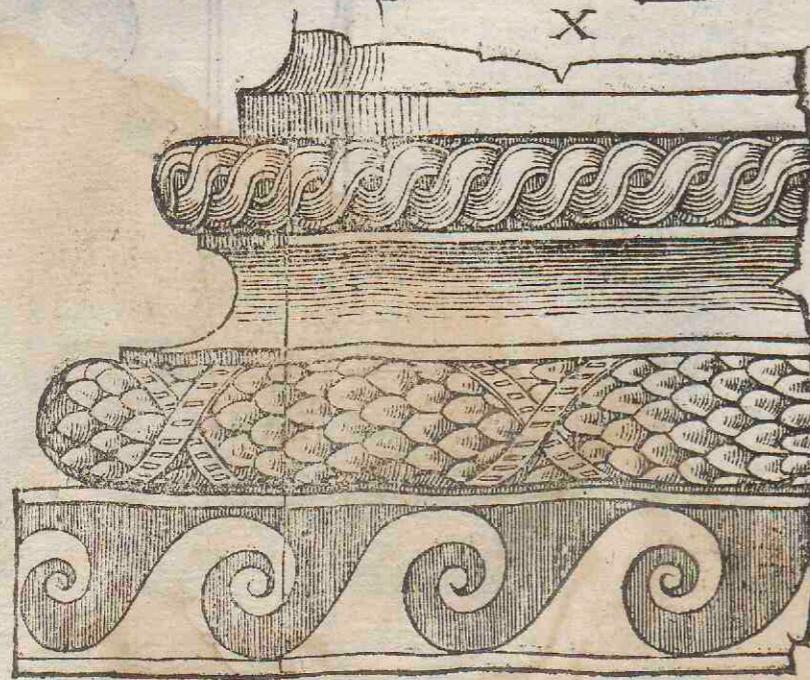
Wdat Dantiquen diverse mengingen gemaect hebben so en wlich niet helen vande alder bekennsten ende voegeliesten op dat de Architect van dien vrlesen mach na zyne goetduncken die hy behoeven mach. Dat capiteel hier onder geteckent C. is gecompo-neert vande Dorica/ Ionica/ende Corinthia/ d'abacus ende cumatia is Doricum: d'echine en strien zyn Ionice/ d'astragalus ende bladeren zyn Corinthia. Desghelyc de basis midts de twee Thoren is Dorica/maer deur de twee scutien ende d'astragalus/ oock deur de lieftlike eieraten beethovenense Corinthie welke dingen zyn in Treestebere in Rome. Capiteel F. is helver de base zyn van twee sperien/ Dorica ende Corinthia. D'abacus des capiteels (en oock de base) is dorica/maer de base deur de lieftichept des wercks machmen Corinthia noemen en also zyn de bladeren des capiteels vanden Corinth. Maer want dabatus vierant is/ende alle d'ander ledien rondt/ so salmen inde vier hoekken onder dabatus de roosen snyden/ gelijck ghy hier onder siet. Capiteel A. met dat monstre peert in plaetsie van cauerken/ machmen Composita heeten/ ende is aende Basilica del foro transitorio: de strien vande colom. zyn diversch van dandere ghelyckmen daer besyden siet byde A. de base F. is Composita/ende is binnen Rome/ trapiteelis enckel Corinthia en is totten drie colommen besyden Coliseo. Dat capiteel C. is Composita van Ionico ende Corinthio aen een Arcotriumphale in Veronen. Capiteel D. is aenden selven hoge aen sommige platte colom. De base Y. is Composita midts d'astragalus/ welch op dat hovenste thorus stac/ en is Antieck in Rome.

T

X

Dat vierde Boeck. Dnegentie Capittel.

Fol. 1c

Vande Composita

Van dese Composita en sienmen niet veel Edificien dan Archstriumphali ende daertoe zyn den meesten hooy gemaect van stucken genomen van anderen Edificien: nietemin heb bende een generale regel daeraf gegeven so en sal ick gheen ander inventien der Edificien van sulcken spye maken want die voorsteinge Architect na dat het van node zyn sal mach hem behelpen niet die gevalseerde inventien veranderende die in Composita. Haer om dat ick van elcker ordinen twee soorten van schoorwen toonen willc d'ene hinnen den muer en dander buppen. Dese presente schouwe dewelcke behoort ghheel inden muer te staen wylc mense in een cleyn plaatje maken haer hoochde sal aende schouderen des mans comen op dat het gesichtte en oogen niet geoffenciert en worden vaden viere Ende de wijde sal na den eysch vander plaelen zyn. De hoochde tot onder d'architrabe wordt in vierden ghedeelt ende een sal dancipagamentum ofte den pilaster breet zyn gewrocht in manieren gelijcken liet geteekent. Ende in dese Composite(mits datse vryer is dan de andere) heb ick desen plaster seer diversch vanden anderen gemaect nemende nochtans een deel deser inventien van eenen Antijcsen koel die tot S. Jans te lateranen is in Roome. D'architrabe sal van de heilc der breedden des pilasters zyn haer cimatiie van dat selste deel de rest salmen in seven deelen: ende de drie salmen der eerster fascien geben de vier der tweeder: d'astragalus salmen van een halfdeel maken genomen tusschen bepde de fascien. De phuse om datse gesneden is salmen dat vier dedeel hooger maken dan d'architrabe de cornice houde de hoochde van d'architrabe ende men salder seven deelen af maken de twee salmen der cimatiie onder de corone geben ander twee salmen der coronen geben en noch een voor de cimatiie der seluer de twee restende zyn voor de Scima. Ende de projecture van als by gelijk de hoochde. Haer ik datmen den pilaster van dat selste deel zynder hoochden maect ende dander ieden na advenant gemindert so salt veel gracielicher comen ende aldermeest als dwerck van cleynder formen is: de ornamenten boven de cornice machmen maken oft niet na den wille des wercmans.

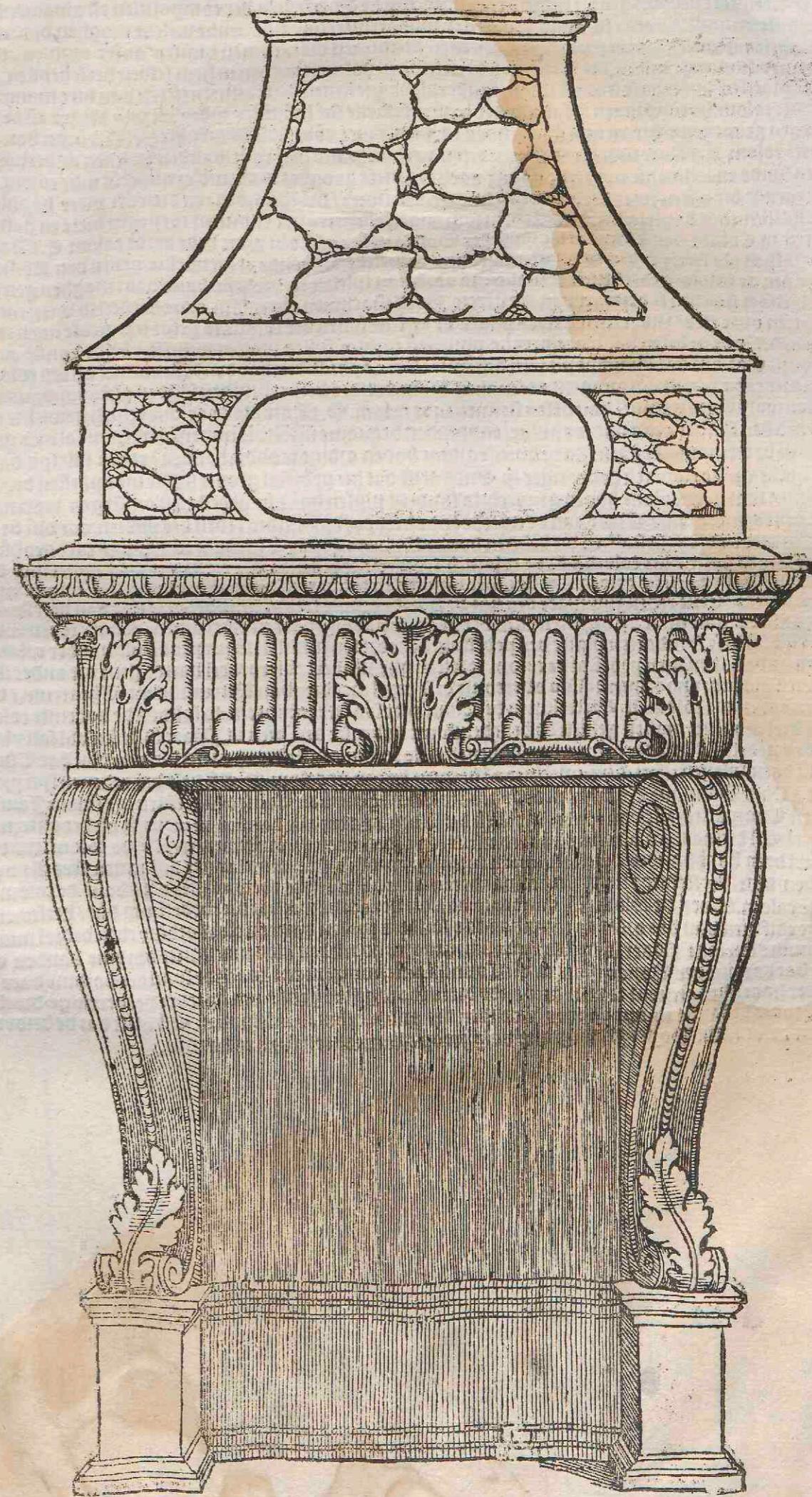
Dat vierde Boeck. Tnegenste Capittel.

Fol Ixij

Vande Composita.

Andere ornamenten van schouwen soudmen moghen maken van dese Composita/ende
 in diversche formen/midts dat dese licentieuler is dan dander manieren van bouwen.
 Ende tot een veranderinge van dander formen/salmen dese tegenwoordige oock mogen
 maken met deser regulen. Dat wesende de hoochde vande architrabe gelijck een man van goeder
 statutē/salme die selue hoochde in achte deele/ en ee van desen sal voor de heede der Modiglions
 zyn oft Kollen/oft somerse noemen wilt. Vtcruius noemptse Prothprides. De hoochde des pe-
 destals sy gelijck oft ware om op te sitten: de ordine bouen de Modiglions/ dewelcke gheen regel
 met allen en hout/sal twee deelen en halue vander breedden des Modiglions zyn. En om dat also
 ick ghelept hebbe/dese maniere bumpten regel gaet/ so sullen de bladeren/ ende ander ledien/ inden
 wille des Architects zyn. Men soude oock bouen de Modiglions die Dorica/ende de Ionica/ooc
 somtiden de Corinthisia mogen sitten/ met de regulen inden begintelen ghegeuen. En op dat de
 kele die den roock ontfangt rupniet sy/so machmen haer die cleyne ordine bouen maken de welke
 haer comt schoonder forme/ te geuen dan die geuseerde die in piramide oft scheryp op gaet.

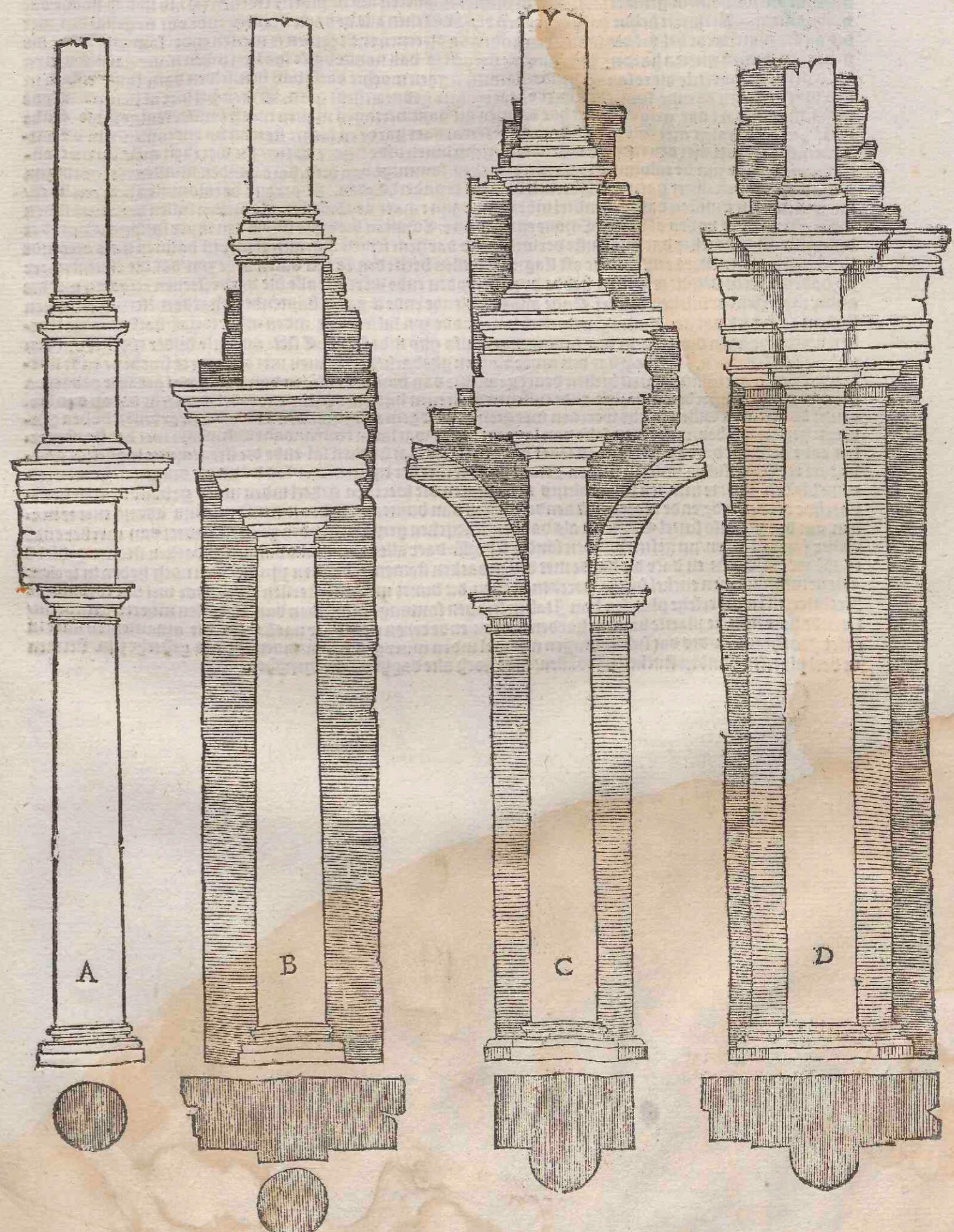
Van vierderley Simmetrie.

De Architect behoort groote iudicie te hebben om de diverschepen der compositien en ordinalementen van Edificien midis dater sommige plaezen inde architectuur zijn aende welche moghen hyt ans selig Regelen gegeven wozden: waist ten zyn geen accidenten die incomen bryten onser opinien / dan alle dage sternen sommige colom, die mer hare verschepden positien coonen in hem selven verscheyden, maten/ma dat de plaezen zyn daerle staen. Dese veranderingen geyfuen den edificien in een van vier manieren, dattende die colom, bycaus in een insule sonder eenigen geselle tot hulpe ter zyden oft van achter/ en dese scherlyck dragen groot gewicht en inder hoochden en gaense niet boven die voors. Begleid exemplel van deser is inde eerste colom. A. Maer voorchemense aenden inuer (nochtans heel rote) banden welcken onderhouden en geholpen synde machmen hopen de voors noch een dicte hoogher maken/ d' exemplel is inde colom. B. Oft voch treckende die al een twee der denderdeelen bryten den inuer / mochte noch een dicte oft meer hooger dan d' ander gaen / midis datmen hier gelijcken in sommigen edificien siet clamen tot negen dicte en halve ende aldermeest in Coliseo van Rome in d' ordine der Dorica alsoo gecoon woest inde derde colom. C. Maer meer zynse geholpen als syter syden de pilasters hebben, de welche dragende al gewichtre geven den Architecte commoditeit om de colom gracieelijcker te maken/ ia och van sulcker reederheyt/ datte badt moghen geseyt wozden de plaezen te houden tot tieract dan tot stercke. Noch machmen een colom twee verdeelen wien inuer treken/ en sietien over elcke zijde eenen halven pilaster/ de welche sullen der colom so helpen datmen noch een dicte heffen mach. Ende in desen val d' architecte phisice en cornice sullen mogen wchaffen op de ronde colom, al waerle noch plat/ om dat die halve pilaten darchirab. etc opde syden houden sullen: maer op een colom, alke ist vitterus sulcken werch wchpringende te maken/ want ander deelen helsden sonden gheabandonneert syn sonder eenige hulpe: d' exemplel van den sternen inde colom. D. Maer als de colom, eerich gewichtre onderhouden hebben sonder eens anders hulpe/ ende sullen beguame intercoldamnen hebben en sal niet geooyloos zyn bryten de cerupnen te gaen: Ja hebben se ordine boven ordine te onderhouden / reden salt syn datmense bromer make/ op dat dwelck gedueriger sy. Ende al ist dat het pedestal groote hulpe int ophessen der colom, is niettemin waren de colom hooch genoegh/ so sondich prysen dascle de pedestal onselegen waren/ bysonder inde benedenste ordine. Maer van de tweede ende derde ordine midis reden der podien, ooc om de colom te verheffen dienen die pedestal: en di hebbent dounde Romepn inde Theatren en Amphiteare geoblervert.

Maer van de positiue der colom, boven colom, syn diversche redenen. De eerste is dat de projecture des pedestals van de boven gesette colom, niet voorder wtgaen en soude dan de dicte der onderste colom, ende dese soude een alder scherste reden zyn: maer dat dat de tweede ordine seer verminderen soude van deerste/ en souder geen ander ordine meer op dienen midis der grooter nabolgander minderingen. Alder reden ende meer tot propoost sal dese syn/ dat het platte des pedestals behoort ten minsten in perpendicule vander colom bereeden te syn/ ende boven dien pedestal de colom te leeten ghemindert vierde deel vande gene die onder staet soos inder dicten als inder hoochden; alsoos overcom de regel met dier van Vitruvius int Theatrum / welcke figuere is boven die colom. A. En wilmen de colom, niet so seer minderen/ so salmen de bovenste colom, int onderste deel moghen maken gelijck de benedenste int bovenste deel dicht is. Maer in desen val salt platte oft massy des pedestals heeder conien dan de benedenste colom, onder dit is niettemin die van dat Theatrum Marcelli doen sulcken effect/ derempeil hier af sietmen boven de colom. B. En dese dy redenen syn proefbeijgenoegh Maer Vantique Romepn inde groote fabryke banden Coliseo maecken die colom Ionica/ Corinthia/ en Composita/ alle van eender dicte/ en die Dorica onder alle ander/ maectense dicker ontrent twintichste deel. En dit (na nyn duncchen) maectense niet goeden rade want hadmen alle de colom, vierde deel gemindert deen boven vander/ de lecke soudte in sulcke groote fabryke/ mis langer distanien/ seer cleyn geschenen hebben/ dwelcke sietmen nu wel correspoderen deur de hoochde: t'wypa hier al is boue de colom. C. En gelijck de colom, boven de colom. D. minder is dan die beneden staet dat vierde deel/ om dat heefmen nadelbarige edificien van dy ordinen te maken/ so sondich prysen datmen elcke ordynem vierde deel minderde/ na Vitruvius leeringe. Maer is de fabryke van grooter hoochden/ so machmen dordine banden Coliseo houden/ dat doordine der Dorica, Ionica, en Corinthia, elck ontrent een hoochde sy/ maer doordine daer boven waist inder hoochden ontrent twintichste deel/ ende dit is soo ic geseyt hebbe/ om haerder verberringe/ dwelck deel deur de groote distante compt vander hoochden der ander ordinen te schypen. En al ist dat de betoouinghe van desen columnen Dorica is, nochtans volghet op alle manieren van columnen,

Dat vierde Boek, Tengenste capittel.

Fol. Lijf.

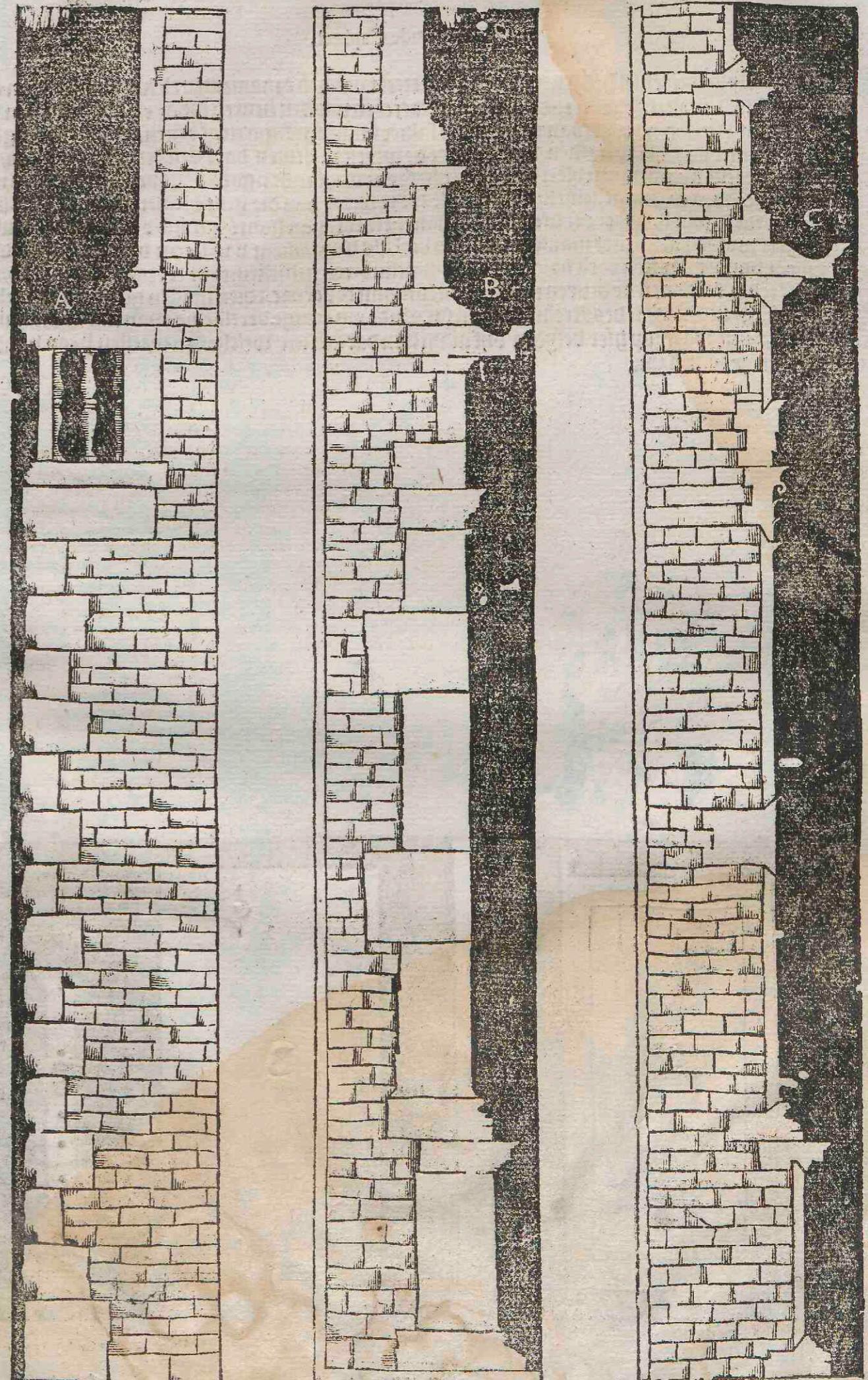

Van harde ende gebacken steenen.

Gheractert hebbende van so vele ende diverse ornamentiën van steenen/soo ist een redene dat icch noch
zijn inder fabrycken/ende die natuerliche steenen gelijk de heinen zijn drie onderhoudē: de welche twee dijn
gen ist datse niet wel te samen by een en sullen gebonden zijn in voortgaenden tyden sullen se faelgeren/ende
daerom dat fondament gemaect wendē in sulcker manieren als de plaatse oplachten sal/ so ist van noode dat
die voorste stenen hebbe doen beroeden ende werken alle de harde steenen/ ende ooc de gebacken met
die ander materie tot behoef der fabrycken/ende also op eenen tijdt comen se metsen ende samen te bindē die
gebacken steenen metten harden. Den harden steenen is van noode datse so veel inden niet gaen/ dat al en
warder geen moerte die te samen hielde/ datmen seggen mochte datse van hemselfen valte souden staen in
den muer: dwelk doende sullen de werken tot eeniger gedurende hept gaen. **E**xempel hier af sienmen bspdē
inde figuer A: daer ooc gesoort wort hoe datmen die bochtweringen maken mach sonder enige zorgē. Ende
heksmen pedestalen met colonnen daer op te setten daer harde en lachte steenen by een comen/zijn die har-
de steenen niet wel met den lachten ingevocht/glyckmen inde figure B siet/ die werken en sullen niet lam-
ge duren. Ende zijn de colonnen van meer stukken sommige van dien/datz vanden minsten/ sal goede zijn
datse dieper inden muer gaet/ om scherlich d'ander te onderhouden. Maer zijn de colonnen van een stuk/
soo willens ten minsten dat der dendrel inden muer zijn: maer de Balen en Capitelen sullen veel meer inden
muer gaen. Ende boven al vande Cozone ende andere Cornisen die verre bumpt den muer springen/moet dat
binnenste ongewochte dat bumpt verwegen/op dae hem selven draeghe. Maer ist datmen mit dier tydt
der steenen oft mer bers eenig facie oft statie sal willen bekleeden/ so sal van noode syn/ dat die Architect eer
hy boven d'erde begint te metsen/hebbe doen beroeden ende werken alle die harde steenen/ esamen niet die
ander materien tot sulchen behoef. Ende alsoo metsende ende te gader sluptende de harde metten gebacken
steenē/ so leg ich dat het sommigen stukken van noode syn sal so dieper inden muer te gaf/ datse vandē sul-
ken houden mogen duer crach van inboegingen/also ghy inde figuer C siet/ op datse byder tyt niet up den
anderen en scheiden. Maer op dat den muer vanden gebacken steenen niet en come te sienken/ ende sien-
kende souden die dunne platen breken deurt gewichtē van boven/ so waren van noode wel getante gebacken
steenen/wel getenperden moestē ende tuschen de steenen luttel moestels ende wel gevochte des op dander.
Ende boven al en willen sulche werken niet geen gewelt gemaect zijn/ noch niet haesten gewicht boven ghe-
wicht gemaect hebben/maer men salse van lage tot laghe wat laten rusten: want wiltmense niet der haest met-
sen/ende gewicht daer op setten. So ist scher dat den muer wat sienken sal/ ende die steenen(niet mogende tige-
wiche regeeren)sullen moeten breken. Maer woerdet niet der tyt gemaect/soo sullen die dingen in heuren ter-
nuyn blippen. Niet te min/ ich soude altits meer pypsen die werken geheel inden muer gebonden/ dan de ge-
vochte oft bekleede/ende aldermeest aende muren van bumpten en behoortmense na myn advys niet te ma-
ken om dat die also luttel Edificien als vanden Antischen gemaect hebben geweest/ gedect van merber ende
ander steenen/nu gesien worden sonder schoule/daer alleen die male vanden gebacken steenen gebleve
is. Maer die Edificien daer die harde met den gebacken steenen gebonden zijn/steenen noch heden in wesent
Mitemen/wiltmen enkel sulche werken maken/ die dunct tyd den schersten wech. Hoe wel dat sommiche
Architecten in diverse plaetsen van Italien hebben sommige fabrycken van simpelen muren gemaect/
latende daer inne de plaatse vanden harden steenen/ende eenen tydt daer nae hebben die ornamentiē daer in
geset. Nochtans midts dat sulche dingen niet wel inden muer gebonden/maer bpcans gehecht zijn/ steenen
in veel plaetsen vanden kucken ghevalen/ende noch alte daghe rupne dreyghen.

Dat vierde Boek. Tnegenste Capittel.

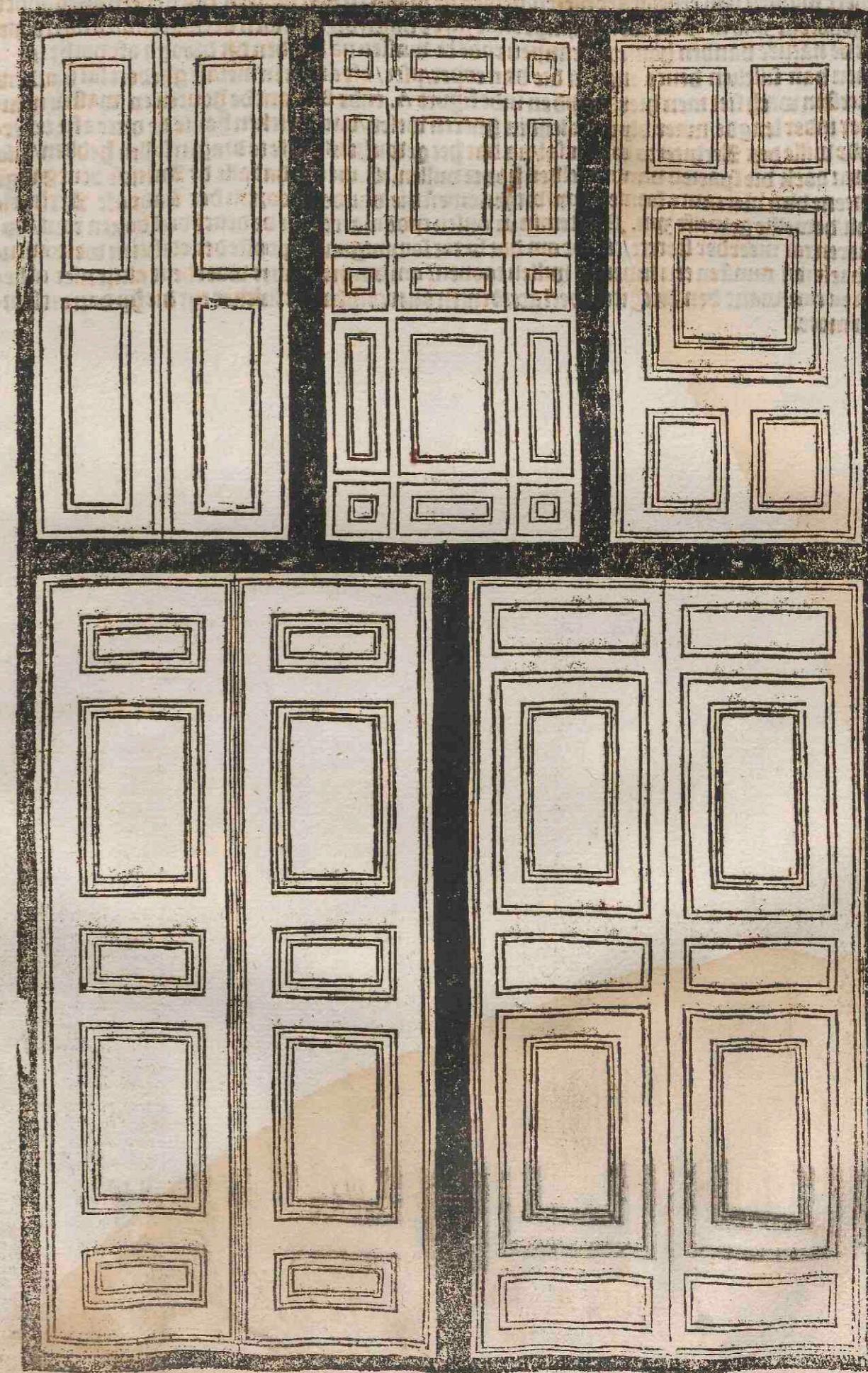
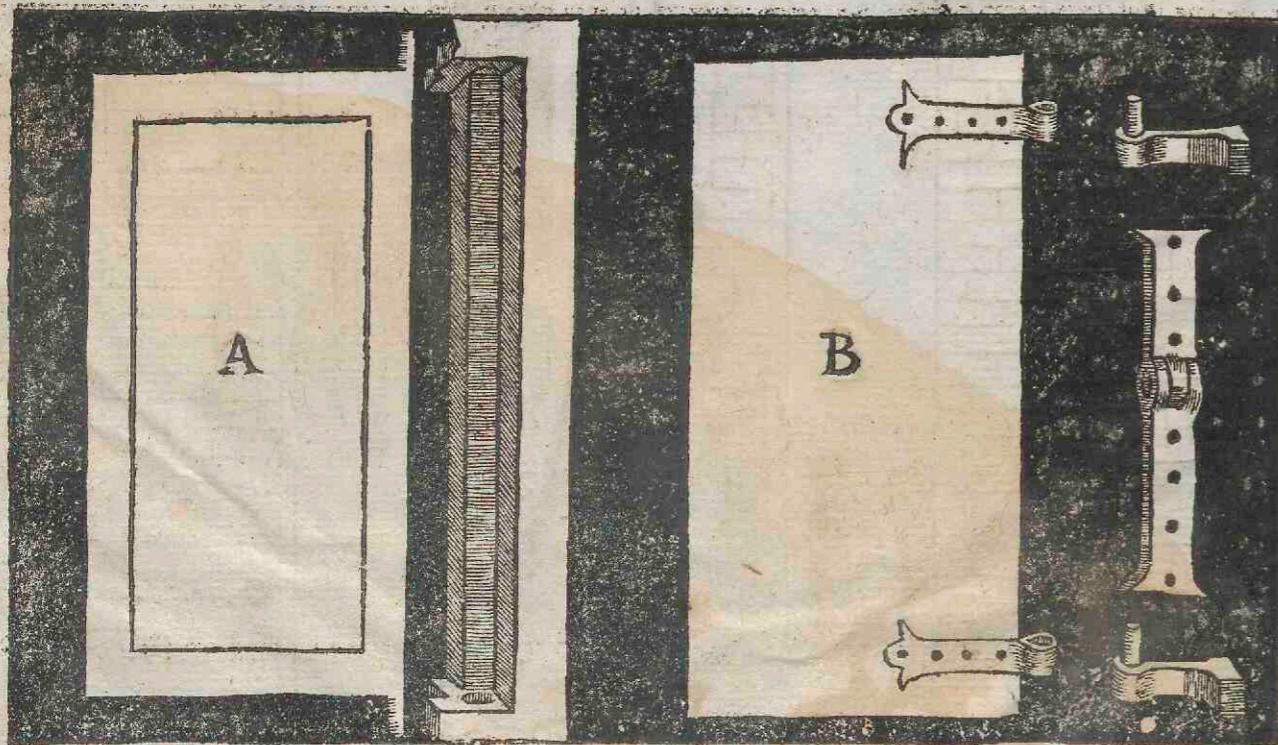
Fol. 4vij.

Van houten oft metalen deuren.

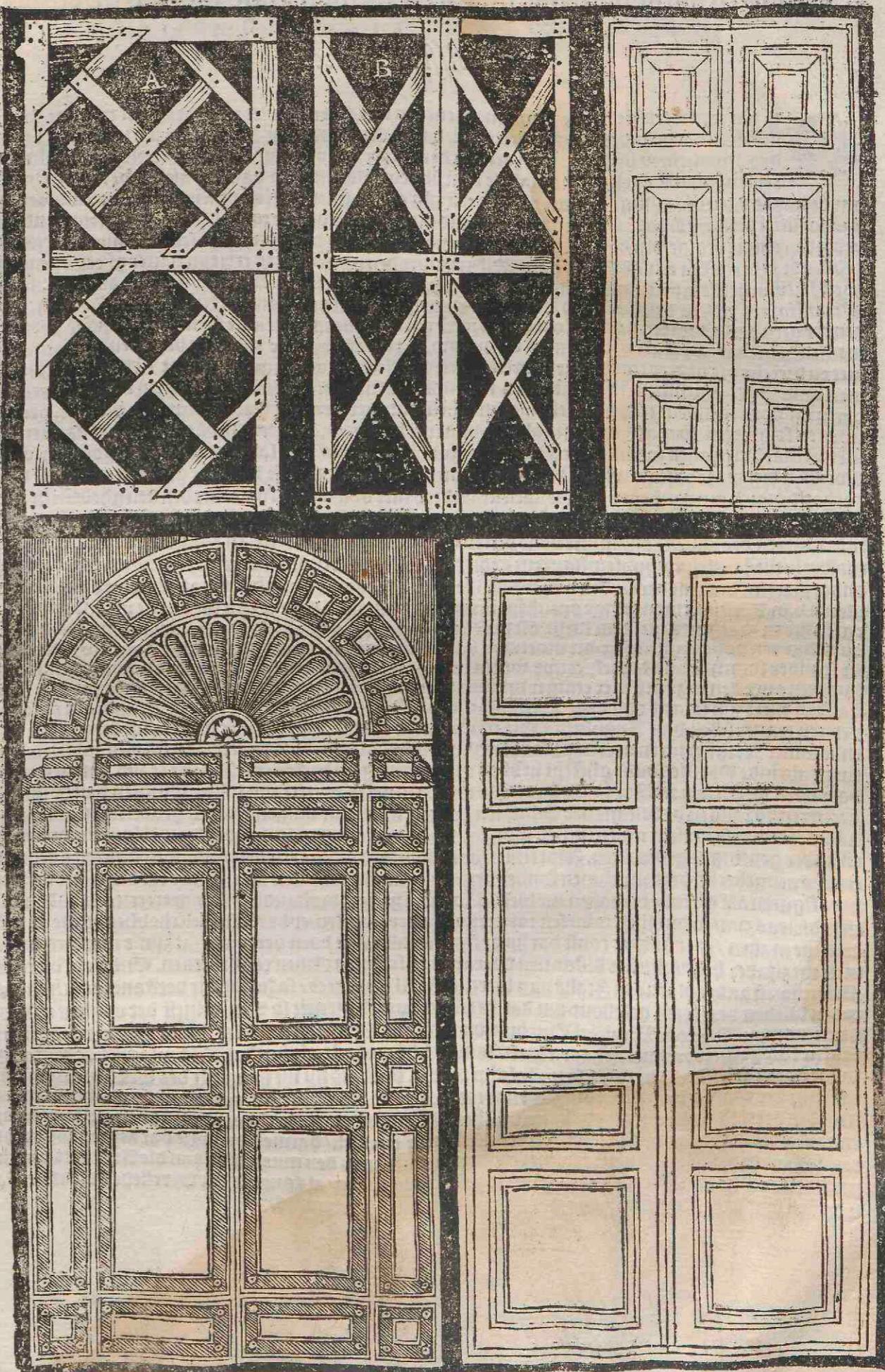
Dat thiende Capittel.

NA mijnduncken heb ick genoech getracteert vanden ornamenteelcker maniere van edificien den steenen voerende/nu sal ick tracteren vanden deuren die de edificien sluypen sul- len/cly van hout oft van metal ende salder sommige figuren af tonen. Vanden hangsels en wilich niet voorder sprecken/want in alle de werelt weetmen daer bescheet als niettemin/die harren welcke die antiquen bseerden/alsoo ghehoont wort inde figure A/gauen den edificien min lasten/ende waren gemackelijcker open ende toe te doen/ dan die gene dienen nu ouer alle lande vleert naide figure B. Maer oft dees deuren van metal oft van houte zyn/huer ornamenteen sullen gemaect worden in sulcker manieren/dat/ so veel als d'ornament van steene vromer zyn sal/d'ornament vander poorten oock volge op datsemalcanderen gelijcken;ende ter contrarien is t'ornament reeder/so salmen de deuren cly van hout oft van copper oock dien maken gelijckende/welcke verkielingen inden wille des Architects zyn sal. Ende om eenige verclaringe van sulcke ornamenteen te ghewe/soo suldy hier bespden vijf manieren daerafsien/welcke den meesten hoop vanden antiquen genomen zyn.

Van den Ramen der deuren.

Dieren de poorten/deuren oſc bladeren (so wylle noemen willen) niet alſt van een ſtuck en maect/dat aen die van fulcker ſoorten geen hout en behoeft noch pſer/maer me maect de hencels vanden ſeluen ſtucke. De geene diemen van hout maect/ende daerna van coper gedect worden van redelijcker diccen/dewelcke iſ dat sy van platten taſten deen aen bander ſullen gevocht zyn/al zynſe wel gelijmpt ende niet mit pinnen oſc clauwen verwaert/dies niettemin iſ alſt de nature vanden houte te crimpēn ende te wassen na dat den tijt d'roogh oſc vocht iſ. Wilmen dan fulcken deure maken die van coper/pſer/oſc anderen metale ghedect ſal worden/ den ſekkerſten wechſiet men hier beſyden inde figure A. ende B. want de houten en wassen nemmermeer inder lengde/maer blyuen alſt in hueren welen/van welcken houte de dierte oſc te derhept inde wille des Architects welen ſal/na dat het gewicht iſ dat ſe te dragen ſullen hebbēn/also machmen oock die ſpacien vanden ſeluen houte vullen. Ende om dat alle de Antieke deurgangē int gemeene van viertante formen zyn/wtgenomen die vanden poorten der Stadt oſc Architieumphali/dewelcke gewelkt zyn. Niettemin in onſen tydē maectmen de deure veel bouen ront/bp-aouontueren tot meerder ſterte/ſi oot om dat sy tot ſommige npzoochte der edificien welcomen/dier heb ick ten minsten een inventie willen toonen/ om datmen inder waerheyt alſt niet al behangen en can/want den Architect veel accidenten overcomen tot ſulcker eis die hy dan eerst oſc dimeren moet.

Rij

Vande ornamenten der picturen binnen ende buyten de edificien.

Dat elfste Capittel.

Dat se niet eenige soorte van ornamenten late daer ik niet enige regel af en legge. So welinder picturen als in ander dingen. So leg ich dat de Architect niet alleen zorg te daghen en behoort van den oznamenten byden steenen oemier bew. maer ooc vant werck des pinceels om de muren te cieren en behoeft dat yn d' ordynatie daeraf gebe als patroon van alle die aende summinge wercken om des wils datte sommitte schilders gheveest zyn cloek ghenoegh aengarnde op paterica. Maer in de reste van so liet vel verstaant. dat sy wilende haet handelinghe inde verwe coonet hebben oueschicht ende somtijc hedoyven enige orame om datte niet geconcluert en hebben die picturen te setten in huer plaatse. Daerom hebbende te vercierten enige facien van Edificien niet den pinceel so is certeyn haert gheen openheyt en behoeft daer lucht oft landschap in schijn want die heccelen dedificien en van een dinck dat gelijch en dicht is transformenter in denuechtich onsterk als een gerijnneerde oft onperfekte edifice. Desgelyc en behoevender geen personagien noch dieren geslozeert ten ware datmen enige deuren oft venstre vercierte daer menschen in waren. Maer oft ommers de hups waert oft oec schilder colouren begeeren. op datmen dwerek niet en breecke oft bederke machinen vercierten enich cleint aenden in huer gheecht en daer in schilderen datmen wit. Noch machinen na vslante van triumphen aenden muer hangen festonen van bladeren/ frupten/ bloemen/ oec schilden/ tropheen/ en sluchten dinck dat euerlich is. Maer wilmien niet vasten verstande die mueren schilderen. so machinen singheren van meerder oft ander leken. Indende dat in datmen wit van metael machinen oock in sommige Nichen/ figuren vercierten also salt dwerek vant hysben/ en loswerdich van allen diet waerachtige wt den dallencken kennen. Maer toe dat onse Aucteur hier veel excellente werclieden behaelt die tek om coornheyt overlaet welcke anders niet dan wt en swart in edificien ghebelicht hebben en niettemin vslucker dencht datte pegelichec ingenieusen int aenre verwonderinge geben. Noch machinen inde mueren der logien contouren de hoden niet goeder redenen vercierten enige openheyt oft van colouren maken lucht/ landschap/ hupsen/ figuren/ gediertien oft datmen wit. Desgelyc heeftmen cameren/ salen/ oec ander plaelen ontrent der orden van binnen te cieren. so wodt den schilder torgelaten op de muren in mauerien van Architecturen enige openheyt te maken. ende daer deur te sien na dat de plaele is/ want boven ghelechte en machinen niet van lucht/ oft welfels/ hoge bergen/ en d' opperte van hupsingien sien. Hermen doch figuren boven ghelechte die moerten van onder sien/ ende niet den gronde/ daer sy op staen. Ende sat de schilder somtijc deur perspectyve willen maken te schynnen een salt ofte ander voor der kantie/ oec mach hy tegen ouer den ringanch niet eeniger ordynen van Architecturen/ die maken verre ghenoegh te schynnen by datte in effect zyn sal/ ende dit dese Bathsalcar also geleert in deser consten als eenich ander in oullen tyden. In t' cieren render salen van Augustijn Syle coopman in Rome/ daer hy iher defter const sommighe colonnen ende ander Architecturen vercierte tot den propooste/ dat de groote Peeter Aretijn also judicatus inder picturen als inde Poetise/ soude gheslept hebben in die hups geen perfecter schilderie te zyn dan dese. Hoewel dat daer oock werck is van Raphaels hand. Als dan de mueren geciert zyn fullen/ wilmien dan de welfels oock vercierten/ so salmen de vestigie der Antiquen volgen/ makende dingen dienen groetecken noemt/ dewelche midt datmen maken mach somen wilt/ comen daer wel inne/ als van bladeren/ bloemen/ dieren/ vogelen/ en ander geuiengde gedrochten. Macctmen doch somtijc enige cleederen vanden figuren ghehouden/ oec ergens aenghecht/ daer machmen sonder begrijp in maken datmen wit. Maer sal den schilder believen enige figuren als levende te maken in welsel/ so moet hy seer verstandich/ seer gepechteert inde perspectyve en judicatus zyn/ in dinghen te kiesen tot propooste der plaelen/ ende eer hemeliche vlieghende dinghen dan aertsche maken/ mett sulcker const dat hy de figuren also can doen vercoeten (al zynse monstren) datse/ als men tot zynder behoochicker distantie daeraf staet/ schynnen te leben te ghelycken. Ende als dit te Loreto/ Mantua/ en ander plaelen in Italië van wercliede wel gemaect/ so hebbē die verstandige schilders in onse tyden sulcken vercoeten geshouen/ om dat het inder waerheyt niet so vriendelick der oogen en is voor den gemeene man. Daerom Raphael Turbijn/ die ic altijc Divijn noemen sal/ want hy zyns gelijcken in deser salte (te swyge meerder) niet gehat en heeft/ somē bā hē voordeelt als hy t' welfel der logie bā Augustijn Syle wilde cieren/ schoude vercoeten so heel als hy mocht. Wat als hy mit hooghste des welfels quam/ en daer de maeltje der Goden/ hemelsche dingen/ ende tot propooste des welfels machen wilde/ wechtnemende de hert- heyt des vercoetens/ vercierte een laken van hemelscher verwen gehecht/ aende festonen als een roerliche dinck/ ende maecte daerin de maeltje also werkelick ende cierlyck/ datmen die logie bat achten soude tot een berespel van triumphen/ dan een ewige schilderie gemaect op den muer. Also dan die Architect/ welch sonder perspectyve niet en mach noch en behoort te zyn/ sal niet spden/ als ouerste der werclieden die inde fabrichie werken/ dat daer per gemaect wozde sonder zynen raet ende honnis.

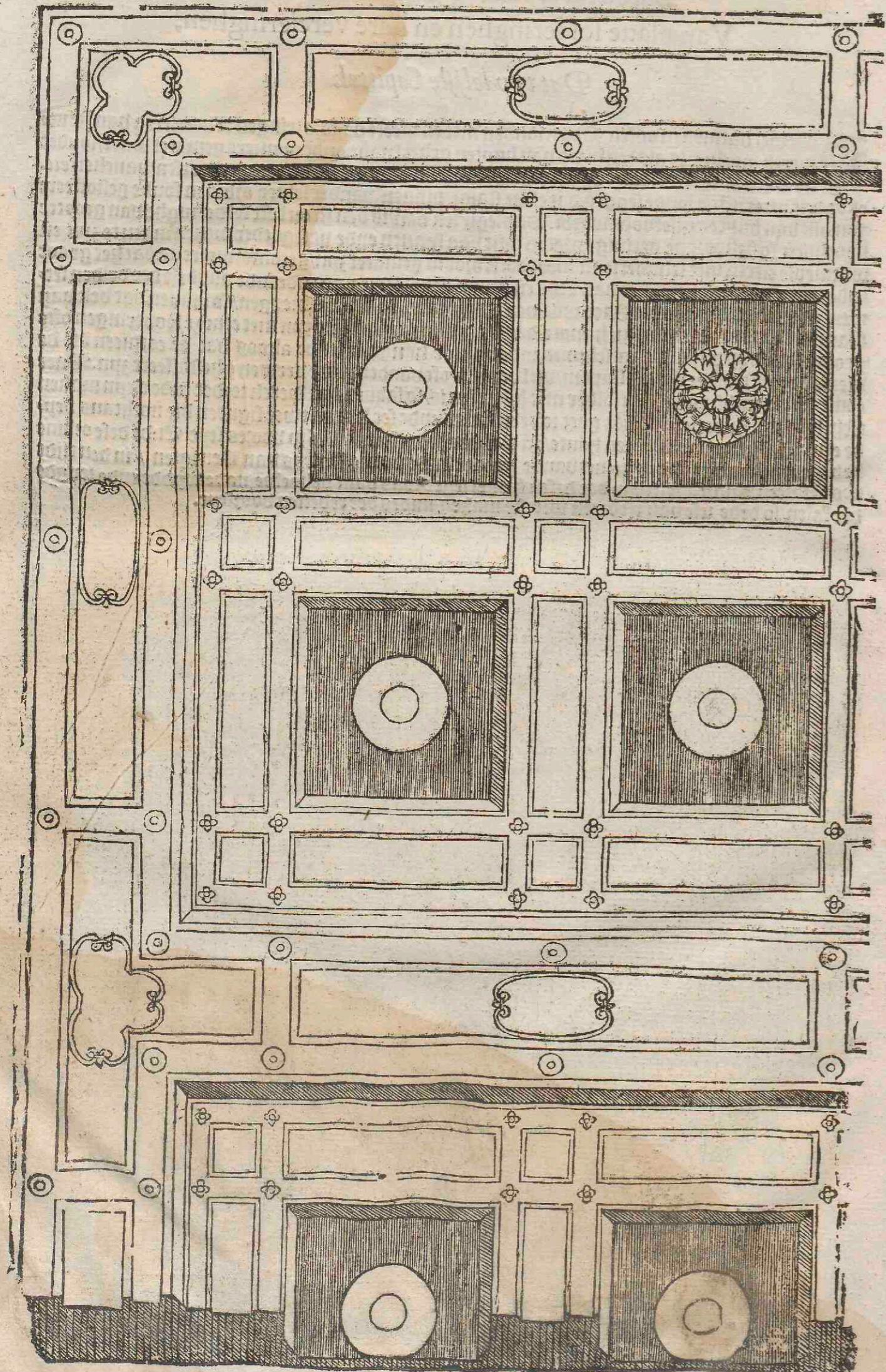
Dat vierde Boek. Dat twaelfste capittel.
Van platte solderinghen en hare vercierunghen.

So. lxxiiij.

Dat tyvaelfste Capittel.

Hewel datmen in onsen Nederlanden niet en vleert de solderinghen te vercierten van hout/ qualich voegen dat niet alleen de solderinghen en accordeerde/ maer oec koetsen/ bancken etc. ende dat meer is ick soude leggen dat elcke staige binnin vander seluer ordinen soude ghestoffeert zyn als van huyten ghetoont wordt. Dus legh ick dan/ is den hemel oft solderinghe van groter hoochden/ so behoort de delinge vrom wyt van spaten ende van goeder wheskingen te zyn/ en wilmense cieren niet schilderien: t moet oock woon gemaect zyn/ geconformert na dat het gr oot ende verre is/ oock behoort van licht en hysen gemaect te zyn: ende inde middeit der velden setmen een ver gulden roose. Maer wilmen eenige verwen daer in brengen/ so salmen dat velt van blauw maken als deurluchich/ maer dat die roosen ghebonden zyn niet eenige looveringen ofte grootesschen/ op datse niet en schynen inde licht te hanghen/ ende altoos dat de cornicen die de viercanten oft ander velden sluyten/ wel vergult oft vander seluer verwen ghestoffeert zyn. Maer comt het eenichs dat den solder niet hooch en is/ so salmen dat werck teeder ende cleyn maken tschelijc de schilderie. Also dat goet te verstaen is/ ende set hierna twee figuren die nochtans bepaide een zyn/ d' rene van blooten houte/ en d' ander gestoffeert/ also hy voorts leyt. Ende dese ordine hebick ghehonden inden hemel vande groote librie in het Paleys van Venegien/ in den tijde des Princen Andragriti/ om dat desen hemel leger was vant behoefde/ nade wypde ende lengde ver salen/ so dede icse van reederen werke maken/ midts der redenen voorsepe.

Thoutwerck aenden soder der libyen voorseyt.

Dat vierde Boek.

Twaelfste Capittel.

Fol. xlviij.

Dits d'ordinantie der stofferingen vande selve.

Gen ander maniere van Solderinghe

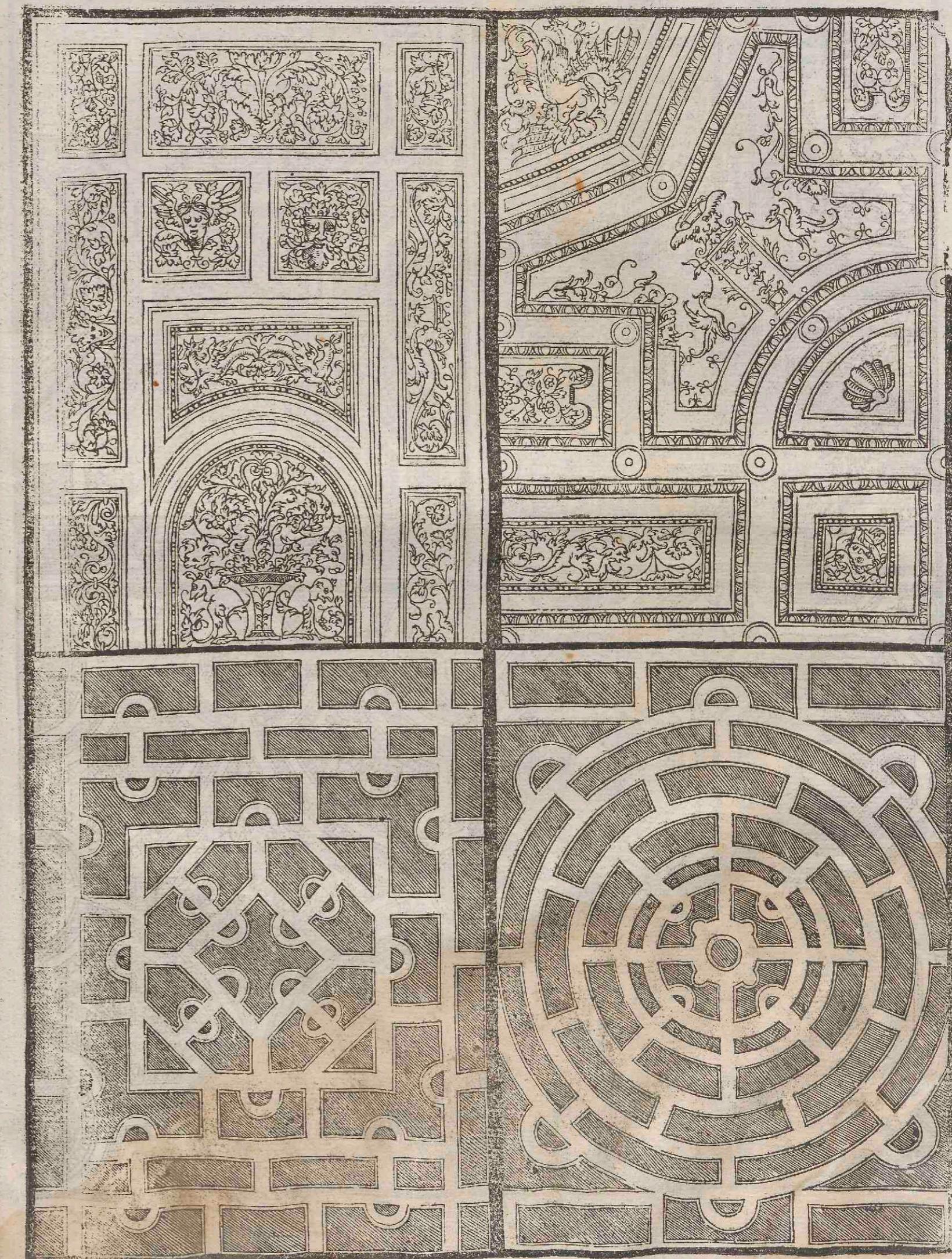
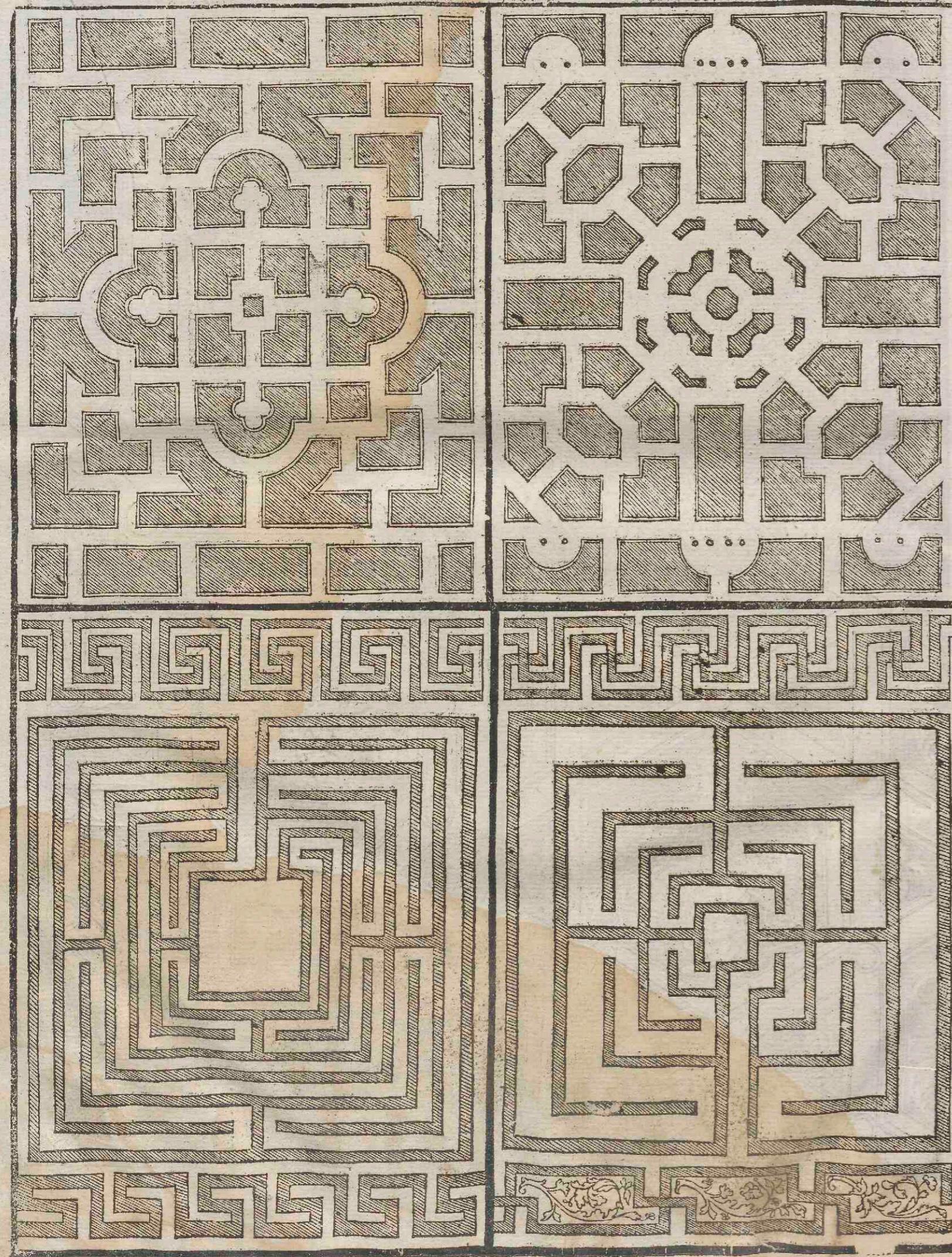

Dat vierde Boek. Dat twaelfste Capittel.

Fol. lxix.

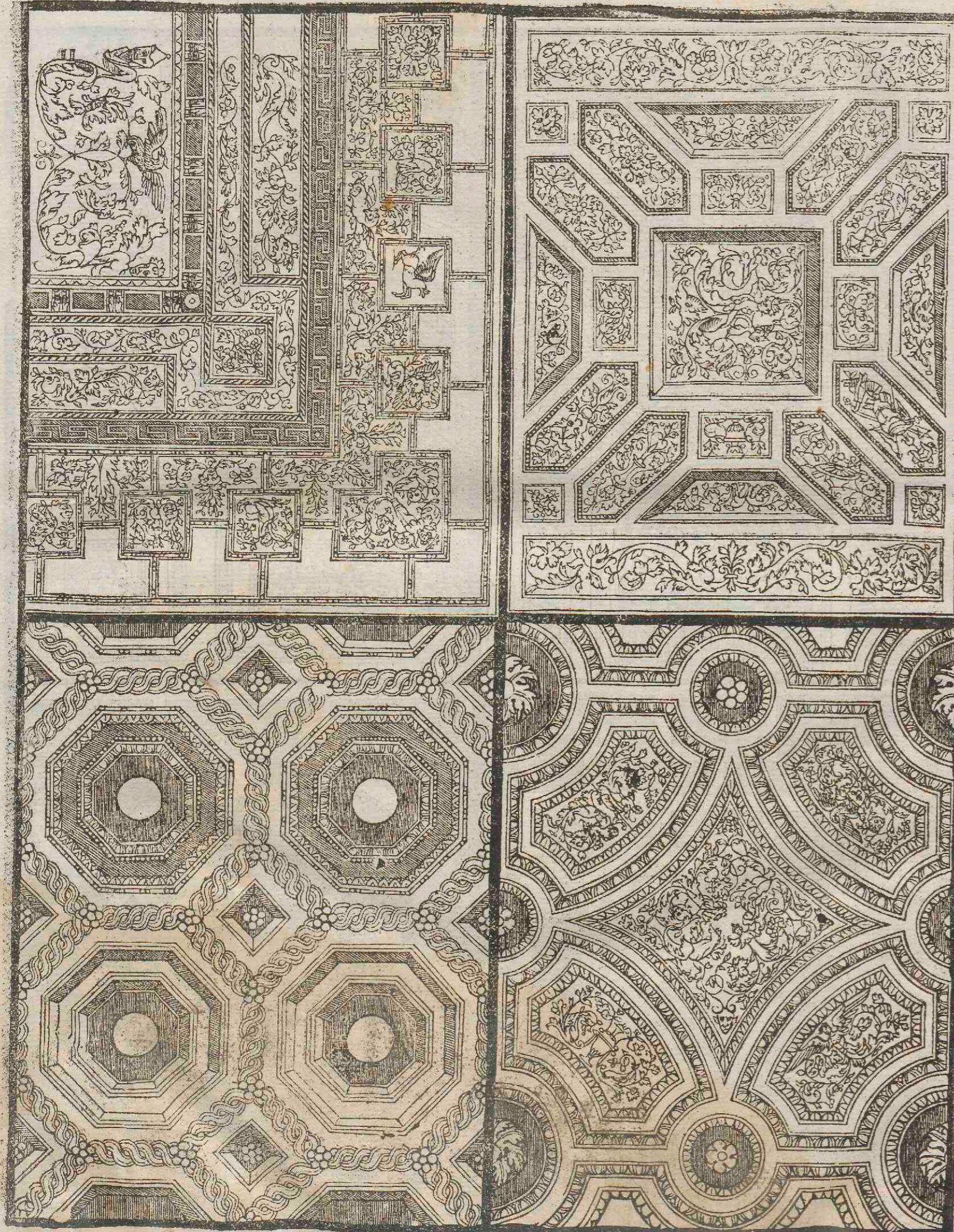

De hove zijn oock ornamenten der fabriscke / daeromzijn dese figuren mette Labyrinte ten vrypde stt

Dat rii. Capittel. Ixij

En lesten s̄ey onſe Aucteur van verwapinghen,
te weten, hoernen die ordineren ende colorē,
ende fetten fal na staet, hanteringe, ende nature
also datmen daer deur mercken mach wat gheslacht
oft van waer dat het ghecomen is, want (seyt hy) wy
ſien dat die Antiken de Princen ſiguren in majesteyt
ende also elcken in fulken habyt als hem best ghe-
lykende is desghelykx wilt hy datmen de wapenen
om voor de Edificien te ſetten, ordineren ende co-
loren ſoude van ghedierten, vogelen, &c, gout, fil-
ver, Hemelſche, aerſche, vierghe oft twette verwe,
maet gheen metal op metal, noch verwe op verwe.
Maer om dat d'Architeecten hier te lande geen wapenē
en ordineren nae haren goerduncken, willen wy dit
voorbey varen, ende in plaatje van defen een figuerē
van letteren ſetten, de welcke den Architect d'ick wil
gevallen te ſnyden oft anders te ſetten, als boven poorten,
deutē, in phisē, ende ander tafelkens, om enige
namen, Titulen, Diuinen, oft ander leertingen in te
ſette, tot beliebde des Patroons, oft om kenniſſe te ne-
me van Palais en andere ſekere ghordineerde plae-
ſen, Nochtans mits dat hier noch ſolderingē by geſer
zijn, die daer in gebraken, ſo ſal ick de ſiguren vande
wapenen die hy gemaect heeft, achter de letteren ſet-
ten, op dat het boek volcomen sy. Die Architeect dan
gheen kenniſſe hebbende van goedeſſe letteren, wort
benauſt verre en breit te ſoecken yemanden die hem
die ſelue ſchryft, ende hoe wel dat hyſc in gheschrifte
heeft, overmits onkeniſſe der propotionen, wordene
werckende ghecorrumpeert, tot verachtinghe haerts
werckx, en des gheens die hem die voorleyde ge-
teekent heeft. Daerom al zynſe van Lucas Patolius,
Geoffroy Tory, en Albrecht Durer geſigureert, dewele-
ke met malcan deren niet geheelijc en overcomen, ſo
wil ick nochtans deft andere voor een gemeen Regel
hier toomen achtervolgende onſen Aucteur, de welke
geachterlatende alle ſuperſtitie, de Colommen ende
Pedestalen in een voeghelycke mate ghebracht heeft,
deur wiens auſtoriteyck bycans ſoude ſeggen, dat
men deft letteren van meer ende min deelen hooch
ſoude moege n'maken na de ordinarer Colom. Maer
om de Simmetrie te beſchryuen op dat ic niet te wyt
en loope, wilic Virtuuum volgen daer hy ſeyt, dat de
Colommen Ionica negen deelen hooch is ende deur
d'betoonen van diuerſe Aucteuren is deft forme van
letteren oock in Ionia gevonden, dus laet ick ſe oock
van negen deelen:ende oſtmense byde Corinthia, oſt
Composita van thien deelen maken wilde, ten ſoude
niet qualijc voegen, wanck glijede Corinthia meest
gebruyct wort om de teerderheit, ſo worden deft let-
teren ooc meest van tien deelen gemaect: maer wor-
den ſe byde Dorca en Tusca van acht gemaect, ten
ſal byde voorſeyde reden niet ſeet te verachten zyn,
aengemert de grofheydt des werck, ooc salmen nae
leertinge Virtuui die Simmetrien conuen veranderē,
gelyck op ander plaatſen genooch verhaelt is, want ſe
de uit ſommige oofſakken groter ende te erder ia heel
valich ſchynen by datſe in effect zyn. Om deft lettere
gemackelijc te formeren ſalmē eerlt een perfect vier-
cant maken, en ſetten dat in ſo veel deelen alſin den
letteren gheven wilt maer oft ſy van ſes, ſeven, acht,
neghen, oft thien deelen meer oft min zyn, ſoo ſal den
dunnen treck van dat derdeel des diuinen zyn, en
den dwersen treck van de heftide hoecken ſullen ten
minſter ſo veel proiecturen hebben als de letter d'ick
is, getogen op den paſſer. Maer hoe veel dat deel letter
binnen twietant ende de dander buyten gaet, en waer-
men den paſſer ſetten ſal om de ronde te trekken, ſier-
men inde ſiguren. De O machmen ooc ſtellern op de
mate vande Q. Den ſteert vande Q ſtrekt hem tot anderhalf viercāt, en ſintc ee half viercāt, ſommige ma-
ken dat wat corter. Ick en wil niet ſustineren dat deſe let-
teren de beſte zyn, elck neme die hem best behagen.
Ten is oock gheen noot om elcke elcye letter defen
arbeyt te doen, maer tgeval ſomtyds datmen ſe eenen
voer oft ſelle meer ende min hoogte maken heeft,
welcke datmen niet ten goeden ſine brengē en ſou-
de ſonder een ſeker propoſtie te volghen.

D8 E9 F10

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

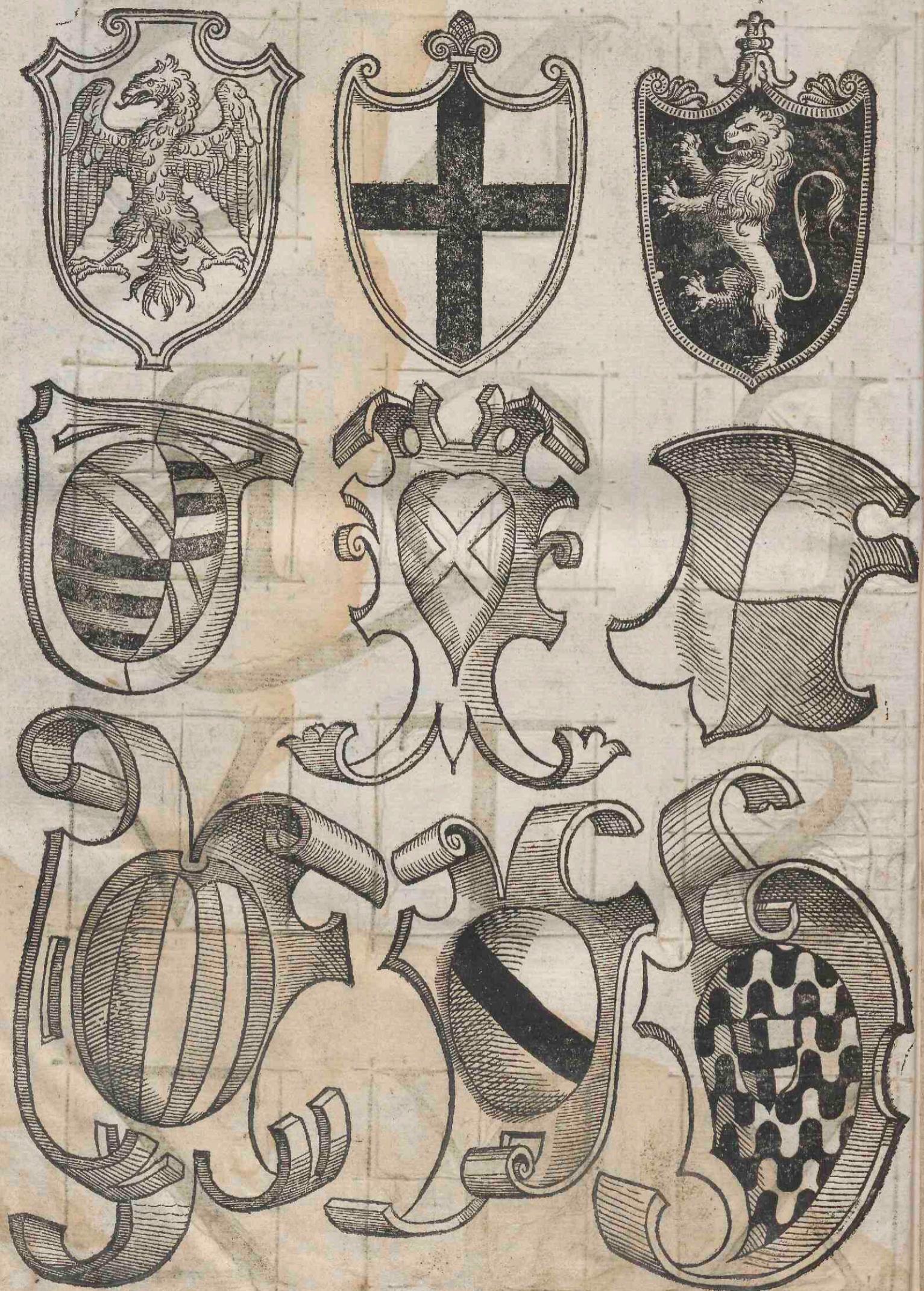
L

M N O

P Q R

S T U V

X Y Z

Eynde des vierden Boekes.